

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน
เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา”

โดย อาจารย์เจริญเนตร แสงดวงแข และคณะ

ตุลาคม 2560

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน
เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา”

คณะผู้วิจัย

1. อาจารย์เจริญเนตร แสงดวงแข คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
2. อาจารย์สินี กิตติชนมวรกุล คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ชุดโครงการ การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

หลักการและเหตุผล

งานวิจัยเป็นการรวบรวมองค์ความรู้อย่างเป็นระบบบนฐานข้อเท็จจริง มีความน่าเชื่อถือ เป็นข้อค้นพบที่สามารถนำมาอ้างอิงและใช้ประโยชน์ได้หากได้รับการเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นหน่วยงานที่มีผลงานวิจัยนับหมื่นโครงการ เป็นคลังความรู้ที่มีคุณค่า และเอื้อประโยชน์ต่อผู้ใช้ในทุกกระดับ การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย นับเป็นแนวทางสำคัญในการต่อยอดเพื่อสื่อสารองค์ความรู้ที่มีคุณค่าสู่ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆ โดยแนวทางการใช้ประโยชน์มีลักษณะที่หลากหลาย ทั้งการคืนผลงานวิจัยให้พื้นที่ การขยายผลต่อกลุ่มเป้าหมายร่วมประเด็นการทำงานกับ Stakeholder/Support Group การใช้เนื้อหาเชิงประเด็นครมิตีเพื่อขับเคลื่อน การใช้งานวิจัย Empower เครือข่าย การเผยแพร่ประเด็นใหม่สู่ Public การฝึกชาวบ้านให้เป็น Sender/Smart users การ Hybrid กับสื่อเดิมที่ชาวบ้านใช้ ตลอดจนแนวทางการใช้ประโยชน์อื่นๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2558)

โครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา” เป็นงานวิจัยที่ต่อยอดจากงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา” โดยอาจารย์พิไลวรรณ ประพฤติและคณะ ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เมื่อปี 2556 และแล้วเสร็จเมื่อเดือนกันยายน 2557 เป็นงานวิจัยที่ระดมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อระบบนิเวศชุมชน ทำให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของผืนป่าชายเลนในพื้นที่ของตนเอง เห็นประโยชน์ของการปลูกป่าที่ไม่ได้มาเพียงแคผืนป่า แต่ผืนป่าเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งการพัฒนาทั้งคนและชุมชน เป็นป่าแห่งการสร้างอาชีพและความมั่นคงในรายได้ เป็นป่าแห่งการเชื่อมประสานให้สองศาสนาอยู่ด้วยกัน

จากงานวิจัยตั้งต้น นักวิจัยเดิมได้คืนข้อมูลให้ชุมชนในลักษณะรูปเล่มรายงานวิจัย และจัดทำหนังสือเล่มเล็กจำนวน 500 เล่ม เพื่อคืนความรู้จากงานวิจัยกลับไปยังชุมชน ซึ่งการคืนข้อมูลดังกล่าวอาจยังไม่นำไปสู่การเผยแพร่และขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในรูปแบบต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการคือ 1) เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator 2) เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชน สำหรับใช้ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม และ 3) เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าคนในชุมชนจะกลายเป็มนักสื่อสารที่สามารถบอกเล่าแผนการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จาก

ระบบนิเวศบริการป่าชายเลนชุมชน ให้ชุมชนได้ตระหนัก รับรู้ และสามารถต่อยอดความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการสานต่อการจัดกิจกรรมตามแผนงานที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชนเพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา” มีวิธีการศึกษาโดยเริ่มตั้งแต่ 1) จัดประชุมทบทวนแผนชุมชน 2) วิเคราะห์ศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำ/ตัวแทนชุมชน 3) อบรมให้ความรู้เรื่องการสื่อสาร คุณลักษณะของสื่อประเภทต่างๆ การสื่อสาร/ประชาสัมพันธ์แผนชุมชน และการผลิตสื่อ 4) วิเคราะห์ความต้องการสื่อของคนในชุมชน และ 5) สื่อสารแผนชุมชนผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา (ที่ทำหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์) และตัวแทนคนในชุมชนแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม ทั้งชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิม โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนโดยตรงและโดยอ้อม ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และอยู่ภายใต้กรอบแนวคิด/ทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลนตำบล ห้วยเขา จังหวัดสงขลา” การจัดอบรมความรู้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) และร่วมสนทนาตามธรรมชาติกับชุมชน

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยครั้งนี้ เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยใน 3 รูปแบบ คือ 1) การอบรมชาวบ้านให้เป็น Sender/Smart Communicator 2) การคืนผลงานวิจัยให้พื้นที่ โดยขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา ผ่านการจัดประชุมกลุ่มแกนนำเพื่อทบทวนแผนชุมชนฯ และการดำเนินกิจกรรมที่ปรากฏในแผนชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน และกิจกรรมการกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลน และ 3) การทำงานกับ Stakeholder/Support Group เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ แบบมีส่วนร่วม โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งจาก ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตัวแทนจากศูนย์โตโยต้าสิงหนคร สงขลา ตัวแทนจากมูลนิธิชัยพัฒนา และนักข่าวอิสระ

และยังสะท้อนผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator นั้น เกิดขึ้นจากการดำเนิน

กิจกรรมต่างๆ ประกอบด้วย การคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน การจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชน และแนวทางสื่อสารแผนชุมชน การจัดประชุมทบทวนแผนชุมชน การจัดอบรมความรู้เรื่องสื่อและการสื่อสาร การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การจัดอบรมความรู้เรื่อง การประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ การจัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย) การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน เพื่อ Empower ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน การจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์) การจัดประชุมระดมความคิดเพื่อประเมินผลโครงการ และการถอดบทเรียนการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม แกนนำชุมชน ได้ร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชนและคัดเลือกประเภทสื่อที่จะใช้สำหรับการประชาสัมพันธ์ โครงการ/กิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ โดยเลือกใช้สื่อที่หลากหลายและมุ่งเน้นสื่อที่เป็นต้นทุนของ ชุมชน ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อหอกระจายข่าว/เสียงตามสายในชุมชน สื่อกิจกรรม สื่อใหม่ และการ ประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชน ต้องการ ในการเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและ สามารถใช้ประโยชน์ได้นั้น แกนนำชุมชนได้ร่วมกันคัดเลือกรูปแบบสื่อ และนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ ที่ ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ ดังนี้ 1) การกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ภายใต้ ชื่อกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์) เผยแพร่โดยใช้สื่อหอกระจายข่าว/ เสียงตามสายในชุมชน สื่อบุคคล Line/Facebook สื่อกิจกรรม สภากาแฟ การเผยแพร่ผ่านพิธีกรรมทาง ศาสนา (งานบุญ การประชาสัมพันธ์ผ่านมัสยิดใหญ่) 2) กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน เผยแพร่โดยใช้สื่อบุคคล หอกระจายข่าว/เสียงตามสายในชุมชน Line/Facebook และการเผยแพร่ผ่านพิธีกรรมทางศาสนา (งาน บุญ การประชาสัมพันธ์ผ่านมัสยิดใหญ่)

ทั้งนี้ ในการเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ พบว่า แกนนำชุมชนเลือกใช้สื่อที่มี อยู่ในชุมชนและสามารถเข้าถึงคนในชุมชนได้ง่าย เช่น สื่อบุคคล หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย มีการใช้สื่อ ใหม่ คือ Line และ Facebook เป็นช่องทางในการสื่อสารข้อมูลต่างๆ ไปยังกลุ่ม อีกทั้ง ยังมีการสื่อสาร ข้อมูลผ่านพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ประชาสัมพันธ์ข้อมูลกิจกรรมป่าชายเลนในงานบุญของชาวพุทธ และ ประชาสัมพันธ์ผ่านมัสยิดใหญ่ของชุมชนในกิจกรรมทางศาสนาอิสลามซึ่งมีพิธีกรรมสำคัญในวันศุกร์ การ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในลักษณะดังกล่าวจึงครอบคลุมหลากหลายช่องทาง สามารถกระจายข้อมูลได้ ในวงกว้าง และเป็นภาพสะท้อนความเป็นพหุวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ข้อค้นพบจากงานวิจัย

นอกจากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้างต้น โครงการวิจัยยังมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ

ประเด็นที่ 1 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย : การวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยใน 3 รูปแบบ คือ 1) การอบรมชาวบ้านให้เป็น Sender/Smart Communicator ซึ่งเกิดขึ้นผ่านการดำเนินกิจกรรม 14 กิจกรรม 2) การคืนผลงานวิจัยให้พื้นที่ โดยขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชน พหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ผ่านการจัดประชุมกลุ่มแกนนำเพื่อทบทวนแผนชุมชนฯ และการดำเนินกิจกรรมที่ปรากฏในแผนชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน และการกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลน 3) การทำงานกับ Stakeholder/Support Group เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ แบบมีส่วนร่วม โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตัวแทนจากศูนย์โตโยต้าสิงหนคร สงขลา ตัวแทนจากมูลนิธิชัยพัฒนา และนักข่าวอิสระ

ประเด็นที่ 2 การวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่การขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ที่มีประสิทธิภาพ : ในการปฏิบัติงานตามแผนชุมชนฯ มีการวางระบบในการดำเนินงาน ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มงาน ซึ่งเป็นการจัดเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้ให้กับนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น การขับเคลื่อนงานตามวัตถุประสงค์ และการประเมินผลสำเร็จของการดำเนินงาน การดำเนินงานที่ครบทุกขั้นตอน ทำให้แกนนำชุมชนในฐานะนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นผู้ปฏิบัติงาน ได้เรียนรู้การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมและการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ประสบความสำเร็จ มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินงาน และเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ทำให้การวางแผนและการดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ในครั้งต่อไปเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 3 การมีส่วนร่วมคือหัวใจสำคัญที่ส่งเสริมให้งานสำเร็จ : การขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ สะท้อนภาพการมีส่วนร่วมของแต่ละชุมชนได้หลากหลาย เช่น การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการสื่อสาร การร่วมทบทวนแผนชุมชนฯ และร่วมคัดเลือกกิจกรรมเพื่อดำเนินการตามแผน การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) การร่วมรับฟังความรู้และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การร่วมพบปะพูดคุยร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) การร่วมวางแผนการดำเนินกิจกรรม และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ การเป็นวิทยากรอบรมเรื่องการผลิตสื่อ การร่วมประเมินผลโครงการ

ประเด็นที่ 4 การขยายกลุ่มแกนนำ นำไปสู่ขับเคลื่อนการทำงานได้อย่างหลากหลาย : จากการดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ก่อให้เกิดการขยายกลุ่มแกนนำจากกลุ่มแกนนำหลัก 3 คน เกิดการขยายกลุ่มแกนนำ คือ ผู้นำทางศาสนาพุทธและมุสลิม ตัวแทนเยาวชน และกลุ่มตัวแทนแกนนำสตรีในชุมชน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของความเป็นพหุวัฒนธรรม

ประเด็นที่ 5 การสร้างสรรค์และผลิตสื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน : การสร้างสรรค์และผลิตสื่อของแกนนำชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ มุ่งเน้นการใช้สื่อที่เป็นต้นทุนใน

สังคม ได้แก่ สื่อบุคคล หอกระจายข่าว การประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านเวทีกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน การประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านพิธีกรรมทางศาสนา และการใช้สื่อใหม่ โดยในกระบวนการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์นั้น แกนนำชุมชนได้ใช้กระบวนการวิเคราะห์และสำรวจทรัพยากรในชุมชน การวิเคราะห์และสำรวจสื่อชุมชน การวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นที่จะสื่อสาร โดยชุมชนเลือกใช้นี้เนื้อหาการดำเนินกิจกรรมจากแผนชุมชนฯ และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะกับชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการเสริมสร้างศักยภาพของแกนนำชุมชนในส่วนที่ยังขาดหายผ่านการจัดอบรมให้ความรู้ ตลอดจนการสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชน การเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อที่ชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ และการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรม

ประเด็นที่ 6 การใช้หลักบริหารเพื่อขับเคลื่อนงานอย่างเป็นระบบ : แกนนำชุมชนได้บริหารจัดการการขับเคลื่อนงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วย Planning การวางแผน Organizing การจัดองค์การ Staffing การจัดบุคลากรปฏิบัติงาน Directing การอำนวยการ Coordinating การประสานงาน Reporting การรายงาน Budgeting และการงบประมาณ

การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในครั้งนี้ จึงไม่ได้เป็นเพียงการสร้างแกนนำชุมชนที่สามารถสื่อสารข้อมูลจากแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ให้คนในชุมชนได้รับรู้ภายใต้รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมเท่านั้น แต่ยังเป็น การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่มีความสามารถในการบริหารจัดการประเด็นและความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมด้วย

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ	RUG5990013
ชื่อโครงการ	การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษา ป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา
หัวหน้าโครงการ	นางสาวเจริญเนตร แสงดวงแข
ระยะเวลาดำเนินการ	15 กุมภาพันธ์ 2559 – 14 กุมภาพันธ์ 2560

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator 2. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชน สำหรับใช้ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม 3. เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้ ใช้วิธีการศึกษาโดยเริ่มจากการทบทวนแผนชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำ/ตัวแทนชุมชน การอบรมให้ความรู้เรื่องการสื่อสาร การวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของคนในชุมชน และการสื่อสารแผนชุมชนผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขาที่ทำหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์ และตัวแทนคนในชุมชนแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนที่เป็นตัวแทนชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม ทั้งชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิม

ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator สามารถพัฒนาศักยภาพด้านความรู้และการสื่อสารผ่านกิจกรรมต่างๆ รวม 14 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) การคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator 2) การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน 3) การจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางสื่อสารแผนชุมชนฯ 4) การจัดประชุมทบทวนแผนชุมชนฯ 5) จัดอบรมความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อ 6) การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 7) การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วม สำหรับเตรียมดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ 8) จัดอบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ 9) การจัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ 10) การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน 11) การจัดประชุมเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักปายเขตอนุรักษฯ) 12) การจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักปายเขตอนุรักษฯ) 13) การจัดประชุมระดมความคิดเพื่อประเมินผลโครงการ และ 14) การถอดบทเรียนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น 2. การวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชน พบว่า ชุมชนเลือกใช้สื่อเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชน ประกอบด้วย สื่อบุคคล หอกระจายข่าว สื่อกิจกรรม สื่อใหม่ และการประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา 3. แกนนำชุมชนเลือกเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ 2 กิจกรรมหลัก คือ การกำหนดกฎ

กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมศึกษาดูงาน โดยเผยแพร่ผ่านสื่อที่มีอยู่ในชุมชน เข้าถึงคนในชุมชนได้ง่าย รวมทั้งสามารถกระจายข้อมูลได้ในวงกว้าง

คำหลัก : การสร้างนักรณรงค์สื่อสารชุมชนท้องถิ่น การเผยแพร่แผนชุมชน ป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา

Abstract

Project Code	RUG5990013
Project Title	Assembling the local communicators to publicize the community plan for preserving the mangrove forest in Hua Khao, Songkhla Province
Project Leader	Miss Jarernnate Seangdounghae
Duration	15 February 2016 – 14 February 2017

This research has the following objectives : 1) developing the personal potential to be sender/smart communicator, 2) analyzing the local demand for producing media to publicize the appropriate community plans and, 3) publicizing and extending the content of community plans via demand-responsive and adoptable medias. The methodology consists of: reviewing of community plans, analyzing the communication's potential of community leaders or representatives, arranging the training sessions on communication, analyzing the demand of local people on medias, and communication of community plans via various forms in consistent with local demand. The population and sample compose of the steering committee who responsibility in public relation on mangrove forest and coastal resource management in Hua Khao, Songkhla Province, and the local representatives who are multicultural both Thai Buddhists and Thai Muslims.

The key results from this research are summarized by three aspects. First aspect, the development of personal potential to be sender or smart communicator can be achieved via 14 activities: 1) selection of targeted community leaders to be sender or smart communicator, 2) finding the communication potential of community leaders, 3) arranging the training on community plans and communication guidelines, 4) holding the meeting for revision of community plan, 5) arranging the training session on communication knowledge and types of media, 6) meeting up the relevant stakeholders for better participation in all activities, 7) holding the brainstorm meeting for preparation of driving community plan, 8) organizing the training session on knowledge transfer related to public relation of activities, projects and community plan, 9) the training session on media production, 10) organizing the educational field trip, 11) meeting for preparation of the "Mangrove forest Lovers Collaboration" activity which was implemented by installing the sign boards in the conservation zones, 12) setting up the "Mangrove forest Lovers Collaboration" activity, 13) meeting for the project assessment, and 14) lessons learnt from assembling the local communicators. The second aspect, analyzing the local media demand. It can be found that the local people use the media for driving the community plan including a personal media, broadcasting tower, activity media, a new media and a public relation via religious activities. The last aspect, the community leaders choose to

publicize and extend the content of the community plans via two main activities: 1) determination of regulation and scope of the mangrove forest using, and 2) the educational field trip. The community plans are publicized via the existing local medias which can be easily accessed and widespread.

Keywords: Assembling the local communicators, Publication of community plans, Mangrove forest, Hua Khao, Songkhla Province

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา” ลุล่วงด้วยดีก็ด้วยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง และกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ครูผู้คอยชี้แนะและให้คำปรึกษาตลอดระยะเวลาดำเนินโครงการ รศ.ดร.กำจร หลุยยะพงศ์ รศ.ดร.สมสุข หินวิมาน ผู้ทรงคุณวุฒิที่คอยให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางและเสริมสร้างกำลังใจ และ Empower นักวิจัยตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการ จนโครงการวิจัยลุล่วงสำเร็จ รวมทั้งขอขอบพระคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะอันทรงคุณค่าต่อการพัฒนาโครงการวิจัย และขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้ทุนสนับสนุนโครงการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณคุณยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) คุณเฉลียว พิมพาชะโร (พีบิว) คุณสันติ บุรณวิจิตร (บังเป็ก) แกนนำหลักที่ให้ความร่วมมือในการประสานงานและดำเนินโครงการตลอดระยะเวลาของการลงพื้นที่วิจัย ขอขอบคุณพี่นัท กะสาโนนามตัวแทนแกนนำกลุ่มสตรี ผู้นำศาสนาพุทธ ผู้นำศาสนาอิสลาม น้องฐิษฐ์และกลุ่มตัวแทนเยาวชน รวมทั้งแกนนำชุมชนทุกท่านที่เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ให้ลุล่วงสำเร็จ ซึ่งผู้วิจัยไม่อาจเอ่ยนามผู้เป็นพลังสำคัญได้ทั้งหมด

ขอบคุณน้ำใจและการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านชุมชนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ที่ให้ความร่วมมือในการสนับสนุนข้อมูลและมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมเป็นอย่างดี ทำให้การลงพื้นที่ทุกครั้งมีความอบอุ่นใจจากมิตรของพี่น้องชาวไทยพุทธและมุสลิม ชุมชนที่มีความอบอุ่นภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรม ขอขอบคุณกำลังใจอันแสนอบอุ่นจากครอบครัว และขอบคุณบุคลากรคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ทุกท่านที่มีส่วนร่วมส่งเสริมให้การดำเนินโครงการในครั้งนี้ลุล่วงด้วยดี

เจริญเนตร แสงดวงแข และคณะ

ตุลาคม 2560

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ฉ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
กิตติกรรมประกาศ	ญ
สารบัญ	ฎ
สารบัญตาราง	ฐ
สารบัญภาพ	ฑ
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของการวิจัย	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	10
ขอบเขตการวิจัย	11
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
บทที่ 2 แนวคิด /ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
แนวคิดเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย”	12
แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)	13
ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อชุมชน (Community Communication Theory)	19
ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory)	21
แนวคิดเรื่องหลักการประชาสัมพันธ์	27
แนวคิดเรื่องการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน	29
ทฤษฎีกระบวนการบริหาร POSDCoRB ของกลุ่ลิต และเออร์วิกค์	43
ทฤษฎีหมุดเชื่อมโยง (Linking Pin Function Theory)	44
แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการประเด็น (Issue Management)	44
งานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น	49
งานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับป้าชายเลน	52

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	55
ระเบียบวิธีวิจัย	55
ขั้นตอนการศึกษาวิจัย	55
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	56
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	56
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	56
การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล	58
การวิเคราะห์ข้อมูล	59
การนำเสนอข้อมูล	59
บทที่ 4 ผลการวิจัย	60
ส่วนที่ 1 บริบทของชุมชนตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	60
ส่วนที่ 2 การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator	67
ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม	133
ส่วนที่ 4 การเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชน	134
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	143
สรุปผลการวิจัย	143
อภิปรายผล	150
ข้อเสนอแนะ	159
บรรณานุกรม	160
ภาคผนวก	

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ 1	รายละเอียดแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา ทั้ง 5 ด้าน	4
ตารางที่ 2	การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนฯ	8
ตารางที่ 3	แนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	9
ตารางที่ 4	การเลือกใช้เครื่องมือวิจัย	56
ตารางที่ 5	แนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล	59
ตารางที่ 6	จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนของตำบลห้วยเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	61
ตารางที่ 7	รายชื่อคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา	67
ตารางที่ 8	ตารางแสดงศักยภาพด้านการสื่อสารของกลุ่มเป้าหมาย	75
ตารางที่ 9	รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมตามแผนชุมชนในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน	80
ตารางที่ 10	การวิเคราะห์ Stakeholder ที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ และการวิเคราะห์ Stakeholder โดยชุมชน	90
ตารางที่ 11	การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบในกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน”	104
ตารางที่ 12	การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบในกิจกรรม “ทัศนศึกษาดูงาน”	105
ตารางที่ 13	สรุปผลการประเมินกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน	111
ตารางที่ 14	การประเมินผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน	112
ตารางที่ 15	การประเมินผลกิจกรรมที่ขับเคลื่อนตามแผนชุมชนฯ	127
ตารางที่ 16	การคัดเลือกรูปแบบสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ	138
ตารางที่ 17	การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ	152

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ 1	เปรียบเทียบโลกทัศน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย	15
ภาพที่ 2	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (แบบที่จุดประสงค์อยู่ที่การแก้ปัญหาแบบยั่งยืน)	18
ภาพที่ 3	การรวมกลุ่มของชุมชนตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	63
ภาพที่ 4	นายยุทธนา จิตต์ไธสง (บังอี) ประธานคณะกรรมการป่าชายเลน	69
ภาพที่ 5	นายเฉลียว พิมพาชนะโน (พี่บัว) คณะกรรมการป่าชายเลน	70
ภาพที่ 6	นายสันติ บุรณวิจิตร (บังเป็ก) คณะกรรมการป่าชายเลน (ที่ชุมชนแต่งตั้ง)	72
ภาพที่ 7	บรรยากาศการจัดประชุมย่อยเพื่อค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน	74
ภาพที่ 8	กลุ่มเป้าหมายนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่เข้าร่วมกิจกรรมการจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน	75
ภาพที่ 9	ตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมการจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางการสื่อสารแผนชุมชน	77
ภาพที่ 10	บรรยากาศการจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางการสื่อสารแผนชุมชน	78
ภาพที่ 11	บรรยากาศชุมชนร่วมกันคัดเลือกแผนชุมชนฯ ที่จะดำเนินงานเป็นลำดับแรก	85
ภาพที่ 12	บรรยากาศชุมชนร่วมกันคัดเลือกกิจกรรม ที่จะดำเนินงานเป็นลำดับแรก	87
ภาพที่ 13	บรรยากาศชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ Stakeholder ในกิจกรรมกำหนดกฎ กติกา ป่าชายเลน	88
ภาพที่ 14	บรรยากาศชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ Stakeholder ในกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน	89
ภาพที่ 15	ตัวอย่างเนื้อหาข้อดี-ข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภท	92
ภาพที่ 16	บรรยากาศการจัดอบรมความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทสื่อ	94
ภาพที่ 17	การสะท้อนความรู้สึกของนายสันติ บุรณวิจิตร (บังเป็ก) ประธานชุมชนหมู่ที่ 5 จากการเข้าร่วมอบรมเรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อ	97
ภาพที่ 18	การพบปะพูดคุยกับผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5	99
ภาพที่ 19	การวางแผนกิจกรรมปักป้ายของชุมชน	101

ภาพที่ 20	การร่วมระดมความคิดเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ	103
ภาพที่ 21	กลุ่มเป้าหมายนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้นจากการเข้าร่วมอบรมความรู้เรื่อง การประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ	106
ภาพที่ 22	บรรยากาศการอบรมการผลิตสื่อป้าย	107
ภาพที่ 23	บรรยากาศการศึกษาดูงานป่าชายเลน	110
ภาพที่ 24	ลักษณะป้ายเขตอนุรักษ์ที่จะใช้ในกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน”	119
ภาพที่ 25	บรรยากาศการจัดประชุมเตรียมความพร้อมในการดำเนินกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน”	119
ภาพที่ 26	กำหนดการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน”	120
ภาพที่ 27	นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า บอกเล่าที่มาของการจัดกิจกรรมและความสำคัญของ ป่าชายเลน	121
ภาพที่ 28	การกล่าวรายงานและกล่าวเปิดงาน	122
ภาพที่ 29	การสวดมนต์ให้พรก่อนปักป้ายอนุรักษ์ฯ	122
ภาพที่ 30	การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตพื้นที่ป่าชายเลน	123
ภาพที่ 31	บรรยากาศการลงเรือปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ ในทะเล	123
ภาพที่ 32	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์การศึกษาดูงาน	124
ภาพที่ 33	ภาพสะท้อนความรู้สึกของคนในชุมชนหลังจากจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คน รักป่าชายเลน”	125
ภาพที่ 34	แกนนำเยาวชนได้สะท้อนความภาคภูมิใจผ่านสื่อ Facebook ส่วนตัว	132
ภาพที่ 35	การประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านสื่อ Facebook ของนายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า	136
ภาพที่ 36	กำหนดการกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์)	137
ภาพที่ 37	สื่อที่แกนนำเลือกใช้ในการเผยแพร่กิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน”	140
ภาพที่ 38	การส่งมอบป้ายไวนิลติดตามการดำเนินงานตามแผนชุมชนฯ	142
ภาพที่ 39	ขั้นตอนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น	144
ภาพที่ 40	การขยายการมีส่วนร่วม ช่วงที่ 2 ของกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ	154
ภาพที่ 41	การขยายการมีส่วนร่วม ช่วงที่ 3 ของกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ	154

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของการวิจัย

งานวิจัยเป็นการรวบรวมองค์ความรู้อย่างเป็นระบบบนฐานข้อเท็จจริง มีความน่าเชื่อถือ เป็นข้อค้นพบที่สามารถนำมาอ้างอิงและใช้ประโยชน์ได้หากได้รับการเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายอย่างเหมาะสม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นหน่วยงานที่ดำเนินการสนับสนุนงานวิจัยจนทำให้เกิดผลงานวิจัยนับหมื่นโครงการ ทั้งในส่วนของสร้างองค์ความรู้ใหม่ งานวิจัยและพัฒนา และงานวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น กลายเป็นคลังความรู้ที่มีคุณค่า และเอื้อประโยชน์ต่อผู้ใช้ในทุกระดับ

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย นับเป็นแนวทางสำคัญในการต่อยอดเพื่อสื่อสารองค์ความรู้ที่มีคุณค่าสู่ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากฐานคลังข้อมูลความรู้ พบว่า ยังมีงานวิจัยที่น่าสนใจอีกหลากหลายประเด็นที่สามารถต่อยอดไปสู่การใช้ประโยชน์ เพื่อให้เกิดการสื่อสารคุณค่าของงานความรู้สู่ผู้ใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย ภายใต้การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย เชิงสาธารณะ เชิงพาณิชย์ เชิงวิชาการ หรือด้านชุมชน/พื้นที่ โดยมีแนวทางการใช้ประโยชน์ในลักษณะที่หลากหลาย ทั้งการคืนผลงานวิจัยให้พื้นที่ การขยายผลต่อกลุ่มเป้าหมายร่วมประเด็น การทำงานกับ Stakeholder/Support Group การใช้เนื้อหาเชิงประเด็นครบมิติเพื่อขับเคลื่อน การใช้งานวิจัย Empower เครือข่าย การเผยแพร่ประเด็นใหม่สู่ Public การฝึกชาวบ้านให้เป็น Sender/Smart users การ Hybrid กับสื่อเดิมที่ชาวบ้านใช้ ตลอดจนแนวทางการใช้ประโยชน์อื่นๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2558)

จากงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา” (พิไลวรรณ ประพฤติ และคณะ, 2557) ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เมื่อปีการศึกษา 2556 และดำเนินการวิจัยแล้วเสร็จเมื่อเดือนกันยายน 2557 เป็นงานวิจัยที่มีข้อค้นพบที่น่าสนใจในหลากหลายประเด็น และสามารถต่อยอดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยดังกล่าวสู่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนาโดยอาศัยองค์ความรู้ที่เป็นข้อค้นพบจากงานวิจัยร่วมกับการขับเคลื่อนการดำเนินงานผ่านกิจกรรมที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และใช้การออกแบบเครื่องมือการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ป่าชายเลน ป่าของชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

ป่าชายเลน เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีคุณค่า เป็นระบบนิเวศ (Ecosystem) ที่เกื้อกูลให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งจากผืนป่า ผืนน้ำ และสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนแล้ว ป่าชายเลนยังถือเป็นป้อมปราการธรรมชาติที่คอยปกป้องชายฝั่งทะเลไม่ให้ถูกทำลายจากกระแสน้ำ และยังเป็นวิถีนิเวศที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ชุมชนตำบลหัวเขา อำเภอสองขัน จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำของคาบสมุทรมุขที่พระ ใกล้เคียงกับปากทะเลสาบสงขลาที่เชื่อมกับอ่าวไทย แบ่งเขตออกเป็น 8 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านหัวเขาแดง หมู่ที่ 2 บ้านแหลมสน หมู่ที่ 3 บ้านนอก หมู่ที่ 4 บ้านนาใน หมู่ที่ 5 บ้านท่าเสา หมู่ที่ 6 บ้านหัวเลน หมู่ที่ 7 บ้านบนเมือง และหมู่ที่ 8 บ้านบ่อสวน ในอดีตบริเวณพื้นที่หัวเขาแห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมืองสงขลา ซึ่งเป็นเมืองท่าชายฝั่งทำการค้าขายกับชาวต่างประเทศมานานกว่า 100 ปี ประชากรดั้งเดิมเป็นชาวมุสลิม และมีบางส่วนเป็นชาวไทยนับถือศาสนาพุทธที่อพยพเข้ามาภายหลัง

ชุมชนตำบลหัวเขาเป็นชุมชนประมงที่เคยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าชายเลน แต่ในช่วง 2-3 ศตวรรษที่ผ่านมา พื้นที่ป่าชายเลนได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการขยายตัวของบ้านเรือน การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน การสร้างท่าเรือ เป็นต้น นอกจากนี้ในชุมชนเองยังประสบกับปัญหาสังคมอื่นๆ ที่ตามมาอีกมากมาย เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พ.ศ.2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระราชดำริพระราชทานป่าไม้ให้แก่ปวงชนชาวไทย โดยให้มูลนิธิชัยพัฒนาและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เป็นแกนกลางในการปลูกป่าพระราชทาน และมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนมูลนิธิต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการปลูกป่าและบำรุงรักษา เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง โครงการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชายเลนในพื้นที่ตำบลหัวเขาซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการป่าพระราชทาน เนื่องในวโรกาสที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50 ในปี 2539 โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและมูลนิธิโททาล และประสานงานโดยสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้รับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชุมชนผ่านการให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มในเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน เนื่องจากป่าชายเลนที่ชุมชนหัวเขาเสื่อมโทรมและลดลงอย่างต่อเนื่อง จากการขยายตัวของบ้านเรือน การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน เป็นต้น โดยการจัดการความรู้ของกลุ่มได้มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากลุ่มและเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ผ่านขั้นตอนการจัดการความรู้ของกลุ่มซึ่งประกอบด้วย การคัดเลือกแกนนำ/สมาชิกชุมชน การชี้แจงรายละเอียดการดำเนินงานกลุ่ม การทัศนศึกษาดูงาน การร่วมกันทำกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชายเลน และการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานกลุ่ม (ประมาณ เทพสงเคราะห์, ม.ป.ป.)

จากการดำเนินการดังกล่าว ประชาชนให้การตอบรับที่ดีต่อโครงการมากขึ้นจนส่งผลให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดีต่อระบบนิเวศ มีการร่วมกันปลูกป่าเพิ่มเติมและช่วยกันดูแลรักษาป่าชายเลนในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการขยายกิจกรรมต่อเนื่อง ได้แก่ กิจกรรมการเพาะกล้าไม้และขยายพื้นที่ปลูกป่า กิจกรรมการพัฒนาพื้นที่โครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดสงขลา (พิไลวรรณ ประพฤติ และคณะ, 2557)

ชุมชนตำบลหัวเขาเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ป่าชายเลนขนาดเล็ก จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนทำให้ทราบว่า พื้นที่ป่าชายเลนแห่งนี้ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของชาวไทยพุทธและมุสลิมที่ร่วมกันปลูกฟื้นป่าเพื่อการใช้ประโยชน์

ร่วมกันของชุมชน ป่าชายเลนของที่นี่จึงไม่ได้เป็นเพียงผืนป่า แต่เปรียบเสมือนสื่อเศรษฐกิจที่สืบสานวิถีชีวิตและเชื่อมโยงใจของคนในชุมชนไว้ได้ป่าผืนเดียวกัน

ชุมชนตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมเป็นชุมชนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม (Multicultural society) โดยจากการลงพื้นที่สำรวจชุมชน พบว่า ชาวไทยพุทธและมุสลิมสามารถอยู่ร่วมกันและเกื้อกูลกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเป็นอย่างดี เป็นการสะท้อนภาพของความเป็นพหุวัฒนธรรมที่ว่า บุคคลแต่ละคนนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหนึ่งแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอื่นๆ ในขณะเดียวกันอีกด้วย

จากงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา” (พิไลวรรณ ประพฤติ และคณะ, 2557) ซึ่งเป็นงานวิจัยตั้งต้นที่ผู้วิจัยจะนำไปใช้ต่อยอดในการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ นั้น พบว่า งานวิจัยดังกล่าวใช้กระบวนการวิจัยที่มุ่งเน้นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนเห็นคุณค่าของผืนป่าชายเลนในพื้นที่ของตนเอง เห็นประโยชน์ของการปลูกป่าที่ไม่ได้มาเพียงแคผืนป่า แต่ผืนป่าเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งการพัฒนาทั้งคนและชุมชน เป็นป่าแห่งการสร้างอาชีพและความมั่นคงในรายได้ เป็นป่าแห่งการเชื่อมประสานให้สองศาสนาอยู่ด้วยกัน โดยข้อค้นพบจากงานวิจัย พบว่า ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลนในการประกอบอาชีพ ทั้งอาชีพประมงและอาชีพแปรรูปสัตว์น้ำ สมาชิกส่วนน้อยในชุมชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพดังกล่าวได้รับประโยชน์ทางอ้อมอื่นๆ จากการมีผู้มาศึกษาดูงานป่าชายเลน องค์กรชุมชนที่ขับเคลื่อนเรื่องป่าชายเลนในชุมชนปัจจุบันประสบปัญหาขาดผู้นำและโครงสร้างการดำเนินงานที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามสมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการรักษาป่าชายเลนเอาไว้ ผลการจัดทำแผนชุมชน พบว่า ศักยภาพของชุมชน ได้แก่ ด้านองค์กร ด้านทรัพยากรและภูมิปัญญา และด้านการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่ม เมื่อนำศักยภาพดังกล่าวมาจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ได้แผนงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนา 5 ส่วน คือ 1) แผนงานฟื้นฟูกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูกลุ่มป่าชายเลน 2) แผนงานเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน 3) แผนงานเกี่ยวกับทรัพยากรประมง 4) แผนงานเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญา 5) แผนงานเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่ม ซึ่งแผนงานแต่ละด้านจะแบ่งรูปแบบกิจกรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ กิจกรรมพึ่งตนเอง กิจกรรมที่ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่น และกิจกรรมที่หน่วยงาน/องค์กรดำเนินให้ชุมชน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : รายละเอียดแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศ
บริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ทั้ง 5 ด้าน

แผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมใน การใช้ประโยชน์จากระบบ นิเวศบริการป่าชายเลน	รูปแบบกิจกรรม	โครงการ/กิจกรรม
ด้านองค์กร (แผนงาน โครงการ กิจกรรม ฟื้นฟูกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ชายเลนตำบลหัวเขา)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	จัดประชุมเพื่อเลือกประธานและ คณะกรรมการ รับสมัครสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม
	กิจกรรมที่ดำเนินการ ร่วมกับหน่วยงานอื่น	จัดตั้งที่ทำการกลุ่มชั่วคราว
	กิจกรรมที่หน่วยงาน/ องค์กรดำเนินให้ชุมชน	ศึกษาดูงานการจัดการป่าชายเลน
ด้านทรัพยากรป่าชายเลน (แผนงาน โครงการ กิจกรรม เกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	กิจกรรมให้ความรู้ความเข้าใจในการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนให้แก่ สมาชิกของชุมชน
		เก็บขยะในทะเล/ชุมชน/ป่าชายเลน
		กำหนดกฎ กติกา และขอบเขตการใช้ ประโยชน์จากป่าชายเลน
	กิจกรรมที่ดำเนินการ ร่วมกับหน่วยงานอื่น	หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในพื้นที่
		กิจกรรมทัศนศึกษาบริเวณป่าชายเลน ยูงมัตคุเทศก์
		กิจกรรมปลูกป่าชายเลน (เพิ่มพันธุ์พืชใน ป่าชายเลน โดยเฉพาะพันธุ์พืชสมุนไพร เช่น ดาดู่ทะเล พืชใช้ประโยชน์ เช่น จาก)
	กิจกรรมที่หน่วยงาน/ องค์กรดำเนินให้ชุมชน	การศึกษาวิจัย ชนิดพืชป่าชายเลนที่ปลูก ได้ในพื้นที่เหมาะสมกับลักษณะดิน
		ดูงาน และอบรมเพิ่มความรู้ในการปลูก และเพาะพันธุ์ป่าชายเลน

แผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมใน การใช้ประโยชน์จากระบบ นิเวศบริการป่าชายเลน	รูปแบบกิจกรรม	โครงการ/กิจกรรม
ด้านทรัพยากรประมง (แผนงาน โครงการ กิจกรรม เกี่ยวกับทรัพยากรประมง)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	เฝ้าระวังลักลอบจับสัตว์น้ำขนาดเล็กใน บริเวณป่าชายเลน
		รณรงค์ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ไม่ ทำลายความหลากหลายและสัตว์น้ำ ขนาดเล็ก
		บรรจุองค์ความรู้และภูมิปัญญาไว้ใน หลักสูตรท้องถิ่น
	กิจกรรมที่ดำเนินการ ร่วมกับหน่วยงานอื่น	จัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ
		จัดตั้ง/ฟื้นฟูกลุ่มการเลี้ยงปลาในกระชัง
		ถอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่างๆ ที่ เกี่ยวกับป่าชายเลนจากผู้รู้และปราชญ์ ในชุมชน
	กิจกรรมที่หน่วยงาน/ องค์กรดำเนินให้ชุมชน	การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ
		ดูงาน และอบรมเพิ่มความรู้ในการ บริหารจัดการกลุ่มอาชีพ
		การสร้างตลาด/แฟ้ม มาตรฐานผลิตภัณฑ์ จากประมง
ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญา (แผนงาน โครงการ กิจกรรม เกี่ยวกับองค์ความรู้และ ภูมิปัญญา)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	บรรจุองค์ความรู้และภูมิปัญญาไว้ใน หลักสูตรท้องถิ่น
	กิจกรรมที่ดำเนินการ ร่วมกับหน่วยงานอื่น	ถอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่างๆ ที่ เกี่ยวกับป่าชายเลน จากผู้รู้และปราชญ์ ในชุมชน
		การถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำกรงนก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนห้วยเขา
		การถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำประมง ที่เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ให้แก่เยาวชนรุ่นลูกรุ่นหลาน
	กิจกรรมที่หน่วยงาน/ องค์กรดำเนินให้ชุมชน	-

แผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมใน การใช้ประโยชน์จากระบบ นิเวศบริการป่าชายเลน	รูปแบบกิจกรรม	โครงการ/กิจกรรม
ด้านการรวมกลุ่ม (แผนงาน โครงการ กิจกรรม เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ/ การรวมกลุ่ม)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	เปิดรับสมาชิกกลุ่มอาชีพต่างๆ
	กิจกรรมที่ดำเนินการ ร่วมกับหน่วยงานอื่น	ดูงานกลุ่มอาชีพ
		อบรมความรู้ในการบริหารจัดการกลุ่ม
	กิจกรรมที่หน่วยงาน/ องค์กรดำเนินให้ชุมชน	อุปกรณ์ในการแปรรูป

นอกจากนี้ งานวิจัยดังกล่าวยังพบว่า ชุมชนมีศักยภาพของพื้นที่ด้านประวัติศาสตร์ ไม่เพียงแค่สองวัฒนธรรมแต่เป็นสามวัฒนธรรม คือ ไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยเชื้อสายจีน ซึ่งมีโบราณสถานที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวมากมายที่สามารถผนวกเข้ากับแผนชุมชน โดยแผนงานข้างต้นเป็นเนื้อหาที่จะต้องได้รับการเผยแพร่ในลำดับต่อไป

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากงานวิจัยเดิม เพื่อเชื่อมโยงประเด็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น พบว่าการจัดทำแผนชุมชนฯ ข้างต้น นักวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยแบ่งขั้นตอนกระบวนการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 ค้นหาศักยภาพของชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลสถานะพื้นฐานของชุมชน โดยเฉพาะข้อมูลด้านทรัพยากรป่าชายเลน บริบทของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ในด้านประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สภาพแวดล้อม ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ สถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำแผนชุมชนในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน เป็นการร่วมกันกำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่เหมาะสม เป็นไปได้ และสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลยุทธ์ที่วางไว้ เพื่อสานต่อเสริมสร้างสิ่งที่ชุมชนทำได้ดียิ่งขึ้น หรือเพื่อบรรเทาข้อจำกัดและแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลนของพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3 การเรียนรู้ นำแผนไปใช้ มีการนำแผนชุมชนที่ตัวแทนของหมู่บ้านจัดทำขึ้นมา ประชาสัมพันธ์ให้คนในตำบลได้รับทราบผ่านการประชุมหมู่บ้าน และนำแผนชุมชนฯ ที่ได้ไปเจรจาเบื้องต้นกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มชุมชนบริเวณตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านหัวเขาแดง หมู่ที่ 2 บ้านแหลมสน หมู่ที่ 3 บ้านนอก หมู่ที่ 4 บ้านนาโน หมู่ที่ 5 บ้านท่าเสา หมู่ที่ 6 บ้านหัวเลน หมู่ที่ 7 บ้านบนเมือง หมู่ที่ 8 บ้านบ่อสวน ซึ่งมีประชากรประมาณ 3,115 ครัวเรือน โดยมีการสุ่มตัวอย่าง 2 ลักษณะ คือ

1. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นแกนนำ ได้แก่ ผู้อาวุโส ผู้รู้ โต๊ะอิหม่าม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน ชมรมฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลห้วยเขา กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน ผู้นำการปลูกป่า องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียนในชุมชนที่เป็นภาคีร่วมในการจัดทำแผน ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง จำนวน 20-30 ราย

2. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของชุมชน ซึ่งกำหนดตัวอย่างจากการคำนวณโดยใช้สูตรของ Yamene ได้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 354 ตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูลได้จริง 360 ตัวอย่าง โดยยึดหลักการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าชายเลนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ข้อมูลในแบบสอบถามประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและครัวเรือน การดำเนินการด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ในชุมชน ความคิดเห็นต่อทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนห้วยเขาในการประกอบอาชีพ ความคิดเห็นต่อองค์ความรู้ของชุมชนห้วยเขาที่นำมาใช้ในการประกอบอาชีพ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนห้วยเขา การรวมกลุ่มทางสังคมในระดับหมู่บ้าน การรวมกลุ่มทางสังคมในระดับตำบล ห้วยเขา ความคิดเห็นต่อประโยชน์จากระบบนิเวศป่าชายเลนที่มีต่อครัวเรือนและชุมชน ความคิดเห็นต่อความจำเป็นที่ชุมชนควรมีพื้นที่ป่าชายเลน ความคิดเห็นต่อการที่ชุมชนห้วยเขามีแผนการในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ปัญหาในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ปัญหาในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่ม ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการด้านอาชีพและการรวมกลุ่ม ทั้งนี้ ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกในชุมชนผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสำรวจมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำแผนชุมชน

จากการพิจารณากลุ่มตัวอย่างและนำมาวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ปรากฏในงานวิจัยซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการจัดทำแผนชุมชนฯ ในฐานะแกนนำชุมชน จำนวน 20-30 คนนั้น นักวิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ข้อควรเป็นเกณฑ์โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สามารถเป็นตัวแทนของชุมชนในภาพรวมได้ ประกอบกับในช่วงเวลาการดำเนินวิจัยเป็นช่วงของการสูญเสียผู้นำชุมชนด้วยเหตุผลทางการเมือง ทำให้การรวมกลุ่มขององค์กรและคนในชุมชนค่อนข้างยาก ทั้งนี้ จากข้อมูลงานวิจัยเดิมและการสัมภาษณ์นักวิจัยทำให้ทราบว่า ในการดำเนินการจัดทำแผนชุมชนฯ มีการจัดประชุมการจัดทำแผนชุมชนฯ อย่างเป็นทางการ จำนวน 3 ครั้ง โดยการประชุมครั้งที่ 1 เป็นการประชุมชี้แจงและระดมความคิดในเบื้องต้น การประชุมครั้งที่ 2 เป็นการวิเคราะห์สภาพและปัญหาของชุมชน การประชุมครั้งที่ 3 เป็นการร่วมกันวิเคราะห์ SWOT และจัดทำ TOWS และมีการพูดคุยในลักษณะประชุมกลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการ ก่อนที่จะรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการจัดทำแผนชุมชนฯ โดยการจัดประชุมอย่างเป็นทางการ 3 ครั้ง ประกอบด้วยตัวแทนจากหมู่บ้านต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 2 : การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนฯ

หมู่ที่	ประชุมครั้งที่ 1 (7 มีนาคม 2557)	ประชุมครั้งที่ 2 (2 พฤษภาคม 2557)	ประชุมครั้งที่ 3 (30 กรกฎาคม 2557)
1	ไม่มีผู้เข้าประชุม	ไม่มีผู้เข้าประชุม	ไม่มีผู้เข้าประชุม
2	นัทธมน บุญยัง	นัทธมน บุญยัง	รัฐศาสตร์ เกตุจุฬา
3	ยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า	ยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า สุกียะ บิลหมาน	ยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า หมัดสัน เส้นไธ้หมุด สะมะแอ ปาสนัน อูรพงศ์ บิลไธ้หมุด สุวีณา บุณนาค วรวิทย์ บิลไธ้หมุด
4	ฮารุณ ขวัญไธ้เบน เสกสรร นิยมเดชา วันอะหลี จอมสุรียา	ฮารุณ ขวัญไธ้เบน เสกสรร นิยมเดชา เกษม เส้นลิหมั่น	ฮารุณ ขวัญไธ้เบน วีระศักดิ์ การรัตน์ อับดุลซาราม หมิน สันติ หมิดสุเด็น อะหมัด แหละหลี่
5	หะหรณ หมัดลิหมิน หมัดยูโสบ หมุดนิยม รอเณด บุรันวิจิตร อะหมาด คงคาลิหมิน	หะหรณ หมัดลิหมิน หมัดยูโสบ หมุดนิยม หมัด ศรีคงคา	ไม่มีผู้เข้าประชุม
6	หมัดอุเส้น แหละไธ้หิม เจษฎา หลงสาม๊ะ	หมัดอุเส้น แหละไธ้หิม	ไม่มีผู้เข้าประชุม
7	ไม่มีผู้เข้าประชุม	ผัน กาสร	ไม่มีผู้เข้าประชุม
8	ไม่มีผู้เข้าประชุม	เพียงพิศ ธุระพัฒน์ เนลิยว พิมพาชะโร	ไม่มีผู้เข้าประชุม

ข้อมูลจากตาราง พบว่า การเข้าร่วมประชุมทั้ง 3 ครั้ง ชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมของไม่มากนัก โดยเมื่อพิจารณาความเป็นตัวแทนของชุมชนแล้ว พบว่า ยังขาดการมีส่วนร่วมจากตัวแทน/แกนนำของหมู่ที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนชุมชนจึงยังเป็นเพียงกลุ่มคนส่วนน้อย และยังไม่ครอบคลุม ส่งผลให้กลุ่มคนที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องแผนชุมชนในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการปายาเลนยังมีไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรในชุมชนตำบลหัวเขาซึ่งมีเป็นจำนวนมาก การรับรู้แผนชุมชนฯ ในกลุ่ม

จำกัดจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนการดำเนินงานตามแผนทั้ง 5 ด้านในบางกิจกรรมยังไม่เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

นอกจากนี้ เมื่อวิเคราะห์แผนชุมชนในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลนทั้ง 5 ด้าน ซึ่งแต่ละแผนประกอบด้วยกิจกรรมย่อยๆ คือ กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการเองโดยไม่พึ่งพาทภายนอก (กิจกรรมพึ่งตนเอง) กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการร่วมกับหน่วยงาน/ส่วนราชการ/องค์กรอื่นๆ และกิจกรรมที่หน่วยงาน/องค์กรดำเนินให้ชุมชน พบว่า บางกิจกรรมได้ดำเนินการไปแล้ว และบางกิจกรรมยังไม่ได้ดำเนินการ โดยหากจะแปรกิจกรรมจากแผนให้เป็นรูปธรรมเพื่อนำแผนไปสู่การปฏิบัติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การสื่อสารเป็นมิติหนึ่งในกระบวนการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ

งานวิจัยนี้ จึงสนใจศึกษากระบวนการเผยแพร่แผนชุมชนฯ รวมทั้งการใช้และติดตามแผนดังกล่าว โดยมุ่งเน้นมิติการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจากทุกหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ในแต่ละด้านอย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ ในส่วนของการเผยแพร่ข้อมูลจากงานวิจัยนั้น เมื่อสอบถามนักวิจัย คือ อาจารย์พีไลวรรณ ประพฤติ และสัมภาษณ์ตัวแทนคนในชุมชน คือ นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ทำให้ทราบว่า เบื้องต้นนักวิจัยได้คืนข้อมูลให้ชุมชนในลักษณะรูปเล่มรายงานวิจัย และได้จัดทำหนังสือเล่มเล็กจำนวน 20 หน้า ที่บอกเล่าเรื่องราวของชุมชนและสะท้อนข้อมูลจากงานวิจัย จำนวน 500 เล่ม เพื่อคืนความรู้จากงานวิจัยกลับไปยังชุมชน โดยนักวิจัยได้มอบหนังสือดังกล่าวให้ชุมชนเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2559 ในเวทีการอบรมแผนและแนวทางการสื่อสารแผนชุมชน รูปแบบการคืนข้อมูลในลักษณะดังกล่าวจึงอาจยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากนัก

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยใน 3 ประเด็น คือ การอบรมชาวบ้านให้เป็น Sender/Smart Communicator การคืนผลงานวิจัยให้พื้นที่ (เผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชน) และการทำงานกับ Stakeholder/Support Group โดยมีเป้าหมาย ดังนี้

ตารางที่ 3 : แนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

แนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	เป้าหมาย	ตัวชี้วัด
อบรมชาวบ้านให้เป็น Sender/Smart Communicator	เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ และพัฒนาศักยภาพของแกนนำให้สามารถสื่อสารข้อมูลจากแผนชุมชนฯ ให้คนในชุมชนได้รับรู้ ภายใต้รูปแบบการ	แกนนำชุมชนมีศักยภาพทางด้านการสื่อสาร เกิดความรู้/ทักษะการวางแผนการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีความสามารถในการถ่ายทอด

แนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	เป้าหมาย	ตัวชี้วัด
	สื่อสารที่เหมาะสม รวมทั้งมีความสามารถในการบริหารจัดการประเด็น และความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ความรู้ให้กับคนภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชน เพื่อใช้สำหรับการเผยแพร่แผนชุมชนฯ ในรูปแบบที่เหมาะสม
คืนผลงานวิจัยให้พื้นที่ (เผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชน)	เพื่อให้ชุมชนสามารถเปิดรับสื่อได้โดยง่าย ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการ	เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้จากงานวิจัย ผ่านแกนนำชุมชนที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องแผนชุมชนฯ ภายใต้บทบาทของการเป็น Sender/ Smart Communicator
ทำงานกับ Stakeholder/ Support Group	เพื่อสร้างความยั่งยืนในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ	มีการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของ Stakeholder/ Support Group

ซึ่งแนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยคาดหวังว่าคนในชุมชนจะกลายเป็นนักสื่อสารที่สามารถนำเสนอประเด็นจากแผนการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลนชุมชนให้ชุมชนได้รับรู้ และสามารถต่อยอดความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการสานต่อกิจกรรมอื่นๆ ตามแผนงานที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator
2. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชน สำหรับใช้ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม
3. เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาแผนชุมชนและแนวทางการเผยแพร่แผนชุมชนเพื่ออํารงรักษาป่าชายเลนตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา

2. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2559 – กุมภาพันธ์ 2560 (รวมระยะเวลา 1 ปี)

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาการเผยแพร่แผนชุมชนในเขตพื้นที่ชุมชนตำบลห้วยเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ตัวแทน/แกนนำชุมชนที่สามารถสื่อสารข้อมูลจากแผนชุมชน พหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา ให้คนในชุมชนได้รับรู้ ภายใต้รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสม รวมทั้งมีความสามารถในการบริหารจัดการประเด็น และความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

แผนชุมชน หมายถึง แผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator ที่มีความสามารถในการคัดเลือกเนื้อหาจากแผนชุมชนฯ สามารถวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสม เพื่อใช้ในการเผยแพร่แผนชุมชนฯ และสามารถขับเคลื่อนกิจกรรม/โครงการที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ได้

2. แกนนำชุมชนสามารถเลือกใช้สื่อสำหรับเผยแพร่แผนชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

3. เกิดการขับเคลื่อนแผนจากการเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้

บทที่ 2

แนวคิด/ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารเชิงสังเคราะห์

งานวิจัยเรื่อง “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบกำหนดระเบียบวิธีวิจัย ประกอบด้วย

1. แนวคิดเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย”
 2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)
 3. ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อชุมชน (Community Communication Theory)
 4. ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory)
 5. แนวคิดเรื่องหลักการประชาสัมพันธ์
 6. แนวคิดเรื่องการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน
 7. ทฤษฎีกระบวนการบริหาร POSDCoRB ของกลุ่ลิก และเออร์วิกส์
 8. ทฤษฎีหมุดเชื่อมโยง (Linking Pin Function Theory)
 9. แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการประเด็น (Issue Management)
 10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- โดยมีรายละเอียดแนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย”

กาญจนา แก้วเทพ (2553) กล่าวว่า การกำหนดโจทย์ของการวิจัยนั้น ต้องไม่ถือเอาความสนใจของนักวิจัย (ซึ่งเป็นคนนอกชุมชน) เป็นที่ตั้ง หากแต่ต้องกำหนดโจทย์มาจากปัญหาที่เป็นจริงของชุมชน (ซึ่งก็เท่ากับเป็นท่าบังคับให้ต้องตั้งโจทย์ร่วมกับชุมชนที่จะศึกษา) และหลังจากดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว ก็ต้องได้แนวทาง/ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (Practical) และปฏิบัติอย่างได้ผล

โดยการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบดังตัวอย่าง ดังนี้

1.1 การนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาในพื้นที่/องค์กร เช่น ปัญหาเรื่องขยะ การท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งการนำไปใช้ประโยชน์นั้นสามารถเป็นไปได้จริง (มิใช่เป็นแค่ "แนว" แต่ "ไม่มีทาง") เนื่องจากคุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้น เป็นงานที่มีจุดเริ่มต้นมาจากสภาพปัญหาที่เป็นจริง ที่เรียกภาษาวิชาการว่า "problem-based research"

1.2 การนำผลการวิจัยไปคืนข้อมูลให้กับชุมชนเจ้าของปัญหา เช่น การนำข้อมูลภาพรวมหนี้สินของชุมชนมาเสนอให้ชุมชนมองเห็นระดับความรุนแรงของปัญหา เห็นประเภทของหนี้สิน (ที่จำแนกโดย

อาศัยหลักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์มาช่วยจำแนก) เข้าใจสาเหตุและกลไกการสืบทอดหนี้สินให้ยั่งยืน (เช่น ส่งดอกเบี้ยยเท่าไรก็ไม่หมดหนี้สักที) ก่อนที่จะมีการนำเสนอกลไกการแก้ไขที่ลือคสเปคเอาไว้แล้วคือ "การทำบัญชีครัวเรือน" ใส่เข้าไป เนื่องจากการใส่ "กลไกแก้ปัญหา" เข้าไปให้ประชาชนโดยไม่มีการติดตั้งความเข้าใจควบคู่ไปด้วย (โดยอาศัยกระบวนการวิจัย) ก็เปรียบเสมือนการพรมน้ำมันโดยไม่มีการว่าคาถากำกับ ความศักดิ์สิทธิ์ย่อมไม่บังเกิด

1.3 การนำผลการวิจัยเข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน หลังจากที่ได้ใช้ผลการวิจัยแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้า/ระยะสั้นแล้ว เพื่อสร้างหลักประกันความยั่งยืนของการป้องกัน/แก้ไขปัญหา จึงต้อง นำเอาผลการวิจัยนั้น "เข้าสู่สถาบันของชุมชน" เช่น สถาบันโรงเรียน เพื่อให้เกิดการสืบทอดเนื้อหาจาก ผลการวิจัยอย่างต่อเนื่อง และเพื่อสืบทอดเด็ก/เยาวชนให้มีสำนึกในการพัฒนา/รักษาชุมชน

1.4 การนำผลการวิจัยไปขยายผลสู่กลุ่มอื่นๆ พื้นที่อื่นๆ ไม่ว่าจะมาจากเหตุผลของการสร้าง เครือข่าย หรือเพื่อเป็นต้นแบบด้านความรู้แก่คนอื่น ๆ

1.5 การนำผลการวิจัยมาเป็นเนื้อหาสำหรับสร้างกลไกการจัดการของชุมชน ซึ่งเป็นกรณีที่ชัดเจน สำหรับประเด็นการจัดการทรัพยากรของชุมชน เช่น ป่าชุมชน แม่น้ำ แหล่งเกลือ ฯลฯ รวมทั้งประเด็นอื่นๆ เช่น ประเด็นด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารจัดการเรื่องราวต่างๆในชุมชนนั้น เพื่อให้การบริหาร จัดการนั้นมีประสิทธิภาพ จำเป็นจะต้องใช้ "กลไกสองชั้นแบบการใส่กลอนสองชั้น" กลอนชั้นแรกนั้นคือการ สร้างความเข้าใจหรือสร้างจิตสำนึกร่วมกัน แต่จำเป็นต้องมีกลอนชั้นที่สอง คือ การมีกติกา/มีกลไกการ จัดการซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกัน หากเราวิเคราะห์ธรรมเนียมปฏิบัติของประเพณีโบราณก็จะพบรูปแบบการ บริหารจัดการแบบใส่กลอนสองชั้นนี้อยู่เช่นเดียวกัน

จากแนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบกำหนดการดำเนินงาน เพื่อคัดเลือกแนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการวิจัยที่ ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะวิจัย ชุมชนและแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวิจัยทุก ขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ ควบคู่ไปกับกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Development) และแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ (Problem-Learning Process)

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่สร้างองค์ความรู้ที่สามารถ พัฒนาไปสู่การปฏิบัติได้ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่ต้องการองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการ แก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ โดยสามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้

2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นความพยายามของนักวิชาการและนักพัฒนาในการสังเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของงานวิจัยส่วนหนึ่ง กับงานพัฒนาอีกส่วนหนึ่ง และพยายามเชื่อมโยงสาระสำคัญของการพัฒนาและการวิจัยออกมาเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมหรือการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) จึงเป็นการวิจัยและพัฒนาารูปแบบหนึ่งที่ทำกับชุมชนและมีการเชื่อมโยงส่วนที่เป็นการวิจัย (Research) กับส่วนที่เป็นการพัฒนาหรือแก้ปัญหา (Development) เข้าด้วยกัน

2.2 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชนเข้ามาร่วมศึกษาปัญหา โดยกระทำร่วมกับนักวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของคนที่อยู่กับปัญหา (Problems People) ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการ จึงเป็นกระบวนการที่คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้ถูกกระทำ แต่เป็นผู้กระทำที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย

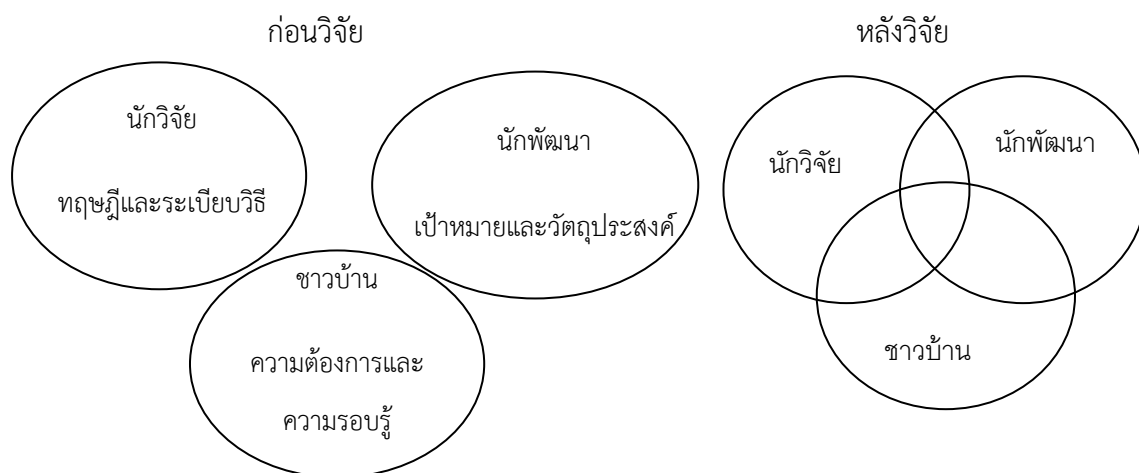
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่ต่างไปจากการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือทางสังคมศาสตร์ เพราะเน้นการยอมรับหรือความเห็นพ้องจากฝ่ายชาวบ้าน ในการวิจัยชนิดนี้สิ่งที่นักวิจัยต้องคำนึงถึงคือการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลาและการทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้องกับความคิดเห็นของชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและเกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

2.3 ประโยชน์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เชื่อในปรัชญาว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่อยู่กับข้อมูลอยู่กับความจริงเป็นผู้ที่รู้ดีเท่ากับนักวิจัยหรืออาจจะรู้มากกว่านักวิจัย การเลือกปฏิบัติใดๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงต้องเริ่มจากชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียวและผู้ที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ทั้งชาวบ้าน นักวิจัยและนักพัฒนาควรมีบทบาทในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาบทบาทของทั้งสามฝ่ายที่ต่างก็มีความเท่าเทียมกัน การวิจัยลักษณะนี้จึงเป็นการเรียนรู้ผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา รวมทั้งความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้านดังภาพประกอบ

ภาพที่ 1 : เปรียบเทียบโลกทัศน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย

ที่มา : สิทธิณัฐ ประพุทธนิตสาร (2545, หน้า 23)

จากภาพวงกลมแต่ละวงเป็นโลกทัศน์หรือวิธีมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย โลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่ตนยึดถือ หลังจากเข้าสู่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คนทั้งสามกลุ่มจะมี “โลกทัศน์ร่วม” และความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนา ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจที่ได้จากการวิจัยและการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ในลักษณะการศึกษาชุมชนเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหา คือ ค่อยๆ ศึกษาไปแล้วทำกิจกรรมไป กลุ่มประชากร ผู้ถูกวิจัย เปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัยโดยการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ นับตั้งแต่การเริ่มต้นตัดสินใจว่า ควรจะศึกษาวิจัยในชุมชนนั้นหรือไม่ การประมวลเหตุการณ์ หลักสูตรและข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาการวิจัย การเลือกกระบวนประเด็นปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และเสนอสิ่งที่ค้นพบ

นอกจากนี้ สิทธิณัฐ ประพุทธนิตสาร (2545, หน้า 24-27) ยังได้เสนอปรัชญา แนวคิด ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งสรุปได้ ดังนี้

2.3.1 การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิ (Right) เป็นเอกสิทธิ (Privilege) เป็นการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นกระบวนการบริหารการพัฒนาชนบทและเป็นเครื่องมือชี้วัดการพัฒนาชนบท

2.3.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่มีชีวิต (Dynamic and Organic Process) เริ่มต้นจากสภาพจริงในปัจจุบันมุ่งไปถึงจุดที่ควรจะเป็นไปได้ในอนาคต จะมีลักษณะที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่สามารถกำหนดเวลาและกิจกรรมล่วงหน้าได้ เชื่อว่าผู้ด้อยโอกาสมีความสามารถที่จะร่วมทำงานได้ จะต้องเริ่มจากคนที่รู้สึก (Feel) ต่อปัญหาหรือความต้องการของตนไปสู่การคิด (Think) การกระทำ ซึ่งยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Transformation) ทั้งในตัวเองและชุมชนทั้งในด้านสติปัญญา จิตใจและมิติด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อมอื่นๆ

2.3.3 กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ประกอบไปด้วยการแสวงหาความรู้และการกระทำ จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดราบเท่าที่ผู้ด้อยโอกาสยังสามารถรวมกลุ่มกันได้ และคำนึงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภูมิปัญญาของนักวิชาการ

2.3.4 การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเกิดจากการประยุกต์ศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จากการสั่งการจากหน่วยเหนือมาเป็นชุมชนหรือชาวบ้านผู้ได้รับการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการดำเนินการ ด้วยความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่แก้ไขปัญหาด้วยตัวเองได้ถ้าเขารู้และเข้าใจเป้าหมายการพัฒนาตนเองและชุมชน การวิจัยลักษณะนี้เป็นการจุดพลังให้ชุมชนรับรู้การเรียนรู้ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน เป็นการเรียนรู้ของชุมชนอันเกิดจากการทำงานร่วมกันซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ยังเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกในชุมชนทำการศึกษาชุมชนเน้นการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อค้นหาศักยภาพ ปัญหา แนวทางแก้ปัญหาด้วยการวางแผน ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ประเมินงานเป็นระยะ เพื่อปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้

2.3.5 เป้าหมายสุดท้ายของการวิจัย คือการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถาวรรากถอนโคน เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เพราะฉะนั้นจึงต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน และเต็มที่ ตลอดกระบวนการของการวิจัยตั้งแต่การทำความเข้าใจและนิยามปัญหาของการวิจัย การเลือกวิธีการแก้ปัญหา การวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ การทำกิจกรรม ที่จะตามมาจากผลการวิจัย และยังต้องให้กลุ่มคนไร้อำนาจต่อรอง (Powerless Group) เข้ามา มีส่วนร่วมในการวิจัยด้วย ทั้งนี้เพื่อจะก่อให้เกิดจิตสำนึกในหมู่ประชาชนเกิดความหวงแหนทรัพยากรต่างๆ ของตนและมุ่งไปสู่การพึ่งตนเอง นักวิจัยภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการวิจัยเท่านั้น

2.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในการนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมทุกด้าน ซึ่งสามารถจำแนกวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

2.4.1 เพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้ตระหนักในปัญหาของตนเอง และเกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตน มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน

2.4.2 เพื่อดำเนินการวิจัยโดยเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยในการตัดสินใจ กำหนดปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งดำเนินการแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยอาจร่วมกับองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ

2.4.3 เพื่อร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

2.4.4 เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน อีกทั้งผลักดันให้กิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

2.5 วิธีการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

2.5.1 เน้นการศึกษาชุมชน เป็นการให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดของชาวบ้านการเก็บข้อมูลเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาในชุมชนหรือความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นการช่วยกันวิเคราะห์สภาพปัจจุบันในชุมชน นอกจากนี้ ต้องคำนึงถึงทรัพยากรในชุมชนที่เอื้อต่อการแก้ปัญหาและการพัฒนา

2.5.2 เน้นการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาทรัพยากรท้องถิ่นที่จะนำไปสู่วิธีการแก้ไขปัญหา

2.5.3 เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการ เพื่อนำไปสู่การนำไปปฏิบัติ ซึ่งอาจจะต้องคำนึงเชิงเศรษฐศาสตร์ในแง่ของความคุ้มค่า ความเหมาะสมกับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม ความเชื่อและอื่นๆ ร่วมด้วย

2.5.4 เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาทุกขั้นตอนและสามารถดำเนินการได้เองหลังจากสิ้นสุดการวิจัยหรือเมื่อนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว

2.6 ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นระเบียบวิธีที่ยืดหยุ่นรูปแบบอันเป็นมาตรฐานใดๆ การรวบรวมข้อมูลทำได้หลายรูปแบบ ซึ่งโดยมากจะใช้วิธีเดียวกันกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนมากกว่างานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีการปฏิบัติการและกิจกรรมที่เพิ่มเข้ามาตลอดจนการติดตามประเมินสถานการณ์และการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดความเหมาะสม การรวบรวมข้อมูลตั้งแต่การเข้าไปในสนาม การสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ เน้นการมีส่วนร่วมของฝ่ายประชาชน วิธีการทำได้หลายวิธี เช่น การตะล่อม (Probe) การประชุมกลุ่ม การใช้วัตถุทัศน์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสัมภาษณ์ การสำรวจ การให้คำปรึกษา การทำแผนที่ของชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การอภิปราย ส่วนการที่จะได้ข้อมูลที่ต้องการโดยใช้วิธีการใดนั้น ต้องมีความกลมกลืนและขึ้นอยู่กับการตกลงร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับประชาชนในชุมชน

2.7 บทบาทของนักวิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยต้องมีบทบาท ดังนี้

2.7.1 ต้องตระหนักในข้อจำกัดของตนเองมีความรู้สึกรู้ว่าไม่รู้ นอกจากนี้ ยังต้องตระหนักในระบบคุณค่าของตนเองเมื่อต้องสัมพันธ์กับค่านิยมของประชาชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปจากตนเอง

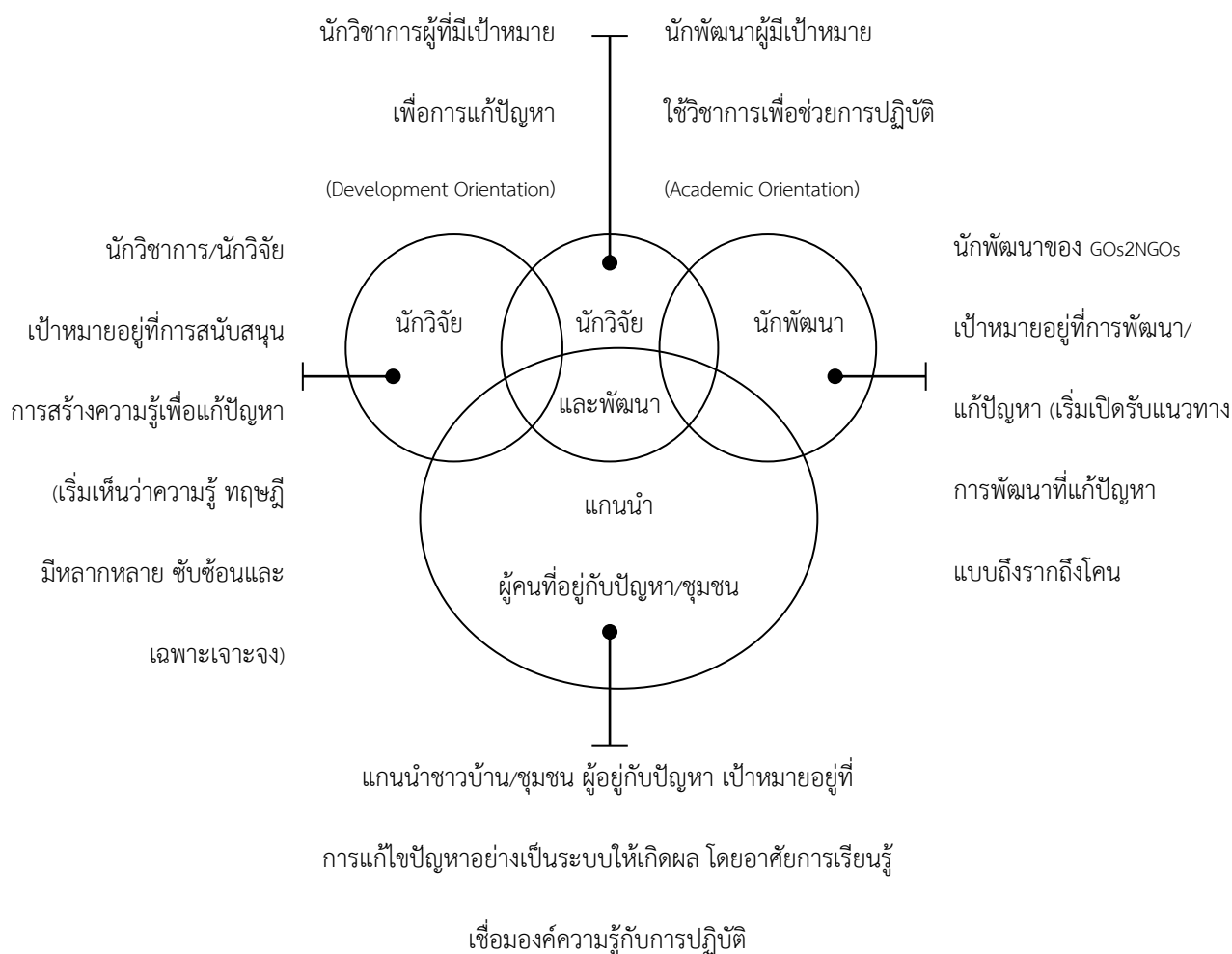
2.7.2 ยอมรับการไม่รู้และพยายามเรียนรู้จากคนในชุมชนผ่านมิตรภาพ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน

2.7.3 หลังจากที่ได้ข้อมูลพอสมควรหรือเข้าใจปัญหาของท้องถิ่น ต้องร่วมกับชาวบ้านหาทางออกหรือการแก้ไขปัญหา ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นงานหนักและมักเกี่ยวพันกับความขัดแย้งอันเกิดจากโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น แต่การก้าวเดินอย่างมีจังหวะปลุกกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักและเปิดใจกว้างออกจะช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเห็นทางออกที่ไม่จำเป็นต้องมีการปะทะหรือนำไปสู่ความขัดแย้งเสมอไป นอกจากนั้นการแก้ไขปัญหาโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นระบบการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาไปด้วย

2.7.4 คนนอกที่เข้าไปเรียนรู้ในชุมชนหรือชนบท ต้องเตรียมเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ ความขัดแย้งของชนชั้นผู้นำในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับอำนาจภายนอก อิทธิพลของเขต่อนโยบายและการปฏิบัติในการพัฒนาด้วย

ภาพที่ 2 : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (แบบที่จุดประสงค์อยู่ที่การแก้ปัญหาแบบยั่งยืน)

ที่มา : สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร (2545, หน้า 45)

จากแผนภาพที่ 2 แสดงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งนักวิจัย นักพัฒนาหรือนักวิจัย และพัฒนาร่วมกับแกนนำของคนที่อยู่กับปัญหาในชุมชนเป็นหุ้นส่วน และมีการผสมผสานระหว่างจุดแข็งของแต่ละหุ้นส่วนเข้าด้วยกันอย่างเลือกสรรและกลมกลืน คือ

- นักวิชาการแข็งในด้านการวิเคราะห์ แต่ไม่รู้ปัญหาดี ไม่มีหน้าที่ปฏิบัติ
- นักปฏิบัติแข็งในด้านการปฏิบัติ มีทรัพยากรแต่ไม่รู้ปัญหาดี และวิเคราะห์สู่นักวิชาการไม่ได้

- แก่นนำผู้อยู่กับปัญหา รู้ปัญหาลึกซึ้งดี แต่การวิเคราะห์และศักยภาพในการระดมทรัพยากรมีน้อยกว่านักปฏิบัติ

เพราะฉะนั้น การวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ผลของกระบวนการเรียนรู้จะทำให้ทุกฝ่ายที่เป็นหุ้นส่วนได้รับ (Take) และได้ให้ (Give)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จึงถือเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่ต้องการองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ

จากแนวคิดเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของแนวทางดำเนินการวิจัย และใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ว่า คนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนใดบ้าง อย่างไร

3. ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อชุมชน (Community Communication Theory)

กาญจนา แก้วเทพและคณะ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารชุมชนไว้ ดังนี้

3.1 เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way community) ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลาทั้งในลักษณะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ลักษณะการสื่อสารแบบสองทางทำให้สถานะของผู้ส่งไม่ตายตัวแต่จะมีการผลัดเปลี่ยนตลอดเวลา

3.2 ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of Information) ในขณะที่กระบวนการพัฒนาศักยภาพการพัฒนาแบบกระแสนั้นทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นไปอย่างจำกัดคือการไหลจากเบื้องบน (เจ้าหน้าที่รัฐ) ไปสู่เบื้องล่าง (ประชาชน) เท่านั้นแต่การสื่อสารชุมชนนั้นการไหลของ ข่าวสารจะมีทิศทางที่หลากหลายมาจากทุกทิศทางทั้งจากบนลงล่าง (Top-down) แบบล่างสู่บน (Bottom-up) และแบบแนวนอน (Horizontal) ดังนั้น ข่าวสารจึงอาจจะไหลจากนักวางแผนพัฒนาสู่ชาวบ้าน จากสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับสารในชนบท ในวันเดียวกันชาวบ้านอาจมีส่งข่าวขึ้นไปยัง เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือมีการแลกเปลี่ยนติดต่อส่งข่าวสารระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน

3.3 เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน มีวิธีการและแง่มุมหลายแง่มุมที่จะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชน ตัวอย่างเช่น

3.3.1 การกำหนดเป้าหมายโดยการใช้ระดับของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์ การสื่อสาร ชุมชนจะมีเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ดังนี้

- ระดับชุมชน เป็นการสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน
- ระดับหน่วยงานนอกชุมชน เป็นการสื่อสารที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กร หรือหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับด้านการพัฒนาและการสื่อสาร
- ระดับสังคมส่วนร่วม เป็นการสื่อสารที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมในระดับกว้าง

3.3.2 การกำหนดเป้าหมายโดยสอดคล้องกับทิศทางการไหลของข่าวสาร ในแง่นี้ อาจกำหนดเป็นเป้าหมายของการสื่อสารชุมชนได้เป็น 3 เป้าหมาย คือ

- เพื่อทำการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลและโน้มน้าวชักจูงใจ ได้แก่ ทิศทางการไหล ของข่าวสารจากบนลงล่าง
- เพื่อเป็นช่องทางการแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน รวมไปถึงการแสดงออกซึ่งสิทธิ ศักดิ์ศรี ภูมิปัญญาของชุมชนด้วย
- เพื่อพัฒนาความเป็นตัวเองของบุคคล ในหน่วยที่เล็กลงกว่าชุมชน การสื่อสาร ชุมชนจะ ทำหน้าที่คล้ายเป็นเวทีแห่งการศึกษาเรียนรู้ที่ช่วยให้ศักยภาพของปัจเจกบุคคลได้พัฒนา สร้างสรรค์อย่าง เต็มที่

3.4 เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับ คุณลักษณะประการสำคัญของกระบวนการพัฒนาแนวใหม่แทนการพัฒนาที่แต่เดิมเคย ตอบสนอง ความต้องการของรัฐเป็นหลัก

3.5 หน้าที่ของการสื่อสาร Windahl et al (1992) ระบุว่า หน้าที่ของการสื่อสารน่าจะ ประกอบด้วย

- หน้าที่ในการแสดงออก คือ ทั้งบุคคลและกลุ่มสามารถแสดงความเป็นตัวของ ตัวเองออกมาเพื่อที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตนเองได้

- หน้าที่ทางสังคม คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็น ชุมชนเดียวกัน

- หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร อันเป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสารโดยทั่วไป หากทว่า ในการสื่อสารชุมชนนั้นทิศทางการไหลข่าวสารต้องเป็นไปอย่างรอบด้านดังที่ได้กล่าว มาแล้ว ดังนั้น ผู้เข้าร่วมกระบวนการการสื่อสารและทักษะการถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมพัฒนาชุมชน

- หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ การสื่อสารจะเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อ ปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้ เนื่องจากการสื่อสารชุมชนมีลักษณะการสื่อสาร แบบสองทางที่มีขั้นตอนของปฏิกิริยาป้อนกลับ

3.6 สื่อของชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน ไม่ว่า ชุมชนจะตั้งวัตถุประสงค์การใช้เอาไว้เช่นใดก็ตาม

3.7 สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา เพื่อนำไปใช้เพื่อหาข่าวสาร เพื่อความรู้หรือเพื่อความบันเทิง

3.8 สื่อชุมชนเป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในหลายๆ บทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ผลิต ผู้แสดง ฯลฯ

3.9 สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่ชุมชนสามารถแสดงออกได้มิใช่เป็นสื่อเพื่อชุมชน ซึ่งหมายความว่าตัวตน ของชุมชนที่จะแสดงออกไปนั้นต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเองมิใช่ผู้อื่นมาทำให้ชุมชน

3.10 สื่อชุมชนจะปรับเปลี่ยนลักษณะของการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสาร และทัศนะของทุกคน

ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อชุมชน (Community Communication Theory) ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์การคัดเลือกและผลิตสื่อของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

4. ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory)

ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เชื่อว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่รู้ปัญหา และเลือกปฏิบัติการใดๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต นักวิชาการผู้นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะชูประเด็น 2 ประเด็นที่เป็นหลักการสำคัญและมีความโยงใยกัน คือแนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม” และ “การเข้าถึง” (Accessibility) สำหรับประเด็นแรกนั้น นักคิดบางท่านได้ถือเป็นหลักการสำคัญอย่างมาก จนขนานนามการสื่อสารแบบใหม่ว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Communication) ในส่วนที่เกี่ยวกับการสื่อสารชุมชนนั้นอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน โดยมีแนวคิดโดยละเอียด ดังนี้

4.1 ที่มาของแนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม”

จากประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในโลกตะวันตกที่มักถอยหลังไปเริ่มต้นในยุคสมัยของกรีก ในครั้งนั้นผู้ที่เป็ “พลเมือง” (Citizen) ของรัฐกรีกสามารถที่จะไปมีส่วนร่วมแบบโดยตรง (Direct Participation) ในเรื่องการตัดสินใจประเด็นสาธารณะได้ทุกเรื่อง (Public Issues) ด้วยการเปิดอภิปรายชี้แจงให้ข้อมูล และตัดสินใจออกเสียงลงคะแนนที่เรียกว่ารูปแบบ “ประชาธิปไตย” อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมสมัยใหม่มีขนาดใหญ่ขึ้น รูปแบบประชาธิปไตยแบบโดยตรงนั้นจึงเป็นไปได้ ดังนั้นจึงเกิดรูปแบบของ “ประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทน” (Representation Democracy) โดยที่คนส่วนใหญ่จะทำการเลือก “ตัวแทน” ของตน ไปดำเนินการตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ

ในขั้นต่อมาการใช้ประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทนได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากหลายประการ เช่น เมื่อประชาชนได้คัดเลือกตัวแทนของตนไปเพียงครั้งเดียว แต่ผู้แทนดังกล่าวจะไปทำการตัดสินใจในทุกเรื่องแทนประชาชน ภายในระยะเวลาหนึ่งๆ ที่ตกลงกันเอาไว้ (เช่น 4 ปี 5 ปี 7 ปี) แต่ในทางปฏิบัติแล้วบ่อยครั้งที่ผู้แทนไม่สามารถจะตัดสินใจแทนประชาชนไปได้หมดทุกเรื่อง นอกจากนั้นประชาชนยังขาดกลไกในการควบคุมตัวแทนของตนเอง เช่น ไม่มีอำนาจบังคับให้ผู้แทนตัดสินใจตามความต้องการของประชาชน หรือผู้แทนอยู่ห่างไกลจากชุมชน และในท้ายที่สุดเมื่อระบบการเมืองการปกครองพัฒนารูปแบบที่ซับซ้อนขึ้น เช่น การตั้งพรรคการเมือง การตัดสินใจของผู้แทนก็ต้องถูกผลักดันจากพลังแรงอื่นๆ (เช่น นโยบายพรรค) แทนที่จะโน้มไปตามความประสงค์ของประชาชน

ดังนั้น ในยุคสมัยปัจจุบันจึงเริ่มเกิดคำถามต่อการใช้รูปแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนแต่เพียงรูปแบบเดียว ว่าเป็นรูปแบบที่ใช้งานได้อย่างเหมาะสมหรือไม่สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคำตอบที่แน่ชัดแล้วก็คือ ไม่เหมาะสมและอาจจะไม่เพียงพออย่างแน่นอน ดังนั้น จึงเริ่มเกิดขบวนการ

ประชาธิปไตยแบบทางตรงขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เช่น การเดินขบวนประท้วงของประชาชนกลุ่มต่างๆ การรวมตัวนัดหยุดงาน การยื่นจดหมายเปิดผนึก ฯลฯ ในท่ามกลางรูปแบบอันหลากหลายของประชาธิปไตยแบบทางตรงเช่นนี้ การสื่อสารเป็นช่องทางที่สำคัญช่องทางหนึ่ง ที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดประชาธิปไตยแบบทางตรง ควบคู่ไปกับประชาธิปไตยผ่านตัวแทน และการสื่อสารรูปแบบที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ ก็ต้องเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเช่นกัน

4.2 เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

หากกล่าวเฉพาะในระดับของชุมชนแล้ว เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมน่าจะมีดังต่อไปนี้

4.2.1 เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง

4.2.2 เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา เช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียงมาเผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนะผ่านสื่อ (เป็น Feedback) ก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง

4.2.3 เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชน ที่คิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามาร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อจะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส

4.2.4 เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมอง และทัศนะของตนเอง

4.2.5 เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึกถึงปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

4.2.6 ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนของชุมชนหรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชน หรือชุมชนอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เราต้องยอมรับว่า ผลจากการใช้กระบวนการพัฒนาแบบบนลงล่างนั้น ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น แต่ยังทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญา และวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา การรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยความสามารถของตนเอง

4.2.7 เนื่องจากเนื้อหาของการสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้น สื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิง และการหลีกหนีปัญหา (Escapist) ที่สื่อจากภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

4.3 การมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสาร

จากต้นกำเนิดแนวคิดเรื่องการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนั้น ในระยะแรกๆ ที่มีการนำแนวคิดนี้มา

รณรงค์ใช้ในทางปฏิบัติ เนื่องจากการรับรู้และความเข้าใจร่วมต่อแนวคิดดังกล่าวยังไม่ชัดเจน จึงเกิดการปฏิบัติที่แตกต่างกัน และถึงกับมีการปฏิบัติที่เบี่ยงเบนออกไปจากเป้าหมายเดิม เช่น มีการรณรงค์ว่า ในการทำโครงการพัฒนาชนบทนั้น ต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมด้วยการนำเงินทอง และแรงงานเข้ามามีส่วนร่วม แต่ในขั้นตอนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดการ การดำเนินงาน การแบ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นยังอยู่ในอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐเหมือนเดิม

สำหรับเรื่องการมีส่วนร่วมในการสื่อสารก็อาจจะมีปัญหาเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีระดับต่างๆ ที่แตกต่างกันไปของการเข้ามามีส่วนร่วมของการสื่อสาร ปัจจัยที่เข้ามามีส่วนกำหนดระดับความมาก-น้อยของการมีส่วนร่วมนั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้

4.3.1 เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ในการเข้ามาร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสารที่คอยป้อนปฏิกิริยาย้อนกลับ (Feedback) ระดับวางนโยบาย

4.3.2 ลักษณะสองทาง และ Interactivity ของการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งจะมีมากขึ้นเท่านั้น

4.3.3 ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนเอง โอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมาก-น้อยและทั่วถึงหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างนักสื่อสารมวลชนอาชีพ เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้าน สัดส่วนที่จะได้เป็นผู้ส่งสารเป็นอย่างไรบ้าง

4.3.4 ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือเปล่า เช่น ปัจจุบันนี้แม้ในโทรทัศน์จะมีรายการประเภทวิเคราะห์ข่าว และสถานการณ์ปัจจุบัน แต่ทว่าเนื้อหาทั้งหมดยังคงเป็น “วาระแห่งชาติ” เป็นส่วนใหญ่ โอกาสที่ประเด็นท้องถิ่นจะได้เข้าไปเป็นเนื้อหาในสื่อมวลชนยังมีอยู่น้อย วิธีการนำเสนอเนื้อหาหากมีลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน (Dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group Decision-Making) ก็จะทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น

4.3.5 ประเภทของช่องทาง/สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็ก เช่น สื่อเฉพาะกิจ จะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคย เช่น สื่อประเพณี ก็จะมีเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่ที่แปลกหน้า อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่าความถึงการปิดโอกาสโดยสิ้นเชิงสำหรับสื่อสมัยใหม่ หรือสื่อที่มีขนาดใหญ่เช่นสื่อมวลชน เพียงแต่มีข้อพึงตระหนักถึงความยากง่ายในการเข้ามามีส่วนร่วมของสื่อประเภทต่างๆ และการคิดค้นสร้างสรรค์กิจกรรม และช่องทางแบบใหม่ ที่จะอำนวยความสะดวกในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

4.3.6 ผู้รับสารและการมีปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback) สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม นั้น จะที่ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลักโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ กระบวนทัศน์ใหม่เรื่องนี้จะเชื่อว่า ผู้รับสารไม่ใช่ผู้ที่ว่างเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาสารที่สื่อไป หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้น อาจจะเป็นความรู้คนละชุดที่แตกต่างจากที่ผู้ส่งคาดคิดเอาไว้ เช่น แนวคิดเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ในหมู่ประชาชนก็มีแนวคิดเช่นนี้อยู่ แต่

อาจจะแตกต่างไปจากแนวคิดเรื่อง “ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน” ของกระทรวงสาธารณสุข และนอกจากผู้รับสารจะมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสารแล้ว วิธีการรับสารของประชาชนก็ไม่ได้เป็น Passive แต่เป็น Active และประชาชนผู้รับสารมักจะมีปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback) ทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ประจักษ์พยานที่เห็นได้ชัดเจนในกรณีที่เนื้อหาหรือนั้นมีความผูกพันใกล้ชิดกับประชาชน เช่น การพูดคุยหลังจากดูโทรทัศน์แล้ว ดังนั้น ไม่ว่าชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับการสื่อสารในระดับใดก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิกิริยาป้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

4.4 ระดับการมีส่วนร่วม

เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนนั้น กระทำได้หลายระดับ และได้มีนักวิชาการหลายท่านจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมเอาไว้หลายๆ แบบ ในที่นี้ จะขอจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเอาไว้ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/Users) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-Producer) และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner) การมีส่วนร่วมในแต่ละระดับนี้ จะเรียกร่องประเภทของกิจกรรมและเงื่อนไขต่างๆ แตกต่างกันไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.4.1 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/Users)

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างที่สุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ต้น ยังอยู่ในการกำหนดของผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะเป็นการเลือกประเด็นเนื้อหา การเลือกวิธีการนำเสนอ ไปจนกระทั่งการเลือกช่องทางสื่อที่จะใช้เผยแพร่ และผู้รับสารก็ยังคงมีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะอาจจะเปลี่ยนแปลงไปสำหรับฐานะของผู้รับสารในการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมก็คือ

- ต้องมีการขยายแนวคิดของผู้รับสารให้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตน (Right to Know/Right to be Inform) และนอกจากนั้น สิทธินี้ยังขยายไปถึงสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะด้วย (Right to Inform)

- จะต้องสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมของผู้รับสารทั้งในช่วงขาเข้า (Input) และช่วงขาออก (Output) เช่น ในช่วงนำเข้าข้อมูล จะต้องสำรวจว่ามีช่องทางข่าวสารอะไรบ้างสำหรับชุมชน โอกาสในการเข้าถึงเป็นอย่างไร เนื้อหาของข่าวสารนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือไม่ และมีรูปแบบการนำเสนอในลักษณะอย่างไร ในช่วงของการส่งข้อมูลออกจากชุมชนก็เช่นกัน

- ปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร ก็คือ ช่องทางข่าวสาร (Channel) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางช่วงเวลาที่เป็นช่วงระยะเวลาสำคัญของชุมชน เช่น เมื่อมีการเลือกตั้ง หรือ การทำประชาพิจารณ์ในต่างจังหวัด และมีการถ่ายทอดรายการดังกล่าวผ่านสื่อมวลชน ต้องมีการสำรวจว่ามีช่องทางอะไรบ้างที่ประชาชนในบริเวณดังกล่าวจะได้รับ-ส่งข่าวสารอย่างทั่วถึง ในกรณีเช่นนี้ มาตรการการเพิ่มช่องทางการสื่อสาร (Addition of Channel) เป็นสิ่งจำเป็น

4.4.2 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-Producer) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมา และจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติม หรือต้องมีการปรับเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่าที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิตนั้น ยังแบ่งออกได้เป็นหลายขั้นตอนตามหลักแนวคิดของการผลิตสื่อคือ

- ขั้นตอนการผลิต (Pre-production Stage) อันได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการผลิตสื่อ กิจกรรมในขั้นตอนนี้จะประกอบด้วยการเลือกประเด็นหัวข้อ การเลือกแง่มุมที่จะนำเสนอ การรวบรวมข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้เป็นวัตถุดิบ การเขียนบทแบบต่างๆ การคัดเลือกฉากและตัวแสดง

- ขั้นการผลิต (Production Stage) ได้แก่ ขั้นตอนของการลงมือผลิต เช่น การเข้าห้องจัดรายการวิทยุ

- ขั้นหลังการผลิต (Post- Production Stage) ได้แก่ ขั้นตอนหลังการถ่ายทำเสร็จแล้ว ก็ต้องมีการตัดต่อ การอัดเสียงประกอบ การเพิ่มเติมด้านเทคนิคต่างๆ

ชุมชนอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งแต่ละขั้นตอนอาจจะต้องการสร้างเงื่อนไขใหม่ เช่น หากต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต ก็จำเป็นต้องมีการอบรมให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การใช้อุปกรณ์เสียก่อน อย่างไรก็ตาม จะเป็นการดียิ่งที่จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุดในลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการระหว่างนักสื่อสารมวลชนกับชุมชน แม้ว่าชาวบ้านอาจจะไม่มีเวลาที่จะมาเรียนรู้การใช้เครื่องมือได้อย่างชำนาญจนถึงขั้นลงมือผลิตได้ด้วยตัวเองก็ตาม อันที่จริงการใช้เครื่องมือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วม ซึ่งชาวบ้านอาจจะไม่จำเป็นต้องลงมือใช้เครื่องมือเอง แต่ก็สามารถจะเข้าร่วมได้อย่างเต็มที่ เช่น ในขั้นตอนก่อนการผลิต การให้ชาวบ้านเป็นคนเลือกประเด็น/วิธีการที่จะนำเสนอ เลือกหาสถานที่ที่จะใช้เป็นฉากการถ่ายทำ และหลังจากที่ถ่ายทำออกมาแล้ว ก็นำมาฉายให้ชาวบ้านชมก่อน เพื่อแสดงความคิดเห็นพูดคุยและเปลี่ยนทัศนะกัน

สำหรับในขั้นตอนหลังการผลิตนั้น ก็นับว่ามีความสำคัญยิ่ง เพราะการติดต่อเทปเสียงหรือเทปโทรทัศน์นั้น มีความสำคัญในการถ่ายทอดความหมายออกไป ในขั้นตอนนี้ อาจจะใช้รูปแบบการทำงานติดต่อร่วมกันระหว่างนักสื่อสารมวลชนกับชาวบ้าน หรือหลังจากที่นักสื่อสารมวลชนติดต่อเรียบร้อยแล้ว ก็นำไปให้ชาวบ้านดู เพื่อรับฟังความคิดเห็นแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

นอกเหนือจากความจำเป็นในการสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เช่น การฝึกอบรมด้านการใช้เครื่องมือการผลิตแก่ชาวบ้านแล้ว การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับการผลิตนี้ ยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปเงื่อนไขเก่าๆ บางประการอีกด้วย เช่น การปฏิรูปองค์กรสื่อสารมวลชน และวิธีการทำงานของนักสื่อสารมวลชน

Berrigan (1979) ตั้งข้อสังเกตว่า โครงสร้างและวิธีการทำงานขององค์กรสื่อสารมวลชนนั้นมีลักษณะเป็นลำดับขั้น (Hierarchical) คนที่อยู่ข้างบนมีอำนาจตัดสินใจ ในขณะที่คนระดับกลางและระดับ

ล่างผู้เป็นคนลงมือทำงาน จะต้องคอยฟังคำตัดสินจากข้างบน โครงสร้างและวิธีการทำงานเช่นนี้ขัดแย้งโดยสิ้นเชิงกับรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวมา และหากจะมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและวิธีการทำงาน พวกที่อยู่ข้างบนก็คงไม่พอใจอย่างแน่นอน เพราะเท่ากับเป็นการบั่นทอนอำนาจของตนไปโดยปริยาย นอกจากนั้น แม้แต่ในหมู่ระดับคนทำงานเอง ก็อาจจะมีผลประโยชน์ส่วนตัวบางประการแอบแฝงซ่อนอยู่ ดังนั้น การปรับเปลี่ยนสื่อให้หันกลับมาตอบสนองความต้องการของชุมชนอาจจะขัดแย้งกับผลประโยชน์ที่เคยมีเคยได้ของกลุ่มผู้ทำงาน

นอกเหนือจากประเด็นความขัดแย้งเรื่องอำนาจและผลประโยชน์แล้ว ยังอาจเกิดความขัดแย้งในเรื่องเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาชีพ ตามปกตินักสื่อสารมวลชนมักจะทำงานอย่างมีเสรีภาพ และใช้หลักสุนทรียะเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงาน และโดยส่วนใหญ่แล้วมักจะมีคุณภาพภูมิปัญญาในความเป็นอิสระ ความเป็นกลาง รวมทั้งมีความเคยชินกับวิธีการทำงานดังกล่าว แต่เมื่อมีการปรับเปลี่ยนมาทำงานสื่อสารแบบมีส่วนร่วม บรรทัดฐานดังกล่าวก็จะเปลี่ยนแปลงไป การทำงานร่วมกับชุมชนอาจทำให้นักสื่อสารมวลชนรู้สึกขาดความเป็นอิสระ รวมทั้งไม่ค่อยจะเป็นกลาง และตามปกติชาวบ้านมักจะสนใจเรื่องเนื้อหาสาระมากกว่ารูปแบบการนำเสนอหรือเทคโนโลยี ซึ่งตรงกันข้ามกับมาตรฐานของนักสื่อสารมวลชน ปัญหาทั้งหมดนี้ เรียกร้องให้นักสื่อสารมวลชนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้มีวิธีการทำงานแบบใหม่ โดยการปล่อยวางความเคยชินทางวิชาชีพ เช่น การที่เคยใช้ Approach การสื่อสารเพื่อเป้าหมายการโน้มน้าวชักชวน (Persuasion) มาเป็นการเปิดรับคำปฏิกริยาป้อนกลับ หรือกระตุ้นให้มีการพูดคุยต่อไปอย่างไม่ปิดประเด็นง่ายๆ

4.4.3 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย (Policy Maker /Planner)

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบายนั้น ถือว่าเป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วม และสังเกตเห็นว่า ยิ่งระดับของการมีส่วนร่วมสูงขึ้นมากเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นการผลิต ก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้ายคือ ระดับการวางแผนและนโยบายนี้ ก็คงมีตัวแทนบางคนเท่านั้นจากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบายการใช้สื่อของชุมชนนั้น หมายถึง การวางแผนและนโยบายดำเนินการใช้สื่อ ที่รวมเอาชุมชนเข้ามาอยู่ในโครงการสร้างการสื่อสารของชุมชน กล่าวในระดับกว้าง อาจหมายถึงการวางแผน และกำหนดนโยบายของการสื่อสารทุกประเภทที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสื่อประเภทใด เช่น สื่อมวลชน (วิทยุ หนังสือพิมพ์หมู่บ้าน) สื่อเฉพาะกิจ (วิดีโอ โปสเตอร์ หอกระจายข่าว เสียงตามสาย) สื่อประเพณี รวมทั้งสื่อบุคคล การวางแผนนั้นจะเป็นการสร้างเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภท เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้ เช่น เมื่อมีการฟังรายการวิทยุที่เสนอสารคดี เรื่องการปรับปรุงดินด้วยวิธีการชีวภาพ หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องการสื่อสารของชุมชน ก็อาจจะติดต่อขอเทปดังกล่าวมาออกอากาศผ่านหอกระจายข่าว เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงให้แก่

ชาวบ้าน หรืออาจจะส่งต่อให้โรงเรียนจัดทำออกมาเป็นโปสเตอร์ เพื่อให้เป็นสื่อที่คงทนถาวร เหมาะสำหรับการศึกษามากขึ้น เป็นต้น

ส่วนในระดับที่แคบลงมา อาจจะหมายถึง การมีส่วนร่วมในการกำหนดแผน และนโยบายของสื่อบางประเภท ที่จะเข้ามาในชุมชน เช่น การทำวิทยุชุมชน ที่ในโครงสร้างจะมีตัวแทนชาวบ้านเข้าไปอยู่ในทุกขั้นตอน คือ ทั้งระดับคณะกรรมการบริหารวิทยุ ทั้งระดับการผลิต กล่าวคือ เป็นการรับผิดชอบร่วมกัน ชุมชนเองก็ต้องรับผิดชอบการดำเนินงานของสื่อ ซึ่งรวมทั้งด้านงบประมาณ อุปกรณ์ บุคลากร ส่วนสื่อนั้นก็ต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน

Jan Servaes ได้เขียนเอาไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะมีแนวทางการศึกษาในลักษณะที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น คือ เรื่องการเข้าถึงสื่อ (Access) การมีส่วนร่วม (Participation) และการจัดการด้วยตัวเอง (Self-Management) แล้วยังมีอีกกระบวนการหนึ่งคือ กระบวนการสื่อสารในลักษณะสนทนาโต้ตอบกัน (Dialogical Communication) ซึ่งเป็นแนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบประชาธิปไตย คือการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างบุคคลที่อยู่ในสังคมต้องดำเนินไปภายใต้ความเท่าเทียมกัน (Jan Servaes, 1996)

การศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ได้ยึดถือแนวคิดการสร้างความเข้าใจ การยอมรับความมีเกียรติมีศักดิ์ศรีของประชาชน การยอมรับอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย (Diversity) ความไม่เพียงหนึ่งหรือความมีมากกว่าหนึ่ง (Plurality) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกันในด้านความเชื่อในสิ่งต่างๆ การยอมรับการมีความหลากหลายทางความคิด การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มบุคคลย่อมไม่เหมือนกัน การยอมรับว่าทุกคนบนโลกมีหลายเผ่าพันธุ์ หลายเชื้อชาติ เพราะฉะนั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมย่อมต้องอยู่บนพื้นฐานการยอมรับในสิ่งเหล่านี้

ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory) ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อของชุมชน

5. แนวคิดเรื่องหลักการประชาสัมพันธ์

ในการบริหารประชาสัมพันธ์ทางการตลาด คือ การพิจารณาว่าจะใช้ประชาสัมพันธ์อย่างไรและเมื่อใด ในการบริหารการประชาสัมพันธ์ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ (หลักการประชาสัมพันธ์, ม.ป.ป.)

5.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ในการประชาสัมพันธ์ (Setting public relation objectives)

ในการประชาสัมพันธ์ งานแรกที่ต้องทำคือการกำหนดวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์จะเป็นสิ่งกำหนดข้อความในการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายนั่นเอง วัตถุประสงค์ในการประชาสัมพันธ์มีหลากหลายได้แก่

- สร้างการตระหนัก (Build awareness) การประชาสัมพันธ์ทางการตลาดสามารถสร้างเรื่องราวในสื่อเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายรู้จักกับผลิตภัณฑ์ บริการ บุคลากร องค์การ หรือแนวคิด

- สร้างความน่าเชื่อถือ (Build credibility) การประชาสัมพันธ์ทางการตลาดสามารถสร้างความน่าเชื่อถือโดยการสื่อสารข้อความ
- กระตุ้นหน่วยงานขายและตัวแทนจำหน่าย (Stimulate the sales force and dealers) การประชาสัมพันธ์สามารถช่วยกระตุ้นความพยายามของหน่วยงานขายและตัวแทนจำหน่ายในเรื่องราวเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ก่อนที่จะถูกนำออกสู่ตลาดจะช่วยให้หน่วยงานขายสามารถทำการขายสู่ผู้ค้าปลีกได้ง่ายขึ้น
- ลดต้นทุนในการส่งเสริม (Hold down promotion costs) ต้นทุนการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดจะต่ำกว่าการส่งจดหมายและสื่อในการโฆษณาอื่นๆ ยิ่งงบประมาณการส่งเสริมของบริษัทน้อยเท่าใดการประชาสัมพันธ์ก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ถูกเลือกใช้มากขึ้น

5.2 การเลือกข้อความและเครื่องมือการประชาสัมพันธ์ (Choosing public relation messages and vehicles)

หลังจากบริษัทได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดแล้ว สิ่งที่ต้องทำต่อไปคือการค้นหาเรื่องราวที่น่าสนใจที่จะสื่อสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ เรื่องราวที่ถูกเลือกควรจะสะท้อนถึงภาพลักษณ์ของบริษัท ถ้าไม่มีเรื่องราวเพียงพอ บริษัทสามารถให้การสนับสนุนเหตุการณ์ที่มีคุณค่า ซึ่งองค์การจะสร้างข่าวมากกว่าหาข่าว เช่น การเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมใหญ่ เชิญผู้มีชื่อเสียงและจัดการประชุมผู้สื่อข่าว เป็นต้น นอกจากนี้บริษัทต้องเลือกเครื่องมือการประชาสัมพันธ์ให้เหมาะสมกับข้อความที่ต้องการสื่อด้วยการนำแผนประชาสัมพันธ์ไปใช้

5.3 การนำแผนการประชาสัมพันธ์ไปใช้ (Implementing the public relation plan)

การนำการประชาสัมพันธ์ไปใช้งานต้องใช้อย่างระมัดระวัง สำหรับเรื่องราวที่น่าสนใจและยิ่งใหญ่จะเป็นการง่ายที่ให้แก่เป้าหมายรับรู้ แต่ในความเป็นจริงเรื่องราวส่วนใหญ่ที่ต้องการจะสื่ออาจไม่เป็นที่สนใจหรือยิ่งใหญ่พอนั้นคือมักจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากบรรณาธิการข่าว ดังนั้นสิ่งสำคัญสำหรับนักประชาสัมพันธ์คือความสัมพันธ์ส่วนตัวกับบรรณาธิการของสื่อหรือผู้มีอำนาจในการคัดเลือกข่าว โดยปกติ นักประชาสัมพันธ์มืออาชีพมักจะเคยเป็นนักข่าวมาก่อนซึ่งทำให้รู้จักหรือมีความสัมพันธ์กับบรรณาธิการของสื่อต่างๆ และรู้ถึงความต้องการของบรรณาธิการของสื่อเหล่านั้น ดังนั้น นักประชาสัมพันธ์จะมองบรรณาธิการของสื่อเป็นเสมือนตลาดที่ต้องตอบสนองความพอใจ

5.4 การประเมินผลการประชาสัมพันธ์ (Evaluating public relation results)

ผลลัพธ์ของการประชาสัมพันธ์เป็นสิ่งที่ยากจะวัดได้ เพราะการประชาสัมพันธ์มักจะถูกใช้ร่วมกับเครื่องมือในการส่งเสริมการตลาดอื่นๆ ตัววัดที่มักจะถูกนำมาใช้ในการประเมินผลประสิทธิภาพของการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดมี 3 ประเภท ได้แก่

- จำนวนผู้ได้ชมหรือได้ยิน (Exposure) เป็นตัววัดประสิทธิภาพของการประชาสัมพันธ์ที่ง่ายที่สุดในการวัดจำนวนของผู้ได้ยินหรือได้ชมจากสื่อ อย่างไรก็ตามการวัดจำนวนผู้ได้ยินไม่สามารถวัดจำนวนผู้ชมได้ยินหรือระลึกได้ของข้อความที่ได้ยินอย่างแท้จริง รวมถึงไม่สามารถวัดสิ่งที่พวกเขาคิดหลังจากได้ยิน

- การเปลี่ยนแปลงการตระหนัก/ความเข้าใจ/ทัศนคติ (Awareness/Comprehension/Attitude Change) เป็นตัววัดที่ดีกว่าแบบแรก เป็นการวัดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการตระหนัก ความเข้าใจ และทัศนคติของผู้ชมที่มีผลจากการประชาสัมพันธ์ทางการตลาด เช่น จำนวนผู้ชมที่ระลึกได้ในหัวข้อข่าว จำนวนผู้ชมที่บอกต่อผู้อื่นหลังจากได้ชม เป็นต้น

- ผลกระทบของยอดขายและกำไร (Sales-And-Profit Contribution) เป็นตัววัดที่ดีที่สุดหากสามารถวัดได้ เช่น การวัดปริมาณยอดขายที่เพิ่มขึ้นหลังจากมีการประชาสัมพันธ์

แนวคิดเรื่องหลักการประชาสัมพันธ์ ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์กระบวนการประชาสัมพันธ์/เผยแพร่แผนชุมชนฯ

6. แนวคิดเรื่องการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน

กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2555) กล่าวว่า สื่อชุมชนมีเป้าหมายสำคัญคือการผลิต “โดย” ชุมชน “เพื่อ” ชุมชนและเป็น “ของ” ชุมชน ดังนั้น การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของชุมชนที่จะสื่อสารต่อทั้งคนภายในชุมชนและคนภายนอกชุมชน นั่นก็หมายความว่า นักประชาสัมพันธ์ก็คือคนภายในชุมชนเองหาใช้คนภายนอกดังหัวข้อที่ผ่านมาไม่ แนวคิดดังกล่าวต่างไปจากการมองว่า การประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือของระบบทุนนิยมเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของชุมชนที่สามารถดำเนินการได้เอง ยิ่งไปกว่านั้น การทำการประชาสัมพันธ์จึงไม่ใช่แค่การทำ “เพื่อ” แต่เป็นการทำ “โดย” และ “ของ” ชุมชน (Hodges and McGrath, 2011: 90-91 อ้างถึงในกัจจกร หลุยยะพงศ์, 2555) อันหมายถึงคนในชุมชนเป็นผู้ผลิตและดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อผลประโยชน์ของชุมชน เช่น การสื่อสารเรื่องการตลาดในชุมชน การต่อต้านกฎหมายที่กระทำต่อชุมชน เป็นต้น

การผลิตสื่อชุมชน “โดย” และ “ของ” คนในชุมชนนอกจากคนในชุมชนจะเข้าใจเนื้อหาความต้องการแล้ว ยังสร้างความรู้สึกร่วมกันของชุมชนเพราะสร้างผ่านวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน (เช่น ภาษา สื่อเฉพาะของชุมชน) การสร้างการมีส่วนร่วมและการเป็นเจ้าของของชุมชน อันตรงกับแนวคิดเรื่องของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การสร้างความรู้สึกร่วมกันของชุมชน (communitarianism) (Hodges and McGrath, 2011 อ้างถึงในกัจจกร หลุยยะพงศ์, 2555) อย่างไรก็ตามเนื่องด้วยข้อจำกัดของความรู้ด้านสื่อชุมชนของคนในชุมชนจึงต้องพัฒนาความคิดด้านสื่อชุมชนให้กับคนภายในชุมชน

การเติบโตของการให้ความสำคัญต่อชุมชนเป็นผู้ผลิตสื่อเองก็เนื่องมาจากเงื่อนไขของการเริ่มให้ความสำคัญต่อชุมชนและมองชุมชนเป็นตัวตั้ง นับตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2520 (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2553 อ้างถึงใน กัจจกร หลุยยะพงศ์, 2555) ซึ่งต่างไปจากอดีตที่มองชุมชนในฐานะด้อยพัฒนาตามแนวคิดการพัฒนาที่เน้นความทันสมัย (modernisation) และการพึ่งพิงจากส่วนกลาง แนวคิดนี้จะมุ่งเน้นการ “ฟังเสียง” ของประชาชน และการพึ่งพาตนเองของประชาชน ซึ่งจะสอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตยอีกด้วย

6.1 เป้าหมายของการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน

เนื่องจากสื่อชุมชนในหัวข้อนี้ผู้ผลิตคือนักประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนโดยคนภายในชุมชนจะมีเป้าหมายสำคัญ ดังนี้

6.1.1 การสื่อสารประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน

ดังที่กล่าวไปตอนต้นแล้วว่า สื่อชุมชนเป็นสื่อที่อยู่ภายในชุมชน บทบาทของสื่อชุมชนจึงมีหน้าที่สื่อสารให้กับคนในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นยังสามารถทำหน้าที่สื่อสารประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนได้ด้วย นับตั้งแต่ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตัวอย่างการใช้วิทยุชุมชนสื่อสารข่าวคราวการเลือกตั้งท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ชุมชนแจ้งข่าวสารด้านการเกษตร เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การสื่อสารพัฒนาการในยุคหลังจึงเริ่มหันมาให้ความสนใจต่อการใช้สื่อชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ และ ประเวศ วะสี, 2551 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

6.1.2 การสื่อสารประชาสัมพันธ์สู่ภายนอกชุมชน

สื่อชุมชนยังมีเป้าหมายในการสื่อสารกับภายนอกชุมชนได้ด้วย แนวคิดดังกล่าววางอยู่บนเงื่อนไขของสังคมประชาธิปไตยที่ประชาชนไม่ใช่แต่เป็นเพียงผู้รับสารแต่สามารถสื่อสารแสดงความคิดเห็นให้กับรัฐได้ ด้วยเหตุนี้สื่อชุมชนจึงเป็นเสมือน “พื้นที่สาธารณะ” ที่จะส่งสารให้กับภายนอกชุมชน ตัวอย่างการใช้สื่อพื้นบ้านที่จะสื่อสารความเป็นท้องถิ่นให้กับคนในสังคมได้รับรู้ หรือแม้แต่การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อสื่อสารเรื่องราวของชุมชนให้กับสังคมภายนอก เป็นต้น

6.1.3 การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน

เนื่องจากสื่อชุมชนเป็นสื่อที่ผลิตโดยคนในชุมชน ดังนั้นเป้าหมายอีกประการหนึ่งของการใช้สื่อชุมชนคือการกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตสื่อชุมชน ทั้งด้านการวางแผน การผลิต และการบริโภค ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากจะทำให้คนในชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของสื่อและการเป็นเจ้าของประเด็นหรือเนื้อหาในการประชาสัมพันธ์ อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมได้ง่ายกว่าการได้รับสื่อจากภายนอกชุมชน แนวคิดดังกล่าววางอยู่บนฐานคิดเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งจะเน้นความเป็นประชาธิปไตยที่บุคคลสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้

6.1.4 การเป็นเจ้าของสื่อของชุมชน

เมื่อสื่อชุมชนผลิตโดยคนในชุมชน นับตั้งแต่การวางแผน การผลิต และการบริโภค จึงทำให้คนในชุมชนมีความรู้สึกถึงอำนาจและความเป็นเจ้าของสื่อชุมชน และส่งผลต่อการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชนเมื่อเทียบกับสื่อที่มาจากภายนอกชุมชน (ดวงพร คำบุญวัฒน์ และคณะ, 2551 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

6.1.5 การบ่งบอกอัตลักษณ์ของชุมชน

สื่อชุมชนบางประเภทที่คนภายในชุมชนเป็นผู้ผลิตเองยังสามารถบ่งบอกอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างดี เช่น “สื่อพื้นบ้าน” ของภาคเหนือ “คำวซอ” จะใช้ภาษา ความเชื่อของคนเหนือ ต่างไปจากสื่อพื้นบ้าน “หนังตะลุง” และ “โนรา” ของชาวนครใต้ นอกจากนั้นหากเป็นสื่อพื้นบ้านของคนกลุ่มน้อย ได้แก่ ชาวเขา คนกลุ่มน้อย จะผลิตสื่อที่แสดงออกถึงตัวตนของตน โดยผ่านทางเนื้อหาและภาษา เช่น

พิธีกรรม “แข่งสนาม” หรือ “พิธีบูชาผี” อันต่อเนื่องจากพิธี “เหยา” หรือการรักษาผู้ป่วย เมื่อเกิดอาการป่วยก็ต้องทำพิธีเหยา หลังจากหายแล้วก็ต้องบูชาผีประจำปีที่เราเรียกว่า “แข่งสนาม” เพื่อขอบคุณ พิธีดังกล่าวเป็นพิธีกรรมของชาวไทโส้ จ. นครพนม ซึ่งเป็นชาติพันธุ์ที่มีปริมาณน้อยและถูกมองว่าด้อยพัฒนา แต่การผลิตและสืบทอดสื่อดังกล่าวภายในชุมชนและเผยแพร่ไปสู่ภายนอกชุมชนกลับกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยคืนศักดิ์ศรีของชาวไทโส้ ในฐานะผู้มีวัฒนธรรมและมีเอกลักษณ์พิเศษที่ต่างจากคนอื่น (ณฐมน บัวพรมมี และอวยพร พานิช, 2551 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

6.2 กระบวนการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน

ถึงแม้ว่า สื่อชุมชนจะมีคุณภาพการต่อชุมชนดังที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา แต่เนื่องจากข้อจำกัดของความรู้ของชุมชนที่มีอยู่แต่ในชุมชนจึงทำให้ก่อนที่จะใช้สื่อชุมชน นักประชาสัมพันธ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องในการใช้และพัฒนาสื่อชุมชนจึงต้องพัฒนาความรู้และความเข้าใจด้านสื่อชุมชนอีกทั้งเนื้อหาให้กับคนในชุมชน ซึ่งอาจจะมีขั้นตอนที่มากกว่าการผลิตโดยคนภายนอก โดยอาจจำแนกได้เป็น 8 ขั้นตอน ดังนี้ (1) การวิเคราะห์และการสำรวจทรัพยากรในชุมชน (2) การวิเคราะห์และสำรวจสื่อชุมชน (3) การวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นปัญหาที่จะสื่อสาร (4) การเสริมศักยภาพที่ขาดหายไป (5) การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน (6) การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชน (7) การเผยแพร่ และ (8) การประเมินผล ทั้งนี้ ขั้นตอนที่ 1-5 เป็นขั้นตอนก่อนการผลิต ขั้นตอนที่ 6 เป็นขั้นตอนการผลิต และขั้นตอนที่ 7-8 เป็นขั้นตอนหลังการผลิต รายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์และการสำรวจทรัพยากรในชุมชน

ขั้นตอนแรกของการดำเนินการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนโดยคนภายในชุมชน อาจจำแนกได้เป็นการวิเคราะห์ชุมชนและการสำรวจทรัพยากรในชุมชนโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การวิเคราะห์ชุมชน ในลำดับแรกก่อนการดำเนินการ นักประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน หรือผู้เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อชุมชนโดยคนในชุมชนต้องตระหนักคือ การวิเคราะห์ชุมชน ซึ่งไม่ต่างไปจากการทำงานสื่อชุมชนโดยคนภายนอก อันได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ประชากร การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพียงแต่ว่า นักประชาสัมพันธ์ภายนอกจะวิเคราะห์เพื่อเป็นฐานความเข้าใจชุมชน แต่หากเป็นนักประชาสัมพันธ์ภายในหรือคนภายในชุมชนการวิเคราะห์ชุมชนจะทำให้เข้าใจสภาพและปัญหาในชุมชนที่ทุกคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ดังนั้น วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลควรจะใช้แนวทาง “เวที/วงสนทนา” โดยใช้คนในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์

2) การวิเคราะห์และการสำรวจทรัพยากรในชุมชน เพื่อที่จะทราบว่า ชุมชนเรามีความพร้อมในการดำเนินการหรือไม่อย่างไร อันได้แก่ บุคลากรที่เกี่ยวข้อง (เครือข่ายภายใน) เครือข่ายภายนอก และงบประมาณ

- บุคลากรที่เกี่ยวข้อง (เครือข่ายภายใน) หมายถึงการสำรวจว่า คนในชุมชนคนใดหรือกลุ่มใดที่ให้ความสนใจทั้งในประเด็นเรื่องสื่อชุมชนและเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง โดยอาจเรียกว่า “กลุ่มสนใจ” (interested group) โดยเกณฑ์ลำดับแรกของการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาทำงานนั้นมักจะมีลักษณะร่วม

กันคือ มี “จิตสาธารณะ” แนวคิดดังกล่าวต่างไปจากการคัดตัวบุคคลโดยใช้ “ตำแหน่งหน้าที่การงาน” เพราะส่วนใหญ่การใช้เกณฑ์ดังกล่าวจะไม่เกิดการปฏิบัติ

เกณฑ์ลำดับถัดมาคือ การพิจารณาว่า ใครคือบุคคลที่จะเป็นแกนหลักและผู้ร่วมงาน โดยอาจวิเคราะห์ว่า การสื่อสารประชาสัมพันธ์ที่จะดำเนินการนั้นใครเป็นผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น หากเป็นประเด็นด้านการสื่อสารเพื่อสุขภาพ ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงอาจเป็น แพทย์ พยาบาล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมถึงผู้ดูแลสื่อชุมชนต่างๆ นับตั้งแต่หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน ศิลปินพื้นบ้าน นอกจากนั้นยังไม่อาจลืมบรรดาแกนนำผู้สูงอายุ แกนนำเครือข่ายออกกําลังกาย และแม้แต่เยาวชน เพราะหากมีทีมงานที่กระจายตัวได้ทั่วถึงก็จะสร้างการมีส่วนร่วมได้ง่ายขึ้น

และในลำดับสุดท้ายคือ การสร้าง “ทีมงาน” หรือ “คณะทำงาน” เพื่อให้การทำงานมีผู้รับผิดชอบอย่างสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะผลักดันการทำงานได้อย่างดี

- เครือข่ายภายนอก หมายถึง การสำรวจว่า ชุมชนยังคงมีบุคลากรภายนอกเข้ามาช่วยเหลือการทำกิจกรรม ทั้งด้านสื่อชุมชนและเนื้อหาหรือไม่ ตัวอย่างกรณีการจะใช้สื่อชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์การอบรมทรัพยากรในชุมชน อาจต้องพิจารณาทั้งมีเครือข่ายภายในหรือไม่แล้ว ยังต้องพิจารณาว่ามีบุคคลภายนอกชุมชนใด ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนภายในและระหว่างประเทศ สื่อมวลชน เป็นต้น ที่จะมาช่วยเสริมกำลังหรือความรู้ให้กับชุมชนหรืออาจให้ชุมชนไปปฏิบัติงานได้ด้วย

- งบประมาณ หมายถึงการสำรวจว่าชุมชนมีงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมมากน้อยเพียงไร หากมีงบน้อยการจะผลิตและสร้างสรรค์สื่อชุมชนที่จะใช้งบประมาณมากก็อาจทำได้ไม่มากเท่าไรนัก จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือการแสวงหาเงินทุนในการจัดทำ ทั้งเงินทุนจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน อย่างไรก็ตามการนำงบประมาณจากที่อื่นที่ไม่ใช่จากงบประมาณในชุมชนยังต้องระมัดระวังการมีอำนาจแฝงในการครอบงำเนื้อหาได้ เช่น กรณีของวิทยุชุมชนหากได้รับงบประมาณจากภาครัฐกิจเนื้อหาที่นำเสนอจะมีแนวโน้มไปในมิติเศรษฐกิจมากกว่าชุมชน

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์และการสำรวจสื่อชุมชน

ภายหลังจากการวิเคราะห์ชุมชนและทรัพยากรแล้ว ขั้นตอนที่สองคือการวิเคราะห์และการสำรวจสื่อชุมชน การวิเคราะห์ดังกล่าวมักจะมาจาก “ทีมงาน” (คณะทำงาน) ที่ได้จัดตั้งขึ้นภายหลังการสำรวจร่วมมือกันวิเคราะห์ ดังนี้

1) ภายในชุมชนมีสื่อชุมชนอะไรบ้าง โดยอาจจำแนกเป็นสื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสาร สื่อกระจายภาพและเสียงในชุมชน สื่อหนังสือพิมพ์ชุมชน สื่อกิจกรรม สื่อพื้นบ้าน และสื่อใหม่

2) การสำรวจลักษณะสื่อ ว่าสื่อดังกล่าวยังทำงานอยู่หรือไม่ ยุ่งยากกลับซับซ้อนไป หรือสภาพทรุดโทรม โดยส่วนใหญ่แนวทางการทำงานที่ง่ายที่สุดคือ เลือกสื่อที่สมบูรณ์ ไม่สลับซับซ้อน และมีอยู่ในชุมชน

อย่างไรก็ตามมีบางกรณีที่อาจเลือกสื่อชุมชนที่อาจจะมีปัญหา ไม่ทำงาน เริ่มสูญหาย แต่หากชุมชนวางเป้าหมายคือ การรื้อฟื้นให้สื่อชุมชนดังกล่าวมีชีวิตยาวนาน เพราะสื่อดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่ที่สื่ออื่นไม่มี ก็จำเป็นต้องรื้อฟื้นสื่อ นั้น ตัวอย่างกรณีของการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านพิธีกรรมจุลกฐินหรือกฐินเล่นชุมชนเทพมงคล อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ สื่อพื้นบ้านดังกล่าวเริ่มหายไปจากชุมชน เพราะการทำจุลกฐินต้องใช้แรงงานจำนวนมากทอดผ้าเพื่อถวายวัดในเวลาเพียงหนึ่งวัน การขาดหายไปนอกจากจะบ่งบอกถึงการเสื่อมถอยของศาสนาแล้ว ชุมชนยังวิเคราะห์ว่า ยังแสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มลดลง การรื้อฟื้นจึงมีบทบาทที่ช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งการสร้างสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชนด้วย (ปพิชญา วรสารพิสุทธ์ และอวยพร พานิช, 2551 อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของศิริไล ลิมจิระจรัส และคณะ (2552) ก็ได้พยายามรื้อฟื้นสื่อบุคคลชุมชนบ้านปากกล้วย ต.ท่าวังตาล อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ที่มีอยู่กระจัดกระจายและมีจุดด้อยด้านความรู้สุขภาพและสื่อชุมชน แต่นักวิจัยกลุ่มนี้กลับพัฒนากลุ่มคนดังกล่าวทั้ง อสม. ผู้สูงอายุ เยาวชน และศิลปินพื้นบ้าน ให้มีความรู้ด้านสุขภาพและสื่อชุมชน เมื่อคนทั้งสี่กลุ่มมีความรู้แล้วก็เชื่อมโยงกลุ่มคนทั้งสี่เข้าด้วยกันเพื่อให้กลายเป็น “เครือข่ายการสื่อสารด้านสุขภาพ” และพัฒนาสื่อชุมชนในลำดับถัดมาทั้งสื่อวิทยุทัศน์ สปอตวิทยุ และ “กาดสุขภาพ” หรือ ตลาดนัดสุขภาพเพื่อสื่อสารเรื่องสุขภาพให้กับชุมชน ผลการดำเนินการนอกจากทำให้เกิดการผลิตสื่อชุมชนแล้ว ยังทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงความรู้ด้านสุขภาพและที่สำคัญที่สุดคือการพัฒนาสื่อบุคคลและการสร้างเครือข่ายสื่อบุคคลด้านสุขภาพให้ทำงานและมีความยั่งยืน

บางกรณีชุมชนอาจไม่มีสื่อดังกล่าวเลยแต่ก็ต้องสร้างสื่อขึ้น เพื่อเป้าหมายการสื่อสารเพื่อสร้างสัมพันธ์ในชุมชน คือ บ้านห้วยแก้ว จ.เชียงใหม่ ได้สร้างสื่อ “วิทยุทัศน์” เพื่อให้เยาวชนช่วยกันผลิตสารคดีอนุรักษ์ป่าผ่านสื่อวิทยุทัศน์ เพราะสื่อเก่าๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมีปัญหาแทบทั้งสิ้นอันเกิดจากปัญหาความสามัคคี สื่อใหม่ คือ วิทยุทัศน์ จึงเป็นคำตอบที่ชุมชนพยายามหาเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างความสามัคคีให้กับทั้งเยาวชนและคนในชุมชน (ศรีธรรม์ โรจนสุพจน์ และคณะ, 2549 อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

3) สื่อชุมชนใดที่มีความเหมาะสมกับเนื้อหาหรือประเด็นที่จะประชาสัมพันธ์ เพราะไม่ได้หมายความว่า สื่อทุกประเภทจะสามารถใช้กับการประชาสัมพันธ์ได้ หรือหากใช้ได้ก็อาจมีปัญหาด้านของงบประมาณและทรัพยากรที่ต้องลงทุนไปมาก ดังนั้น “ทีมงาน” จึงต้องหันกลับมาพิจารณาลักษณะของสื่อชุมชนที่จะเหมาะกับประเด็นหรือเนื้อหา ตัวอย่างเช่น หากต้องการสื่อสารด้านการประชาสัมพันธ์ให้คนมาร่วมออกกำลังกายด้วยจักรยาน สื่อชุมชนที่อาจใช้ได้ผลดีและมีราคาถูกได้แก่การใช้ “ป้าย” “สติ๊กเกอร์” ติดอยู่ที่ตัวจักรยาน แทนที่จะใช้สื่ออื่นๆ

4) สื่อชุมชนให้เข้ากับกลุ่มเป้าหมายเพราะสื่อชุมชนบางอย่างก็จะเหมาะกับกลุ่มเป้าหมายบางคน เช่น หากเป็นสื่อใหม่กลุ่มเยาวชนอาจเป็นเป้าหมายที่เหมาะสมมากกว่าผู้เฒ่าผู้แก่ ในทางกลับกันหากเป็นผู้สูงอายุสื่อชุมชนประเภท “สื่อพื้นบ้าน” ก็น่าจะเหมาะกว่า อย่างไรก็ตามแม้สื่อจะมีความต่างกันในกลุ่มต่างๆ ทว่า ก็อาจจะปรับกลยุทธ์การใช้ประสานของกลุ่มเป้าหมายก็ได้ เช่น อาจเลือกสื่อใหม่ โดย

ให้เยาวชนเป็นตัวหลักแต่ให้เยาวชนถามข้อมูลข่าวสารจากผู้สูงอายุควบคู่กัน เช่นเดียวกันกับสื่อพื้นบ้านที่เป็นของคนเฒ่าคนแก่ก็อาจให้คนเฒ่าคนแก่สอนลูกหลานให้รู้จักสื่อพื้นบ้านได้

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์และสำรวจสื่อพื้นบ้านจึงมิได้หมายความว่าการศึกษาเพียงมีสื่ออะไรเท่านั้น แต่อาจต้องร่วมมือกันขบคิดและถกเถียงว่า สื่อนั้นเหมาะกับชุมชนหรือไม่ เหมาะกับประเด็น และกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ด้วย

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นปัญหาที่จะสื่อสาร

การวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นปัญหาที่จะสื่อสารเป็นขั้นตอนที่สามที่ “ทีมงาน” รวมถึง “คนในชุมชน” จะร่วมกันวิเคราะห์ว่า ปัญหาหรือเนื้อหาใดที่จะต้องการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ในชุมชน ทั้งนี้ หัวใจสำคัญไม่แตกต่างกันจากขั้นตอนสองขั้นตอนที่ผ่านมาคือ “กระบวนการมีส่วนร่วม” ของชุมชนหรือทีมงานที่จะช่วยกันวิเคราะห์ว่า เนื้อหาหรือประเด็นปัญหาอะไรเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องใช้การสื่อสารชุมชนมาช่วย เช่น ปัญหาด้านครอบครัว ยาเสพติด การเมือง การเกษตร ฯลฯ

ถึงแม้ว่า ปลายทางของประเด็นอาจจะไม่ต่างไปจากการกำหนดจากคนคนเดียว เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือหน่วยงานภายนอกเป็นผู้กำหนด แต่แนวทางดังกล่าวถือเป็นการกระจายอำนาจให้กับประชาชนทุกคน ในฐานะผู้กำหนดความหมายความต้องการของตนอย่างแท้จริง อันทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและการมุ่งเน้นให้คนในชุมชนรู้สึกการมีส่วนร่วมมีร่วมใจในการพิจารณาถึงปัญหา การหาแนวทางการแก้ไข ทั้งนี้ วิธีการดำเนินงานที่มักจะดำเนินการก็คือ การจัด “เวทีเสวนา” ให้กับ “ทีมงาน” และ “ชุมชน” มาร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินการ

ขั้นที่ 4 การเสริมศักยภาพของชุมชนในส่วนที่ขาดหาย

โดยปกติแม้ว่า ชุมชนจะมีศักยภาพในการทำงานในการสื่อสารและแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยตนเองก็ตามแต่ในอีกด้านหนึ่งชุมชนก็ยังมีข้อจำกัดบางประการ และข้อจำกัดที่ว่า มักจะมาจากความรู้ อย่างน้อย 2 ด้านคือ ความรู้ด้านการสื่อสาร และความรู้ด้านเนื้อหา

1) ความรู้ด้านการสื่อสาร จะเป็นความรู้ที่คนในชุมชนอาจไม่ถนัดนัก จึงควรส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้มีความรู้เบื้องต้นด้านการสื่อสารว่า การสื่อสารมีความหมายถึงการสร้างความเข้าใจกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร อีกทั้ง อธิบายลักษณะขององค์ประกอบการสื่อสาร ช่องทางการสื่อสาร สื่อชุมชน และแนวคิดการมีส่วนร่วม รายละเอียดดังนี้

(1) การสื่อสารประกอบไปด้วยองค์ประกอบทั้งสี่ด้านคือ ผู้ส่งสาร เนื้อหา ช่องทาง และผู้รับสาร หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะไม่เป็นการสื่อสาร หลังจากนั้นจึงค่อยเน้นย้ำ (2) มิติด้านช่องทางการสื่อสาร ซึ่งเป็นทั้งตัวสื่อและเวลาในการสื่อสาร สื่อมีหลากหลายและขึ้นอยู่กับว่า เราจะกำหนดให้สิ่งนั้นเป็นสื่อหรือไม่ เช่น สดักเกอร์จะเป็นสื่อได้ก็เมื่อชุมชนเลือกสื่อดังกล่าวเพื่อทำหน้าที่ส่งสารกับคนในชุมชน และสื่อดังกล่าวจะทำงานได้ดีก็ต่อ “ติด” บน “พื้นที่” ที่คนทั่วไปเห็น และอาจต้องติดเป็น “เวลา” คือ ลำดับเวลาก่อนการทำการกิจกรรม เพื่อกระตุ้นเตือนให้คนในชุมชนเห็น (3) สำหรับกรณีสื่อชุมชน สิ่งที่จะต้องอธิบายคือ เป็นสื่อที่มีเป้าหมาย “โดย” ชุมชน “เพื่อ”ชุมชน และ “เป็นของ” ชุมชน กล่าวคือ สื่อชุมชน

จะต้องทำภารกิจเพื่อชุมชนโดยตรงมากกว่าการสื่อสารจากอำนาจส่วนกลาง และในท้ายที่สุด ก็คือ การต่อยอดวิธีคิดเรื่อง (4) “การมีส่วนร่วม” เพื่อที่จะทำให้คนในชุมชนทุกคนมีสิทธิที่จะเข้ามาทำงานในสื่อชุมชน นับตั้งแต่ขั้นตอน “การวางแผน” “การผลิต” และ “การบริโภค” ทั้งนี้ วิธีคิดการมีส่วนร่วมจะวางบนการสื่อสารแบบสองทาง คือ การให้คนในชุมชนมีสิทธิซักถามแสดงความคิดเห็น การไหลเวียนข่าวสารทุกทิศทาง และการกระจายอำนาจการสื่อสาร

นอกจากนั้น ยังอาจมีความรู้บางอย่างด้านการสื่อสารที่คนในชุมชนต้องการ ดังที่ดวงพร คำณูวัฒน์ และคณะ (2551) ได้ระบุไว้จากการฝึกอบรมการสื่อสารชุมชนว่า ความรู้ด้านการสื่อสารที่ชุมชนต้องการได้แก่ ความรู้เรื่องการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ ความรู้ด้านสื่อชุมชน เช่น การเขียนโปสเตอร์ เทคนิคการพูดในวิทยุชุมชน เป็นต้น

สำหรับกรณีของสื่อชุมชนที่สลับซับซ้อน หรือเป็นสื่อที่เริ่มสูญหายไป ก็จะมีชุดความรู้เป็นพิเศษ เช่น ความรู้ด้านสื่อพื้นบ้าน และความรู้ด้านวิทยุชุมชน เป็นต้น ความรู้ดังกล่าวจะเน้นการอธิบายความหมายของสื่อชุมชนแต่ละประเภทว่า คืออะไร และมีการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้อย่างไร

2) ความรู้ด้านเนื้อหา จากการที่ “ทีมงาน” และ “ชุมชน” ร่วมกันวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นปัญหาของชุมชนแล้ว สิ่งก็ตามมาก็คือ ปัญหาบางปัญหาอาจเป็นปัญหาที่ค่อนข้างยากที่ชุมชนไม่อาจจะจัดการได้โดยลำพัง จำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมหรือการพัฒนาศักยภาพ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นภาระหน้าที่ในการแสวงหาความรู้ เช่น หากชุมชนวิเคราะห์ว่า ต้องการความรู้เรื่องการออม การเกษตรแบบใหม่ การลดเบาหวานและความดัน เป็นต้น ก็ต้องหา “ผู้รู้” ซึ่งมักจะเป็นบุคคลหรือเครือข่ายภายนอกชุมชนเข้ามาช่วยพัฒนาหรือฝึกอบรม ตลอดจนการนำคนในชุมชนไปเรียนรู้ภายนอกผ่านการฝึกอบรม การดูงาน

การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของชุมชน จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อจะทำให้เกิดการ “ติดอาวุธ” ทางปัญญาให้กับชุมชน เพื่อจะใช้สื่อชุมชนและเนื้อหาที่ได้รับไปใช้ในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ให้ตรงตามเป้าหมายของชุมชน ทั้งนี้ ภารกิจดังกล่าวมักจะอาศัยการประสานการทำงานกับองค์กรภายนอกให้เข้ามาช่วยฝึกอบรม

ขั้นที่ 5 การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ประเด็นเรื่องการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่ง เพราะจะทำให้สื่อชุมชนสามารถทำงานและอยู่ควบคู่กับชุมชนได้ตลอดไป จากการศึกษาผ่านมาจะพบชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสื่อชุมชนอย่างน้อยสองชุด คือ การบริหารจัดการวิทยุชุมชน และการบริหารจัดการสื่อพื้นบ้าน ซึ่งถือเป็นการศึกษาแรกๆ ของไทย อันเนื่องจากทั้งสองสื่อเป็นสื่อขนาดใหญ่ในชุมชน ด้านหนึ่งเป็นสื่อสมัยใหม่ที่ชุมชนยังมีความรู้ร้น้อย และอีกสื่อหนึ่งคือ สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อที่อยู่ในชุมชนแต่เริ่มสูญหายไป การบริหารจัดการจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง รายละเอียดดังนี้

1) การบริหารจัดการวิทยุชุมชน

อาจกล่าวได้ว่า วิทยุชุมชนเป็นสื่อสมัยใหม่ที่ก้าวไปสู่ชุมชน และเป็นสื่อที่ตอบรับกับกระแสของสังคมประชาธิปไตยที่สื่อจะเป็นพื้นที่สาธารณะ แต่เนื่องจากสื่อดังกล่าวเป็นสื่อสมัยใหม่ ความรู้ในการบริหารจัดการจึงค่อนข้างมีน้อย

กาญจนา แก้วเทพ (2551) ได้ศึกษาและสำรวจพบว่า การที่จะทำให้สื่อวิทยุชุมชนอยู่ได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีความรู้สามมิติ คือ มิติแรก ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชน มิติที่สอง ความรู้เกี่ยวกับทักษะการผลิตวิทยุชุมชน และมิติที่สาม ความรู้เกี่ยวกับการสนับสนุนวิทยุชุมชน อันได้แก่ การมีเครือข่ายภายในชุมชน และภายนอกชุมชน

ในขณะที่โดยทั่วไปการมองวิทยุชุมชนมักจะจำกัดเฉพาะมิติที่สองหรือทักษะการผลิตวิทยุชุมชน เช่น ทักษะการพูด การแสวงหาข่าว รวมถึงเรื่อง “เสาสัญญาณ” ทว่า กาญจนา แก้วเทพ กลับเสนอว่า จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับ “การบริหารจัดการ” ซึ่งเป็นมิติแรกของความรู้ของสื่อวิทยุชุมชน นับตั้งแต่การรับรู้ถึงความหมายของวิทยุชุมชน ว่า เป็นวิทยุที่ทำงาน “เพื่อ” คนในชุมชน “โดย” ชุมชน และ “เป็นของ” ชุมชน ต่างไปจากวิทยุพาณิชย์ที่ไม่เน้นกำไร และต่างจากวิทยุของรัฐที่เนื้อหาและการบริหารจัดการมาจากคนในชุมชน ทำให้มีโครงสร้างการทำงานจากคนในชุมชน (ทีมงาน) มีการบริหารงาน คน (บุคคล) อุปกรณ์ และผู้ฟัง เช่น การให้คนฟังมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การเป็นผู้ผลิต การสร้างผู้สืบทอดการทำงานรุ่นใหม่ และการร่วมวางนโยบาย เป็นต้น โดยทั้งหมดนี้ต้องวางอยู่บนกรอบแนวคิด “การมีส่วนร่วม” ของคนในชุมชน อันจะทำให้เกิดความยั่งยืน

ในมิติที่สาม จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากคนในชุมชน ทั้งในฐานะผู้ฟัง ผู้เข้าร่วมจัดรายการ ผู้สนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น และการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งเครือข่ายวิทยุชุมชน อันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ประเด็นปัญหา การพัฒนาวิทยุชุมชนในฐานะเพื่อน พี่เลี้ยง และเครือข่ายภายนอก เช่น นักวิชาการด้านสื่อ มูลนิธิฯ ต่างๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานทั้งด้านงบประมาณ และความรู้

ทั้งนี้ หากวิทยุชุมชนใดที่สามารถเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและบริหารจัดการครบทั้งสามมิติก็จะทำให้วิทยุชุมชนดังกล่าวมีการพัฒนาและมีความยั่งยืน ดังเช่น กรณีของวิทยุชุมชนควนเนียง จ. สงขลา (เจริญเนตร แสงดวงแข, 2551 อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555) และวิทยุชุมชนเครดิตยูเนียน จ. สุราษฎร์ธานี (สพิชชา สิ้นเลิศไพบุลย์, 2554 อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555) ซึ่งต่างไปจากกรณีที่วิทยุชุมชนซึ่งวางเป้าหมายสำหรับคนบางคนที่ยอมทำหน้าที่เฉพาะคนดังกล่าว และไม่ทำหน้าที่เพื่อคนในชุมชน เช่น หากเป็นวิทยุชุมชนที่เน้นธุรกิจก็ย่อมมองข้ามเนื้อหาที่คนในชุมชนสนใจ

2) การบริหารจัดการสื่อพื้นบ้าน

ดังที่ทราบกันดีว่า สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อในอดีตและมีแนวโน้มจะสูญสลายไปในปัจจุบัน ดังนั้นการใช้สื่อพื้นบ้านจึงจำเป็นต้องสนใจการ “พัฒนา” เพื่อให้สื่อพื้นบ้านเกิดความยั่งยืนไม่สูญสลายไปได้ (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2553 อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555) จึงได้ศึกษาและสังเคราะห์ให้เห็นถึงแนวทางการบริหารจัดการสื่อพื้นบ้านได้เป็น 12 ประเด็น โดยเรียกว่า “12 กระบวนท่าของการทำงาน

วัฒนธรรมเชิงรุก” โดยอาจจะสรุปได้เป็น 3 มิติ คือ มิติแรก ความรู้ด้านวัฒนธรรมหรือสื่อพื้นบ้าน มิติที่สอง มิติการสื่อสาร และมิติที่สาม กระบวนการทำงาน

มิติแรก ความรู้ด้านวัฒนธรรมหรือสื่อพื้นบ้าน จะประกอบด้วยชุดความรู้ 4 ชุดคือ ชุดแรก “สื่อพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมมิใช่แค่ผลิตแต่เป็นกระบวนการ” นั่นก็หมายถึง หากจะพิจารณาสื่อพื้นบ้าน ต้องดูว่า กว่าจะเป็นสื่อพื้นบ้านได้นั้นมีขั้นตอนการผลิตอย่างไร ใครเป็นผู้ผลิต ผลิตถึงใคร ชุดที่สอง “สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม” หมายถึง สื่อพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมมีคนภายในชุมชนเป็นเจ้าของทำให้หากคนภายนอกจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับต้องระวังการครอบงำ ต้องให้คนภายในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจ และชุดที่สาม “วัฒนธรรมเป็นสมบัติร่วมของชุมชน” หมายความว่า การบริหารจัดการสื่อพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมต้องคำนึงว่า คนในชุมชนทุกคนควรมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน หากขาดใครบางคนก็อาจทำให้สื่อพื้นบ้านมีปัญหาได้ เช่น หากลิ้มเยวชนก็ยอมทำให้สื่อพื้นบ้านไม่ได้รับการสืบทอดหรือยอมรับ และชุดที่สี่ “หน้าที่นิยมแบบมีพลวัต” หมายถึง การพิจารณาว่า นอกจากสื่อพื้นบ้านจะมีหน้าที่ที่หลากหลายแล้วยังสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามพลวัตหรือตามกาลเวลาได้อีกด้วย สื่อพื้นบ้านบางประเภทอาจมีหน้าที่ที่สืบทอดมาจากอดีต บางประเภทอาจจะมีหน้าที่ที่เพิ่มเติม และบางประเภทอาจมีหน้าที่สูญหาย หากชุมชนเข้าใจหน้าที่ที่ปรับตัวของสื่อพื้นบ้านก็จะสามารถจัดการให้สื่อพื้นบ้านมีหน้าที่ที่ทำเพื่อชุมชนได้

มิติที่สอง มิติการสื่อสาร ประกอบไปด้วย 4 ชุด คือ ชุดแรก “ครบเครื่องเรื่องการสื่อสาร S-M-C-R” หมายถึงการพิจารณาว่า สื่อพื้นบ้านนอกจากจะเป็น “ช่องทาง” หรือ “C” (Channel) แล้ว ยังต้องพิจารณาว่า การเป็นสื่อพื้นบ้านได้ต้องประกอบด้วยผู้ส่งสาร (S-Sender/Source) เนื้อหา (M-Message) และผู้รับสาร (R-Receiver) ดังนั้น เมื่อจะบริหารจัดการก็ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบการสื่อสารทั้งสี่ให้สมบูรณ์ ชุดที่สอง “การถือเอาผู้รับสาร” เป็นตัวตั้ง” หมายถึง ผู้รับสารจะเป็นผู้ที่คนที่สำคัญที่นอกจากจะรับสารแล้ว ผู้รับสารก็จะทำให้ผู้รับสารจะกลายเป็น “ผู้สืบทอด” ในอนาคต ดังนั้นการจะส่งสารก็ต้องคำนึงถึงผู้รับสารด้วย ชุดที่สาม “การใช้กลยุทธ์ไขว้ประสานอย่างใช้ปัญญา” หมายถึง การจะใช้สื่อพื้นบ้านอาจต้องมีการประสานสื่อพื้นบ้านกับสื่ออื่นๆ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และชุดที่สี่ “เส้นด้ายคู่ของการใช้และพัฒนาสื่อพื้นบ้าน” หมายถึง ไม่เพียงแต่จะ “ใช้” สื่อพื้นบ้าน แต่รวมถึง “การพัฒนา” สื่อพื้นบ้านให้ยั่งยืน

มิติที่สาม “กระบวนการทำงาน” จะต้องพิจารณา 4 ชุดความรู้ คือ ชุดแรก “ขยับปัญญา ก่อนเขยื้อนกาย” หรือ การคิดก่อนการทํากิจกรรม นั่นก็หมายถึงการต้องวางแผนก่อนจะทํากิจกรรมการสื่อสาร ชุดที่สอง การใช้เครื่องมือ “ต้นไม้คุณค่า” เพื่อให้เข้าใจสื่อพื้นบ้านให้คมชัด โดยความรู้ดังกล่าวจะพิจารณาว่า สื่อพื้นบ้านเปรียบเสมือน “ต้นไม้” เมื่อมองแนวตั้ง คือ ดอกใบ/ต้นและราก โดยที่ ราก คือ คุณค่า หรือความหมาย ที่คนทั่วไปมองไม่เห็น ลำต้น เปรียบได้กับ รูปแบบ กระบวนการผลิตสื่อพื้นบ้าน และดอกใบ เปรียบได้กับองค์ประกอบต่างๆ ของสื่อพื้นบ้าน ยิ่งเห็นรายละเอียดสื่อพื้นบ้านเท่าไรยิ่งทำให้เมื่อจะสืบทอดสื่อพื้นบ้านก็จะทำให้ต้องสืบทอดในทุกส่วน โดยเฉพาะส่วนที่เป็น “ราก” นอกจากนั้น เมื่อพิจารณา “ต้นไม้” ในส่วนแนวนอน ก็จะพบว่าประกอบด้วย “แก่น/กระพี้/เปลือก” เมื่อวิเคราะห์ต้นไม้ใน

ด้านนี้ ส่วนที่เป็นเปลือกน่าจะเป็นส่วนที่ปรับเปลี่ยนได้ง่ายที่สุด รองลงมาคือ กระพี้ ส่วนเปลือก เป็นสิ่งที่ปรับไม่ได้ ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการจักสานของชาว ชลบุรี “แก่น” คือ “วิธีการจักตอก” ที่มีความละเอียด แต่ลวดลาย สีสน เป็นเสมือนเปลือกที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ (สมสุข หินวิมาน และคณะ 2547) ชุดที่สาม การทำงานแบบ “คาราวานกิจกรรม” หมายถึง การทำกิจกรรมสื่อพื้นบ้านจะต้องทำงานเป็น “ชุดคาราวาน” ซึ่งหมายถึง การทำงานแบบเชื่อมโยงโยกัน เช่น การจะสืบทอดพิธีกรรมแข่งเซนาม หรือการไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวไทโส้ จ. นครพนม จะต้องทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การแต่งกาย การสานเสื่อ การมีดนตรีท้องถิ่น หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ไม่อาจครบกระบวนการสื่อพื้นบ้านได้ ต้องมีการบริหารจัดการให้ครบถ้วน (ณฐมน บัวพรมมี และอวยพร พานิช, 2551 อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555) และชุดที่สี่ “หน้าที่ของกิจกรรมคือการเปิดพื้นที่สาธารณะให้กับชุมชน” หมายถึง การที่สื่อพื้นบ้านจะทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะให้กับคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมโดยเฉพาะด้านอารมณ์ความรู้สึกของคนในชุมชน รวมไปถึงสื่อพื้นบ้านยังเป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ 6 การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชน

การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนโดยคนภายในชุมชนจำเป็นต้องพิจารณาถึงแนวคิดสองแนวคิดคือการมีส่วนร่วม และการประสมสื่อ รายละเอียดดังนี้

6.1 การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และผลิต หมายถึง การที่ให้ประชาชนก้าวเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการผลิตและสร้างสรรค์สื่อชุมชน นับตั้งแต่การวางแผน และการเป็นผู้ร่วมผลิต แนวคิดดังกล่าววางอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า บุคคลมีความรู้และความสามารถในการผลิตสื่อชุมชน และหากประกอบกับการเสริมศักยภาพดังหัวข้อที่ผ่านมาก็ยังทำให้บุคคลในชุมชนยังมีความสามารถในการผลิตสื่อชุมชนได้อีกด้วย

การที่ให้บุคคลในชุมชนก้าวมามีส่วนร่วมทำให้ผู้คนในชุมชนตระหนักถึงการเป็นเจ้าของสื่อชุมชน ความภาคภูมิใจ และการแสดงถึงอัตลักษณ์ของคนในชุมชนมากกว่าการผลิตสื่อจากส่วนกลางหรือการผลิตสื่อจากภายนอกชุมชน ตัวอย่างเช่น กรณีของคนในชุมชน ต.ท่าเสา จ.กาญจนบุรี หันมาผลิต “เพลงมาร์ช” เพื่อสื่อสารให้คนในชุมชนตระหนักถึงความอบอุ่นของครอบครัว (ดวงพร คำบุญวัฒน์ และคณะ, 2551 อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองได้	ต้องอาศัยคนในชาติร่วมสมาน
สามัคคีคือพลังตั้งปณิธาน	ร่วมสมานร่วมปรองดองต้องรักกัน
เริ่มจากบ้านพ่อแม่ลูกผูกเกื้อหนุน	เป็นครอบครัวที่อบอุ่นจึงสุขสันต์
พ่อรักแม่แม่รักลูกต่างผูกพัน	นับถือกันเคารพกันรักมั่นคง
ครอบครัวเด่นก็เป็นสุขทุกสถาน	เป็นหมู่บ้านเป็นตำบลก็สมประสงค์
เป็นอำเภอเป็นจังหวัดชาติดำรง	ชาติมั่นคงเพราะครอบครัวสามัคคี
ขอเพียงแต่ทุกครอบครัวอย่ามัวหมอง	อย่าทดลองสิ่งเสพติดผิดวิถี
ทำอาชีพสุจริตคิดทำดี	เราสามัคคีพ่อแม่ลูกผูกพันเอย

อย่างไรก็ดี การที่คนในชุมชนจะก้าวเข้ามาผลิตและสร้างสรรค์สื่อในชุมชน จำเป็นต้องมีความรู้ด้านสื่อ เนื้อหา และที่สำคัญคือ การมีเวลาในการทำกิจกรรม

6.2 กลยุทธ์การประสมสื่อ (mixed media) หมายถึง การผลิตและสร้างสรรค์สื่อชุมชนที่จะได้ผลดีอาจต้องใช้สื่อที่หลากหลาย เพราะดังที่กล่าวไปข้างต้นแล้วว่า สื่อแต่ละประเภทจะมีข้อเด่นข้อด้อยที่แตกต่างกัน เช่น สื่อภาพและเสียงจะเหมาะกับชุมชนที่การศึกษาน้อย มีผู้สูงอายุมาก แต่ก็มีจุดอ่อนตรงที่ผู้ประกาศจะไม่ค่อยมีเนื้อหาใหม่ๆ เข้ามา ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์จะเหมาะกับการเป็นเอกสารอ่านประกอบ แต่ก็มีข้อจำกัดตรงที่คนอ่านออกเขียนไม่ได้จะมีปัญหา ส่วนสื่อบุคคล แม้จะมีข้อดีคือสื่อสารเรื่องราวต่างๆ ได้แบบสองทิศทาง แต่ก็ยังเป็นวงแคบ ดังนั้น หากชุมชนสามารถประยุกต์การประสานสื่อทั้งสามเข้าด้วยกัน เช่น การผลิตแผ่นพับเป็นข้อมูลให้กับผู้ประกาศข่าวสารใน “หอกระจายข่าว” หรือ “วิทยุชุมชน” รวมถึงให้สื่อบุคคลในชุมชนได้ลงโทรศัพท์เข้าไปร่วมรายการใน “หอกระจายข่าว” หรือ “วิทยุชุมชน” ก็เท่ากับการแพร่กระจายข่าวสารการประชาสัมพันธ์ให้ไกลขึ้น

อย่างไรก็ดีนักประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนควรตระหนักว่า การมีสื่อชุมชนจำนวนมากแม้จะมีข้อดี แต่ก็มีข้อเสียโดยเฉพาะการสิ้นเปลืองเวลาและงบประมาณ ดังนั้นก่อนที่จะประสมสื่อควรพิจารณาว่า สื่ออะไรที่ดีและเหมาะสมกับกิจกรรมที่สุด

การประสมสื่อยังอาจต้องพิจารณาด้วยว่า ในแต่ละช่วงเวลาอาจใช้สื่อที่แตกต่างกันได้ ตัวอย่างเช่น ชุมชนประชาคมทับเที่ยง จ.ตรัง ได้ใช้สื่อชุมชนต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา ในยุคแรกของการก่อตั้งประชาคม จะใช้การสื่อสารในวงสนทนาหรือสภากาแฟ และใช้หนังสือพิมพ์ชุมชนเผยแพร่ผลการทำงาน ส่วนในยุคที่สอง เป็นยุคก่อร่างสร้างตัว ซึ่งจะเริ่มสื่อสารกับบุคคลภายนอกชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็ง ก็เริ่มจัดเวทีเสวนาและการประชุมอย่างเป็นทางการ ยุคที่สาม ยุคเติบโต จะมีการใช้สื่อชุมชนมากและมีระบบ ทั้งการสื่อสารภายใน-ภายนอก โดยเฉพาะกับภาครัฐ เช่น เทศบาล ใช้สื่อที่หลากหลาย อาทิ เวทีประชุม จดหมายข่าว แผ่นพับ และในยุคสุดท้าย ยุคปรับเปลี่ยนบทบาท การสื่อสารจะมุ่งเน้นการสื่อสารภายในกลุ่มบางกลุ่มเท่านั้น จะไม่มีการสื่อสารกับภายนอก (อรุณวรรณ นาศรี และคณะ, 2549 อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

ขั้นที่ 7 การเผยแพร่

มิติเรื่องการเผยแพร่ มักจะถูกมองข้ามและให้ความสนใจเฉพาะด้านการผลิตเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงหากมีการเผยแพร่ที่ถูกต้องเหมาะสมก็ย่อมทำให้การสื่อสารในชุมชนประสบความสำเร็จ ในกรณีของสื่อชุมชนกลยุทธ์การเผยแพร่ที่สำคัญ ได้แก่ ระยะเวลาการเผยแพร่ สถานที่เผยแพร่ และการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่

7.1 ระยะเวลาการเผยแพร่ เป็นการพิจารณาว่าจะเผยแพร่สื่อชุมชนในช่วงเวลาใดที่จะเหมาะสม อะไรควรเผยแพร่ก่อนและอะไรควรอยู่หลัง รวมถึงความถี่จะเผยแพร่ เพราะสื่อแต่ละประเภทจะมีอายุของมัน หากเผยแพร่หรือใช้ไม่เหมาะสมก็จะทำให้เกิดประโยชน์

ดวงพร คำณวัฒน์ และคณะ (2551) ได้ยกตัวอย่างกรณีการเผยแพร่สื่อชุมชนว่าควรจะมี ความเหมาะสม เช่น สื่อเสียงที่เป็น “สปอต” ควรกำหนด “วัน” “เวลา” และ “ความถี่” ในการเผยแพร่ ด้วย หากเปิดถี่เกินไปผู้ฟังจะเบื่อหน่าย หรือเปิดหลังการทำกิจกรรมก็ย่อมทำให้ไม่เกิดผล ด้วยเหตุนี้ วิธีการ แก้ไขปัญหาที่ดีคือ การจัดทำ “คู่มือ” สำหรับการเผยแพร่

7.2 สถานที่เผยแพร่ หมายถึง การพิจารณา “พื้นที่” ที่สื่อจะเผยแพร่ พื้นที่ที่เหมาะสม จำเป็นต้องกระจายตัวไปในชุมชนและมุ่งสู่กลุ่มเป้าหมายที่วางแผนเอาไว้ ตัวอย่างหอกระจายข่าว ควรจะ ติดตั้งไว้ที่บ้านของสมาชิกที่มีเวลา อันจะทำให้สามารถปรับแก้ไขเนื้อหาและเปิดหอกระจายข่าวได้ตาม แผนการณ์ที่วางไว้ ส่วนสื่อโปสเตอร์หรือป้ายผ้าก็ควรติดไว้ที่สถานที่ชุมชนที่คนทั่วไปมองเห็น เช่น ร้านค้า ร้านกาแฟ ป้ายรอรถประจำทาง สถานีอนามัย และวัด เป็นต้น

7.3 การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ หมายถึงการใช้กลยุทธ์ให้คนในชุมชนก้าวเข้ามามีส่วน ร่วมในการเผยแพร่ เพราะหากคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแพร่แล้วก็จะทำให้การเผยแพร่ ประสบความสำเร็จได้ ตัวอย่างเช่น หากให้ร้านค้าเข้ามามีส่วนร่วมในการติดป้ายผ้า โปสเตอร์ด้วยความเต็ม ใจ โปสเตอร์หรือป้ายผ้าดังกล่าวก็จะได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ติดในจุดที่เห็นเด่นชัด รวมถึงผู้ดูแลร้านค้าก็ อาจกลายเป็นนักประชาสัมพันธ์ที่ส่งเสริมข้อมูลในโปสเตอร์อีกด้วย

ขั้นที่ 8 การประเมินผล

การประเมินผลการผลิตและสร้างสรรค์สื่อชุมชนโดยคนภายในชุมชนสามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ การประเมินประสิทธิภาพกระบวนการทำงาน การประเมินผลด้านความรู้ทัศนคติและพฤติกรรม และการประเมินผลด้านความยั่งยืน

8.1 การประเมินผลกระบวนการทำงาน จะเป็นการประเมินโดยวางอยู่บนกรอบแนวคิด การมีส่วนร่วม โดยพิจารณาว่า คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานหรือไม่อย่างไร และการมีส่วนร่วมจะดำเนินการในขั้นตอนใด นับตั้งแต่การวางแผน การผลิต และการบริโภค หากชุมชนมีความ พร้อมและสมบูรณ์ คนในชุมชนทุกคนจะก้าวเข้ามามีส่วนร่วม และดำเนินการทุกขั้นตอน ซึ่งถือเป็นความ ปราปรณาสูงสุดของการสื่อสารประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน

8.2 การประเมินผลด้านความรู้ทัศนคติและพฤติกรรม จะเป็นการประเมินประสิทธิภาพที่ เกิดขึ้นภายหลังจากการสื่อสารผ่านสื่อชุมชนไปแล้ว กลุ่มเป้าหมายจะมีความรู้เพิ่มเติมขึ้นหรือไม่อย่างไร โดยวิธีวัดนั้นอาจต้องวัดในช่วงก่อนและหลังการประชาสัมพันธ์ เพื่อพิจารณาว่า มีความรู้เพิ่มขึ้นหรือไม่ มี การปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร โดยส่วนใหญ่แล้วจากงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า หากให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการผลิตสื่อชุมชนผลที่ได้รับมักจะลงเอยด้วยการ มีความรู้ เปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (ดวงพร คำณวัฒน์ และคณะ 2551)

นอกจากนั้น เมื่อผู้ผลิตสื่อชุมชนคนในชุมชน การประเมินอาจจะขยายไปสู่การพิจารณาว่า คนในชุมชนตระหนักและเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อชุมชน โดยเฉพาะการมองว่า สื่อชุมชนเป็นสื่อของ คนในชุมชน สื่อสารกับคนในชุมชน เพื่อประโยชน์ของตน และที่สำคัญคือ คนในชุมชนสามารถเป็นผู้ผลิตสื่อ

ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งการประเมินว่า คนในชุมชนตระหนักถึงสมรรถนะทางการสื่อสารของตนและจุดอ่อนจุดด้อยของชุมชน

8.3 การประเมินผลด้านความยั่งยืน จะเป็นการประเมินที่พัฒนาจากด้านที่สองหรือการมองเฉพาะความรู้แต่จะก้าวไปสู่การมองว่า กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นจะส่งผลต่อความยั่งยืนหรือไม่อย่างไร อาจเรียกประเมินลักษณะนี้ว่า การประเมินประสิทธิภาพ การประเมินในลักษณะนี้จะมุ่งเน้นว่า ภายหลังการผลิตและสร้างสรรค์สื่อชุมชนในครั้งนี้แล้ว จะมีการดำเนินการต่อเนื่องไปสู่การผลิตและสร้างสรรค์สื่อชุมชนในอนาคตอีกหรือไม่ อีกทั้งการดำเนินการดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น การเสริมความมั่นใจให้กับคนในชุมชน การเสริมอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีให้กับชุมชน และการรวมตัวของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน

ดวงพร คำณวัฒน์ และคณะ (2551) ได้ยกตัวอย่างกรณีของการประเมินความยั่งยืนไว้ในงาน “บทสังเคราะห์การปฏิบัติการสื่อสารของกลุ่มสื่อชุมชน” ไว้ที่น่าสนใจว่า ภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมการผลิตสื่อชุมชนของชุมชนเป้าหมายที่วางไว้ปรากฏว่า นอกจากจะ (1) เปลี่ยนแปลงความรู้ที่วางไว้แล้ว เช่น สุขภาพ การออม ครอบครัว เป็นต้น ยังทำให้คนในชุมชนรู้สึก (2) ภาคภูมิใจต่อสื่อที่ตนได้ผลิตเอาไว้ ต่างจากในอดีตที่เป็นแต่ผู้รับสารแต่ในครั้งนี้นักพัฒนาสู่ผู้ส่งสาร (3) ยอมรับความสามารถของคนในชุมชน (4) การทำงานร่วมกัน และส่งผลกระทบในด้าน (5) การเสริมศักดิ์ศรีและอัตลักษณ์ให้กับคนในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น คนในชุมชนยัง (6) ผลิตสื่อชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนต่อเนื่องอีก ซึ่งถือได้ว่าเป็นการทำงานที่ประสบผลสำเร็จได้อย่างดี

ทั้งนี้ การประเมินผลทั้งสามแบบนี้ อาจทำได้นับตั้งแต่วิธีการง่ายๆ คือ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การจัดเวทีสนทนา หรือการแจกแบบสอบถามให้กับคนในชุมชน

6.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน จำแนกได้เป็นการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน การเสริมศักยภาพให้กับชุมชน องค์การภายนอกที่สนับสนุน และการเป็นสังคมประชาธิปไตยและการให้ความสำคัญต่อชุมชนมีรายละเอียด ดังนี้

6.3.1 การมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน

การดำเนินการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนโดยคนภายในชุมชนจะสำเร็จไม่ได้หากขาดซึ่งการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน เพราะคนในชุมชนเป็นเจ้าของสื่อและวัฒนธรรมในชุมชน การมีส่วนร่วมนับได้ตั้งแต่การวางแผน การผลิต (รวมถึงการเผยแพร่ และการประเมินผล) และการบริโภค ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมที่ดีที่สุดก็คือการร่วมทุกระบวนการและทุกขั้นตอน แต่ในความเป็นจริงคนในชุมชนไม่อาจมีส่วนร่วมได้ทั้งหมด อาจจะมีส่วนร่วมในบางส่วน เช่น ออกงบประมาณ สละเวลา ออกแรงในบางขั้นตอน เป็นต้น ซึ่งก็ถือว่า เป็นหนึ่งในการมีส่วนร่วม

6.3.2 การเสริมศักยภาพให้กับชุมชน

การเสริมศักยภาพให้กับชุมชนเป็นแนวทางสำคัญที่เริ่มมองชุมชนใหม่ จากอดีตที่มองว่าชุมชนเป็นตัวแทนของความด้อยพัฒนา และต่างไปจากการมองว่า “ชุมชนเป็นศูนย์กลางทุกอย่าง” หรือทางออกแห่งการแก้ไขปัญหา แนวคิดใหม่กลับมองว่า แม้ชุมชนจะเป็นทางออกก็ตามแต่จำเป็นต้องได้รับการเสริมศักยภาพในบางส่วนที่ชุมชนอ่อนแอ และภาระหน้าที่นั้นก็ย่อมมาจากคนภายนอก ที่มีทุนความรู้งบประมาณ ที่จะช่วยสนับสนุนศักยภาพของชุมชน อย่างไรก็ตามการเสริมศักยภาพนั้น ยังจำเป็นต้องคำนึงถึงทุนความรู้ของชุมชนที่ยังมีอยู่ ดังนั้น ในการเสริมศักยภาพจึงมิได้มีลักษณะการ “อบรม” แต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสืบค้นและสอบถามปัญหาจากชุมชนและเติมความรู้ที่ชุมชนขาดหายไป รวมถึงอาจให้ชุมชนมา “ดูงาน” กิจกรรมต่างๆ ภายนอกชุมชนและนำกลับไปปรับใช้ในชุมชน

6.3.3 องค์การภายนอกที่สนับสนุน

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ด้วยแนวคิดใหม่องค์การภายนอกจะเริ่มเข้ามาให้การสนับสนุนการทำงานของชุมชน เพราะในบางมิติชุมชนก็ย่อมมีจุดอ่อนด้อยที่องค์การภายนอกสามารถมาช่วยผลักดันการดำเนินการได้ ทั้งในด้าน “รัฐ” “เอกชน” “องค์การพัฒนาเอกชน” (ทั้งภายในและภายนอกประเทศ) และ “สื่อมวลชน”

องค์การต่างๆ จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนที่แตกต่างกัน ในระยะแรก นับตั้งแต่ยุคการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติบนแนวคิดความทันสมัย (modernisation) อาจมีเป้าหมายในการส่งสารจากภายนอกชุมชนสู่ภายใน เช่น ข่าวสารการเมือง การตลาด สุขภาพ แต่ในช่วงหลังนับจากยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการเมืองในทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา และการหวนกลับของการให้ความสนใจวัฒนธรรมชุมชน และที่เด่นชัดมากที่สุดปรากฏในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2553) องค์การต่างๆ โดยเฉพาะองค์การพัฒนาเอกชน ก็เริ่มปรับมุมมองสู่แนวคิดการมองชุมชนเชิงบวก (positive approach) ซึ่งให้ความสนใจต่อชุมชนมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองมากกว่าแถมูลบมิได้มองชุมชนในฐานะ “ความว่างเปล่า” และต้องได้รับการสงเคราะห์ดูแล บทบาทขององค์การภายนอกจะเข้ามาสร้างเสริมศักยภาพแก่ชุมชนเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหาย (กาญจนา แก้วเทพ มปป. และกาญจนา แก้วเทพ 2538, อ้างถึงในกำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

องค์การเหล่านี้เริ่มพัฒนาแนวทางการเสริมศักยภาพ ทั้งด้านความรู้ และงบประมาณให้กับชุมชน ตัวอย่างเช่น งานวิจัยที่ศึกษาสถานีวิทยุชุมชนเครดิตยูเนี่ยน จ.สุราษฎร์ธานี (สุพิชชา สิ้นเลิศไพบุลย์ และพัชนี เขยจรรยา, 2554 อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์, 2555) พบว่า เครือข่ายวิทยุชุมชนภาคใต้ เครือข่ายวิทยุสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ จะช่วยสนับสนุนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวิทยุชุมชนให้กับวิทยุชุมชน เช่นเดียวกันกับองค์การภาครัฐ ได้แก่สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมก็ช่วยสนับสนุนความรู้ด้วยเช่นกัน

นอกจากนั้นหากเป็นกรณีของสื่อมวลชน ก็จะเริ่มนำเสนอผลงานของชุมชนผ่านสื่อ อันถือเป็นเวทีที่ช่วยเผยแพร่การทำงานของชุมชนให้กับคนภายนอกได้เข้าใจ

6.3.4 สังคมประชาธิปไตยและการให้ความสำคัญต่อชุมชน

การก้าวเข้าสู่สังคมประชาธิปไตยและการให้ความสำคัญต่อชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดการประชาสัมพันธ์จากภายในชุมชน เพราะมีความเชื่อมั่นต่อชุมชน สิทธิ เสรีภาพภายใต้สังคมประชาธิปไตย

จุดเปลี่ยนของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญต่อชุมชนเริ่มขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 ภายหลังที่สังคมไทยก้าวข้ามผ่านวิกฤติการเมืองในทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยก็เริ่มให้ความสำคัญต่อชุมชนและประชาธิปไตยมากขึ้น หลักฐานที่ยืนยันให้เห็นเด่นชัดอีกประการหนึ่งก็คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ.2540 ก็เริ่มระบุถึงความสำคัญต่อชุมชน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2553)

เมื่อชุมชนได้รับความสำคัญ การสื่อสารในชุมชนจึงได้รับความสนใจในฐานะการทำให้ชุมชนเข้มแข็งมีเอกภาพ และหากชุมชนเข้มแข็งและสามารถโยงใยกันเป็นเครือข่ายก็ย่อมทำให้เกิดความเข้มแข็งของสังคม และยังหมายถึงการก้าวไปสู่สังคมประชาธิปไตยอีกด้วย (ประเวศ วะสี 2551) การส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นผู้สื่อสารหรือเป็นนักประชาสัมพันธ์จึงเป็นก้าวสำคัญของการสนับสนุนสังคมประชาธิปไตยที่เน้นฐานรากจากชุมชน หรือที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี มองว่า คือ การให้ความสำคัญต่อ “ฐานเจดีย์” ของสังคม

แนวคิดเรื่อง การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน ผู้วิจัยนำไปใช้วิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานในการสร้างสรรค์สื่อโดยชุมชน

7. ทฤษฎีกระบวนการบริหาร POSDCoRB ของกลุสิก และเออร์วิก

ในการปฏิบัติงานนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารจัดการงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานตามแผนชุมชนฯ กลุสิก และ เออร์วิก (Gulick & Urwick, 1937) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารไว้ 7 ด้านด้วยกัน เรียกว่า POSDCoRB เป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific management) ซึ่งพยายามที่จะค้นคว้าวิธีการบริหารที่ดีที่สุด กลุสิก และ เออร์วิก ได้สรุปไว้ใน “Papers on the Science of Administration” ในปี ค.ศ.1937 โดยมีลำดับขั้นดังต่อไปนี้

7.1 การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนงานในการปฏิบัติงาน รวมทั้งวิธีการปฏิบัติงานตามแผนงานนั้นๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้

7.2 การจัดองค์กร (Organizing) หมายถึง การจัดทำโครงสร้างแบบเป็นทางการของอำนาจหน้าที่ การสั่งการ ซึ่งใช้ในการจัดแบ่งการกำหนดและการประสานของหน่วยงานย่อยๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้กำหนดไว้

7.3 การบริหารบุคคล (Staffing) หมายถึง การจัดการด้านบุคลากรทั้งหมด ตั้งแต่การรับเข้าทำงาน การฝึกอบรม และการรักษาสภาพการทำงานได้ดีเสมอ

7.4 การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การดำเนินการในการตัดสินใจและสั่งการให้กิจการต่างๆ ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะทั่วๆ ไป และในลักษณะเฉพาะ รวมทั้งคำแนะนำซึ่งเปรียบเสมือนเป็นผู้นำของหน่วยงาน

7.5 การประสานงาน (Coordination) หมายถึง การร่วมมือกันในการปฏิบัติงานในส่วนต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องและกลมกลืน

7.6 การรายงาน (Reporting) หมายถึง การจัดทำบันทึกการรายงานและการตรวจสอบ

7.7 การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดสรรงบประมาณในรูปของการวางแผนการเงิน การทำบัญชี และการตรวจสอบ

ทฤษฎีกระบวนการบริหาร POSDCoRB ของกลุ่ลิต และเออร์วิค ผู้วิจัยนำไปใช้วิเคราะห์การดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ อย่างเป็นระบบ

8. ทฤษฎีหมุดเชื่อมโยง (Linking Pin Function Theory)

ในการปฏิบัติงานนั้นจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่เป็นหมุดเชื่อมโยง เพื่อระดมการมีส่วนร่วมจากบุคคล องค์กร หรือหน่วยงานต่างๆ ซึ่งจะเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ ลิเคิร์ท (Likert, 1973 อ้างถึงในสมคิด บางโม, 2539) กล่าวว่า

8.1 การทำงานเป็นกลุ่มจะช่วยให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และทำให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้นอีกด้วย

8.2 การทำงานเป็นกลุ่มใช้ในทุกระดับขององค์กร ซึ่งจะขึ้นอยู่กับหมุดเชื่อมโยง คือ ผู้บังคับบัญชา หรือผู้แทน

8.3 การงานแผนและการแก้ปัญหาเป็นเรื่องกลุ่ม ให้กลุ่มตัดสินใจโดยสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม จะทำให้สมาชิกเกิดความพึงพอใจ ผูกพัน ยอมรับนับถือกัน

ทฤษฎีหมุดเชื่อมโยง (Linking Pin Function Theory) ผู้วิจัยนำไปใช้วิเคราะห์การทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ โดยมีนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นเสมือนหมุดเชื่อมโยง

9. แนวคิดเรื่องการบริหารประเด็น (Issue Management)

ธนวุฒิ นัยโกวิท (2556) กล่าวว่า การบริหารประเด็น (Issue Management) เป็นการวางแผน และเตรียมการจัดการต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น เพื่อความอยู่รอดขององค์กร โดยคำนึงถึงทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีลักษณะของการบริหารประเด็น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารประเด็น และกลยุทธ์การจัดการประเด็น ดังนี้ (ธนวุฒิ นัยโกวิท, 2556)

9.1 ลักษณะของการบริหารประเด็น

การบริหารประเด็นจะมีลักษณะ ดังนี้

9.1.1 การบริหารประเด็นมุ่งที่การวางแผนหรือเตรียมการล่วงหน้าก่อนที่เหตุการณ์เกิดขึ้นจริง (Planing and forecasting)

9.1.2 การบริหารประเด็นมุ่งป้องกัน (Preventive) และรับมือล่วงหน้า (Pro-active)

9.1.3 การบริหารประเด็นมุ่งเน้นการคาดการณ์ประเด็นเหตุการณ์ที่อาจเกิดในอนาคต ไม่เน้นความเร่งด่วนที่ต้องทำในทันที เวลาจึงไม่ใช่ปัจจัยหลัก (Non-urgent)

9.1.4 การบริหารประเด็นเป็นการวางแผนปฏิบัติงานแบบระยะยาว (Long-term)

โดยนักบริหารจัดการประเด็นควรคำนึงและให้ความสำคัญกับประเด็นหลัก 4 ด้าน ก่อนในเบื้องต้น ซึ่งประกอบด้วย ประเด็นด้านตัวสินค้า ประเด็นด้านสภาพในที่ทำงาน ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม และประเด็นด้านชุมชน

โดยจากการวิจัยครั้งนี้ ประเด็นเรื่องปาชายเลน ถือเป็นประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นประเด็นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องบริหารจัดการประเด็นหนึ่ง

9.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารประเด็น

ในการบริหารประเด็นนั้น จะประกอบไปด้วยกลุ่มคนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายฝ่ายแตกต่างกันไปด้วยกันตามประเด็นที่จัดการ อาทิ ลูกค้า สื่อ (สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต) คู่ค้า บริษัท ประกันภัย หน่วยงานราชการ พนักงาน นักธรรมชาติเพื่อสังคม นักวิชาการ รัฐบาล นักลงทุน ฯลฯ

โดยในการบริหารประเด็นต้องให้ความสำคัญกับการแยกแยะกลุ่มเป้าหมาย เพราะกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มมองประเด็นในมุมมองที่แตกต่างกันออกไป การบริหารจัดการประเด็นจึงเป็นการบริหารจัดการความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มีหลากหลายนี้ ให้พึงพอใจและหันมาให้การสนับสนุนประเด็นที่องค์กรนำเสนอและช่วยต่อต้านประเด็นที่องค์กรคัดค้านให้มากที่สุด

เจคส์ (Jeques, 2009 อ้างถึงใน ธนวุฒิ นัยโกวิท, 2556) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการประเด็นกับกลุ่มเป้าหมายไว้ว่า การบริหารจัดการประเด็นนั้นได้ถูกใช้โดยกลุ่มคนต่างๆ ทั้งในองค์กร ธุรกิจ ภาครัฐ องค์กรอิสระ กลุ่มพลังประชาชนสาขาต่างๆ แม้แต่พนักงานในองค์กรธุรกิจก็ยังสามารถนำการบริหารจัดการประเด็นไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนได้ ในขณะที่กลุ่มนักเคลื่อนไหว หรือกลุ่ม NGOs ก็ใช้ประโยชน์จากการบริหารจัดการประเด็นในการต่อต้านองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ และเรียกร้องการมีส่วนร่วมของสังคมให้เกิดการตื่นตัวกับประเด็นปัญหาหนึ่งๆ ของตน ทำให้เห็นได้ชัดว่า การบริหารจัดการประเด็นเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นผู้สร้างประเด็นและเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากประเด็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

9.3 กลยุทธ์การจัดการประเด็น

แผนกลยุทธ์สำหรับการจัดการประเด็นถือเป็นหัวใจของทีมงานบริหารจัดการประเด็นที่จะต้องเป็นเสมือนเข็มทิศที่ชี้นำทางไปสู่หาทางแก้ไขประเด็นปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งแผนกลยุทธ์ที่ดีนั้น จะต้อง

ตั้งอยู่บนกระบวนการของแผนปฏิบัติงานที่องค์กรและทีมงานได้วางไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ผ่านการวิเคราะห์ประเมินผลความสำเร็จอย่างรอบด้าน เพื่อมุ่งหวังให้ได้ผลลัพธ์ตามเป้าหมายที่คาดหวังไว้

การบริหารจัดการประเด็น ต้องประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วมระหว่างผู้บริหารและฝ่ายปฏิบัติการในการบริหารจัดการประเด็น ซึ่งในการบริหารจัดการประเด็นหนึ่งๆ นั้น โดยทั่วไปจะประกอบด้วย 6 ระยะ คือ การเปิดรับข่าวสาร การสำรวจความน่าจะเป็น การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติ การปรับแผนปฏิบัติการย่อย และการสรุปผลการปฏิบัติ (Rogester&Larkin, 2006 อ้างถึงใน ธนวุฒิ นัยโกวิท, 2556)

โดยแผนปฏิบัติการ 5 ขั้นสำหรับทีมงานบริหารประเด็นนั้น ประกอบด้วย การกำหนดประเด็นและกำหนดความสำคัญของประเด็นปัญหา การวิเคราะห์ประเด็นปัญหา การให้ข้อเสนอแนะและการวางจุดยืนขององค์กรต่อประเด็นปัญหา การจัดหากลุ่มผู้นำทางความคิดที่ช่วยสนับสนุนจุดยืนขององค์กร และการนำไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ (Tucker&trumpfeller, 1993 อ้างถึงใน ธนวุฒิ นัยโกวิท, 2556)

9.4 ขั้นตอนพื้นฐานในการบริหารประเด็น

การบริหารประเด็นนั้น มีขั้นตอนพื้นฐานในการบริหารประเด็น 5 ขั้นตอน (Heath และ Nelson, 1986 อ้างถึงใน สมิทธิ บุญชุตินา, 2560) ดังนี้

ขั้นที่ 1 การระบุประเด็น (Issue identification) ในขั้นนี้องค์กรควรติดตามข่าวสารจากสื่อทางเลือก สื่อกระแสหลัก เพื่อให้รู้ถึงประเด็นและเรื่องราวซึ่งกำลังเป็นที่ถกเถียงอยู่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อองค์กร นอกจากนี้อักรยังสามารวิเคราะห์จากข้อมูลวิจัย และข้อร้องเรียนต่างๆ ที่สาธารณชน ลูกค้า หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร้องเรียนเข้ามา และสื่อมวลชนกล่าวถึง เพื่อระบุให้ตรงประเด็นมากขึ้น

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ประเด็น (Issue analysis) เป็นการประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อองค์กรว่าองค์กรจะมีความเสี่ยงหรือมีผลกระทบอย่างไรจากประเด็นดังกล่าว โดยพิจารณาบริบทของประเด็นปัญหาร่วมด้วย และอาจมีการสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้เกี่ยวข้อง และควรกำหนดแผนการกระทำต่อประเด็นตามลำดับความสำคัญ

ขั้นที่ 3 การเลือกกลยุทธ์ (Strategy options) คือการตัดสินใจเลือกว่าจะจัดการกับประเด็นปัญหานั้นอย่างไร ด้วยวิธีใดที่จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยพิจารณาจากข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือก เพื่อให้ได้วิธีที่ได้ผลมากที่สุด

ขั้นที่ 4 การดำเนินการ (Action Plan or Issue action program) เป็นการดำเนินการสื่อสารประเด็นกับกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด และใช้กลวิธี (Tactic) การสื่อสารที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุกับกลยุทธ์ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งในขั้นตอนนี้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในองค์กรต้องร่วมมือกันอย่างดี เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น

ขั้นที่ 5 การประเมินผล (Evaluation) เป็นการติดตามผลการลงข่าวที่ว่ามีลักษณะเป็นแง่บวกหรือไม่ กลุ่มเคลื่อนไหวเล็กเคลื่อนไหวหรือไม่ มุมมองของสาธารณะที่มององค์กรมีการพัฒนาไปในทางที่องค์กรต้องการหรือไม่ เป็นต้น หรืออาจมีการศึกษาวิจัย สำรวจความคิดเห็นและทัศนคติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสาธารณชนด้วย

9.5 กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารประเด็น

ฮีธ (Heath, 1990 อ้างถึงใน ธนวุฒิ นัยโกวิท, 2556) กล่าวว่าการบริหารประเด็นเกี่ยวข้องกับ การสื่อสาร การตรวจตรา ตรวจสอบ และการวางแผนอย่างมีกลยุทธ์เพื่อช่วยให้องค์กรตอบสนองต่อความต้องการสาธารณะ ซึ่งทั้งหมดต้องทำอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการสร้างผลลัพธ์ที่ก่อให้เกิดความสมดุลกับทุกฝ่าย โดยพยายามที่จะหาหนทางให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์จากการบริหารประเด็น และหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ทุกฝ่ายต้องเสียประโยชน์ให้ได้มากที่สุด โดยต้องมีการจัดทำกลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารประเด็นตามขั้นตอน ดังนี้

9.5.1 การวิเคราะห์ประเด็น เป็นการสำรวจองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุและปัญหาของประเด็น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร โครงสร้างองค์กร แผนการบริหารจัดการ ตลอดจนนโยบายขององค์กรในเรื่องของการบริหารจัดการกับประเด็นปัญหาที่อยู่ในความสนใจและเกี่ยวข้องกับสาธารณชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับประเด็นหนึ่งๆ นั้น

9.5.2 การติดตามประเด็น เป็นการติดตามและแจ้งเตือนในประเด็นปัญหาที่อาจสร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับประเด็นนั้น ซึ่งการวิเคราะห์และติดตามประเด็นนี้ นำไปสู่การจัดการประเด็นปัญหาได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการเข้าถึงข้อมูลที่สำคัญที่ทันต่อเวลา พัฒนาระบบการรวบรวม ติดตามข้อมูลต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กรที่มีประสิทธิภาพ จนสามารถนำไปใช้ตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

9.5.3 การสื่อสารสร้างความเข้าใจ เป็นกระบวนการสื่อสารไปยังกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับประเด็นที่อยู่ในความสนใจนั้น ซึ่งการสื่อสารไปยังกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องสามารถก่อให้เกิดความเข้าใจในนโยบายขององค์กร สร้างแนวร่วม ลดแรงต่อต้านต่อประเด็นที่องค์กรพยายามนำเสนอ ซึ่งขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญและมีความอ่อนไหวมาก จำเป็นต้องทำด้วยความละมุนละม่อม และควรใช้การสื่อสารแบบสองทาง นั่นคือ มีการรับฟังความคิดเห็นและรู้จักปรับปรุงการสื่อสารระหว่างองค์กรไปยังกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การสื่อสารเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีความเข้าใจที่ตรงกัน

9.5.4 การสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง เป็นการหาแรงสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งจะส่งผลดีต่อองค์กรในระยะยาว เพราะเครือข่ายพันธมิตรขององค์กรเหล่านี้ จะคอยเป็นหูเป็นตาเป็นปากเป็นเสียงให้กับองค์กร ส่วนใหญ่การสร้างเครือข่ายองค์กรมักเน้นไปที่การสร้างการมีส่วนร่วมกับสังคมและชุมชน ผ่านกิจกรรมองค์กรต่างๆ อาทิ การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน การให้การสนับสนุนงานสาธารณกุศลต่างๆ การส่งเสริมอาชีพและเสริมสร้างรายได้ให้กับผู้คนในชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อเอาชนะใจของคนในสังคมและสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นองค์กรที่ดีนั่นเอง

9.6 คุณสมบัติที่จำเป็นของทีมงานบริหารประเด็น

ทีมงานประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมตัวกันในการดำเนินการกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน ซึ่งองค์ประกอบของทีมงานบริหารประเด็นต้องมีส่วนผสมที่สำคัญ ดังนี้

9.6.1 ต้องมีทักษะที่หลากหลาย มาจากหลากหลายแผนก เพราะในการจัดการประเด็นหนึ่งๆ มักเกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ ภายในองค์กร ดังนั้นทีมงานจึงต้องมีทักษะในการนำความรู้ต่างๆ มาปรับใช้ในการแก้ปัญหา การที่ทีมงานบริหารประเด็นมีทักษะที่หลากหลายและมาจากหลายแผนกจะสามารถช่วยระดมความคิดและค้นหาคำตอบของประเด็นปัญหาได้รอบด้านกว่าทีมงานที่มีทักษะความรู้เพียงด้านเดียวอย่างเดียว

9.6.2 ต้องมีประสบการณ์ในการบริหารประเด็น เพราะแม้ทีมงานจะมีทักษะความรู้ในเรื่องต่างๆ เป็นอย่างดี ไม่ได้หมายความว่าจะทำให้สามารถบริหารจัดการประเด็นได้สำเร็จลุล่วง ด้วยเหตุที่การบริหารประเด็นเป็นสิ่งละเอียดอ่อนที่ต้องการการวางแผนจัดการอย่างมืออาชีพ ทีมงานบริหารประเด็นจึงจำเป็นต้องมีบุคลากรที่เคยผ่านงานด้านการจัดการประเด็นหนึ่งๆ นั้นรวมอยู่ด้วย เพราะบุคลากรที่เคยมีประสบการณ์จะสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนได้

9.6.3 ต้องมีความคิดสร้างสรรค์ และการคิดนอกกรอบ เพราะการจัดการประเด็นจำเป็นต้องอาศัยไหวพริบปฏิภาณในการบริหารจัดการ การรู้จักคิดดัดแปลงวิธีการแก้ปัญหาแบบใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับสถานการณ์เป็นกุญแจสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการประเด็น

9.6.4 ต้องมีความยืดหยุ่นในการทำงาน เพราะการจัดการประเด็นมีความละเอียดอ่อนและต้องการเวลาในการบริหารจัดการ ทีมงานบริหารประเด็นจึงต้องรู้จักยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนวิธีการรูปแบบ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

9.6.5 ต้องมีการส่งเสริมความคิดแง่บวก เพราะบ่อยครั้งประเด็นปัญหามักมีความซับซ้อนไม่ง่ายต่อการแก้ไขให้ลุล่วง การคิดในแง่บวกจะช่วยให้ทีมงานมีขวัญและกำลังใจที่จะแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อน มองปัญหาที่เกิดจากประเด็นนั้นเป็นสิ่งท้าทายมากกว่าเป็นอุปสรรค นอกจากนี้ การคิดแง่บวกมองโลกในแง่ดี และให้กำลังใจกันและกันยังช่วยลดความกดดันภายในทีมงานลงได้ดี ทำให้ทีมงานสมัครสมานสามัคคีกันในการแก้ไขประเด็นปัญหา

9.6.6 ต้องมีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้นำทางความคิดและสื่อมวลชนที่ดี เพราะปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการบริหารจัดการประเด็น คือการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มผู้นำทางความคิดและสื่อมวลชน เพราะคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในการสื่อสารไปถึงสาธารณชนกลุ่มเป้าหมาย การที่คนกลุ่มนี้หันมาช่วยสนับสนุนทีมงานบริหารประเด็นในการนำเสนอข่าวสาร ย่อมทำให้สาธารณชนกลุ่มเป้าหมายเกิดการโน้มน้าวใจที่จะให้การสนับสนุนทีมงานบริหารประเด็นยิ่งขึ้น

9.6.7 ต้องมีความเข้าใจในกฎระเบียบและกฎหมาย เพราะในการบริหารจัดการประเด็นบ่อยครั้งต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบและข้อกฎหมาย จึงมีความจำเป็นที่ทีมบริหารประเด็นต้องมีความรู้ในเรื่องกฎหมาย อาทิ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายมหาชน กฎหมายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เพื่อให้การบริหารจัดการประเด็นเป็นไปด้วยความถูกต้องภายใต้กรอบที่กฎหมายกำหนด

9.6.8 ต้องมีแนวทางการทำงานแบบโลกาภิวัตน์แต่ปฏิบัติแบบชุมชนวิวัฒน์ นั่นคือ ในการทำงานของทีมงานบริหารประเด็นต้องรู้จักนำวิธีการที่เป็นสากลมาใช้ในการบริหารจัดการประเด็น แต่

ในขณะเดียวกันแนวคิดในการบริหารจัดการประเด็นบางอย่างที่เป็นระดับสากลอาจไม่สามารถนำมาใช้ได้ผลในระดับท้องถิ่น ดังนั้น ทีมงานบริหารประเด็นจึงต้องรู้จักการนำแนวทางการทำงานแบบสากลมาปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตในแบบท้องถิ่นด้วย

แนวคิดเรื่องการบริหารประเด็น (Issue Management) ผู้วิจัยนำไปใช้วิเคราะห์แนวทางการบริหารประเด็น และคุณลักษณะของการเป็นทีมงานบริหารประเด็นของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า มีงานวิจัยที่สามารถนำข้อมูลที่ได้บางส่วนมาเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ เพื่อประกอบการศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยได้แบ่งงานวิจัยออกเป็น 2 ส่วน คือ งานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับป้าชายเลน และงานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อให้ง่ายต่อการสังเคราะห์องค์ความรู้ โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก ซึ่งพบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

10.1 งานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

10.1.1 ดวงพร คำณวนวัฒน์ และคณะ (2551) ศึกษา “โครงการวิจัยการสื่อสารสุขภาพท้องถิ่น : แนวคิด การดำเนินงาน และการขยายผล” พบว่า จากการดำเนินงานหนึ่งปีก่อเกิดการจัดตั้งเป็นชมรม นสส. (นักสื่อสารสุขภาพ) มีการจัดการภายในกลุ่ม โดยคณะกรรมการที่ผ่านการคัดเลือกให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจในเป้าหมายของการทำงาน สร้างช่องทางการสื่อสาร จัดประชุม รวมทั้งมีการพบปะอย่างไม่เป็นทางการกันอย่างสม่ำเสมอ และจัดทำทำเนียบ ทำให้ นสส. สามารถทำงานร่วมกัน มีการจัดงานเปิดตัว เพื่อให้ นสส. เป็นที่รู้จัก และเป็นการขยายเครือข่าย นสส. ในพื้นที่ นสส. จำนวนหนึ่งที่มีศักยภาพได้รับการเสริมความรู้เพื่อเป็น นสส. วิทยากรกระบวนการ ซึ่ง นสส. กลุ่มนี้สามารถสร้าง นสส. รุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพในเวลาต่อมา นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่แนวคิดและผลงานสื่อสารสุขภาพท้องถิ่นด้วยการจัดทำสื่อสโปตเสียง แผ่นพับ วิดีทัศน์ และจัดประชุมผู้เกี่ยวข้องจากจังหวัดใกล้เคียง วึ่งได้รับความสนใจและมีการประสานการดำเนินงานระหว่างพื้นที่ในเวลาต่อมา ผลจากการดำเนินงานทำให้เห็นว่า งานสื่อสารสุขภาพท้องถิ่นมีคุณลักษณะ 1) ประกอบด้วย นสส. ที่มีความตั้งใจจริงและมีจิตสาธารณะ มีความหลากหลาย ช่วยเสริมเติมเต็มซึ่งกันและกัน และสามารถเชื่อมโยงเข้ากับงานประจำของตน 2) การรวมกลุ่ม นสส. เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนงาน 3) ข้อมูลและความรู้เรื่องสุขภาพมีความสำคัญ 4) ช่องทางการสื่อสาร คือ สื่อบุคคลและสื่อท้องถิ่นมีความหลากหลาย และ 5) ได้รับการสนับสนุนจากสังคมโดยเฉพาะในระดับจังหวัด เพื่อให้มีการสื่อสารสุขภาพท้องถิ่น ในสังคมไทยจึงควรกำหนดให้ นสส. ท้องถิ่น และงานสื่อสารสุขภาพท้องถิ่นปรากฏในระบบสุขภาพ สร้างกลไกเสริมสร้างความภาคภูมิใจในความเป็น นสส. เป็นที่ยอมรับ มีโอกาสแสดงผลงาน มีกลไกสร้างความยั่งยืนด้วยเครือข่าย และสร้างกลไกสนับสนุนจากสังคมทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศ

10.1.2 สวิง ดันอุดและคณะ (2548) ศึกษาเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน” พบว่า การเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนา ทั้งภาครัฐและเอกชน เยาวชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ ชุมชนท้องถิ่น ผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนา และเยาวชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนได้รับการพัฒนาความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น ในการนิยามของโครงการมี 3 กลุ่มที่เกี่ยวข้อง คือ ทีมนำ หมายถึง แกนนำหลัก เป็นผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ทีมทำ หมายถึง ทีมปฏิบัติการจัดกระบวนการเรียนรู้ ทีมเรียนรู้ หมายถึง ผู้เรียน ในการปฏิบัติจริงแต่ละกลุ่มมิได้มีบทบาทตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทได้ ขึ้นกับสถานการณ์ นักจัดกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ได้รับการพัฒนาศักยภาพให้เป็นผู้ “รู้คิด-รู้ค่า” เข้าใจตนเอง ชุมชน มองเห็นคุณค่าของสังคม วัฒนธรรมชุมชน เข้าใจบริบททุนและสถานการณ์ของชุมชน มีเป้าหมาย จุดยืนการพัฒนาชุมชนของตนเอง มีความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยง และจัดการตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนได้ มีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ มีทักษะการพูด การสื่อสาร สามารถพัฒนาเครื่องมือ สื่อการเรียนรู้จากคำหา วาทะดั้งเดิม เพื่อนำมาใช้อธิบายทำความเข้าใจ สื่อสารและถ่ายทอดได้ มีความสามารถในการประสานงาน พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ และการบูรณาการประเด็นในชุมชน และการบูรณาการกับเครือข่าย องค์กรภายใน ภายนอกชุมชน เพื่อการขับเคลื่อนพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย นอกจากนี้ งานวิจัยข้างต้นยังกล่าวถึง การพัฒนาเครือข่ายชุมชน ทั้งในระดับพื้นที่ชุมชนกับองค์กร วัด โรงเรียน อบต. เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อการขยายผลการเรียนรู้ การหนุนเสริมศักยภาพในการพัฒนาชุมชน

10.1.3 อมรรรัตน์ ทิพย์เลิศและคณะ (2547) ศึกษาโครงการ “สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา” พบว่า ประธานชุมชนเป็นสื่อบุคคลที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนแบบกึ่งชนบทกึ่งเมือง ซึ่งจำเป็นต้องมีคุณสมบัติในเรื่อง “ความเสียสละ” เป็นประการแรก และมีความหมายมากกว่าสื่อบุคคลในมิติเดิมๆ ที่เป็นเพียงช่องทางการสื่อสาร (Channel) เท่านั้น แต่งานวิจัยนี้พบว่า ประธานชุมชนเป็นสื่อบุคคลที่มีความหมายอย่างหลากหลาย ได้แก่ ผู้ประสานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน ผู้แปลงเนื้อหาสาร (Message Translator) แหล่งข่าวสารของชุมชน (Source of Information) ฯลฯ บทบาทหน้าที่สำคัญของประธานชุมชน คือ การเป็นผู้นำแบบผสมผสานระหว่างผู้นำแบบเก่าและแบบใหม่ จึงต้องมีความสามารถในการประสานสิ่งเก่าหรือทุนทางสังคมของชุมชน และสิ่งใหม่จากภายนอกชุมชน ประสานคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน ประสานวิธีการสื่อสารแบบเก่าและแบบใหม่ และประสานความรู้จากภายในและภายนอกชุมชน ฯลฯ นอกจากสื่อบุคคลในตำแหน่งนี้จะต้องมีคุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ที่สอดคล้องกับลักษณะของชุมชนแล้ว ยังจำเป็นต้องมีสมรรถนะด้านการสื่อสารเป็นกลไกช่วยเสริมให้สามารถระดมพลังคน ปัญญา ทุนทรัพยากรเวลา หรือที่เรียกโดยรวมว่า “พลังชุมชน” เพื่อการพัฒนาได้

สมรรถนะด้านการสื่อสารจึงเป็นความสามารถในการใช้ความรู้และทักษะทางการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ และตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายทางการสื่อสารได้ สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้

เห็นถึงสมรรถนะด้านการสื่อสาร คือ กลยุทธ์ทางการสื่อสาร โดยงานวิจัยนี้พบกลยุทธ์การสื่อสาร 9 กลยุทธ์ ได้แก่ 1) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อบริหารจัดการ 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารทั่วไปเพื่อทราบ 3) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อระดมคนเข้าร่วมประชุม 4) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อบริหารจัดการความขัดแย้ง 5) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน 6) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสอนหรือฝึกฝนชาวบ้านในเรื่องต่างๆ 7) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อแสดงภาพลักษณ์ที่ดีของชุมชน 8) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อให้คำปรึกษา 9) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างความศรัทธา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสมรรถนะด้านการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญในการระดมพลังเพื่อการพัฒนาก็ตาม หากแต่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอื่นที่เอื้อให้การทำงานจะดำรงอยู่ได้ และลดข้อจำกัดหรืออุปสรรคในการทำงาน ผลการวิจัยพบปัจจัยที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของประธานชุมชน 5 ประการ ได้แก่ 1) การมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของประธานชุมชน 2) ลักษณะความเป็นคนในชุมชนที่มีจิตสำนึกถึงการเป็นเจ้าของชุมชน 3) การทำงานดีโปร่งใสและมองเห็นเป็นรูปธรรม 4) มีความสามารถทางการสื่อสาร 5) ผลประโยชน์ตอบแทนด้านจิตใจ ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานและการดำรงอยู่จากการวิจัยพบ 5 ประการ ได้แก่ 1) การไม่มีค่าตอบแทน 2) การไม่เป็นที่ยอมรับ 3) ขาดความพร้อมและการสนับสนุนจากครอบครัว 4) ชาวบ้านไม่เข้าใจระบบการทำงาน 5) ความไม่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของประธานชุมชน

ข้อค้นพบในเรื่องผลที่เกิดจากการใช้กลยุทธ์การสื่อสารของประธานชุมชนในการระดมพลังการพัฒนาพบว่า มี 2 รูปแบบ คือ ผลในรูปของกิจกรรมและโครงการต่างๆ ชุมชน และผลในรูปของการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลทั้งสองรูปแบบจะเกิดขึ้นภายใต้การใช้กลยุทธ์การเลือกใช้วิธีการสื่อสาร การเลือกเนื้อหาสาระ การเลือกใช้ช่องทางการสื่อสาร และการวิเคราะห์ผู้รับสารได้อย่างสอดคล้องกัน

10.1.4 บุษราคัม ปัญญาและคณะ (2551) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพผู้นำเพื่อสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาชุมชนพื้นที่โครงการพระราชดำริหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการทัศน์ผู้นำ ได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ การมีข้อมูลจริงและตรง และปัจจัยภายนอกคือกัลยาณมิตร ที่เป็นผู้เปิดและสร้างโอกาสให้ผู้นำได้เห็นสิ่งที่เป็นจริง นอกจากนั้น กระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำในกระบวนการทัศน์ใหม่ ได้สร้างโอกาสให้ผู้นำได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำ เพื่อให้ผู้นำมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นจริง ผ่านบรรยากาศที่เป็นกันเอง อิสระ เปิดใจร่วม และยอมรับ ศรัทธา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเชิงทัศนะผู้นำ เป็นทัศนะเชิงบวกที่สร้างสรรค์ การทบทวนตนเองโดยการเรียนรู้ระหว่างกันยังสามารถนำปัญหาในชุมชนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาศักยภาพผู้นำในกระบวนการทัศน์ใหม่ ทำให้ผู้นำได้เรียนรู้ว่า การพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ตนเอง ผู้นำเห็นความสำคัญของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การได้มาซึ่งข้อมูลและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการและการปฏิบัติ ที่เป็นวิธีการที่เป็นอิสระ เป็นธรรมชาติสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต รวมทั้งใช้เวลาที่เหมาะสม และผู้นำเห็นว่าการทำงานร่วมกับผู้อื่นที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดี ทำให้ผู้นำมีความมั่นใจ และเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้นำเห็นความจริงที่ปรากฏ อันจะ

นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนต่อไป

10.1.5 ปัญจะ ยาแก้วและคณะ (2548) ศึกษาโครงการ “แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน จังหวัดพิจิตร” พบว่า กระบวนการทำงานเริ่มต้นที่ผู้นำในแต่ละพื้นที่ โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นขั้นตอนเกี่ยวกับการสร้างสมาชิกกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่มมีกระบวนการทั้งการพูดคุย ค้นหาจุดอ่อนร่วมกัน แล้วจึงทำกิจกรรมตามความสนใจของกลุ่ม ซึ่งมีทั้งเวทีพูดคุยและทดลองทำเกษตรยั่งยืน การสร้างผู้นำเพื่อไปขยายผลเกษตรยั่งยืนนั้น พบว่า คุณสมบัติที่จำเป็นต้องพัฒนาให้มีความสำคัญคือ การรู้จักตนเอง หมายความว่า การรับรู้ว่าเป็นใคร มีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม และถนัดอะไร มีกำลังแค่ไหน มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร การรู้จักบุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานกันไปด้วย และคนที่ไปขยายผล

จากงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาแนวทางการวิเคราะห์การพัฒนาศักยภาพของนักร้องสารชุมชนท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ

10.2 งานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับป้าชายเลน

10.2.1 กฤษณะ จันทรปรารงค์ (2549) ศึกษาเรื่อง “ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชน ตำบลลิเล็ด อำเภอบึงนาราง จังหวัดสุราษฎร์ธานี” พบว่า ตำบลลิเล็ดมีสภาพพื้นที่ติดกับทะเลประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการประมงและเกษตรกรรมมีศักยภาพในการจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แต่เนื่องจากป่าชายเลนถูกทำลายจึงจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟู จากกระบวนการ AIC สามารถสรุปแผนปฏิบัติการ (ขั้น C2) หรือยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนตำบลลิเล็ดดังนี้ฝึกอบรมให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน จัดกิจกรรมเข้าค่ายพักแรมอนุรักษ์ป่าชายเลนให้นักเรียนในชุมชน จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน จัดตั้งแหล่งเรียนรู้ส่งเสริมและศึกษาทรัพยากรป่าชายเลน จัดเวทีสัญจรการอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน สร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชายเลน กำหนดบทลงโทษผู้กระทำผิดบุกรุกป่าชายเลน โดยชุมชนสำรวจพื้นที่ป่าชายเลน ปักแนวเขตพื้นที่ป่าชายเลน เพาะพันธุ์กล้าไม้ป่าชายเลนและปลูกป่าชายเลน จากกระบวนการดังกล่าวทำให้ทราบบทเรียนว่า กระบวนการ AIC ทำให้เกิดการกระตุ้นความคิดแรงใจ เกิดความตระหนักและเข้าใจการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของตนเองซึ่งปัจจัยความสำเร็จนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาจะต้องมีความตั้งใจ สามัคคี ร่วมมือ เสียสละ อดทน มุ่งมั่น ที่จะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาโดยเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

10.2.2 พิระพิชญ์ ปานภักดี (2549) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการป่าชายเลนของชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านบางโรง หมู่ 3 ตำบลปากคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดภูเก็ต” พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งมีศูนย์กลางในการดำเนินงานคือที่มัสยิดกลางบ้านบางโรงเรียน โดยกลุ่มแต่ละกลุ่มในชุมชนจะทำงานอย่างเชื่อมโยง สัมพันธ์กัน โดยมีการแบ่งพื้นที่แนวเขตในการใช้สอยเป็น 3 พื้นที่ คือพื้นที่ให้ พื้นที่ห้าม พื้นที่หวง และมีกิจกรรมในการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ป่า

ชายเลนภายในชุมชนบ้านบางโรง ในเขตป่าสงวนคลองบางโรง จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านในชุมชนเป็นฝ่ายจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นหลักและจะมีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษาและสนับสนุนด้านทุนงบประมาณและแนวความคิดด้านการจัดการที่ดี จากการศึกษาปัญหาความต้องการและข้อเสนอแนะในพื้นที่ คือ การบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อสร้างเป็นฟาร์มกุ้งและกิจกรรมอื่นๆ ปัญหาการขาดแคลนความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนอย่างถูกต้อง ปัญหาเรื่องคลองบางที่มีสภาพความตื้นเขินทำให้การคมนาคมขนส่งทางน้ำไม่คล่องตัว เป็นต้น ส่วนข้อเสนอแนะด้านความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน คือการบูรณาการแผน-รัฐ-ชุมชน ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุด การให้ความรู้ชาวบ้านด้านการจัดการหน้าที่การทำงานกลุ่มให้มีความเป็นเอกภาพและสามารถเชื่อมโยงกันทั้งในชุมชนเองและนอกชุมชน

10.2.3 รัชชัย หนูวรรณ (2550) ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน : กรณีศึกษา บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง พบว่า ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง มียุทธศาสตร์สำคัญ 7 ประการ ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชน 2) ยุทธศาสตร์การสร้างจิตสำนึก 3) ยุทธศาสตร์การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ 4) ยุทธศาสตร์การสร้างกลไกทางสังคม 5) ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของประชาชน 6) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ และ 7) ยุทธศาสตร์การสร้างภาคีเครือข่าย

สำหรับเงื่อนไขที่มีผลต่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง มีเงื่อนไขประการสำคัญ 4 ประการได้แก่ 1) เงื่อนไขที่เกี่ยวกับผู้นำชุมชน 2) เงื่อนไขที่เกี่ยวกับพื้นที่ตั้งของชุมชน 3) เงื่อนไขที่เกี่ยวกับประชาชน และ 4) เงื่อนไขที่เกี่ยวกับองค์กรภายนอก

10.2.4 เจริญ มีผล (2551) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมป่าชายเลนของโรงเรียนบ้านบางดิบ” พบว่า ด้านบริบทและศักยภาพเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะรู้จักป่าชายเลนเป็นอย่างดี และทราบถึงประโยชน์ของป่าชายเลน และเห็นว่าสภาพป่าชายเลนในปัจจุบันเสื่อมโทรม ควรมีการอนุรักษ์โดยส่วนใหญเห็นด้วยกับการจัดกิจกรรมการรณรงค์ปลูกป่าชายเลน และมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมอนุรักษ์ป่าชายเลน ส่วนผลการวิเคราะห์ด้านการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมป่าชายเลนพบว่า ชุมชนบ้านบางดิบ ต้องการการบริหารจัดการป่าชายเลนที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นคนในชุมชน จึงร่วมกันคิดในการจัดการป่าชายเลน จึงมีการจัดทำโครงการต่างๆ ขึ้น และดำเนินการเป็นพื้นที่ป่าชุมชนโดยชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกหวงแหนและรักป่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เกิดเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ยั่งยืน ร่วมดำเนินการรับผิดชอบโดยผู้นำ/ชุมชน สถานศึกษา ผู้ปกครอง/นักเรียน และตัวแทนองค์กรสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมป่าชายเลน ของโรงเรียนบ้านบางดิบ ส่งผลให้นักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชนมีจิตสำนึกหวงแหนและ รักป่า มีความ

พร้อมในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมป่าชายเลน และจะขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น ตลอดจนองค์กรภาครัฐและเอกชนต่อไป

10.2.5 ชาญยุทธ สุธทองคำ (2548) ศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน กรณีศึกษาป่าชายเลนชุมชนบ้านทุ่งตะเชะ จังหวัดตรัง” พบว่า การศึกษากระบวนการจัดการและประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน ได้ดำเนินการที่บ้านทุ่งตะเชะ จังหวัดตรัง ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้ได้บ่งบอกถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการและทรัพยากรชายฝั่งโดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากร และเป็นการขจัดข้อกังวลในอดีตเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนและทรัพยากรสัตว์น้ำ เพราะเมื่อเปรียบเทียบสภาพทรัพยากรระหว่างป่าชายเลนที่ดูแลโดยชุมชนและป่าชายเลนที่จัดการโดยรัฐ พบว่าทรัพยากรในป่าชายเลนที่ดูแลโดยชุมชนมีสภาพที่ดีกว่า ผลจากการศึกษาจึงเป็นการยืนยันถึงประสิทธิภาพการจัดการของชุมชนในการป้องกันและจัดการทรัพยากรชายฝั่งในชุมชน นอกจากนี้ยังบรรลุความต้องการของภาครัฐที่เน้นการรักษาความหลากหลายของทรัพยากรชายฝั่งอีกด้วย จากผลการศึกษาในครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องทบทวนนโยบายการจัดการชายฝั่งโดยต้องให้สิทธิแก่ชุมชนในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของเขา

จากงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการพิจารณาแนวทางการบริหารจัดการงานด้านป่าชายเลนของแกนนำชุมชน และพิจารณาการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับแผนชุมชนฯ ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา” ประกอบด้วยวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator 2) เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม และ 3) เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้ โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ที่มุ่งเน้นให้แกนนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ของชุมชน โดยเป็นการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยและแกนนำชุมชน

2. ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการใช้องค์ความรู้จากงานวิจัยเป็นฐานข้อมูลในการขับเคลื่อนการวิจัย โดยมีขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

1.1 ทบทวนองค์ความรู้จากแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการ ป่าชายเลน ตำบล หัวเขา จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นขั้นตอนชุมชนได้ร่วมคิดและร่วมตัดสินใจในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ

1.2 วิเคราะห์ศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน เป็นขั้นตอนที่ชุมชนได้ร่วมทำ โดยร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

1.3 อบรมให้ความรู้เรื่องการสื่อสาร คุณลักษณะของสื่อประเภทต่างๆ การสื่อสาร/ประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ และการผลิตสื่อ เป็นขั้นตอนที่ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมทำ โดยร่วมกันวิเคราะห์สื่อตามบริบทชุมชน

1.4 วิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของคนในชุมชน เป็นขั้นตอนที่ชุมชนได้ร่วมทำและร่วมตรวจสอบความต้องการสื่อสารของคนในชุมชน

1.5 สื่อสารแผนชุมชนฯ ผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน เป็นขั้นตอนที่ชุมชนได้ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์จากการดำเนินงานผ่านกิจกรรมต่างๆ

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ กลุ่มชุมชนตำบลห้วยเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านห้วยเขาแดง หมู่ที่ 2 บ้านแหลมสน หมู่ที่ 3 บ้านนอก หมู่ที่ 4 บ้านนาโน หมู่ที่ 5 บ้านท่าเสา หมู่ที่ 6 บ้านหัวเลน หมู่ที่ 7 บ้านบนเมือง และหมู่ที่ 8 บ้านบ่อสวน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง ชุมชนตำบลห้วยเขา (ที่ทำหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์) และตัวแทนแกนนำชุมชนกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นตัวแทน ชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม ทั้งชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิม โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีการใช้ ประโยชน์จากป่าชายเลนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

4. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ

1. แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา” งานวิจัย ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. แหล่งข้อมูลที่เป็นตัวบุคคล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรในชุมชนตำบลห้วยเขา คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา (ที่มีบทบาทหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์) และตัวแทนแกนนำชุมชนกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม ทั้งชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิม

5. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และอยู่ภายใต้กรอบแนวคิด/ทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 4 : การเลือกใช้เครื่องมือวิจัย

วัตถุประสงค์	เครื่องมือวิจัย	ประเด็น	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
1. เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator	จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)	- ทบทวนแผนชุมชนฯ - ค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน	คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา

วัตถุประสงค์	เครื่องมือวิจัย	ประเด็น	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
			(ที่ทำหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์)
	อบรมความรู้เรื่องการสื่อสารแผนชุมชนฯ	วิเคราะห์แนวทางการเผยแพร่แผนชุมชนฯ	คณะกรรมการจัดการป่าชายเลน
	ติดตั้งความเข้าใจเรื่อง “การสื่อสาร” อบรมให้ความรู้เรื่อง 1) การสื่อสาร คุณลักษณะของสื่อประเภทต่างๆ 2) การสื่อสาร/ประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ 3) การผลิตสื่อ	ติดตั้งองค์ความรู้ด้านการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์แผนชุมชนเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนแผนฯ	และทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา (ที่ทำหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์) และตัวแทนแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม ทั้งชาวไทย-พุทธ
	การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)	สังเกตพัฒนาการของแกนนำชุมชน	และชาวไทย-มุสลิม
	การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview)	การพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน	คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา (ที่ทำหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์)
2. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม	จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)	ความต้องการสื่อเพื่อใช้สำหรับการเผยแพร่แผนชุมชน	คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา (ที่ทำหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์) และตัวแทนแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์	เครื่องมือวิจัย	ประเด็น	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
			ทั้งชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิม
	ร่วมสนทนาตามธรรมชาติ กับชุมชน เช่น สนทนาใน สภากาแฟ พื้นที่สาธารณะ ของชุมชน หรือสอบถาม ตามครัวเรือน เป็นต้น		ประชากรในชุมชน ตำบลหัวเขา
3. เพื่อเผยแพร่/ขยาย ผลเนื้อหาที่ปรากฏใน แผนชุมชนภายใต้ รูปแบบสื่อที่ชุมชน ต้องการและสามารถใช้ ประโยชน์ได้	การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)	ทบทวนข้อมูลจาก งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการทำแผน ชุมชนพหุวัฒนธรรมใน การบริหารจัดการการ ใช้ประโยชน์จากระบบ นิเวศบริการป่าชายเลน ตำบล หัวเขา จังหวัด สงขลา”	คณะกรรมการ จัดการป่าชายเลน และทรัพยากรชายฝั่ง ชุมชนตำบลหัวเขา (ที่ทำหน้าที่ด้านการ ประชาสัมพันธ์) และ ตัวแทนแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชน แบบพหุวัฒนธรรม
	จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)	ความรู้ความเข้าใจเรื่อง แผนชุมชนฯ	ทั้งชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิม
	ร่วมสนทนาตามธรรมชาติ กับชุมชน เช่น สนทนาใน สภากาแฟ พื้นที่สาธารณะ ของชุมชน หรือสอบถาม ตามครัวเรือน เป็นต้น		ประชากรในชุมชน ตำบลหัวเขา

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยใช้กระบวนการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผ่านการเก็บข้อมูลแบบสหวิธี โดยการสำรวจข้อมูลบริบทชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง การร่วมสนทนาตามธรรมชาติกับคนในชุมชน คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา และตัวแทนแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม ทั้งชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิม การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) กลุ่มตัวอย่างที่

เกี่ยวข้อง และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างชัดเจน

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการใช้ระเบียบวิธีวิจัยต่างๆ และใช้กรอบแนวคิด/ทฤษฎีประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 5 : แนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

วัตถุประสงค์การวิจัย	แนวคิด/ทฤษฎีที่เลือกใช้
1. เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator	- แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) - ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory) - แนวคิดเรื่องหลักการประชาสัมพันธ์ - ทฤษฎีกระบวนการบริหาร POSDCoRB ของกลุ่ลิก และเออร์วิกค์ - ทฤษฎีหมุดเชื่อมโยง (Linking Pin Function Theory) - แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการประเด็น (Issue Management)
2. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม	- ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อชุมชน (Community Communication Theory)
3. เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้	- แนวคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย - แนวคิดเรื่องการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน

8. การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการบรรยาย การพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis description) รวมทั้งใช้ตารางและแผนภาพประกอบการอธิบาย โดยนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการ “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา” มีวัตถุประสงค์การวิจัย ประกอบด้วย

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator
2. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม
3. เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้

โดยมีวิธีการศึกษา คือ

1. ทบทวนแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา
 2. วิเคราะห์ศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน
 3. อบรมให้ความรู้เรื่องการสื่อสาร คุณลักษณะของสื่อประเภทต่างๆ การสื่อสาร/ประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ และการผลิตสื่อ
 4. วิเคราะห์ความต้องการสื่อของคนในชุมชน
 5. สื่อสารแผนชุมชนฯ ผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน
- ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลพร้อมวิเคราะห์เนื้อหา โดยแจกแจงข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1	บริบทของชุมชนตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ส่วนที่ 2	การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator
ส่วนที่ 3	การวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม
ส่วนที่ 4	การเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้

ส่วนที่ 1 บริบทของชุมชนตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

การศึกษาบริบทชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์สื่อที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการของคนในชุมชน เนื่องจากบริบทชุมชนที่ต่างกันจะส่งผลให้หน้าตาและรูปแบบของสื่อที่สามารถตอบสนองชุมชนมีความแตกต่างกัน ภายใต้ปัจจัยการเข้าถึงของคนในชุมชน โดยชุมชนตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีบริบทของชุมชน ดังนี้

สภาพทั่วไปของตำบล

ตำบลหัวเขา ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นชุมชนเมืองโบราณ เคยเป็นที่ตั้งและเป็นชื่อเมืองสงขลาในอดีตก่อนที่จะย้ายตัวเมืองสงขลามาอยู่ด้านตะวันออกของปากอ่าวทะเลสาบสงขลาซึ่งเป็นที่ตั้งของเทศบาลนครสงขลาในปัจจุบัน และตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของเทศบาลเมืองสิงหนคร พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนหัวเขาเป็นที่ราบเชิงเขา มีพื้นที่ที่เป็นภูเขา และมีบริเวณที่อยู่ติดกับทะเลสาบสงขลา

ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา แบ่งเขตออกเป็น 8 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านหัวเขาแดง หมู่ที่ 2 บ้านแหลมสน หมู่ที่ 3 บ้านนอก หมู่ที่ 4 บ้านนาใน หมู่ที่ 5 บ้านท่าเสา หมู่ที่ 6 บ้านหัวเลน หมู่ที่ 7 บ้านบนเมือง และหมู่ที่ 8 บ้านบ่อสวน

จำนวนประชากรของตำบล

ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 15,031 คน เป็นชาย 7,433 คน หญิง 7,598 คน ดังนี้

ตารางที่ 6 : จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนของตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
(ที่มา : <http://agtech.doae.go.th/dbdisplay/3.php>)

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)			จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)		
		รวม	ชาย	หญิง	ครัวเรือนทั้งหมด	ครัวเรือนเกษตรกร	ร้อยละ
1	บ้านเขาแดง	4,201	2,093	2,108	754	365	48.41
2	บ้านแหลมสน	1,181	606	575	335	20	5.97
3	บ้านนอก	1,310	649	661	316	7	2.22
4	บ้านในบ้าน	1,398	677	721	315	16	5.08
5	บ้านหัวเขา	1,027	478	549	231	12	5.19
6	บ้านหัวเสน	2,898	1,439	1,459	735	46	6.26
7	บ้านบนเมือง	2,415	1,190	1,225	711	24	3.38
8	บ้านบ่อสวน	601	301	300	195	2	1.03
รวม 8 หมู่		15,031	7,433	7,598	3,592	492	13.70

อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือ	จรดตำบลสะทิงหม้อ
ทิศใต้	จรดตำบลทะเลสาบสงขลา
ทิศตะวันออก	จรดทะเลสาบสงขลาและอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	จรดทะเลสาบสงขลา

สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของชุมชนตำบลหัวเขา มีปัจจัยหลักมาจากพื้นที่ตั้งที่อยู่บริเวณชายฝั่ง อาชีพส่วนใหญ่จึงเป็นการทำประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ อาหารทะเลแปรรูป นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งแรงงานด้านอุตสาหกรรมทางทะเล เช่น บริษัทน้ำมัน อุต่อเรือ และที่ธุรกิจเกี่ยวเนื่อง ส่วนพื้นที่การเกษตรมีเพียงบางส่วนในฝั่งตะวันตกของพื้นที่ ได้แก่ หมู่ที่ 7 ชุมชนบนเมือง เป็นต้น

สภาพทางสังคม

ชุมชนตำบลหัวเขาประกอบไปด้วย หมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้านแต่ละชุมชนมีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มหนาแน่น ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะหมู่ที่ 4 และ 5 นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7 มีประชากรนับถือศาสนาพุทธบางส่วน หมู่ที่ 8 ประชากรเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ และ หมู่ที่ 2 ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ

จากการอยู่ร่วมกันของชาวไทยพุทธ และมุสลิมซึ่งเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม ส่งผลให้ชุมชนตำบลหัวเขามีศาสนสถานที่สำคัญทั้งวัดซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวไทยพุทธ และมัสยิดซึ่งเป็นแหล่งรวมความเลื่อมใสศรัทธาของชาวมุสลิม โดยชุมชนตำบลหัวเขามีวัดเก่าแก่ ประกอบด้วย วัดสุวรรณคีรี วัดป่อทรัพย์ วัดเขาน้อย วัดภูผาเบิก วัดเจ้านคร วัดศิริวรรณาวาส และสำนักสงฆ์โคกยาง และมีมัสยิด 6 แห่ง คือ มัสยิดยาบัลโรคเหาะหะมะ (มัสยิดใหญ่) มัสยิดดามูสสลาม มัสยิดเรารู้่อตุลญันนะฮ์ มัสยิดบัลเนาะหะมะ มัสยิดบุสถานูร์ดเราะห์หะมะฮ์ และมัสยิดสุลต่านสุลัยมาน ซาห์

สภาพการสื่อสารในชุมชน

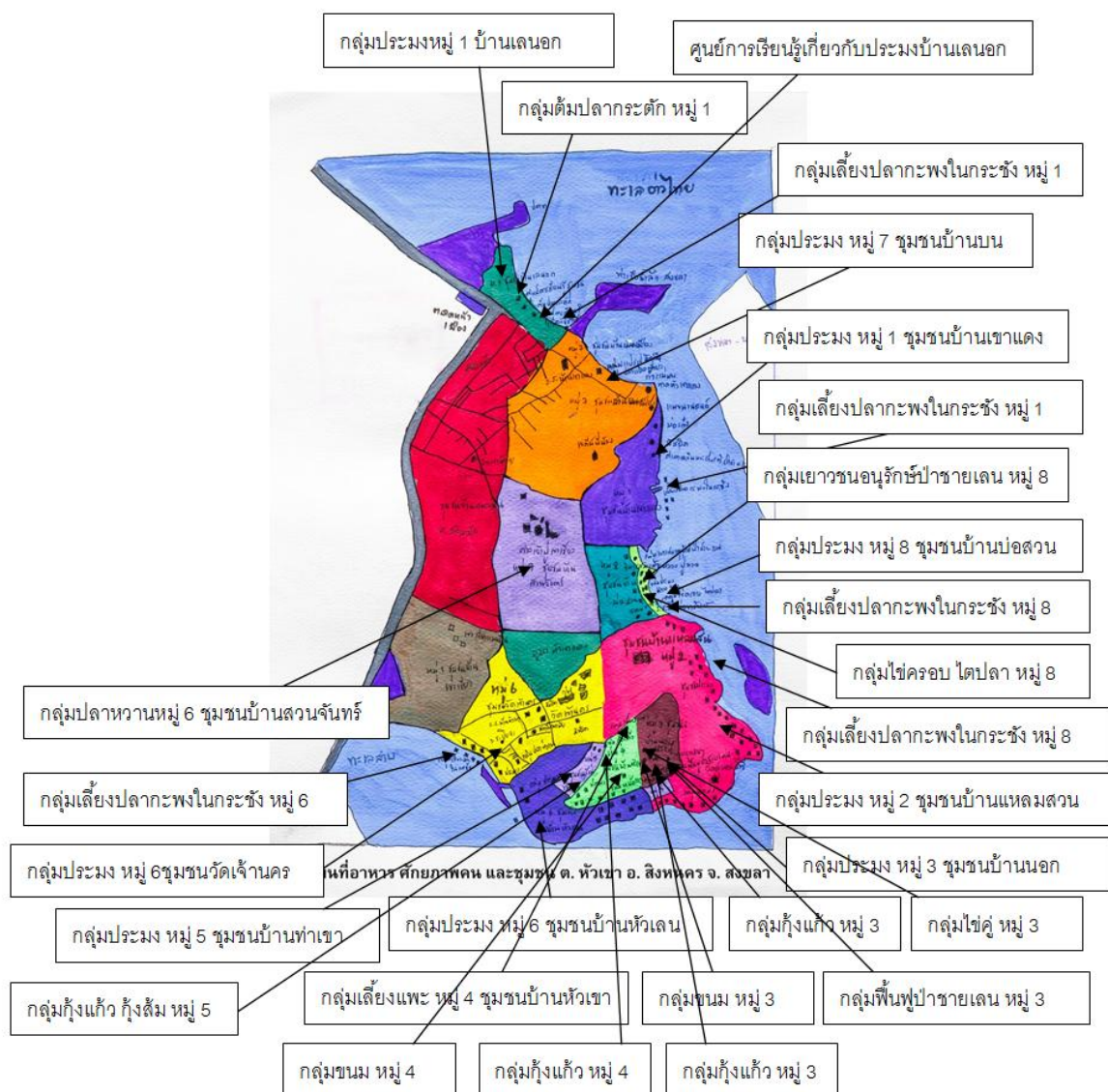
จากการสอบถามแกนนำชุมชน พบว่า การสื่อสารภายในชุมชนใช้การสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ประกอบด้วย สื่อบุคคลซึ่งเป็นผู้บอกเล่ากระจายข่าวสารต่างๆ สื่อหอกระจายข่าวภายในชุมชนเพื่อใช้กระจายข่าวสารสำคัญไปยังชุมชนต่างๆ และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านการดำเนินพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธ และมุสลิม

กลุ่มอาชีพ/สินค้า

จากข้อมูลโดยโครงการการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ภายใต้วิสัยทัศน์-นา-เลในคาบสมุทรสะทิงพระ พบว่า ตำบลหัวเขาส่วนใหญ่พื้นที่ติดทะเลสาบสงขลา มีบางส่วนติดทะเลนอกอ่าวไทย อาชีพทำประมง เลี้ยงปลากระพงในกระชัง เลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงแพะ เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด ส่วนศักยภาพคน/ชุมชน ส่วนใหญ่ชุมชนจะมีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับอาชีพประมง และตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรประมง กลุ่มป่าชายเลนและสวนสมุนไพร กลุ่มเลี้ยงปลากระพงในกระชัง กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น กลุ่มกุ้งแก้ว กลุ่มกุ้งส้ม กลุ่มปลาแห้ง ปลาแดดเดียว กลุ่มไข่คู่ กลุ่มไข่ครอบ กลุ่มปลาหวาน ดังปรากฏในแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 3 : การรวมกลุ่มของชุมชนตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ที่มา <http://www.nodnalay.com/?p=397>

จากการรวมกลุ่มในชุมชนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา สะท้อนให้เห็นกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายในชุมชน ซึ่งมี กลุ่มฟื้นฟูอาชีพชายเลน กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์อาชีพชายเลน ซึ่งเป็นกลุ่มแกนหลักที่ดำเนินงานด้านอาชีพชายเลน จากการรวมกลุ่มที่ของชุมชนสะท้อนข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจะใช้เป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ว่ามีกลุ่มใดบ้างที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการอาชีพชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา

ระบบนิเวศบริการอาชีพชายเลนตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

อาชีพชายเลน เรียกชื่อกันหลายอย่างว่า อาชีพชายเลนน้ำเค็ม หรือป่าเลน หรือป่าโกงกาง เป็นป่าที่เกิดขึ้นตามชายฝั่งทะเล และปากแม่น้ำของประเทศไทย อาชีพชายเลนจัดเป็นป่าไม้ผลัดใบ มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น แต่ละชนิดมีรากค้ำยัน หรือรากหายใจ ตามแต่ชนิดของต้นไม้ชนิดนั้นๆ (โครงการชุมชนพัฒนาอาชีพชายเลน, www.rdpb.go.th/rdpb/visit3)

ปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนอยู่ประมาณ 1,679,335 ไร่ โดยลดลงประมาณเกือบร้อยละ 50 จากที่เคยมี 2,229,375 ไร่ ในปี พ.ศ. 2504 อาชีพชายเลนพบแถบชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยและด้านทะเลอันดามัน สภาพป่าชายเลนโดยทั่วไปพบว่า ทางภาคใต้ของประเทศไทยแถบ ฝั่งทะเลอันดามันมีสภาพค่อนข้างอุดมสมบูรณ์มากที่สุด ส่วนทางภาคใต้ฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย และภาคกลางบริเวณปากอ่าวไทย มีสภาพ ค่อนข้างเสื่อมโทรม ประกอบด้วยไม้ขนาดเล็กและถูกรบกวนจากมนุษย์ ในการเปลี่ยนสภาพป่าชายเลนมาเป็นนาุ้ง นาเกลือ และแหล่งอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับภาคตะวันออก การทำนาุ้งได้ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ป่าชายเลนยังถูกทำลาย ด้วยเหตุอื่นอีก เช่น การทำเหมืองแร่ การเกษตรกรรมประเภทขยายตัวของชุมชน การสร้างท่าเทียบ หรือการสร้างถนนและพาดสายไฟฟ้า รวมทั้งการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้จำนวนป่าชายเลนลดลงอย่างที่มีอาจประมาณการได้

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่เกิดขึ้นด้วยกระแสพระราชดำริร่วมกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 โดยได้พระราชทานพระราชกระแสกับหม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล เลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง และนายสุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ให้ร่วมกันเป็นแกนกลางในการดำเนินการปลูกป่าพระราชทานแก่ประชาชนทั้งมวลในวโรกาส พระราชพิธีกาญจนาภิเษกเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติเป็นปีที่ 50 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพลอดุลยเดชโดยทรงตั้งมั่นในพระราชหฤทัย ที่จะฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้มีสภาพยั่งยืนยาวนาน ป่าพระราชทานมูลนิธิชัยพัฒนา-มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง มี 3 โครงการ ประกอบด้วย โครงการศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนยะหริ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี โครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการฟื้นฟูป่าชายเลน อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี และโครงการชุมชนพัฒนาอาชีพชายเลน ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของการวิจัยในครั้งนี้

ชุมชนหัวเขาตั้งอยู่บริเวณล่างสุดของคาบสมุทรสะทังพระใกล้กับปากทะเลสาบสงขลาที่เชื่อมกับอ่าวไทย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 18.6 ตารางกิโลเมตร ในอดีตพื้นที่บริเวณหัวเขาแห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมืองสงขลา ซึ่งเป็นเมืองท่าชายฝั่งทำการค้ากับชาวต่างประเทศมานานกว่า 300 ปี ประชากรดั้งเดิมเป็นชาวไทยมุสลิม และมีบางส่วนเป็นชาวไทยนับถือศาสนาพุทธที่อพยพเข้ามาภายหลัง

ชุมชนตำบลหัวเขาเป็นชุมชนประมงที่เคยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าชายเลน แต่ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา พื้นที่ป่าชายเลนได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการขยายตัวของบ้านเรือน การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน การสร้างท่าเรือ เป็นต้น นอกจากนี้ในชุมชนเองยังประสบปัญหาสังคมอื่นๆ ที่ตามมาอีกมากมาย ด้วยเหตุนี้ โครงการพัฒนาและฟื้นฟูชายเลนในพื้นที่ตำบลหัวเขาซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการป่าพระราชทานเนื่องในโอกาสที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ เป็นที่ 50 ในปี 2537 โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและมูลนิธิโททาล และประสานงานโดยสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ป่าชายเลนตำบลหัวเขาเป็นป่าชายเลนที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณช่องแคบปากแม่น้ำ การขยายพื้นที่ปลูกป่าจึงค่อนข้างจำกัด เนื่องจากจะส่งผลต่อการขัดขวางร่องน้ำสำหรับการทำประมงขนาดเล็ก การทำประมงขนาดใหญ่ และร่องน้ำการเดินเรือของทหาร แต่แม้พื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนจะมีขนาดเล็ก สมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและอาชีพที่เกี่ยวกับการประมงได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าชายเลนและระบบนิเวศบริการป่าชายเลน

สำหรับระบบนิเวศบริการป่าชายเลนนั้น บริการที่ชุมชนได้รับจากป่าชายเลนมีทั้งที่เป็นผลผลิตที่มาจากป่าชายเลนโดยตรง เช่น ไม้โกงกางที่นำมาใช้ทำเป็นเครื่องมือประมงส่วนต่างๆ ของต้นไม้ในป่าชายเลนที่สามารถนำมาใช้เป็นยารักษาโรค และยังรวมถึงบริการอื่นๆ ได้แก่

1. บริการด้านแหล่งผลิต เป็นการนำไม้ป่าชายเลนไปทำเครื่องมือประมง ทำถ่าน/ฟืน ทำยารักษาโรค และใบไม้ที่ทับถมก็สามารถย่อยสลายเป็นปุ๋ยให้ต้นไม้ และเป็นอาหารของแพลงก์ตอนหรือสัตว์น้ำเล็กๆ
2. บริการด้านการควบคุม ป่าชายเลนช่วยควบคุมคุณภาพอากาศช่วยบำบัดน้ำเสีย ช่วยควบคุมการกัดเซาะชายฝั่ง และช่วยบรรเทาภัยพิบัติจากธรรมชาติ
3. บริการด้านวัฒนธรรม ป่าชายเลนให้คุณค่าทางจิตใจ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชนและนอกชุมชน
4. บริการด้านการสนับสนุน ป่าชายเลนช่วยให้เกิดวิถีการหมักเวียนสารอาหารและแร่ธาตุเป็นจุดเริ่มต้นของห่วงโซ่อาหาร และช่วยให้ทรัพยากรในน้ำมีความอุดมสมบูรณ์

ประวัติของชุมชนตำบลหัวเขาในการบริหารจัดการป่าชายเลน สามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วง คือ

1. การใช้ประโยชน์ในยุคเริ่มแรก ตั้งแต่อดีตจนถึงปี พ.ศ.2505

ในอดีตเมื่อราวปี พ.ศ.2496 ป่าชายเลนชุมชนตำบลหัวเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากบริการป่าชายเลน เช่น การใช้ไม้ของแหมบ้านเรือ สร้างเรือ ทำเครื่องมือประมง ใช้เป็นยา

สมุนไพร และล่าสัตว์ยิงนกในพื้นที่ป่า โดยชุมชนตำบลหัวเขาที่มีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 100 ไร่ ในปี พ.ศ. 2506-2516 และมีพื้นที่ป่าชายเลน 400-500 ไร่ ในปี พ.ศ.2500-2505

2. ช่วงความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน (พ.ศ.2506-2539)

ในช่วงปี พ.ศ.2506-2535 พื้นที่ป่าชายเลนลดลงอย่างต่อเนื่อง สัตว์น้ำหลายชนิดที่เคยจับได้เริ่มมีปริมาณลดลงอย่างเห็นได้ชัด ต่อมาในปี พ.ศ.2536 มีการเกิดโครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยมูลนิธิชัยพัฒนาและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง มีการเริ่มปลูกป่าชายเลนซ่อมแซมโดยบุคคล คือ นายสมพร มณีवास (ลุงนุ้ย) ซึ่งปลูกเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2518 จำนวน 800 ต้น ปี พ.ศ.2519 จำนวน 1,500 ต้น ปี พ.ศ.2520 จำนวน 2,000 ต้น ปี พ.ศ.2535 จำนวน 10,000 ต้น หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2539 มีการจัดตั้งชมรมฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลหัวเขา โดยชุมชนได้ทำงานร่วมกัน ตัวแทนชุมชนมีโอกาสไปศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่นๆ เพื่อเรียนรู้แนวทางการจัดการป่าชายเลนของตนเอง และชุมชนมีการปลูกป่าด้วยตนเองเมื่อปี พ.ศ. 2536 จำนวน 1,800 ต้น และปลูกเพิ่มในปี พ.ศ.2537 จำนวน 1,000 ต้น

3. ช่วงความตื่นตัวในกระแสการอนุรักษ์ป่าชายเลน (พ.ศ.2540-2555)

ในปี พ.ศ.2540 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จมาเป็นองค์ประธานในการปลูกป่าชายเลน โดยได้ทรงปลูกต้นโกงกาง ลำพู ลำแพน และไม้ชายเลนต่างๆ ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในการมีผืนป่าชายเลน ชุมชนเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อระบบนิเวศ ส่งผลให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งเกิดการร่วมกันปลูกป่าและร่วมกันดูแลรักษาผืนป่าชายเลน และในปี พ.ศ.2553-2555 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จมายังพื้นที่ป่าชายเลนเป็นครั้งที่ 2 เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้แก่ชุมชนหลังจากเกิดเหตุการณ์วาตภัยและน้ำท่วมใหญ่ ชุมชนได้เรียนรู้ถึงประโยชน์ของการมีป่าชายเลนและมีการบริหารจัดการป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น

4. ช่วงการพัฒนาขีดความสามารถโดยชุมชน (พ.ศ.2556-ปัจจุบัน)

ในปี พ.ศ.2556 เป็นช่วงที่ชุมชนสูญเสียนายหมัดแส๊ะ สะเลลิหมิน ประธานชมรมฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลหัวเขา จึงเกิดการปรับเปลี่ยนสมาชิกในชุดคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน และคัดเลือกผู้นำคนใหม่ เพื่อให้การขับเคลื่อนการดำเนินงานมีความต่อเนื่อง ซึ่งคณะกรรมการชุดใหม่เป็นคณะกรรมการที่มูลนิธิชัยพัฒนาร่วมกับตัวแทนชุมชนดำเนินการคัดเลือกสมาชิกในชุมชนเพื่อแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการ โดยคัดเลือกจากตัวแทนชุมชนที่มีบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมด้านการฟื้นฟู ดูแลและอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนตำบลหัวเขาตั้งแต่วางแรก ต่อมาในปี พ.ศ.2557 จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ภายใต้ชื่อ คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา และมีนายยุทธนา จิตต์โตะหล้า เป็นประธานคณะกรรมการ

จากการสอบถามนายยุทธนา จิตต์โตะหล้า ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา พบว่า รายชื่อคณะกรรมการชมรมฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลหัวเขาในชุดแรกนั้น เมื่อดำเนินงานไปได้ระยะหนึ่งนั้น พบว่า มีทั้งคณะกรรมการที่มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ในการจัดตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ มูลนิธิชัยพัฒนาและตัวแทนชุมชน

จึงได้ร่วมกันคัดเลือกคณะทำงานที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยมีรายชื่อคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ดังนี้

ตารางที่ 7 : รายชื่อคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
1	นายยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า	ประธานกรรมการ
2	นายสุพจน์ วิสมิตะ	รองประธานกรรมการ
3	นายเฉลียว พิมพ์ชะโร	กรรมการ
4	นายหัตถ์โยโสภ ทุมคณิน	กรรมการ
5	นายฮารุน ขวัญไธ้	กรรมการ
6	นางสาวนริศา หวังอารีย์	กรรมการ
7	นางใบดี คงคาลิหมิน	กรรมการ
8	นายอิต หัดสะหลิม	กรรมการ
9	นายดอนหลิះ สะแระมุหมิน	กรรมการ
10	นายเจษฎา หลงสาม๊ะ	กรรมการและเลขานุการ
11	นายชำนาญ มานิล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
12	นายยุคนทา นวลนิ่ม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ในปี พ.ศ.2557-ปัจจุบัน คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา มีการดำเนินงานด้านป่าชายเลนโดยชุมชนได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากสถาบันการศึกษา หน่วยงานภายนอก ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และมีการจัดทำแผนการบริหารจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน การวิเคราะห์ SWOT การจัดทำยุทธศาสตร์ TOWS จนเกิดเป็นแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน 5 ด้าน คือ ด้านองค์กร ด้านทรัพยากรป่าชายเลน ด้านการประกอบอาชีพ ด้านทรัพยากรประมง และด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญา

ส่วนที่ 2 การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator

การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator ผู้วิจัยใช้เนื้อหาจากแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา มาเป็นประเด็นสำคัญในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ และใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเผยแพร่แผน

ชุมชนฯ โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน รวมทั้งใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้เกิดพลังผลักดันในการเกิดการขับเคลื่อนแผนดังกล่าว

ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งสิ้น 14 กิจกรรม ประกอบด้วย

- กิจกรรมที่ 1 การคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator
 - กิจกรรมที่ 2 การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน
 - กิจกรรมที่ 3 การจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางสื่อสารแผนชุมชน
 - กิจกรรมที่ 4 การจัดประชุมทบทวนแผนชุมชน
 - กิจกรรมที่ 5 การจัดอบรมความรู้เรื่องสื่อและการสื่อสาร
 - กิจกรรมที่ 6 การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
 - กิจกรรมที่ 7 การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วม สำหรับเตรียมดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ
 - กิจกรรมที่ 8 การจัดอบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ
 - กิจกรรมที่ 9 การจัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย)
 - กิจกรรมที่ 10 การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน ณ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านโคกพะยอม อ.ละงู จ.สตูล (Empower ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน)
 - กิจกรรมที่ 11 การจัดประชุมเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์)
 - กิจกรรมที่ 12 การจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์)
 - กิจกรรมที่ 13 การจัดประชุมระดมความคิดเพื่อประเมินผลโครงการ
 - กิจกรรมที่ 14 การถอดบทเรียนการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน
- มีรายละเอียดแต่ละกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 : การคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator

การคัดเลือกแกนนำชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator มีเป้าหมายเพื่อคัดเลือกตัวแทนชุมชนที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่สามารถเผยแพร่ข้อมูลที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ รวมทั้งสามารถบริหารจัดการประเด็นและสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ โดยการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator ในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกแกนนำชุมชนร่วมกับนายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) ประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา เพื่อคัดเลือกแกนนำชุมชนที่มีบทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ หรือสื่อสารแผนงาน/กิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์และเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนแผนชุมชน

พหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยจากการคัดเลือกรายชื่อแกนนำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่แผนชุมชนฯ พบว่า มีแกนนำหลัก 3 คนที่มีบทบาทสำคัญในด้านดังกล่าว คือ

1. นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) ประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาและประธานชุมชนหมู่ 3 บ้านนอก
2. นายเฉลียว พิมพาชะโร (พีบิว) กรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาและประธานชุมชนหมู่ 8 บ้านบ่อสวน
3. นายสันติ บุรณวิจิตร (บังเป็ก) ประธานชุมชนหมู่ 5 บ้านท่าเขา

ทั้งนี้ ปัจจุบันแกนนำทั้ง 3 คนข้างต้น มีบทบาทสำคัญในการประชาสัมพันธ์และระดมการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ซึ่งสามารถต่อยอดขยายผลข้อมูลไปยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน โดยแกนนำหลักแต่ละคนมีต้นทุนซึ่งเป็นทุนเดิมที่เอื้อต่อการสร้างให้เป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

1) นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) ประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนแผนงานด้านป่าชายเลนของชุมชน โดยเริ่มเข้ามาขับเคลื่อนงานที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน เมื่อปี พ.ศ.2557 หลังจากสูญเสียผู้นำชมรมฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลน เมื่อวิเคราะห์ทุนเดิมของนายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า พบว่า นายยุทธนาได้ทำงานร่วมกับชุมชนตั้งแต่ปี 2535 และใช้การสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนงานด้านต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 4 : นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) ประธานคณะกรรมการป่าชายเลน

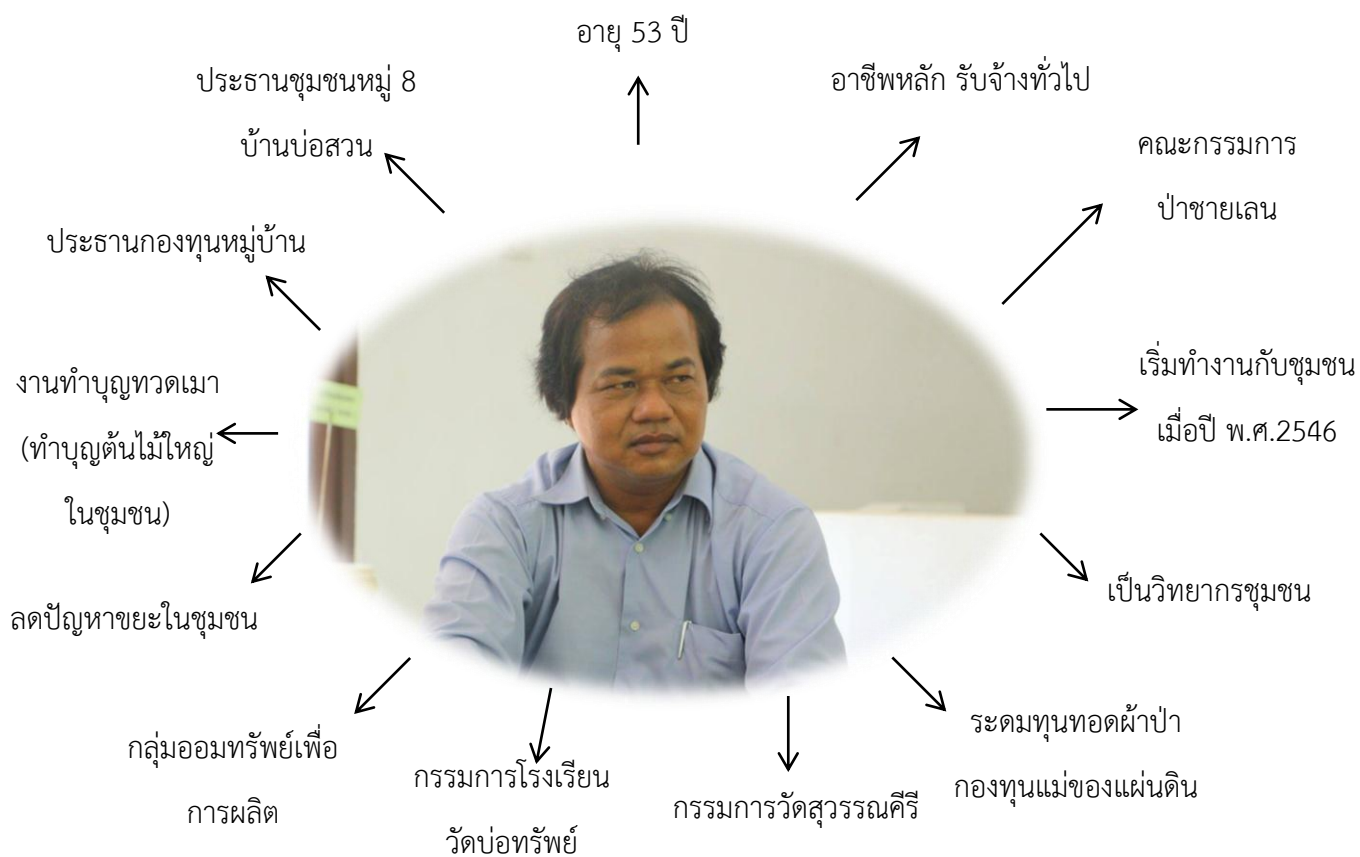

นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) เริ่มทำงานกับชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2535 โดยเริ่มจากการเข้ามาดูแลงานมัสยิดร่วมกับชาวบ้านในการจัดกิจกรรมระดมทุนสร้างมัสยิด ได้รับตำแหน่งประธานชุมชนหมู่ 3 บ้านนอก เป็นสมัยแรกเมื่อปี พ.ศ.2555 จากความไว้วางใจของคนในชุมชน โดยพื้นที่หมู่ 3 มีประชากรที่อยู่อาศัยนับถือศาสนาอิสลามราว 80% และมีประชากรนับถือศาสนาพุทธราว 20% การทำงานกับชุมชนในกิจกรรมต่างๆ จะมีการระดมความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นๆ ทัวทั้งตำบลหัวเขา โดยที่ผ่านมาชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี ในส่วนของการทำงานเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลนนั้น ได้รับบทบาทให้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการป่าชายเลนเพื่อขับเคลื่อนงานด้านดังกล่าวต่อจากผู้นำคนเก่า การทำงานร่วมกับชุมชนโดยส่วนใหญ่มีความราบรื่น แต่มีปัญหาเพียงเล็กน้อยในกรณีที่ชุมชนมีมัสยิดที่ต้องดูแลจำนวน 2 แห่ง ซึ่งต้องดูแลอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

ในส่วนของการสื่อสารกับชุมชนนั้น นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) ใช้วิธีการสื่อสารผ่านเสียงตามสายในมัสยิด การบอกข่าวสารด้วยตนเอง การฝากตัวแทนชุมชนกระจายข่าว ใช้โทรศัพท์ และใช้จดหมายเชิญประชุม ในกรณีที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก (ยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า, สัมภาษณ์, 2559)

2) นายเฉลียว พิมพาชะโร (พีบิว) กรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา เป็นผู้มืบทบาทในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานด้านป่าชายเลนไปยังชุมชน เมื่อวิเคราะห์ทุนเดิมของนายเฉลียว พิมพาชะโร พบว่า นายเฉลียว ได้ทำงานร่วมกับชุมชนตั้งแต่ปี 2546 และใช้การสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนงานด้านต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 5 : นายเฉลียว พิมพาชะโร (พีบิว) คณะกรรมการป่าชายเลน

นายเฉลียว พิมพ์พะโร (พีบิว) เริ่มทำงานกับชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2546 โดยเริ่มจากการได้รับตำแหน่ง ประธานชุมชนหมู่ 8 บ้านบ่อสวน ปัจจุบันเป็นประธานชุมชนสมัยที่ 3 โดยพื้นที่หมู่ 8 มีประชากรที่อยู่อาศัย นับถือศาสนาพุทธเกือบ 100% มีเพียง 2-3 ครอบครัวที่นับถือศาสนาอิสลาม การทำงานกับชุมชนใน กิจกรรมต่างๆ จะมีการระดมความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นๆ ทั้งตำบลหัวเขา โดยที่ผ่านมาชุมชนให้ความ ร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี ชุมชนหมู่ 8 เคยได้รับรางวัลชุมชนประชาธิปไตยตัวอย่าง เมื่อปี พ.ศ.2551 เนื่องจากมีการดำเนินกิจกรรมชุมชนที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มุ่งเน้นภูมิ ปัญญาชุมชน และเน้นกิจกรรมทางศาสนา ในส่วนของการทำงานเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลนนั้น ได้รับ บทบาทให้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการป่าชายเลนเพื่อมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานด้านดังกล่าว การ ทำงานร่วมกับชุมชนมีความราบรื่น

ในส่วนของการสื่อสารกับชุมชนนั้น นายเฉลียว พิมพ์พะโร (พีบิว) ใช้วิธีการสื่อสารผ่านเสียงตาม สาย การบอกข่าวสารด้วยตนเอง การฝากตัวแทนชุมชนกระจายข่าว ใช้โทรศัพท์ และใช้จดหมายเชิญ ประชุมโดยจัดทำด้วยตนเอง ในกรณีขอความร่วมมือจากเทศบาล หรือหน่วยงานต่างๆ ในการจัดกิจกรรม ชุมชน (เฉลียว พิมพ์พะโร, สัมภาษณ์, 2559)

3) นายสันติ บุรณวิจิตร (บังเป็ก) เป็นตัวแทนจากชุมชนที่ไม่ได้มีรายชื่ออยู่ในกรรมการจัดการป่า ชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา แต่เนื่องจากประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนเล็งเห็นว่า นายสันติเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลืองานด้านป่าชายเลนมาอย่างต่อเนื่อง เป็นบุคคลที่ชุมชนให้ การยอมรับ อีกทั้ง มีศักดิ์เป็นหลานของผู้นำชมรมฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนคนเก่าที่เสียชีวิตไปแล้ว จึง นับเป็นบุคคลที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนแผนชุมชนได้ เมื่อวิเคราะห์ทุนเดิมของนายสันติ บุรณวิจิตร พบว่า นายสันติ ได้ทำงานร่วมกับชุมชนตั้งแต่ปี 2551 และใช้การสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนงานด้าน ต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 6 : นายสันติ บุรันวิจิตร คณะกรรมการปาชายเลน (ที่ชุมชนแต่งตั้ง)

นายสันติ บุรันวิจิตร (บังเป็ก) เริ่มทำงานกับชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2551 โดยได้รับตำแหน่งประธานชุมชนหมู่ 5 บ้านท่าเขา จากการชนะคะแนนเสียงเลือกตั้งในชุมชน ปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานชุมชนเป็นสมัยที่ 2 โดยพื้นที่หมู่ 5 มีประชากรที่อยู่อาศัยนับถือศาสนาอิสลาม 100% การทำงานกับชุมชนในกิจกรรมต่างๆ จะมีการระดมความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นๆ ทัวทั้งตำบลหัวเขา โดยที่ผ่านมาชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี ในส่วนของการทำงานเกี่ยวกับทรัพยากรปาชายเลนนั้น มีความคุ้นเคยและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานด้านดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากประธานคณะกรรมการปาชายเลนคนเก่า คือ นายหมัดแสล๊ะ เสนลิหมิน (ปัจจุบันเสียชีวิต) เป็นเครือญาติ ทั้งนี้ การทำงานร่วมกับชุมชนหากเป็นกรณีที่มีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง จะทำงานค่อนข้างยาก การทำงานในชุมชนจึงมุ่งเน้นในเรื่องของจิตสาธารณะ แลหลีกเลี่ยงการทำงานที่มีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง

ในส่วนของการสื่อสารกับชุมชนนั้น นายสันติ บุรันวิจิตร (บังเป็ก) ใช้วิธีการสื่อสารผ่านเสียงตามสายในมัสยิด การบอกข่าวสารด้วยตนเอง การฝากตัวแทนชุมชนกระจายข่าว และการใช้โทรศัพท์ (สันติ บุรันวิจิตร, สัมภาษณ์, 2559)

จากการวิเคราะห์ต้นทุนศักยภาพของบุคคลที่เป็นแกนนำชุมชน เพื่อเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น พบว่า แกนนำชุมชนมีต้นทุนในหลากหลายด้าน ได้แก่ ต้นทุนทางด้านความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ต้นทุนทางด้านการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ จากการเป็นวิทยากรชุมชน ต้นทุนทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม จากการเป็นกรรมการวัด/มัสยิด และมีต้นทุนทางด้านเครือข่าย จากการทำงานขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ซึ่งต้นทุนต่างๆ เหล่านี้สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเป็นนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ

กิจกรรมที่ 2 : การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน

การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน เป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานก่อนการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากจากการวิเคราะห์ต้นทุนศักยภาพของแกนนำชุมชนในเบื้องต้นพบว่า ศักยภาพด้านการสื่อสารโดยเฉพาะการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ การเป็นผู้บริหารจัดการประเด็น (Issue management) และการบริหารความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Relationship management) ยังไม่ปรากฏชัดเจนนัก ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กลุ่มคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา และตัวแทน/แกนนำชุมชน เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยมีเป้าหมายเพื่อค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน ผ่านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้แกนนำชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของตนเอง วิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนด้านการสื่อสาร เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการ Empower แกนนำชุมชนให้เป็นนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่นผ่านการจัดอบรมในประเด็นต่างๆ

การจัดประชุมกลุ่มย่อยครั้งนี้ ผู้วิจัยมอบหมายให้แกนนำหลักของชุมชนทั้ง 3 คน คือ นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) นายเฉลียว พิมพาชะโร (พีบัว) และนายสันติ บุรินทร์จิตร (บังเป็ก) เป็นผู้คัดเลือกตัวแทนชุมชนเข้าร่วมประชุม โดยในการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมรวม 8 คน ประกอบด้วย

- คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา จำนวน 6 คน ประกอบด้วย นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า ประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา นายสุพจน์ วิสมิตะ รองประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา นายเฉลียว พิมพาชะโร นายอีด หัดสะหลิม นายดอนหลิ๊ะ สะแระมุหมิน กรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา และนายเจษฎา หลงสาม๊ะ กรรมการและเลขานุการการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา

- ตัวแทน/แกนนำชุมชน 2 คน ประกอบด้วย นายอรุพงศ์ บิลไธ้หมุด ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน และ ร.ท.อนุเทพ จิตณรงค์ ตัวแทนจากค่ายพระปกเกล้า ป.พัน.5 สงขลา

จากการวิเคราะห์กลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม พบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย 3 กลุ่มหลักๆ คือ ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ตัวแทนจากค่ายพระปกเกล้า ป.พัน.5 สงขลา ซึ่งเป็นผู้ดูแลเขตพื้นที่ป่าชายเลนตำบลหัวเขา โดยส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนดำเนินงานด้านป่าชายเลนโดยตรง ทั้งนี้ การเชิญแกนนำเยาวชนเข้าร่วมประชุม ประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาได้สะท้อนมุมมองว่า เป็นการทำงานที่จะขยายผลสู่เยาวชนเพื่อให้เกิดการทำงานอย่างต่อเนื่องจนนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต และในส่วนของตัวแทนจากค่ายพระปกเกล้า ป.พัน.5 สงขลา นั้นได้เชิญให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน เนื่องจากป่าชายเลนตำบลหัวเขาเป็นพื้นที่ที่อยู่ในขอบเขตการดูแลของค่ายพระปกเกล้า ป.พัน.5 สงขลา โดยตัวแทนที่เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นว่า มีความยินดีที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน

ภาพที่ 7 : ภาพบรรยากาศการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน

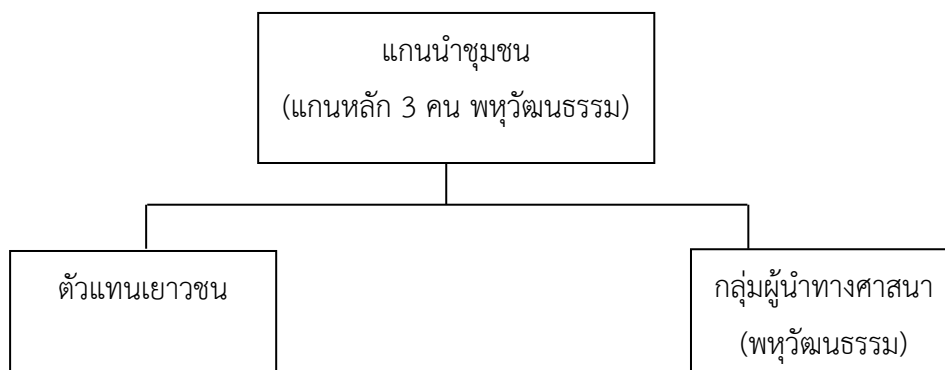

หลังจากนั้น แกนนำชุมชนผู้ซึ่งจะรับบทบาทหน้าที่เป็นนักสื่อสารชุมชนในอนาคตได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของกลุ่มแกนนำที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ซึ่งประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาและตัวแทนชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา (พระ โต๊ะอิหม่าม) และกลุ่มเยาวชน

โดยเมื่อวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ พบว่า การสื่อสารของแกนนำเกิดการขยายผลกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยผู้เข้ามามีส่วน

ร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป้าชายเลนมีความครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น และสามารถสะท้อนภาพความเป็นพหุวัฒนธรรม ดังนี้

ภาพที่ 8 : กลุ่มเป้าหมายนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่เข้าร่วมกิจกรรมการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน

จากข้อมูลข้างต้น สะท้อนภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีการขยายกลุ่มเป้าหมายที่จะสร้างให้เป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในอนาคต ซึ่งนอกเหนือจากแกนนำหลัก 3 คน คือ นายยุทธนา จิตต์โตะหล้า (บังอี) นายเฉลียว พิมพาชะโร (พี่บิว) และนายสันติ บุรินทร์จิตร (บังเป็ก) แล้ว ยังมีตัวแทนเยาวชนซึ่งเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสืบสานงานด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป้าชายเลน และมีตัวแทนกลุ่มแกนนำทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและมุสลิมเข้ามามีส่วนร่วม นับเป็นการสะท้อนภาพความเป็นพหุวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ เมื่อให้กลุ่มแกนนำผู้เข้าร่วมประชุมร่วมค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของตนเอง และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า กลุ่มแกนนำแต่ละกลุ่มมีศักยภาพในการสื่อสาร ดังนี้

ตารางที่ 8 : ตารางแสดงศักยภาพด้านการสื่อสารของกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่นักสื่อสารชุมชนคัดเลือก เพื่อทำหน้าที่สื่อสารแผนชุมชน	ศักยภาพด้านการสื่อสาร
กลุ่มคณะกรรมการจัดการป้าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา (แกนนำหลัก 3 คน)	เป็นสื่อบุคคลถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารผ่าน Facebook
กลุ่มผู้นำทางศาสนา (พระ โต๊ะอิหม่าม)	เป็นสื่อบุคคลถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร โดยสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว พิธีกรรมทางศาสนา
กลุ่มเยาวชน	เป็นสื่อบุคคลถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ทักษะการใช้สื่อใหม่

จากตารางสะท้อนว่า กลุ่มแกนนำหลักรวมทั้งกลุ่มเป้าหมายที่แกนนำหลักร่วมกันคัดเลือกเพื่อทำหน้าที่สื่อสารแผนชุมชนฯ นั้น มีศักยภาพหลักด้านการสื่อสาร คือ การเป็นสื่อบุคคลที่ทำหน้าที่กระจายข้อมูลข่าวสารไปยังชุมชน ผ่านการส่งต่อข้อมูล และผ่านหอกระจายข่าว รวมถึงการใช้สื่อใหม่เพื่อกระจายข้อมูลข่าวสารในวงกว้าง การสื่อสารในลักษณะเช่นนี้ จึงสามารถครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายได้ทั้งกลุ่มเป้าหมายภายในชุมชน และกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเครือข่ายภายนอกชุมชน โดยเมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบการสื่อสาร พบว่า แกนนำชุมชนมีบทบาทเป็นผู้ส่งสาร (S-Sender) ที่สามารถเป็นสื่อบุคคลในการถ่ายทอดข้อมูลต่างๆ แต่ยังคงขาดข้อมูลเนื้อหา (M-Message) ที่เกี่ยวข้องกับแผนชุมชนฯ ในขณะที่แกนนำสามารถใช้ช่องทางการสื่อสาร (C-Channel) ได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะช่องทางที่มีอยู่ในชุมชน และมีความเข้าใจผู้รับสาร (R-Receiver) ซึ่งเป็นคนในชุมชนที่อยู่ร่วมกันแบบพหุวัฒนธรรมได้ดีในระดับหนึ่ง จะเห็นได้ว่า การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องเพิ่มการอบรมให้ความรู้ทั้งในส่วนของเนื้อหาแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ

การจัดประชุมครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ในการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของตนเอง วิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนด้านการสื่อสาร เพื่อผู้วิจัยจะใช้เป็นข้อมูลในการ Empower ตัวแทน/แกนนำชุมชน ผ่านการจัดอบรมในประเด็นต่างๆ อันจะเป็นแนวทางสำคัญที่จะนำไปสู่การต่อยอดเพื่อ Empower คนในชุมชนให้แปรบทบาทมาเป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในอนาคต

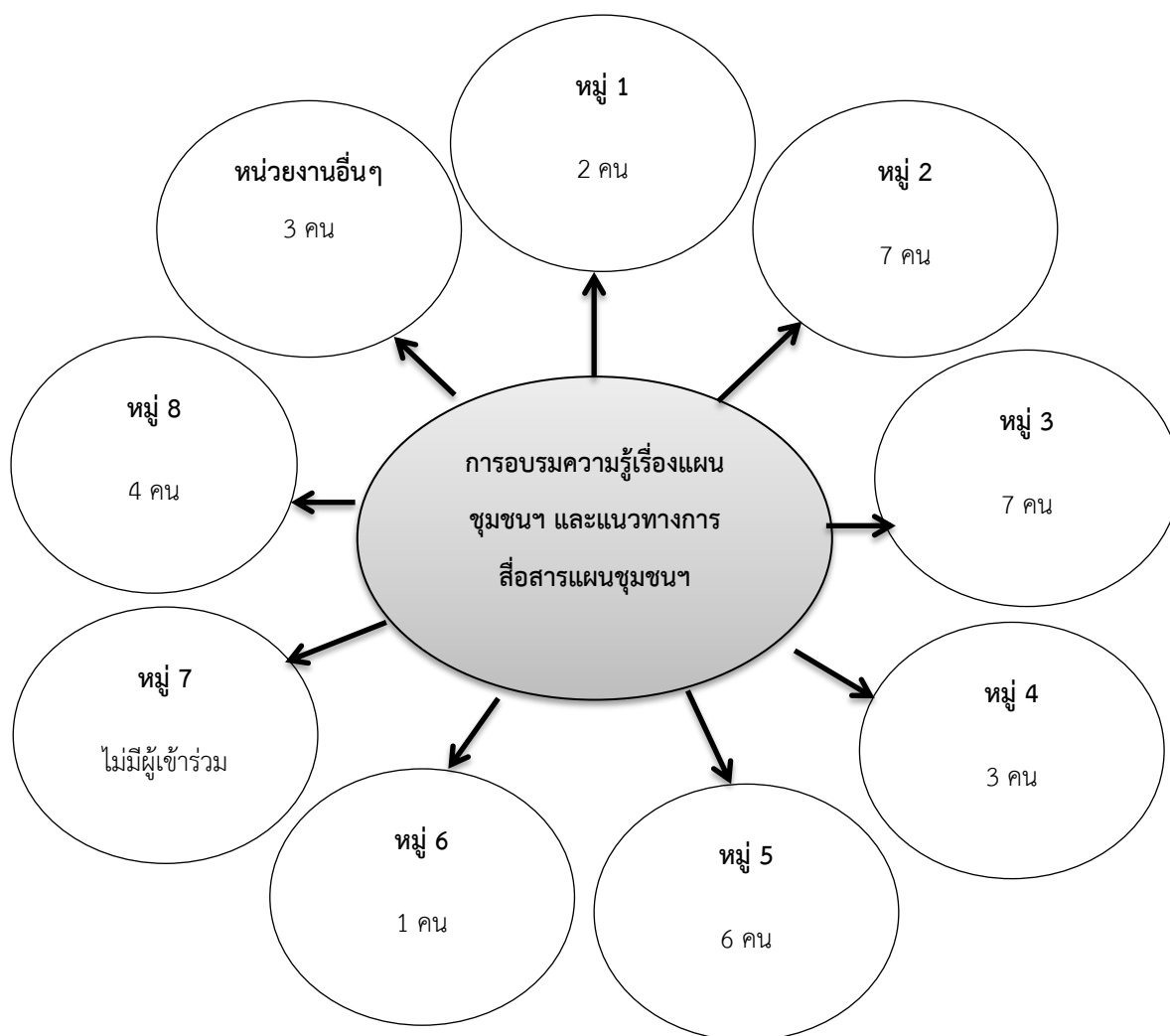
กิจกรรมที่ 3 : การจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ

การจัดอบรมถือเป็นการติดตั้งองค์ความรู้วิธีหนึ่ง โดยในการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ความรู้เรื่องแผนและการสื่อสารแผนนับเป็นประเด็นความรู้สำคัญเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2559 ณ โรงเรียนบ้านหัวเขา ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา กิจกรรมดังกล่าวเป็นการจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนเข้าใจแผนชุมชนฯ ก่อนขับเคลื่อนกิจกรรมที่ปรากฏในแผนฯ ซึ่งครอบคลุมประเด็นแผนชุมชนฯ ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) แผนงานฟื้นฟูกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูกลุ่มป่าชายเลน 2) แผนงานเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน 3) แผนงานเกี่ยวกับทรัพยากรประมง 4) แผนงานเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญา และ 5) แผนงานเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่ม

การจัดอบรมครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมอบรมทั้งสิ้น 33 คน ประกอบด้วย ตัวแทน/แกนนำชุมชน ผู้นำทางศาสนาทั้งศาสนาพุทธและมุสลิม ตัวแทนสถาบันการศึกษา (รองผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหัวเขา) ตัวแทนชุมชน กลุ่มเยาวชน และผู้สนใจที่เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง โดยมีวิทยากร คือ ดร.พีไลวรรณ ประพตติ นักวิจัยที่เป็นผู้จัดทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ร่วมกับชุมชน ประเด็นการอบรม

ประกอบด้วย เนื้อหาเกี่ยวกับแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ โดยการประชุมครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมเป็นตัวแทนจากชุมชนต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 9 : ตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ

จากการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ สะท้อนภาพการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีการขยายขอบเขตมากขึ้น โดยมีตัวแทนชุมชนจากทุกหมู่บ้านเข้าร่วมอบรม และสะท้อนภาพของการเป็นตัวแทนที่หลากหลายแบบพหุวัฒนธรรม

ภาพที่ 10 : บรรยากาศการจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ

นอกเหนือจากการอบรมให้ความรู้แล้ว ในเวทิดังกล่าววิทยากรได้มอบหนังสือคู่มือเล่มเล็กชื่อ ชุมชนตำบลหัวเขากับการบริหารจัดการนิเวศบริการป่าชายเลน ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับป่าชายเลนของชุมชน ตำบลหัวเขา นิเวศบริการป่าชายเลน ประวัติชุมชนในการบริหารจัดการป่าชายเลน องค์การชุมชนตำบลหัวเขาในการบริหารจัดการป่าชายเลน การทำแผนชุมชนเพื่อบริหารจัดการป่าชายเลน ศักยภาพของชุมชน ตำบลหัวเขาในการบริหารจัดการป่าชายเลน และก้าวต่อไปของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชายเลน โดยมอบให้กับแกนนำชุมชนเพื่อเป็นตัวแทนส่งมอบให้กับชุมชนในลำดับต่อไป

แต่จากการพิจารณาความสำเร็จของการเผยแพร่ข้อมูล พบว่า การเผยแพร่เนื้อหาผ่านการจัดทำ หนังสือคู่มือเล่มเล็กยังมีข้อจำกัดในการเปิดรับสาร ประกอบกับการกระจายข้อมูลไปยังชุมชนยังไม่ถูก เผยแพร่ในวงกว้าง และยังขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนของการกระจายข้อมูล กล่าวคือ หนังสือ คู่มือเล่มเล็กถูกกระจายเฉพาะในกลุ่มแกนนำ และไม่ได้มีการดำเนินงานต่อจากสื่อดังกล่าว แม้ว่าหนังสือ คู่มือจัดเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีข้อดี คือ เป็นสื่อที่มีความน่าเชื่อถือ สามารถออกแบบรูปแบบสื่อได้เต็มที่ เป็นสื่อ ที่มีอายุยาวนาน มีความคงทนถาวร แต่ยังมีข้อจำกัด คือ ไม่สามารถเข้าถึงผู้อ่านที่อ่านหนังสือไม่ออก หรือ ผู้สูงอายุที่สายตาไม่ดี ผู้อ่านจะเลือกอ่านเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง และการเผยแพร่มักอยู่ในวงจำกัด

เฉพาะกลุ่ม การกระจายข้อมูลในลักษณะนี้ จึงยังไม่ตอบสนองการรับสารของกลุ่มเป้าหมายมากนัก ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้วางแผนกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยจัดประชุมย่อย (Focus Group) กลุ่มตัวแทน/แกนนำเพื่อร่วมทบทวนแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยมุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่เป็น Sender/Smart Communicator ในช่วงแรกของการดำเนินงาน ก่อนที่จะเป็นผู้เผยแพร่แผนชุมชนฯ ในลำดับต่อไป

กิจกรรมที่ 4 : การจัดประชุมทบทวนแผนชุมชนฯ

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการต่อยอดความรู้จากงานวิจัยเดิมของ สกว. เพื่อใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร เนื้อหาจากงานวิจัยตั้งต้นที่เกี่ยวกับแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา จึงถือเป็นองค์ความรู้สำคัญในการดำเนินงาน เนื่องจากผู้วิจัยมีเป้าหมายที่จะให้นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเผยแพร่เนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ดังกล่าว

ทั้งนี้ จากการจัดกิจกรรมอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ และแนวทางสื่อสารแผนชุมชนฯ ที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ของคนในชุมชนในเบื้องต้น เพื่อพิจารณาว่ากลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้และเข้าใจแผนดังกล่าวมาน้อยเพียงใด โดยกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยสอบถามประกอบด้วย

- กลุ่มประชาชนในชุมชนตำบลหัวเขา ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างสอบถามประชาชนในชุมชนตำบลหัวเขา จากกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย ประกอบด้วย ประชาชนที่ประกอบอาชีพประมง ผู้ผลิตภัณฑอาหารทะเลแปรรูปกุ้งแก้ว ปลาหวาน ประชาชนที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย ซึ่งจากการสอบถามความเข้าใจเรื่องแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา พบว่า กลุ่มตัวอย่างยังไม่คุ้นเคยกับแผนดังกล่าว เนื่องจากยังขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลจากกลุ่มแกนนำ และชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนฯ

- กลุ่มแกนนำชุมชน ผู้วิจัยใช้การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กลุ่มแกนนำชุมชนในวันที่ 5 ตุลาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยเริ่มต้นสอบถามความเข้าใจเรื่องแผนชุมชนฯ จากกลุ่มแกนนำชุมชน และพบว่า กลุ่มแกนนำชุมชนยังขาดความเข้าใจเรื่องแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา เนื่องจากไม่สามารถจดจำกิจกรรมที่ปรากฏในแผนชุมชนได้ เพราะแผนชุมชนฯ มีหลากหลายด้าน ชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯ มากนัก อีกทั้ง เมื่อผู้วิจัยสอบถามในส่วนของการกระจายหนังสือคู่มือที่มีการส่งมอบให้กลุ่มแกนนำในวันจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ พบว่า คู่มือบางส่วนยังอยู่กับแกนนำชุมชนและยังไม่ได้

กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ส่งผลให้การสื่อสารข้อมูลเรื่องแผนชุมชนฯ ยังไม่ครอบคลุมในทุกพื้นที่ และยังขาดการกระจายข้อมูลที่เป็นระบบ

หลังจากนั้น ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อสร้างความเข้าใจและทบทวนแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลนตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา ร่วมกับแกนนำชุมชน โดยการจัดประชุมในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 22 คน ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลห้วยเขา ผู้นำศาสนา และตัวแทนชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่หลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนของชุมชน การจัดประชุมครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อให้แกนนำชุมชนได้มีบทบาทในการร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกันวางเป้าหมาย และสร้างความมั่นใจให้กับแกนนำชุมชนจากการขับเคลื่อนงานบนฐานความรู้ โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

4.1 การทบทวนแผนชุมชนฯ และทบทวนโครงการ/กิจกรรมตามแผนฯ

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ตัวแทน/แกนนำชุมชนร่วมทบทวนแผนชุมชนฯ ทั้ง 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย แผนงานด้านองค์กร แผนงานด้านทรัพยากรป่าชายเลน แผนงานด้านทรัพยากรประมง แผนงานด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญา และแผนงานด้านการรวมกลุ่ม โดยจากการทบทวนแผนชุมชนฯ พบว่า มีบางโครงการ/กิจกรรมที่ดำเนินงานแล้ว และบางโครงการ/กิจกรรมที่ยังไม่ได้ดำเนินงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 9 : รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมตามแผนชุมชนในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน

แผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน	รูปแบบกิจกรรม	โครงการ/กิจกรรม	ดำเนินการแล้ว	ยังไม่ดำเนินการ
ด้านองค์กร (แผนงาน โครงการ กิจกรรมฟื้นฟูกลุ่ม อนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ชายเลนตำบลห้วยเขา)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	จัดประชุมเพื่อเลือกประธานและคณะกรรมการ	✓	
		รับสมัครสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม		×

แผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน	รูปแบบกิจกรรม	โครงการ/กิจกรรม	ดำเนินการแล้ว	ยังไม่ดำเนินการ
	กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่น	จัดตั้งที่ทำการกลุ่มชั่วคราว	✓	
	กิจกรรมที่หน่วยงาน/องค์กรดำเนินให้ชุมชน	ศึกษาดูงานการจัดการป่าชายเลน		×
ด้านทรัพยากรป่าชายเลน (แผนงาน โครงการ กิจกรรมเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	กิจกรรมให้ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนให้แก่สมาชิกของชุมชน		×
		เก็บขยะในทะเล/ชุมชน/ป่าชายเลน		×
		กำหนดกฎ กติกา และขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน		×
	กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่น	หลักสูตรสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในพื้นที่		×
		กิจกรรมทัศนศึกษาบริเวณป่าชายเลน		×
		ยุวมัคคุเทศก์		×
		กิจกรรมปลูกป่าชายเลน (เพิ่มพันธุ์พืชในป่าชายเลน โดยเฉพาะพันธุ์พืชสมุนไพร เช่น ตาตุ่มทะเล พืชใช้ประโยชน์ เช่นจาก)	✓	

แผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน	รูปแบบกิจกรรม	โครงการ/กิจกรรม	ดำเนินการแล้ว	ยังไม่ดำเนินการ
	กิจกรรมที่ หน่วยงาน/องค์กร ดำเนินให้ชุมชน	การศึกษาวิจัย ชนิดพืชป่าชายเลนที่ปลูกได้ในพื้นที่เหมาะสมกับลักษณะดิน		×
		ดูงาน และอบรมเพิ่มความ รู้ในการปลูกและ เพาะพันธุ์ป่าชายเลน	✓	
ด้านทรัพยากรประมง (แผนงาน โครงการ กิจกรรม เกี่ยวกับ ทรัพยากรประมง)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	เฝ้าระวังลักลอบจับสัตว์น้ำขนาดเล็กในบริเวณป่าชายเลน	✓	
		รณรงค์ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ไม่ทำลายความหลากหลายและสัตว์น้ำขนาดเล็ก		×
		บรรจุองค์ความรู้และภูมิปัญญาไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น		×
	กิจกรรมที่ ดำเนินการร่วมกับ หน่วยงานอื่น	จัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ		×
		จัดตั้ง/ฟื้นฟูกลุ่มการเลี้ยงปลาในกระชัง		×
		ถอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับป่าชายเลนจากผู้รู้และปราชญ์ในชุมชน		×
	กิจกรรมที่ หน่วยงาน/องค์กร ดำเนินให้ชุมชน	การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ	✓	
		ดูงาน และอบรมเพิ่มความ รู้ในการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ		×

แผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน	รูปแบบกิจกรรม	โครงการ/กิจกรรม	ดำเนินการแล้ว	ยังไม่ดำเนินการ
		การสร้างตลาด/แพมาตรฐานผลิตภัณฑ์จากประมง		×
ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญา (แผนงาน โครงการ กิจกรรมเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญา)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	บรรจุองค์ความรู้และภูมิปัญญาไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น		×
	กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่น	ถอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับป่าชายเลน จากผู้รู้และปราชญ์ในชุมชน		×
		การถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำกรงนก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนหัวเขา		×
		การถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำประมง ที่เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงให้แก่เยาวชนรุ่นลูกรุ่นหลาน	✓	
	กิจกรรมที่หน่วยงาน/องค์กรดำเนินให้ชุมชน	-	-	-
ด้านการรวมกลุ่ม (แผนงาน โครงการ กิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ/การรวมกลุ่ม)	กิจกรรมพึ่งตนเอง	เปิดรับสมาชิกกลุ่มอาชีพต่างๆ		×
	กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่น	ดูงานกลุ่มอาชีพ		×
		อบรมความรู้ในการบริหารจัดการกลุ่ม		×

แผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน	รูปแบบกิจกรรม	โครงการ/กิจกรรม	ดำเนินการแล้ว	ยังไม่ดำเนินการ
	กิจกรรมที่หน่วยงาน/องค์กรดำเนินให้ชุมชน	อุปกรณ์ในการแปรรูป		×

จากการพิจารณาโครงการ/กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ พบว่า แผนงานด้านการรวมกลุ่มยังไม่มี การดำเนินโครงการ/กิจกรรมที่ปรากฏในแผนฯ นักวิจัยจึงได้สอบถาม แกนนำชุมชนถึงเหตุผลของการดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ โดยตัวแทน/แกนนำชุมชนให้เหตุผลว่า แผนงานด้านการรวมกลุ่มนั้น เป็นแผนงานที่ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากการประกอบอาชีพในชุมชนนั้น โดยส่วนใหญ่เป็นธุรกิจที่ดำเนินงานภายในครอบครัว ทำให้การรวมกลุ่มเป็นเรื่องยาก แผนงานด้านดังกล่าวจึงเป็นแผนงานที่ไม่สามารถดำเนินงานได้ในทุกโครงการ/กิจกรรม

4.2 การคัดเลือกแผนชุมชนฯ เพื่อขับเคลื่อนและดำเนินงาน

การคัดเลือกแผนชุมชนฯ เพื่อขับเคลื่อนและดำเนินงาน หากมองในแง่ของการบริหารประเด็นตามแนวคิดของ Heath และ Nelson (1986) แล้ว ในขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นของการระบุประเด็น (Issue identification) เพื่อค้นหาประเด็นที่จะดำเนินงานขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้แกนนำชุมชนร่วมระดมความคิดเห็นและร่วมกันการคัดเลือกแผน 2 ระดับ คือ

4.2.1 ระดับที่ 1 เลือกแผนชุมชนฯ ด้านที่จะดำเนินงานก่อนเป็นลำดับแรก ในระดับนี้แกนนำชุมชนร่วมคัดเลือกแผนที่จะดำเนินงานเป็นลำดับแรกจากแผนทั้งหมด 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย แผนงานด้านองค์กร แผนงานด้านทรัพยากรป่าชายเลน แผนงานด้านทรัพยากรประมง แผนงานด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญา และแผนงานด้านการรวมกลุ่ม โดยใช้การวิเคราะห์แผนงานด้านที่มีความสำคัญเป็นลำดับแรก และสามารถดำเนินการได้ในระยะเวลาอันสั้น

ภาพที่ 11 : บรรยากาศชุมชนร่วมกันคัดเลือกแผนชุมชนฯ ที่จะดำเนินงานเป็นลำดับแรกจากแผนทั้งหมด 5 ด้าน

ในขั้นตอนนี้ ตัวแทน/แกนนำชุมชนได้ร่วมกันเลือกแผนชุมชนฯ จากแผนทั้งหมด 5 ด้านว่าแผนงานด้านใดที่มีความสำคัญเป็นลำดับแรกและสามารถดำเนินการได้ในระยะเวลาอันสั้น โดยสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมมีการเลือกแผนงานแต่ละด้าน ดังนี้

- แผนงานด้านองค์กร มีตัวแทน/แกนนำชุมชนเลือกที่จะดำเนินการแผนด้านองค์กรจำนวน 1 คน โดยให้เหตุผลประกอบว่า กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนตำบลหัวเขา มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 12 คน ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนให้แก่คนในชุมชน และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับหน่วยงานภายนอก อาทิ ทหารเรือ ทหารบก การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) และมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยรูปแบบของการจัดกิจกรรม ได้แก่ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การปล่อยปูม้าและการปลูกต้นโกงกาง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ การทำหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มยังขาดความร่วมมืออย่างจริงจัง และกิจกรรมที่ดำเนินการโดยชุมชนเองนั้นค่อนข้างน้อย ส่งผลให้กิจกรรมต่างๆ ที่ควรจะเกิดขึ้นนั้นยังขาดความชัดเจนและต่อเนื่อง

- แผนงานด้านทรัพยากรป่าชายเลน มีตัวแทน/แกนนำชุมชนเลือกที่จะดำเนินการแผนด้านทรัพยากรป่าชายเลนมากที่สุดเป็นลำดับแรก โดยมีสมาชิกคัดเลือกแผนดังกล่าว จำนวน 5 คน และให้เหตุผลประกอบว่า แผนด้านดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาป่าชายเลนโดยตรง และมีผลต่อเนื่อง

กับแผนงานด้านอื่นๆ ร่วมด้วย กล่าวคือ หากมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าชายเลนที่ดีแล้ว จะส่งผลต่อการมีทรัพยากรประมงที่สมบูรณ์ และยังส่งเสริมแผนงานด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาอีกด้วย

- แผนงานด้านทรัพยากรประมง มีตัวแทน/แกนนำชุมชนเลือกที่จะดำเนินการแผนด้านทรัพยากรประมง จำนวน 3 คน โดยให้เหตุผลประกอบว่า แผนด้านดังกล่าวมีความสำคัญต่อชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง การดำเนินโครงการ/กิจกรรมตามแผนด้านนี้จะเป็นการส่งเสริมอาชีพในชุมชน

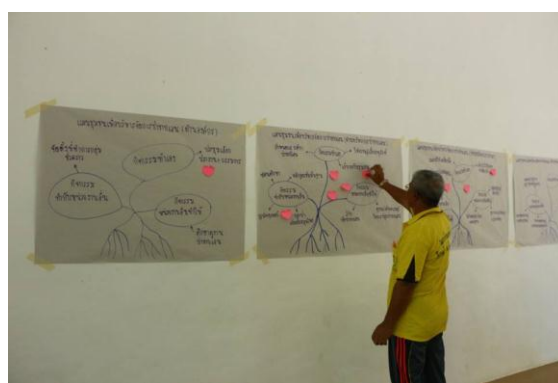
- แผนงานด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญา ไม่มีตัวแทน/แกนนำเลือกดำเนินกิจกรรมตามแผนด้านนี้ โดยตัวแทน/แกนนำชุมชนให้เหตุผลประกอบว่า แผนงานด้านดังกล่าวอาจดำเนินการภายหลัง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษาในชุมชนเป็นหลัก คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาจะมุ่งเน้นการดำเนินโครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนเป็นลำดับแรก

- แผนงานด้านการรวมกลุ่ม มีตัวแทน/แกนนำชุมชนเลือกที่จะดำเนินการแผนด้านทรัพยากรประมง จำนวน 2 คน โดยให้เหตุผลประกอบว่า ในปัจจุบันชุมชนได้มีการดำเนินกิจกรรมทั้ง 4 แผนมาแล้ว ดังนั้นแผนที่ 5 จึงควรมีการดำเนินงานในลำดับต่อไป

จากการระดมความคิดเห็นและร่วมกันคัดเลือกแผนทั้ง 5 ด้าน พบว่า ตัวแทน/แกนนำชุมชนเลือกที่จะดำเนินการแผนด้านทรัพยากรป่าชายเลนมากที่สุดเป็นลำดับแรก โดยให้เหตุผลว่า แผนด้านดังกล่าวเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในชุมชน และป่าชายเลนเป็นหัวใจของชุมชน

4.2.2 ระดับที่ 2 เลือกโครงการ/กิจกรรมที่ปรากฏแผนชุมชนฯ ที่จะดำเนินงานก่อนเป็นลำดับแรก ผู้วิจัยได้ให้ตัวแทน/แกนนำชุมชนร่วมกันคัดเลือกโครงการ/กิจกรรมที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการเป็นโครงการ/กิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ โดยตัวแทน/แกนนำชุมชนเลือกโครงการ/กิจกรรม 2 กิจกรรมที่มีน้ำหนักคะแนนเท่ากัน คือ กิจกรรม กำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานป่าชายเลน โดยมีเหตุผลรองรับ คือ ที่ผ่านมามีการกำหนดกฎ กติกาที่เกิดขึ้นโดยชุมชนนั้น คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ปฏิบัติตาม และมีการลักลอบการตัดไม้ในป่าชายเลน และจับสัตว์น้ำในเขตห้ามจับอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ กฎและกติกาดังกล่าวยังขาดการสื่อสารให้คนในชุมชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง และในส่วนของงานทัศนศึกษาดูงานป่าชายเลนนั้น แกนนำให้เหตุผลว่า กิจกรรมดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากแกนนำมีความต้องการที่จะศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นๆ เพื่อใช้เป็นต้นแบบและนำมาพัฒนาชุมชน นอกเหนือจากการที่หน่วยงานต่างๆ มาศึกษาดูงานในพื้นที่ของตนเอง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และกิจกรรมดังกล่าวอาจต่อยอดเป็นกิจกรรมที่นอกเหนือจากการศึกษาดูงานแล้ว ยังสามารถเพิ่มกิจกรรมการให้ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนให้แก่สมาชิกในชุมชนอีกด้วย

ภาพที่ 12 : บรรยายภาพชุมชนคัดเลือกกิจกรรมในแผนชุมชนฯ ที่จะดำเนินงานเป็นลำดับแรก

4.3 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในการดำเนินกิจกรรม

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เป็นแนวทางหนึ่งที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ เนื่องจากทำให้แกนนำชุมชนในฐานะผู้ดำเนินงานมองเห็นผู้เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ทั้งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ ผู้ที่ได้รับผลกระทบ และผู้ที่จะมีส่วนช่วยหนุนเสริมให้การขับเคลื่อนกิจกรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

หลังจากที่แกนนำชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์และคัดเลือกกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ที่จะดำเนินการในลำดับแรก ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานป่าชายเลนแล้ว ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้แกนนำชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่แกนนำชุมชนจะเลือกประสานงานให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม โดยผู้วิจัยได้แบ่งสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ 2 กิจกรรม และมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.3.1 กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

แกนนำชุมชนได้สะท้อนมุมมองว่า การกำหนดกฎ กติกาเพื่อให้เป็นข้อบังคับอย่างจริงจัง ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐส่วนต่างๆ ได้แก่ กรมประมง กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ตำรวจ ตำรวจน้ำ และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น (อำเภอและเทศบาล) โดยแกนนำได้

เสนอว่า ควรให้หน่วยงานระดับจังหวัดโดยผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนเป็นแกนนำจัดประชุมเพื่อร่างกฎ และกติกาดังกล่าว เพื่อความถูกต้องและไม่ขัดต่อข้อกฎหมายต่างๆ แต่ทั้งนี้ ก่อนที่กฎและกติกาจะเป็น รูปธรรมนั้น ชุมชนต้องดำเนินการประสานหน่วยงานภายนอกที่สามารถให้ความช่วยเหลือและให้ความ อนุเคราะห์ในการจัดทำป้ายประกาศเตือนเขตป่าชายเลนเพื่อการอนุรักษ์และเขตห้ามจับสัตว์น้ำ เพื่อติดตั้ง ให้คนในชุมชนและคนทั่วไปได้รับทราบในเบื้องต้น

ทั้งนี้ ชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในกิจกรรมดังกล่าว โดยในการกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลนนั้น เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เพราะเรื่อง กฎ กติกา เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากสำหรับชุมชน และเป็นประเด็นที่ต้องระมัดระวัง หากดำเนินการไม่ ถูกต้องจะเกิดผลกระทบได้ โดยชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในกิจกรรม ดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 8 หน่วยงาน คือ ชุมชน ประมง ป่าไม้ กรมทรัพยากรทาง ทะเลชายฝั่ง ตำรวจ อำเภอ เทศบาล และตำรวจน้ำ

ภาพที่ 13 : บรรยายภาพชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในกิจกรรม การกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลน

4.3.2 กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน

แกนนำชุมชนได้สะท้อนมุมมองว่า กิจกรรมทัศนศึกษาเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ในชุมชนของตนเอง โดยที่ผ่านมา มีตัวแทน/แกนนำชุมชนไปศึกษาดูงานมาแล้วหลายครั้ง แต่ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับนั้นยังไม่ได้มีการนำมาเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้รับทราบ ความรู้จึงยังไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง โดยกิจกรรมดังกล่าวควรจัดสำหรับคนในชุมชน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคณะกรรมการป่าชายเลน หรือตัวแทน/แกนนำชุมชน และกลุ่มเยาวชน เนื่องจากกลุ่มคณะกรรมการป่าชายเลน หรือตัวแทน/แกนนำชุมชน เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลป่าชายเลนโดยตรง และกลุ่มเยาวชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่จะช่วยสร้างแรงกระตุ้นและผลักดันให้เกิดจิตสำนึกที่จะดูแลและรักษาป่าชายเลนให้คงอยู่สืบไป โดยการนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการดูงานปรับประยุกต์ใช้กับป่าชายเลนของชุมชน

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานนั้นจะเป็นการเปิดรับความรู้จากหน่วยงานต่างๆ เป็นการศึกษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อื่นๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนชุมชน ตำบลหัวเขา รวมถึงสามารถใช้กิจกรรมดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาเยาวชนได้อีกด้วย โดยชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วย กรมทรัพยากรทางทะเลชายฝั่ง ในฐานะผู้ประสานสถานที่ศึกษาดูงาน เทศบาลเมืองสิงหนคร ในฐานะผู้สนับสนุนงบประมาณ และการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ในฐานะผู้สนับสนุนงบประมาณ

ภาพที่ 14 : บรรยายภาคชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder)
ในกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน

เมื่อเปรียบเทียบการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ด้านทรัพยากรป่าชายเลน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่วิเคราะห์โดยชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ Key Stakeholder (ผู้กระทำ) Primary Stakeholder (ผู้ได้รับผลกระทบ) Secondary Stakeholder (ผู้สนับสนุน) พบว่า มีกลุ่ม Stakeholder ที่ความคล้ายคลึงกัน ดังนี้

ตารางที่ 10 : ตารางแสดงเปรียบเทียบการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่ปรากฏในแผนชุมชน และการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) โดยชุมชน

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder)	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่ปรากฏในแผนชุมชน	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่วิเคราะห์โดยชุมชน
Key Stakeholder (ผู้กระทำ)	คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน	ชุมชน
	ตัวแทน/ผู้นำ จากสมาชิกทุกหมู่บ้านทุกชุมชน ทั้งไทยพุทธ มุสลิม	
	ผู้และนำศาสนา โต๊ะอิหม่าม พระสงฆ์	
Primary Stakeholder (ผู้ได้รับผลกระทบ)	กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน	-
Secondary Stakeholder (ผู้สนับสนุน)	โครงการพระราชดำริ และทุกภาคส่วน	ป่าไม้
	โรงเรียนในชุมชน	ประมง
	หน่วยงานของรัฐ (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง)	กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
	ทุกภาคส่วน	ตำรวจ
		อำเภอ
		เทศบาลเมืองสิงหนคร
		ตำรวจน้ำ
		การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย

จากตารางแสดงให้เห็นว่า แกนนำชุมชนมอง Key Stakeholder (ผู้กระทำ) ในลักษณะที่เป็นภาพรวมของ “ชุมชน” ในขณะที่ Key Stakeholder (ผู้กระทำ) ที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ประกอบด้วย คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน ตัวแทน/ผู้นำ จากสมาชิกทุกหมู่บ้านทุกชุมชน ทั้งไทยพุทธ มุสลิม และผู้นำศาสนา โต๊ะอิหม่าม พระสงฆ์ ในส่วนของ Primary Stakeholder (ผู้ได้รับผลกระทบ) นั้นแกนนำชุมชนมองว่าไม่มีผู้ได้รับผลกระทบ ในขณะที่ Primary Stakeholder (ผู้ได้รับผลกระทบ) ที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ คือ กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน ในส่วนของ Secondary Stakeholder (ผู้สนับสนุน) แกนนำชุมชนและวิเคราะห์ ได้อย่างละเอียด ชัดเจน ซึ่งประกอบด้วย ป่าไม้ ประมง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ตำรวจ อำเภอ เทศบาลเมืองสิงหนคร ตำรวจน้ำ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ในขณะที่

Secondary Stakeholder (ผู้สนับสนุน) ที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ คือ โครงการพระราชดำริ โรงเรียนในชุมชน หน่วยงานของรัฐ (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง) และทุกภาคส่วน

ในการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้แกนนำชุมชนร่วมกันทบทวนแผนชุมชนนั้น เป็นการสะท้อนการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนของการทบทวนแผน กล่าวคือ แกนนำชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคัดเลือกแผนฯ ด้านต่างๆ ที่จะเลือกดำเนินการเป็นลำดับแรก ผ่านการระดมความคิด การชี้แจงเหตุผล ความเป็นไปได้ของการดำเนินการ อีกทั้ง แกนนำชุมชนได้ร่วมกันคัดเลือกโครงการ/กิจกรรมที่จะดำเนินการก่อน ซึ่งเป็นการระบุประเด็น (Issue identification) ที่จะนำไปสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ โดยเป็นโครงการ/กิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ และร่วมกันวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ซึ่งเป็นการให้ชุมชนทบทวนทุนเครือข่ายของตนเอง การมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาทบทวนแผนชุมชนฯ อันจะนำไปสู่การดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนในลำดับต่อไป

กิจกรรมที่ 5 : จัดอบรมความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อ

ถึงแม้ว่าแกนนำชุมชนจะทำหน้าที่เป็นสื่อบุคคลเพื่อสื่อสารกับคนในชุมชนในประเด็นต่างๆ แต่จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ที่ผ่านมา พบว่า แกนนำชุมชนยังต้องการการเสริมพลังความรู้ (Empower) เรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อ เพื่อจะนำไปสู่การวิเคราะห์การใช้สื่อที่เหมาะสมในการเผยแพร่แผนชุมชนฯ

โดยหลังจากที่แกนนำชุมชนได้ร่วมกันคัดเลือกกิจกรรมเพื่อดำเนินการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นัดหมายแกนนำชุมชนเพื่อจัดอบรมความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อ ในวันที่ 17 ธันวาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา การจัดอบรมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมอบรมรวม 8 คน ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ผู้นำทางศาสนา และตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน เนื้อหาของการจัดอบรมประกอบด้วย การสร้างความเข้าใจเรื่องการสื่อสาร และการให้ความรู้เรื่องประเภทของสื่อ โดยเริ่มต้นจากการให้แกนนำชุมชนยกตัวอย่างวิธีการสื่อสารที่ใช้ส่งข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่างๆ ภายในชุมชน และยกตัวอย่างประเภทสื่อที่มีอยู่ในชุมชน หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้อธิบายข้อดี-ข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภท เพื่อเป็นต้นทุนความรู้ก่อนที่แกนนำชุมชนจะนำไปใช้ในการวิเคราะห์การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ภาพที่ 15 : ตัวอย่างเนื้อหาข้อดี-ข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภท

หลังจากผู้วิจัยอธิบายข้อดี-ข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภทแล้ว ตัวแทน/แกนนำชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น และสะท้อนมุมมองต่อสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ดังนี้

5.1 หอกระจายข่าว

ตัวแทน/แกนนำชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า การใช้หอกระจายข่าวในชุมชนตำบลหัวเขา บางครั้งมีการเชิญบุคคลภายนอกมาให้ความรู้ร่วมด้วย และส่วนใหญ่จะเน้นการกระจายข่าวสารในช่วงวันเสาร์ อาทิตย์ โดยหมู่ที่ 3 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 สามารถใช้หอกระจายข่าวร่วมกันได้ เนื่องจากการกระจายเสียงจะรับฟังได้ครอบคลุมทั้ง 4 หมู่บ้าน

“ในตำบลหัวเขาจะมีการแบ่งการกระจายข่าวแบบคร่าวๆ คือ หมู่ 1 จะกระจายข่าวในวันศุกร์ ซึ่งจะมีพิธีละหมาดก่อนและตามด้วยการแจ้งข่าวสารต่างๆ หมู่ 2 จะมีการเปิดหอกระจายข่าวทุกวันตรงศาลา หมู่ 3, 4, 5 จะกระจายข่าวช่วงวันเสาร์ หมู่ 6 กระจายข่าววันอาทิตย์” นายสันติ บุรณวิจิตร, ประธานชุมชน หมู่ที่ 5, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559

นอกจากนี้ แกนนำชุมชนยังให้ข้อคิดเห็นว่า หอกระจายข่าวเป็นสื่อที่มีประโยชน์มากในชุมชนสามารถใช้ได้ตลอดเวลา โดยหอกระจายข่าวจะเน้นการถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นสาระ นับได้ว่าเป็นสื่อที่สอดคล้องกับความต้องการเปิดรับข้อมูล ข่าวสารของชุมชน

5.2 สื่อวิทยุ

แกนนำชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า ก่อนหน้านี้วิทยุของเทศบาลเมืองสิงหนครจะเชิญคณะกรรมการชุมชนไปพูดออกอากาศเพื่อเล่าถึงเรื่องราวต่างๆ ในชุมชน โดยให้เวลาในการออกอากาศรวม 1 ชั่วโมง และที่ผ่านมาคุณสันติ บุรินทร์จิตร ได้เคยไปพูดออกอากาศในเรื่องของการทำกังไกวซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ในชุมชน มีกลุ่มเป้าหมายที่รับฟัง คือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสิงหนคร แต่ทั้งนี้ หลายเดือนที่ผ่านมากรรมการชุมชนไม่ได้รับการประสานให้ไปดำเนินรายการ โดยคาดว่าคลื่นวิทยุดังกล่าวอาจจะปิดตัวไปแล้ว ทั้งนี้ สื่อวิทยุยังมีประโยชน์ต่อชุมชน ในแง่ของการใช้สื่อเพื่อประชาสัมพันธ์เรื่องราวหรือของดีในชุมชนให้บุคคลภายนอกได้รับรู้

5.3 สื่อพื้นบ้าน

แกนนำชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า สื่อพื้นบ้านของชุมชนตำบลหัวเขาที่มีคือ ลิเกฮูลู และวงกลองยาวของเยาวชน โดยในส่วนของการเล่นลิเกฮูลูแบบครบวงนั้นได้ยกเลิกการแสดงตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 จนถึงปัจจุบันเนื่องจากปัญหาเรื่องบุคลากรและความพร้อมของอุปกรณ์

“ลิเกฮูลูได้ยกเลิกการแสดงไปหลายปีแล้ว สาเหตุเพราะไม่ได้มีการฝึกให้เยาวชนรุ่นใหม่ๆ เข้ามาร่วมแสดง ทำให้คนที่ดีกลองลิเกฮูลูเป็นในชุมชนปัจจุบันปัจจุบันเหลือแค่ 2 คน คนอื่นๆ เสียชีวิตแล้ว ส่วนด้านการร้อง คนที่ร้องลิเกฮูลูได้ไฟเราะในชุมชนตำบลหัวเขา คือ คุณอนุสรณ์ แหะเหล่ ตอนนี้อยู่ชุมชนกำลังตรวจสอบราคาของอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการแสดง พร้อมทั้งเตรียมหาซื้อกลองรำมะนาจากจังหวัดอยุธยา เพื่อฝึกให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ต่อไป

ส่วนคณะกลองยาวของเยาวชน จะเป็นของชุมชนชาวพุทธในตำบลหัวเขา หมู่ 2 เป็นผู้ดูแลและฝึกซ้อม ซึ่งเคยใช้คณะกลองยาวต้อนรับคณะดูงานจากประเทศศรีลังกา ” นายยุทธนา จิตต์โละหล้า, ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559

“การร้องลิเกฮูลูจะมีการเชิญชวนคนในชุมชนให้มาทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน และเน้นสอนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ในคณะลิเกฮูลูประกอบด้วยสมาชิก 5 คน แบ่งเป็น ดีกลองรำมะนา 2 คน ร้องและแสดง 3 คน หลังจากนั้นคณะลิเกฮูลูได้หยุดแสดงไปตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2537 จนถึงปัจจุบัน และถ้าหากจะกลับมาแสดงตอนนี้ก็ไม่สามารถทำได้ เพราะคณะลิเกฮูลูหยุดการแสดงมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้อุปกรณ์ต่างๆ เสื่อมไปตามสภาพ ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาในการฟื้นฟูและหาซื้ออุปกรณ์ใหม่” นายหมัดยูโซบ หมุดนิยม, แกนนำชุมชนหมู่ 5, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559

5.4 สื่อบุคคล

แกนนำชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า สื่อบุคคลควรมีการนำเสนอและถ่ายทอดข้อมูลในเรื่องข้อดีและประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการอนุรักษ์ป่าชายเลน เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้รับทราบข้อมูลดังกล่าวร่วมด้วย

5.5 สื่อเอกสารและสิ่งพิมพ์

แกนนำชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า ชุมชนยังไม่คุ้นเคยกับสื่อลักษณะดังกล่าว เพราะในการกระจายข้อมูลข่าวสารอาจเข้าถึงผู้รับสารได้ยาก

5.6 หนังสือคู่มือ

แกนนำชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า หนังสือคู่มือเป็นสื่อที่ยังไม่ค่อยสอดคล้องกับชุมชนมากนักในแง่ของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากคนในชุมชนบางกลุ่มไม่มีความถนัดด้านทักษะการอ่าน การใช้ประโยชน์จากหนังสือคู่มือจึงมีค่อนข้างน้อย จึงควรใช้สื่อในลักษณะอื่นทดแทน

“หนังสือคู่มือควรเปลี่ยนเป็นฟิวเจอร์บอร์ด เพื่อให้ง่ายต่อการอ่านของคนในชุมชน เพราะบางครั้งคนที่ได้รับหนังสือคู่มือจะไม่สนใจอ่าน ทำให้ไม่มีประโยชน์” นายยุทธนา จิตต์โล๊ะหล้า, ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559

5.7 สื่อกิจกรรม

แกนนำชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า สื่อกิจกรรมเป็นสื่อที่น่าสนใจ สามารถจัดได้ในทุกเทศกาล ทำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน

“กิจกรรมชุมชนจะใช้สำหรับในช่วงที่มีเทศกาลหรือวันสำคัญต่างๆ ซึ่งกิจกรรมที่จะทำต่อไปในเดือนมกราคม 2560 คือ กิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ โดยอาจารย์เล็ก จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ได้ทำหนังสือเชิญผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหัวเขาและกรรมการมัสยิดประจำตำบลหัวเขา นำเด็กเข้าร่วมกิจกรรมและทำกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชายเลน” นายยุทธนา จิตต์โล๊ะหล้า, ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559

ภาพที่ 16 : บรรยากาศการอบรมความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทสื่อ

หลังจากนั้น ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้แกนนำชุมชนร่วมกันคัดเลือกสื่อที่จะใช้สำหรับการประชาสัมพันธ์ กิจกรรม/โครงการที่จะขับเคลื่อนตามแผนชุมชนฯ โดยชุมชนได้เลือกสื่อใช้สื่อต่างๆ ดังนี้

1) สื่อบุคคล เนื่องจากเป็นสื่อที่มีต้นทุนต่ำ และที่ผ่านมาชุมชนมีการใช้สื่อบุคคลในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างต่อเนื่อง สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารได้ในวงกว้างจากการบอกต่อไปยังบุคคลอื่นๆ อีกทั้ง แกนนำชุมชนส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นสื่อบุคคลที่คอยส่งต่อข้อมูลให้กับคนในชุมชนอยู่แล้ว

2) สื่อหอกระจายข่าว เนื่องจากเป็นสื่อที่มีอยู่แล้วเกือบทุกหมู่บ้าน สามารถส่งกระจายเสียงได้ครอบคลุมในชุมชน และเป็นสื่อที่ชุมชนใช้ในการกระจายข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ

3) สื่อป้าย เนื่องจากเป็นสื่อที่มีความคงทนถาวร และสามารถจะใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอนุรักษ์

โดยในส่วนของการคัดเลือกสื่อป้ายนั้น แกนนำชุมชนได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นและคัดเลือกเพื่อใช้สำหรับการขับเคลื่อนกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

“ป้ายควรมีลักษณะป้ายและข้อความที่ดูน่าเชื่อถือ พร้อมทั้งมีสัญลักษณ์ของหน่วยงานราชการ ผู้รับผิดชอบอยู่ในป้ายด้วย เช่น โลโก้ของกรมทรัพยากรทางทะเล โลโก้ของกรมเจ้าท่า เป็นต้น ” นายสันติ บุรินทร์จิตร, ประธานชุมชนหมู่ที่ 5, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559

นอกจากนี้ ตัวแทนแกนนำเยาวชนได้เสนอความคิดเห็นว่า ในการจัดทำสื่อป้าย ชุมชนสามารถระดมความร่วมมือได้ โดยอาจทำเป็นลักษณะป้ายไม้ที่ระบุข้อความว่าเป็นเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยเลือกใช้วัสดุที่มีอยู่ในชุมชน เป็นการสร้างความรักความหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติอีกทางหนึ่ง

“ชุมชนสามารถทำป้ายร่วมกันได้ อาจจะเป็นป้ายไม้เขียนข้อความ เขตอนุรักษ์ป่าชายเลน ด้วยสีต่างๆ เพื่อสร้างความรักและหวงแหนในทรัพยากร ซึ่งป้ายไม้สามารถทำร่วมกับเพื่อนๆ ในชุมชนได้ เพราะวัสดุต่างๆ ก็พอมีอยู่บ้างแล้ว ” นายอรุพงศ์ บิลโตะะหมุด, ตัวแทนแกนนำเยาวชน, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559

ทั้งนี้ แกนนำชุมชนได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า สื่อป้ายเป็นสื่อที่มีความคงทน เป็นสัญลักษณ์ที่จะสื่อให้รู้ว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอนุรักษ์ มีส่วนช่วยในการรักษาป่าชายเลน แต่ทั้งนี้ มีข้อจำกัดคือ เป็นสื่อนิ่ง จึงควรมีการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อระดมการมีส่วนร่วมของชุมชน

4) สื่อกิจกรรม เนื่องจากเป็นสื่อที่ชุมชนได้จัดทำอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ และสื่อกิจกรรมเมื่อจัดคู่กับการปักป้ายเขตพื้นที่อนุรักษ์จะสามารถระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้

5) การประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ) เนื่องจากเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้มอบหมายให้แกนนำชุมชนร่วมกันวางแผนกิจกรรมที่จะขับเคลื่อนเป็นกิจกรรมแรก คือ กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน โดยชุมชนกำหนดรายละเอียดเบื้องต้นในการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1. วัน-เวลาในการดำเนินกิจกรรม กิจกรรมปักป้ายเขตอนุรักษ์มีกำหนดจัดกิจกรรมในวันเสาร์ที่ 28 มกราคม 2560

2. รูปแบบป้าย แกนนำชุมชนเสนอให้กรมทรัพยากรทางทะเลเป็นผู้ออกแบบให้ โดยระบุสัญลักษณ์ของหน่วยงานผู้รับผิดชอบร่วมด้วย ในส่วนของข้อความและขนาดของตัวอักษร แกนนำชุมชนจะเป็นผู้ออกแบบร่วมกับผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

3. รายละเอียดป้าย อาจมีการกำหนดหัวข้อใหญ่ว่า ชุมชนตำบลหัวเขา และมีรายละเอียดย่อยๆ เป็นชื่อชุมชนทั้ง 11 ชุมชน รวมจำนวนป้าย 11 ป้าย ซึ่งเป็นจำนวนของชุมชนในตำบลหัวเขา

4. การปักป้าย จะมอบหมายให้ตัวแทนแต่ละชุมชนเป็นผู้ปักป้ายของชุมชนตนเอง เพราะจะทำให้รู้สึกว่าได้เป็นเจ้าของร่วมกัน

5. กิจกรรมเสริม ควรมีกิจกรรมการพบปะสมาชิกป่าชายเลน เพื่อระดมทุน ระดมสมอง และแลกเปลี่ยนเรื่องราวต่างๆ จะทำให้กลุ่มสมาชิกได้รับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างทั่วถึง

6. การประชาสัมพันธ์กิจกรรม ประชาสัมพันธ์กิจกรรมปักป้ายเขตอนุรักษ์ผ่านเวทีกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ ในวันที่ 14 มกราคม 2560 และประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวในชุมชน รวมทั้งหอกระจายข่าวของมัสยิดใหญ่ประจำตำบลหัวเขา

จากการจัดอบรมในครั้งนี้ พบว่า แกนนำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการสื่อสาร และประเภทของสื่อที่ชัดเจนขึ้น สามารถเลือกประเภทสื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการบอกเล่าข้อมูล ข่าวสารที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนและคนในชุมชนส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงได้ โดยหลังจากกิจกรรมการจัดอบรม นายสันติ บุรินทร์จิตร ประธานชุมชนหมู่ที่ 5 ได้โพสต์แสดงความรู้สึกของตนเองจากการเข้าร่วมอบรมในครั้งนี้ ผ่านสื่อ Facebook ส่วนตัว ดังนี้

ภาพที่ 17 : การสะท้อนความรู้สึกของนายสันติ บุรีนวิจิตร (บังเป็ก) ประธานชุมชนหมู่ที่ 5 จากการเข้าร่วม
อบรมเรื่องการสื่อสาร และประเภทของสื่อ

จากการบอกเล่าความรู้สึกผ่านสื่อ Facebook ดังกล่าว ถือเป็นการสะท้อนความรู้ ความเข้าใจ เรื่องสื่อที่เพิ่มขึ้น โดยแกนนำชุมชนสามารถวิเคราะห์และเลือกใช้สื่อ โดยคำนึงถึงบริบทและความต้องการของชุมชน

นอกจากนี้ แกนนำชุมชนยังได้เชื่อมโยงข้อมูลการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) จากการจัดกิจกรรมทบทวนแผนเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2559 ที่ผ่านมากับแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ซึ่งพบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในกิจกรรมการกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลน ประกอบด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 8 หน่วยงาน คือ ชุมชน ประมง ป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลชายฝั่ง ตำรวจ อำเภอสิงหนคร เทศบาล และตำรวจน้ำ โดยประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาได้เสนอว่า ควรมีการระดมความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมทรัพยากรทาง

ทะเลและชายฝั่ง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลเขตพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนตำบลหัวเขา โดยอาจขอสนับสนุนการวางระดับแนวเขต หรือขอสนับสนุนงบประมาณตามความเหมาะสม ซึ่งจะนัดหมายผู้อำนวยการกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพื่อพบปะพูดคุยในลำดับต่อไป

กิจกรรมครั้งนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นการติดตั้งอาวุธทางปัญญา คือ ความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทสื่อให้กับแกนนำชุมชนเท่านั้น แต่ยังมองเห็นมิติการเชื่อมโยงข้อมูลจากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ของแกนนำชุมชนที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ร่วมด้วย

กิจกรรมที่ 6 : การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เป็นกลยุทธ์หนึ่งของการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารประเด็น (Issue Management) โดยการสร้างเครือข่ายเพื่อหาแรงสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะส่งผลดีต่อการดำเนินงาน ทั้งนี้ การสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การสนับสนุนกำลังบุคลากร การสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น

หลังจากแกนนำชุมชนได้ร่วมกันคัดเลือกโครงการ/กิจกรรมที่จะดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน อีกทั้งมีการจัดอบรมความรู้เรื่องการสื่อสาร และประเภทของสื่อเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2559 นั้น นายยุทธนา จิตต์ไธสง ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาได้เสนอให้ทีมวิจัยพร้อมแกนนำชุมชนนัดหมายผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 เพื่อระดมความร่วมมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่แกนนำชุมชนร่วมกันคัดเลือกไว้ โดยประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาได้นัดหมายคุณชลกร เกษรสวัสดิ์ ผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 ในวันที่ 23 ธันวาคม 2559 ณ สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 เพื่อหารือแผนการดำเนินกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ และมีบังอี นายยุทธนา จิตต์ไธสง ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา เป็นตัวแทนชุมชนเข้าร่วมพบปะพูดคุยในครั้งนี้

ในการพบปะพูดคุยและหารือร่วมกับผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 นั้น ผู้วิจัยได้เริ่มต้นเล่าถึงที่มาที่ไปของโครงการวิจัย หลังจากนั้นแกนนำชุมชนได้เล่าถึงเป้าหมายของการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน พร้อมทั้งนำเสนอรายละเอียดโครงการตามที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดไว้ในเบื้องต้น จากการหารือร่วมกันในครั้งนี้ ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนในส่วนของการจัดทำสื่อป้ายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน เป็นเงิน 15,000 บาท ทั้งนี้ ในส่วนของกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานนั้นยังไม่สอดคล้องกับแผนงานของสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 จึงยังไม่มียกงบประมาณสนับสนุนในกิจกรรมดังกล่าว

การพบปะพูดคุยเพื่อระดมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในครั้งนี้ ผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 ได้เสนอให้ตัวแทน/แกนนำชุมชนจัดประชุมทำความเข้าใจกับคนในชุมชนก่อนจัดกิจกรรมปักป้าย เนื่องจากการปักป้ายอาจส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของคนบางกลุ่มในชุมชน การจัดประชุมชี้แจงและทำความเข้าใจเพื่อให้ข้อมูลในเบื้องต้น ถือเป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจและยอมรับกฎ กติกาที่กำหนด

ภาพที่ 18 : การพบปะพูดคุยกับผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5

หลังจากพบปะพูดคุยกับผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ได้มีแนวคิดที่จะจัดประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนก่อนจัดกิจกรรมปักป้าย โดยแจ้งว่าจะนัดหมายกับทางคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา เพื่อกำหนดแนวทางในการจัดประชุมร่วมกับชุมชนต่อไป การพบปะพูดคุยกับผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 ในครั้งนี้ จึงถือเป็นการระดมความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกเพื่อร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ

การดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ ถือภาพสะท้อนศักยภาพของแกนนำชุมชนในมิติของการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Relationship management) ที่นำไปสู่การสนับสนุนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ

กิจกรรมที่ 7 : การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วม สำหรับเตรียมดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ

การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมก่อนดำเนินกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ถือเป็นการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Relationship management) ประการหนึ่ง เนื่องจากประเด็นเรื่องป่าชายเลน ซึ่งประเด็นด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ถือเป็นประเด็นที่มีผลกระทบต่อคนในชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และจะโยงไปถึงห่วงโซ่การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ดังนั้น ประเด็น

ดังกล่าวจึงอาจมีทั้งผู้ได้รับผลประโยชน์และผู้เสียผลประโยชน์ การสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

กิจกรรมครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มอบหมายให้ตัวแทน/แกนนำชุมชนนัดหมายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เพื่อประชุมระดมความคิดเห็นมีส่วนร่วมสำหรับเตรียมดำเนินงานขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ในส่วนของกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน (กิจกรรมปักป้าย) โดยชุมชนได้นัดหมายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ประชุมร่วมกันในวันที่ 28 ธันวาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา เพื่อชี้แจงข้อมูลการจัดกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในรูปแบบของกิจกรรมปักป้ายเขตอนุรักษ์

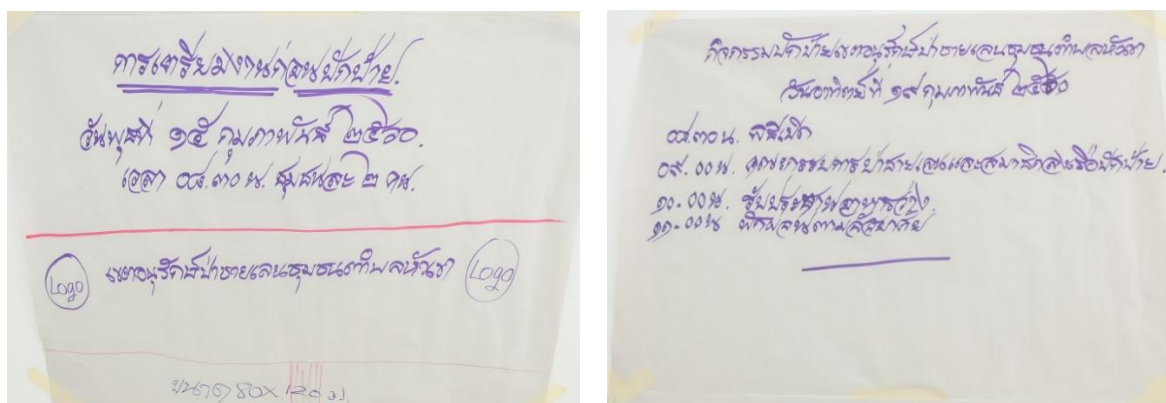
การจัดประชุมในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมอบรมรวม 17 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน นักวิจัยอิสระ ตัวแทนกลุ่มสตรีในชุมชน ตัวแทนกลุ่มอาชีพในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย อาชีพประมง รับจ้างทั่วไป และอาชีพค้าขาย ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม

การจัดประชุมครั้งนี้ เริ่มต้นจากประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาเล่าถึงความเป็นมาของการดำเนินกิจกรรมในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ โดยมีเป้าหมายเพื่อกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนและพันธุ์สัตว์น้ำ พร้อมสอบถามความคิดเห็นของแกนนำและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนที่เข้าร่วมประชุม โดยที่ประชุมมีมติเห็นชอบในการดำเนินกิจกรรมปักป้าย เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถกำหนดแนวเขตอนุรักษ์ได้อย่างชัดเจน และเป็นความต้องการของชุมชนที่เคยพูดคุยร่วมกันว่า ต้องการให้มีการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์มานานแล้วแต่ยังไม่ได้ดำเนินการ นอกจากนี้ ผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 ยังให้ความรู้เพิ่มเติมในส่วนของการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ และการจัดทำป้ายในรูปแบบที่เหมาะสม

การจัดประชุมในครั้งนี้จึงเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชนที่ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในการจัดกิจกรรมปักป้าย และเกิดความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก คือ สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5

หลังจากนั้น แกนนำและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในการดำเนินกิจกรรมได้ร่วมกันระดมความคิดเห็น และวางแผนการดำเนินกิจกรรมอย่างคร่าวๆ โดยกำหนดวันเตรียมงานก่อนปักป้าย และวางแผนการปักป้าย ก่อนที่จะเพิ่มเติมรายละเอียดเพื่อให้กิจกรรมเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนต่อไป

ภาพที่ 19 : การวางแผนกิจกรรมปักป้ายของชุมชน

กิจกรรมที่ 8 : จัดอบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ

ความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ โดยคนในชุมชน เนื่องจากจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการผลิตสื่อ ที่จะต้องผลิตโดยชุมชน เพื่อชุมชน และเป็นของชุมชน ซึ่งการประชาสัมพันธ์โดยคนในชุมชนมีข้อดีคือ ผู้ส่งสารเข้าใจบริบทการสื่อสาร และสามารถระดมการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนได้

การจัดอบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ ผู้วิจัยร่วมกับแกนนำชุมชนดำเนินการจัดอบรมในวันที่ 21 มกราคม 2560 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ (Empower) ด้านการประชาสัมพันธ์ของแกนนำชุมชน การจัดอบรมในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมอบรมรวม 8 คน ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน ตัวแทนชุมชน และตัวแทนกลุ่มสตรีในชุมชน เนื้อหาการอบรมประกอบด้วย การวางแผนเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรม/แผนชุมชนฯ

การอบรมในครั้งนี้ แกนนำชุมชนได้ร่วมกันวางแผนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน (กิจกรรมปักป้าย) และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานภายใต้ประเด็นที่วิทยากรกำหนด ประกอบด้วย ชื่อกิจกรรม หลักการและเหตุผล เป้าหมายของกิจกรรม วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม สื่อที่ใช้ งบประมาณ หน่วยงานที่รับผิดชอบ และการประเมินผลกิจกรรม โดยแกนนำชุมชนได้ร่วมกันกำหนดรายละเอียดการวางแผนดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ดังนี้

8.1 กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน (กิจกรรมปักป้าย)

กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน (กิจกรรมปักป้าย) เป็นกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ในแผนงานด้านทรัพยากรป่าชายเลนของแผนชุมชนฯ มีรูปแบบกิจกรรมแบบพึ่งตนเอง คือ เป็นกิจกรรมที่ชุมชนสามารถขับเคลื่อนงานด้วยตนเองได้ และเป็นกิจกรรมที่ยังไม่ได้ดำเนินการ โดย

แกนนำที่เข้าร่วมอบรมได้ร่วมกันระดมความคิดในการวางแผนประชาสัมพันธ์กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน (กิจกรรมปักป้าย) ดังนี้

ชื่อกิจกรรม	รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ)
เป้าหมายของกิจกรรม	มีคนชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างน้อย 150 คน
วัตถุประสงค์	1) เพื่อชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ 2) เพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ 3) เพื่อเป็นการกำหนดกติกาอย่างชัดเจน 4) เพื่อให้ชุมชนได้รู้แนวเขตอนุรักษ์
กลุ่มเป้าหมาย	เยาวชนและแกนนำชุมชน
ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม	1) จัดประชุมกรรมการชมรมอนุรักษ์ป่าชายเลน 2) ติดต่อประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3) แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการ 4) กำหนดรูปแบบและรายละเอียดของกิจกรรม
สื่อที่ใช้	1) หอกระจายข่าว/เสียงตามสายในชุมชน 2) สื่อบุคคล 3) ใบปลิว 4) Line/Facebook
งบประมาณ	รวมงบประมาณ 31,350 บาท
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	ชมรมอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลหัวเขา (ผู้รับผิดชอบหลัก) นักวิจัย ในโครงการการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นฯ, สำนักงานอนุรักษ์ ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 (ผู้รับผิดชอบรอง)
การประเมินผลกิจกรรม	นับจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม และสัมภาษณ์ผู้ที่มาเข้าร่วมกิจกรรม

8.2 กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน

กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ในแผนงานด้านทรัพยากรป่าชายเลน มีรูปแบบกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่น เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ต้องมีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก และเป็นกิจกรรมที่ยังไม่ได้ดำเนินการ โดยแกนนำที่เข้าร่วมอบรมได้ร่วมกันระดมความคิดในการวางแผนประชาสัมพันธ์กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน ดังนี้

ผู้เข้าร่วมอบรมได้ระดมความคิดในการวางแผนประชาสัมพันธ์กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ชื่อกิจกรรม	- รวบรวมข้อมูลจากการระดมความคิดของคนในชุมชน -
เป้าหมายของกิจกรรม	แกนนำชุมชนและคณะกรรมการป่าชายเลนจำนวน 40 คน

วัตถุประสงค์	1) เพื่อเพิ่มความรู้และประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน 2) เพื่อปรับใช้และขยายผลความรู้ที่ได้รับ
กลุ่มเป้าหมาย	คณะกรรมการป่าชายเลน และแกนนำชุมชน
ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม	1) จัดประชุมกรรมการป่าชายเลน 2) ติดต่อประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3) ขยายผลความรู้ที่ไปศึกษาดูงาน
สื่อที่ใช้	1) สื่อบุคคล 2) หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย 3) Line/Facebook
งบประมาณ	- รวบรวมข้อมูลจากการระดมความคิดของคนในชุมชน-
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	นักวิจัยในโครงการการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นฯ (ผู้รับผิดชอบหลัก) ชมรมอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลหัวเขา (ผู้รับผิดชอบรอง)
การประเมินผลกิจกรรม	ใช้แบบสอบถาม การนับจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการนำความรู้ไปขยายผล

ภาพที่ 20 : การร่วมระดมความคิดเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ

การจัดอบรมครั้งนี้ นอกจากแกนนำชุมชนได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นเพื่อวางแผนการดำเนินงาน ทั้ง 2 กิจกรรมแล้ว แกนนำชุมชนยังได้กระจายหน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินงานแต่ละส่วน เพื่อให้การทำงานเกิดความคล่องตัว โดยคำนึงถึงความถนัดในงานด้านต่างๆ ของแกนนำชุมชน และมีการกระจายบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม คือ

1) กิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) มีการกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11 : การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบในกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน”
(ปักปายเขตอนุรักษ์)

ภาระงาน	ผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
การประสานประธานในพิธี	นายยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า (บังอี)	ประสานประธานในพิธี คือ ผู้อำนวยการสำนักทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจากส่วนกลาง
การจัดทำสื่อป้าย	นายเฉลียว พิมพาชะโร (พีบิว) นายอรุพงศ์ บิลไธ้หมุด (แกนนำเยาวชน)	ป้ายหลักสำหรับปักในทะเลและป้ายไม้สำหรับปักไว้หน้าอาคารป่าชายเลน
ติดต่อเรือ	นางนัทธมน บุญยัง (ตัวแทนกลุ่มสตรี)	จำนวน 4 ลำ
อาหารว่าง	นางสาวนริสา หวังอารี (ตัวแทนกลุ่มสตรี)	ขนมในชุมชน
อาหารกลางวัน	นายยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า (บังอี)	ข้าวหมกไก่ในชุมชน
การประชาสัมพันธ์ข้อมูลในชุมชนเพื่อระดมการมีส่วนร่วม	แกนนำชุมชน	ผ่านสื่อบุคคล สื่อใหม่ สื่อสารผ่านหอกระจายข่าว และสื่อสารผ่านกิจกรรมทางศาสนา
การประสานผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณ	นายยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า (บังอี) นายเฉลียว พิมพาชะโร (พีบิว) นายสันติ บุรินทร์จิตร (บังเป็ก)	- งบประมาณการจัดทำป้ายจากสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 - สนับสนุนน้ำดื่มจากโตโยต้าสิงหนคร สงขลา
การประเมินผลโครงการ	แกนนำชุมชน	ประเมินผลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

จากการพิจารณาขอบข่ายงานในกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักปายเขตอนุรักษ์ฯ) ดังตารางข้างต้น พบว่า ขอบข่ายงานมีความหลากหลาย โดยหากมองในแง่ของทีมงานบริหารประเด็นนั้น จะสะท้อนองค์ประกอบของทีมงานที่มีส่วนผสมของการมีทักษะที่หลากหลาย โดยมีคนทำงานที่มีความสามารถและมีความถนัดแตกต่างกัน เช่นเดียวกับการกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบในกิจกรรมดังกล่าว ที่มีทั้งผู้เชี่ยวชาญในการประสานงาน การมีทักษะในการผลิตสื่อ การมีภูมิปัญญาด้านการทำอาหาร การมีความสามารถด้านการประชาสัมพันธ์ และการประเมินผล เป็นต้น

2) กิจกรรม “ทัศนศึกษาดูงาน” มีการกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 12 : การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบในกิจกรรม “ทัศนศึกษาดูงาน”

ภาระงาน	ผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
ประสานชุมชนพื้นที่สำหรับ ศึกษาดูงาน	นายยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า (บังอี) และนักวิจัย	เลือกพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และ ใช้การเดินทางไป-กลับเพื่อ ประหยัดงบประมาณ
ประสานรถทัวร์	นายสันติ บุรณวิจิตร (บังเป็ก) และนักวิจัย	เปรียบเทียบราคาที่เหมาะสม
การประชาสัมพันธ์ข้อมูลใน ชุมชนเพื่อเชิญชวนตัวแทน ชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรมศึกษาดูงาน	แกนนำชุมชน	ผ่านสื่อบุคคล สื่อใหม่ สื่อสาร ผ่านหอกระจายข่าว และสื่อสาร ผ่านกิจกรรมทางศาสนา
การประเมินผล	ตัวแทนเยาวชน	จัดทำแบบสอบถามเพื่อ ประเมินผล

จากการพิจารณาขอบข่ายงานในกิจกรรม “ทัศนศึกษาดูงาน” ดังตารางข้างต้น พบว่า ขอบข่ายงานประกอบด้วย การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ข้อมูล และงานประเมินผล โดยเมื่อเปรียบเทียบกับขอบข่ายงานในกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) พบว่า ขอบข่ายงานยังไม่หลากหลายมากนัก ทั้งนี้ เนื่องจากกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่น จึงยังไม่เห็นบทบาทของชุมชนที่ชัดเจนนัก ซึ่งแตกต่างกับกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) ที่เห็นบทบาทของคนในชุมชนอย่างชัดเจน เนื่องจากเป็นกิจกรรมในรูปแบบพึ่งตนเอง ที่ชุมชนขับเคลื่อนการดำเนินงานด้วยตนเอง

ทั้งนี้ ในส่วนของการมีส่วนร่วมนั้น จะเห็นได้ว่านอกเหนือจากการสะท้อนภาพการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนหลัก ตัวแทนกลุ่มเยาวชน และแกนนำจากชุมชนต่างๆ แล้ว การจัดอบรมในครั้งนี้ยังได้ขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชน โดยมีกลุ่มแกนนำสตรีในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการระดมความคิดเห็น เพื่อเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ นับเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชนที่เพิ่มขึ้นจากการประชุม/การจัดอบรมในครั้งนี้ที่ผ่านมา

ภาพที่ 21 : กลุ่มเป้าหมายนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้นจากการเข้าร่วมอบรมความรู้เรื่องการ
ประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ

กิจกรรมที่ 9 : การจัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย)

การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และผลิตสื่อ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในระดับของการวางแผน การเป็นผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิต จะเป็นการสร้างความตระหนักถึงการเป็นเจ้าของสื่อของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนสื่อ ตลอดจนส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ

หลังจากแกนนำชุมชนได้ร่วมกันคัดเลือกสื่อเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ผู้วิจัยได้นัดหมายแกนนำชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย) ในวันที่ 22 มกราคม 2560 ณ ชุมชนบ้านบ่อสวน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ (Empower) ด้านทักษะการผลิตสื่อของแกนนำชุมชน การจัดอบรมในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมอบรมรวม 7 คน ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน และตัวแทนชุมชน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อตามความต้องการของชุมชน คือ ความรู้เรื่องการผลิตสื่อป้าย โดยชุมชนเลือกใช้สื่อป้าย 2 รูปแบบ คือ

1. ป้ายเหล็กที่มีความคงทนถาวร จำนวน 4 ป้าย เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าแนวเขตพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอนุรักษ์ ป้ายในลักษณะนี้ชุมชนร่วมกันออกแบบในเบื้องต้น โดยออกแบบข้อความ การจัดวางโลโก้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การคัดเลือกสีที่เหมาะสม แล้วมอบหมายให้ร้านออกแบบสื่อที่เป็นเครือข่ายของแกนนำเป็นผู้ดำเนินการจัดทำ ในส่วนของงบประมาณในการจัดทำป้ายนั้นใช้งบประมาณจากสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5

2. ป้ายไม้ที่ติดตั้งไว้บริเวณอาคารป่าชายเลน เพื่อบ่งบอกว่าเป็นศูนย์รวมการทำงานของคณะกรรมการป่าชายเลน โดยป้ายไม้จะเป็นป้ายที่จัดทำขึ้นโดยกลุ่มตัวแทนเยาวชนในชุมชน

การจัดอบรมในครั้งนี้ เป็นการอบรมการผลิตสื่อป้าย ซึ่งเป็นป้ายไม้ที่จะนำไปใช้ติดตั้งบริเวณอาคารป่าชายเลน มีวิทยากร คือ นายเฉลียว พิมพ์พะโร (พีบิว) แกนนำชุมชนหลักที่มีความรู้ความ

เชี่ยวชาญด้านการผลิตสื่อบ้าย ผู้เข้าร่วมอบรม คือ กลุ่มตัวแทนเยาวชนในชุมชน เนื้อหาการจัดอบรม ประกอบด้วย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการผลิตสื่อบ้าย การใช้รูปแบบอักษรที่เหมาะสมกับงานป้ายแต่ละชนิด และเทคนิคการผลิตสื่อบ้าย ทั้งนี้ แกนนำและตัวแทนเยาวชนได้เลือกผลิตป้ายไม้ เนื่องจากให้เหตุผลว่าสามารถนำวัสดุอุปกรณ์บางอย่างในชุมชนมาใช้ประโยชน์ได้ และป้ายไม้มีความกลมกลืนกับงานป้ายชายเลน เพราะเป็นการสะท้อนความเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง

โดยเมื่อวิเคราะห์แนวคิดในการเลือกผลิตสื่อของกลุ่มแกนนำเยาวชน พบว่า กลุ่มแกนนำเยาวชนมีการวิเคราะห์การใช้ต้นทุนทรัพยากรภายในชุมชน เป็นการลดต้นทุนด้านงบประมาณค่าใช้จ่าย อีกทั้ง ยังคำนึงถึงรูปแบบสื่อที่สะท้อนความเป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับบริบทชุมชน

ภาพที่ 22 : บรรยากาศการอบรมการผลิตสื่อบ้าย

จากการอบรมดังกล่าว ตัวแทนแกนนำเยาวชนได้สะท้อนความรู้สึกว่า เป็นการอบรมที่สามารถเพิ่มทักษะในการผลิตสื่อบ้าย เนื่องจากแม้ว่าตนเองจะมีพื้นฐานเรื่องการจัดทำสื่อบ้ายอยู่แล้ว แต่การอบรมในครั้งนี้ทำให้ได้เรียนรู้เทคนิคต่างๆ และสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ในงานผลิตสื่อบ้ายได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง การสอนทักษะและความรู้จากวิทยากรซึ่งเป็นคนในชุมชนที่มีความสามารถ ทำให้สามารถเรียนรู้ได้ง่าย ทำความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว

ในส่วนของวิทยากร คือ คุณเฉลียว พิมพาชะโร (พี่บิว) ซึ่งเป็นแกนนำชุมชนที่มีความสามารถด้านการผลิตสื่อบ้ายนั้น ได้สะท้อนความรู้สึกว่า การเป็นวิทยากรโดยส่วนใหญ่จะเป็นในงานด้านอื่นๆ และยังไม่เคยเป็นวิทยากรในประเด็นเรื่องการผลิตสื่อ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดี และดีใจที่ได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน ซึ่งเป็นตัวแทนของคนในชุมชน

การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ จึงเป็นทั้งการพัฒนาศักยภาพของแกนนำเยาวชนให้กลายเป็นผู้ที่มีทักษะในการผลิตสื่อ และเกิดการยกระดับการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตสื่อในฐานะวิทยากรของแกนนำหลักในชุมชน

กิจกรรมที่ 10 : การจัดกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน ณ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านโคกพยอม อำเภอลง จังหวัดสตูล (Empower ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน)

การศึกษาดูงานเป็นสื่อกิจกรรม (Activity media) ชนิดหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากการสังเกตการณ์ เป็นการเปิดรับความรู้ใหม่ๆ ก่อให้เกิดความคิดต่อยอดจากความรู้เดิม เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

โดยกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมตามแผนงานด้านทรัพยากรป่าชายเลน มีรูปแบบเป็นกิจกรรมที่ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่น ซึ่งแกนนำชุมชนได้คัดเลือกเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่จะดำเนินงานตามแผนชุมชนฯ ทั้งนี้ ในการดำเนินกิจกรรมศึกษาดูงานอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งผู้วิจัยในฐานะผู้รับผิดชอบกิจกรรมร่วมกับแกนนำชุมชนได้ออกแบบกิจกรรมศึกษาดูงานในขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้เกิดการศึกษาดูงานแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

10.1 ขั้นตอนการผลิต (Pre-Production)

ในขั้นตอนนี้เป็นการวางแผนการจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน โดยผู้วิจัยร่วมกับแกนนำชุมชนดำเนินการเตรียมงานในส่วนต่างๆ ประกอบด้วย

10.1.1 การเตรียมคน (Who) จากการประชุมร่วมกับแกนนำชุมชน การจัดกิจกรรมในครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการประกอบด้วยแกนนำชุมชนจากทุกหมู่บ้าน และคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา จำนวน 40 คน โดยในการเตรียมกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมแกนนำชุมชนใช้วิธีการสื่อสารผ่านสื่อบุคคล หอกระจายข่าว และการประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้สนใจผ่านพิธีกรรมทางศาสนา

10.1.2 กำหนดประเด็น (What) ผู้วิจัยร่วมกับแกนนำชุมชนกำหนดประเด็นในการศึกษาดูงาน โดยแกนนำชุมชนสนใจศึกษาดูงานในประเด็นเรื่อง การบริหารจัดการป่าชายเลน เพื่อนำความรู้ดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางการบริหารจัดการป่าชายเลนในพื้นที่ และสนใจศึกษาสภาพพื้นที่ป่าชายเลนอื่นๆ เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนตำบลหัวเขาและพื้นที่ที่ศึกษาดูงาน

10.1.3 การคัดเลือกพื้นที่ที่จะศึกษาดูงาน (Where) ผู้วิจัยร่วมกับแกนนำชุมชนคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษาดูงาน โดยเน้นการศึกษาดูงานในเขตพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งแกนนำให้เหตุผลว่าการศึกษาดูงานในพื้นที่ใกล้เคียงจะมีความแตกต่างของระบบนิเวศป่าชายเลนไม่มากนัก สามารถนำความรู้มาปรับประยุกต์ใช้ได้ไม่ยาก โดยจากการประชุมร่วมกันมีข้อสรุปในการเลือกพื้นที่ที่จะศึกษาดูงาน (Where) คือ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านโคกพยอม อำเภอลง จังหวัดสตูล

10.1.4 การกำหนดวัน-เวลาในการศึกษาดูงาน (When) ผู้วิจัยร่วมกับแกนนำชุมชนกำหนดวัน-เวลาในการศึกษาดูงานโดยคำนึงถึงความสะดวกของกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งการจัดกิจกรรมดังกล่าวมีกำหนดจัดในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2560

10.1.5 การออกแบบกิจกรรมในเบื้องต้น (How) การออกแบบกิจกรรมในเบื้องต้นนั้นผู้วิจัยได้ประสานไปยังชุมชนพื้นที่ โดยให้ชุมชนพื้นที่เป็นผู้ออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของ

ชุมชน ซึ่งการออกแบบกิจกรรมประกอบด้วย การนำเสนอผลงานกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านโคกพะยอม การล่องเรือชมธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน การศึกษาศูนย์เรียนรู้ชุมชน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีกำหนดการที่ชุมชนพื้นที่กำหนดไว้ ดังนี้

กำหนดการศึกษาดูงานกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน หมู่ที่ 18 บ้านโคกพะยอม

- เวลา 10.30 น. คณะมาถึงศาลาที่ทำการกลุ่มฯ
- กล่าวต้อนรับ/อาหารว่าง
 - แนะนำกลุ่มฯ/นำเสนอการดำเนินงานกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน หมู่ที่ 18 บ้านโคกพะยอมเบื้องต้น
- เวลา 12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง
- เวลา 13.30 น. ล่องเรือชมคลองตึงหี
- ชมป่า
- เวลา 14.30 น. พักเบรก
- รับประทานอาหารว่าง ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน “โรงเรียน คลองโตะเหล็ม”
- เวลา 15.00 น. เวทีเสวนา ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน “โรงเรียนคลองโตะเหล็ม”
- การจัดการเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนเพื่อชุมชน
 - เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- เวลา 16.30 น. คณะเดินทางกลับ

10.2 ขั้นระหว่างการผลิต (Production)

ในขั้นตอนนี้เป็นการทัศนศึกษาดูงานในพื้นที่ ณ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านโคกพะยอม อำเภอละงู จังหวัดสตูล ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารเป้าหมายของการศึกษาดูงานเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันโดยในช่วงแรกมีการนำเสนอข้อมูลการดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านโคกพะยอมซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) มีการล่องเรือชมทัศนียภาพของคลองตึงหี ที่สะท้อนระบบนิเวศของป่าชายเลน และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการพูดคุย ชักถาม และการศึกษาในพื้นที่จริง ในขั้นตอนนี้ นอกจากกลุ่มเป้าหมายจะได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการป่าชายเลนแล้ว ยังเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายเพื่อต่อยอดการดำเนินงานในอนาคต

ภาพที่ 23 : บรรยากาศการศึกษาดูงานป่าชายเลน

10.3 ขั้นหลังการผลิต (Post-production)

ในขั้นตอนนี้เป็นกิจกรรมหลังการศึกษาดูงาน โดยหลังจากการศึกษาดูงานแกนนำชุมชนได้ประเมินผลกิจกรรม (Evaluation) ใน 3 รูปแบบ คือ

10.3.1 ประเมินผลโดยการนับจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ การจัดกิจกรรมศึกษาดูงานในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมรวม 42 คน ซึ่งบรรลุเป้าหมายจากการกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วม จำนวน 40 คน โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง ชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน ตัวแทนกลุ่มสตรี และตัวแทนชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนจากทุกหมู่บ้าน

10.3.2 ประเมินผลโดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่แกนนำเยาวชนเป็นผู้จัดทำร่วมกับแกนนำชุมชน แบบสอบถามดังกล่าวประกอบด้วยประเด็นต่างๆ คือ ความเหมาะสมระยะเวลาในการจัดกิจกรรม การได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชายเลน การนำความรู้ที่ได้รับไปขยายผล บอกต่อกับเพื่อนบ้าน ความร่วมมือของคนในชุมชน ผลตอบรับของคนในชุมชน ประโยชน์และความรู้ที่ได้รับ โดยมีผลประเมินจากแบบสอบถาม ดังนี้

ตารางที่ 13 : สรุปผลการประเมินกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน

หัวข้อ	ค่าเฉลี่ย
ความเหมาะสมระยะเวลาในการจัดกิจกรรม	4.36 คะแนน
ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชายเลน	4.59 คะแนน
นำความรู้ที่ได้รับไปขยายผล บอกต่อกับเพื่อนบ้าน	3.55 คะแนน
ความร่วมมือของคนในชุมชน	3.59 คะแนน
ผลตอบรับของคนในชุมชน	3.27 คะแนน
ประโยชน์และความรู้ที่ได้รับ	4.45 คะแนน

จากตารางข้างต้น พบว่า กลุ่มแกนนำผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจต่อการได้รับความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.59 คะแนน รองลงมาได้แก่ ประโยชน์และความรู้ที่ได้รับ มีค่าเฉลี่ย 4.45 คะแนน ความเหมาะสมระยะเวลาในการจัดกิจกรรม มีค่าเฉลี่ย 4.36 คะแนน ความร่วมมือของคนในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 3.59 คะแนน นำความรู้ที่ได้รับไปขยายผล บอกต่อกับเพื่อนบ้าน มีค่าเฉลี่ย 3.55 คะแนน และผลตอบรับของคนในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 3.27 คะแนนตามลำดับ

นอกจากนี้ แกนนำชุมชนยังข้อเสนอแนะประเด็นอื่นๆ เพิ่มเติมดังนี้

- ต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเกิดขึ้นตลอด เพื่อจะได้ต่อยอด ได้มีส่วนร่วม ได้มาบริหาร และบอกกล่าวสู่คนรุ่นใหม่ที่รับช่วงต่อ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้พี่น้องในชุมชน

- อยากให้ชุมชนมีความสามัคคีมากขึ้น
- ทำให้ชุมชนสามารถเรียนรู้เรื่องการทำสื่อที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนมากขึ้น
- ควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวกับป่าชายเลนมาสานต่อให้ความรู้กับประชาชน
- ต้องการให้ทางมหาวิทยาลัยหาดใหญ่เข้ามาทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- ควรจัดให้มีกิจกรรมเป็นประจำ
- ควรขยายเวลาในการจัดกิจกรรมเพิ่มขึ้น
- ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับรู้กิจกรรมมากขึ้น
- ในพื้นที่ป่าชายเลนตำบลห้วยเขาควมมีการจัดทำประวัติความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ควรมีการแต่งตั้งกรรมการให้ชัดเจน และจัดทำเป็นบอร์ดรายชื่อ
- ควรมีการจัดประชุมประจำเดือนภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีการทำงานหรือพบปะพูดคุย

สัปดาห์ละ 1 ครั้ง

- ควรจัดให้มีกิจกรรมศึกษาดูงานอย่างน้อยปีละ 1 -2 ครั้ง ตามความเหมาะสม
- ควรมีการนำนักเรียนในพื้นที่มาศึกษาดูงานป่าชายเลนอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
- ควรมีการดึงองค์กรภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมด้วย

- ควรจัดทำให้พื้นที่ป่าชายเลนตำบลห้วยเขาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและที่พักผ่อนหย่อนใจ
- ควรมีการระดมทุนหรือหารายได้เข้าองค์กร
- ควรเพิ่มการปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนรักธรรมชาติและป่าชายเลน

จากการพิจารณาข้อเสนอแนะดังกล่าว พบว่า นอกเหนือจากข้อเสนอแนะต่อการจัดกิจกรรมที่แกนนำชุมชนต้องการให้จัดอย่างต่อเนื่องแล้ว แกนนำชุมชนยังเกิดการต่อยอดความรู้ ความคิด จากการรับฟังข้อมูลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำมาปรับใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชายเลนตำบลห้วยเขา เช่น ประเด็นการจัดทำประวัติความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การทำให้พื้นที่ป่าชายเลนตำบลห้วยเขาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและที่พักผ่อนหย่อนใจ การระดมทุนหรือหารายได้เข้าองค์กร เป็นต้น

10.3.3 การประเมินผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน โดยประเมินผลในประเด็นความรู้ที่ได้รับ และแนวทางการขยายผลความรู้ ซึ่งแกนนำได้ให้ข้อมูลดังนี้

ตารางที่ 14 : การประเมินผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน

หมู่ที่	ชื่อ	สรุปความรู้ที่ได้รับ	การนำไปขยายผล		
			กลุ่มเป้าหมาย (ขยายผลกับใคร)	วิธีการขยายผล	การประเมินผล (จากการขยาย ผลความรู้)
1	ดลหะ สะระมะหมัน	- ได้รับความรู้ ความอบอุ่น และความเป็นกันเอง	เยาวชนและชาวบ้านใน ชุมชน	ประกาศเสียงตาม สาย	ให้ความรู้กับ ชาวบ้านที่ไม่รู้ เรื่องป่าชาย เลนให้มาก
	สุชาดา มณีตัน	เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับ ชาวบ้าน เรื่องการเป็นเขต อนุรักษ์ที่ควรรักษาให้มี ความอุดมสมบูรณ์ต่อไป	ชุมชน คนในครอบครัว	เสียงตามสาย/ โทรศัพท์	
2	รัชณี สุวรรณพิบูลย์	ได้รู้เกี่ยวกับธรรมชาติป่าชาย เลน ได้สร้างมนุษยสัมพันธ์ กับตัวแทนชุมชน รู้สึกภูมิใจ	ลูกหลาน ญาติ กลุ่มนวด แผนไทย	ปากต่อปาก	
	ลัดดา มณีโชติ	ได้รับความรู้หลากหลาย ประเด็น	คนในครอบครัว เพื่อนฝูง ญาติมิตร	บอกต่อ พูดคุย	ได้รับความรู้ ต่อจากเรา และนำไป ปฏิบัติต่อ ปลูกจิตสำนึก

หมู่ที่	ชื่อ	สรุปความรู้ที่ได้รับ	การนำไปขยายผล		
			กลุ่มเป้าหมาย (ขยายผลกับใคร)	วิธีการขยายผล	การ ประเมินผล (จากการขยาย ผลความรู้)
	พวงแข สุวรรณ	ได้ความรู้เรื่องป่าชายเลน	ลูก เพื่อนฝูง ญาติ	พูดคุย บอกต่อ	คนที่เราไป บอกต่อ คนที่ รักป่าชายเลน
	สุนนต์ ไชยชาติ	ได้เรียนรู้เรื่องการศึกษา และความรู้เรื่องป่าชายเลน รวมถึงการปลูกฝังให้เยาวชน ใกล้ชิดธรรมชาติ เป็นคนดี ของสังคม	ครอบครัว และชุมชน	บอกต่อคนใน ชุมชน	คนในชุมชน ได้รับความรู้ จากเรา แล้ว นำไปปฏิบัติ ต่อ
	ละม่อม มณีวงศ์	ได้เรียนรู้เรื่องป่าชายเลน	กลุ่มสมาชิกป่าชายเลน	บอกต่อ/ ประชาสัมพันธ์	
3	หมัดอาหลี หมัดสุเด็น อรุพงศ์ บึงโต๊ะหมุด	- ชุมชนโคกพยอมมีความ ร่วมมือในการปลูกป่าและ รักษาป่าชายเลน ชาวบ้าน ทุกคนให้ความรักความ สามัคคี - ชุมชนสามารถสร้าง โรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ ของชุมชนเอง และสามารถ สร้างอาสาสมัครที่เป็น ชาวต่างชาติเพื่อพัฒนา ชุมชน	คนในชุมชน	- นัดประชุมผู้นำแต่ ละครอบครัว หรือ ชุมชน - ประชาสัมพันธ์ หรือทำป้ายไว้นิล เพื่อให้คนในชุมชน ได้รับความรู้	ได้ผลลัพธ์ที่ดี และประสบ ผลสำเร็จ
	สุวิณา บุณนาค	ได้รับความรู้เรื่องป่าชายเลน วิธีการอนุรักษ์ การนำเสนอ สู่ชุมชน สู่เยาวชนรุ่นต่อไป ให้นำไปพัฒนาชุมชนต่อไป	นำไปบอกต่อเยาวชนและ คนในหมู่บ้านให้รู้ถึง ประโยชน์ของป่าชายเลน	บอกต่อและเล่า เรื่องราวที่ได้ไปรับรู้	
	อนุสรณ์	ได้ความรู้จากการฟังคนที่มี ประสบการณ์มายาวนาน และจะนำความรู้ที่ได้รับไป ปรับปรุงในหมู่บ้านให้ดีขึ้น โดยขั้นแรกคือการรวมคน อย่างไรให้เป็น	เพื่อนๆ, เด็ก, วัยรุ่น, เยาวชน, ชาวบ้าน	ชักชวนให้มาร่วม งาน ร่วมกิจกรรม ปลูกป่าชายเลน การเข้าร่วม กิจกรรมที่ป่าชาย เลนจัดขึ้น และ	คนจะมาร่วม กิจกรรมมาก ขึ้น

หมู่ที่	ชื่อ	สรุปความรู้ที่ได้รับ	การนำไปขยายผล		
			กลุ่มเป้าหมาย (ขยายผลกับใคร)	วิธีการขยายผล	การ ประเมินผล (จากการขยาย ผลความรู้)
		ปักแผ่นมั่นคง แต่ต้องใช้ เวลาพูดคุยกับชาวบ้านด้วย วิธีการต่างๆ ให้เขาเข้าใจ มากขึ้น จนกระทั่งได้มา รวมตัวกับกลุ่มเรา แล้วก็ ชักชวนคนต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งได้รับความสำเร็จ		การพูดคุยผ่านสภา กาแพ	
	ยุทธนา จิตต์โตะเหล่า	ได้เห็นความสามัคคี ของคน ในชุมชน ความร่วมมือใน การจัดการกับป่าชายเลน	กลุ่มเยาวชน และคนใน ชุมชน	จัดกิจกรรมให้เกิด ขึ้นอยู่เป็นประจำ ที่ป่าชายเลนของ ตำบลหัวเขา	โครงการนี้ สร้างชาวบ้าน ให้รู้จักใช้สื่อ ประชาสัมพันธ์ บอกต่อให้ ชาวบ้านเข้า มามีส่วนร่วม
4	ผัดติหะ หมดโตะ แหะ ใบตะ คงคาลิหมิน	- ได้รับความรู้เรื่องการศึกษาออก ระบบ - ได้เห็นถึงป่าชายเลนที่ สมบูรณ์ - เห็นการปลูกฝังเยาวชน ทางไกลยาเสพติด	ชุมชน	ประชาสัมพันธ์/ ปลูกจิตสำนึก รวม มือกับชาวบ้านหา แนวร่วมให้ขึ้น	ป่าชายเลน จะต้อง สมบูรณ์ขึ้น มี ปูม้าเยอะขึ้น
	เจษฎา หลงสามะ นิพัฒน์ ศรีคงคา	ได้รับความรู้เรื่องสภาพพื้นที่ป่า ชายเลน ความเป็นมาของ ชุมชนต่างกัน นำมา แลกเปลี่ยนในความรู้ด้าน วิชาการ นำความรู้ที่ได้ไปใช้ ปรับปรุงในพื้นที่	นักเรียน นักศึกษาต่างๆ ที่มาเยี่ยมชม คนในชุมชน และประชาชนทั่วไปที่มา เยี่ยมชม	การพูดคุยและ แลกเปลี่ยน ความเห็น, พิมพ์ เป็นหนังสือหรือ เอกสารต่างๆ	วางแผนงาน ต่างๆ ทั้งใหม่ และเก่า เพื่อ นำไปปฏิบัติงาน ต่อไป
	นายประจักษ์ แอระห์ นายพรเทพ หมดสะ อุณ นายอรุณ ขวัญตะเบน	รู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของ คนในชุมชน ได้สร้างกลุ่ม อนุรักษ์ในพื้นที่ของชุมชน รู้จักการวางระบบ ระเบียบ การจัดการในพื้นที่	- คณะกรรมการชุมชน - ชาวบ้าน - เยาวชน - ชุมชนใกล้เคียง	นำเรื่องราวที่ได้ ศึกษาดูงาน ไป พูดคุยในสิ่งที่ได้ เห็นกับคนในชุมชน	คนในชุมชน และชุมชน ใกล้เคียงจะได้ มีสมาชิก เกิดขึ้น

หมู่ที่	ชื่อ	สรุปความรู้ที่ได้รับ	การนำไปขยายผล		
			กลุ่มเป้าหมาย (ขยายผลกับใคร)	วิธีการขยายผล	การ ประเมินผล (จากการขยาย ผลความรู้)
		เกิดการนำความรู้ที่ได้รับใน ประเด็นต่างๆ ไปปรับใช้ใน ชุมชน			
	นริศรา หวังอารี	ได้รับความรู้เกี่ยวกับ การศึกษานอกหลักสูตรและ การบริหารจัดการ เกี่ยวกับปัญหาของชุมชน และรักษาสีงแวดล้อม การ จัดการกับปัญหาการไม่รู้ของ ชุมชน เปลี่ยนทัศนคติของ ชาวบ้านแบบเดิมๆ เน้นนำ การพัฒนาการศึกษาแบบ สร้างสรรค์เพื่อความยั่งยืน ของสีงแวดล้อมและ การศึกษาของ เยาวชนใน อนาคต	แกนนำ, ชาวบ้านที่มีส่วน เกี่ยวข้องในพื้นที่, เยาวชน	การชักชวนแกนนำ และชาวบ้าน มา อธิบายผลดี ของ การไปดูงานของคน ในชุมชนที่ประสบ ความสำเร็จใน หลายๆ โครงการ โดยเฉพาะการ ประชาสัมพันธ์ให้ ความรู้โดยการใช้ เสียงตามสาย แผ่น ป้ายรณรงค์ การทำ สื่อสิ่งพิมพ์ แจก ตามหมู่บ้านหรือ โรงเรียนเป็นต้น	คาดว่าจะ ได้รับความ สนใจจาก ชาวบ้านและ องค์กรผู้นำ ต่างๆในชุมชน ในการ ตระหนัก การ ตื่นรู้ของ ชาวบ้านและ ประชาชน ทั่วไป การ ปลูกจิตสำนึก ของเยาวชน ต่อยอดไปถึง เยาวชนรุ่น ต่อไป
5	สันติ บุรันวิจิตร	ความรู้เรื่องการอนุรักษ์พื้นที่ ป่าชายเลนให้คนในชุมชนได้ มีส่วนร่วมด้วยใจ การมีน้ำใจ ที่จะช่วยกันดูแลและการ สร้างความสามัคคีในชุมชน เพื่อต่อยอด หรือให้คนรุ่น ต่อไปได้รับผลประโยชน์จาก ธรรมชาติที่แท้จริง และได้มี พลังกลับไปปรับบางสิ่ง บางอย่างที่ชุมชนพื้นที่ ตนเอง หรือสีงที่ควรพัฒนา เช่นเดียวกับเรื่อง	บุคคลในชุมชนต่างๆ ไปและ นักเรียน, กลุ่มแม่บ้าน, กลุ่ม ชุมชน	บอกกล่าวถึงการมี ความสามัคคีและ การมีใจรัก การ รักษาสีงแวดล้อมและเพื่อ จะได้ให้ชีวิตของคน รุ่นต่อไปได้รับ ประโยชน์ในภาย ภาคหน้า วิธีการ ต่างๆ ตามขั้นตอน แต่ละหัวข้อที่ ผู้บรรยายได้กล่าว	ได้รู้ถึงการ สื่อสารให้ เหมาะสมกับ สถานการณ์ และได้ปรับใช้ ในการให้ทุกๆ คนมาร่วม กิจกรรมที่จะ เกิดขึ้นว่าจะ สื่อสารแบบ ไหน ชนิดไหน

หมู่ที่	ชื่อ	สรุปความรู้ที่ได้รับ	การนำไปขยายผล		
			กลุ่มเป้าหมาย (ขยายผลกับใคร)	วิธีการขยายผล	การ ประเมินผล (จากการขยาย ผลความรู้)
		สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ความ สามัคคีของชุมชน		มา การรณรงค์ให้ ความรู้แก่เยาวชน การเรียนรู้หรือการ ให้การศึกษาออก ระบบในวันอาทิตย์	
	ดอนร่อหมาน จิตรดำริ	ดีมาก เข้าใจง่าย	ชุมชน		บอกต่อให้ ชุมชนได้รับรู้
	หมัดยุโสบ หมดนิยม	ได้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับป่าชายเลน การฝึก ทักษะการพูดแนะนำพื้นที่	พูดให้ชุมชนรับรู้และเข้าใจ ในการทำงาน	นำความรู้ที่ได้ไป บอกกับชุมชน เพื่อที่จะทำให้ ชุมชนเดินหน้า ต่อไป	บอกต่อให้ ชุมชนได้รับรู้
5	ร่อเถด บุรันวิจิตร	ได้รับความรู้ครบวงจร รอบ ด้าน ผู้บรรยายใช้คำพูด สำนวน มีตรรกะชัดเจน ชัด คำ ใช้เวลาเหมาะสม ชวน กระตุ้นให้เกิดพลังผลักดัน ให้มีป่าชุมชนทั่วประเทศ ที่ น่ายกย่องมากคือ พื้นที่แห่ง นี้เน้นเรื่องคุณธรรม ปลอด เรื่องอบายมุขต่างๆ บรรยายอย่างเป็นแบบอิสลาม โดยแท้	หลังจากฟังบรรยาย ก็เกิด การขยายผลอยู่ในใจ และ ต้องการให้กิจกรรมในพื้นที่ เป็นรูปธรรมเป็นลำดับ	นำเรื่องที่ได้ฟังและ ได้เห็น ไปเล่าให้คน ทุกระดับ และทุก แห่งที่เหมาะสม	หากทุกคนไป พูดขยายผลก็ จะทำให้ชุมชน พัฒนาขึ้น
6	มุฮัมหมัด เจ๊ะลัก	ความรู้เรื่องป่าชายเลน และ ความร่วมมือของชุมชนบ้าน โคกพะยอม ชาวบ้านช่วยกัน ดูแลและรักษา	ชาวบ้านในชุมชน เยาวชน	ประธานหมู่บ้าน	ขยายความรู้ ในชุมชน
	สุดา ไทญ้อย	การรวมตัวของคนในชุมชน ความเข้มแข็งและความ มุ่งมั่นในชุมชน และการ เสียสละเวลาของแต่ละคน	อาสาสมัครในชุมชนและ ใน พื้นที่ที่รับผิดชอบ	จัดประชุมเพื่อ ขยายความรู้	ติดตามผลงาน กับกลุ่มที่รับ ความรู้ต่อจาก เรา

หมู่ที่	ชื่อ	สรุปความรู้ที่ได้รับ	การนำไปขยายผล		
			กลุ่มเป้าหมาย (ขยายผลกับใคร)	วิธีการขยายผล	การ ประเมินผล (จากการขยาย ผลความรู้)
7	อจธรา มณีวงศ์	ได้ความรู้เรื่องป่าชายเลนใน หลากหลายด้าน อีกทั้ง ได้ เคยเข้าร่วมปลูกป่าชายเลน บริเวณอาคารเฉลิมพระ เกียรติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536	คนในชุมชน	การเล่าให้คนใน ชุมชนฟัง	
	สนิธ กลิ่นบรรจง	ได้ความรู้เกี่ยวกับชุมชน	คนในชุมชน	บอกต่อคนใน ชุมชน	
	นวล กลิ่นบรรจง	ได้ความรู้เกี่ยวกับป่าโกงกาง	คนในชุมชน เพราะเป็น กรรมการชุมชน	บอกต่อคนใน ชุมชน	
	นางหลบ มินากร	ได้เห็นป่าชายเลนในพื้นที่	บอกลูกหลาน ถึงความ สมบูรณ์ ความสวยงามของ ป่าชายเลน		
	อวบ โพธิ์ทอง	ประทับใจป่าชายเลน	บอกคนในครอบครัว คนใน ชุมชน	ไปเล่าให้ฟัง	
	เฉลียว พิมพ์ชะโร	ได้รับความรู้การสอน เยาวชน และขั้นตอนการ บริหารป่าชายเลนที่มีการ บริหารที่ผิดแปลกจากที่อื่น และแบบตัวของตัวเอง	คนใน ต.หัวเขา	ให้คนที่ทำการ ประมงได้รับรู้และ คนที่อยู่ในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชน	ได้เรียนรู้ในสิ่ง ที่ไม่รู้และ นำไปพัฒนา
8	สุคนธ์ คังคะโน	ได้ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียน และป่าไม้ที่สวยงาม	ขยายผลกับลูก และคนใน ชุมชน	บอกในที่ชุมชน	

เมื่อพิจารณาจากตารางข้างต้น พบว่า แกนนำชุมชนเลือกใช้แนวทางในการเผยแพร่ขยายผลความรู้จากการศึกษาดูงานผ่านสื่อที่มีความหลากหลาย ได้แก่ การเป็นสื่อบุคคลบอกต่อ การใช้หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย โทรศัพท์ การจัดประชุม การจัดทำเป็นเอกสาร ทั้งนี้ หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินกิจกรรมพบว่า แกนนำชุมชนได้นำความรู้ไปขยายผลในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกิจกรรม "รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน" (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ)

กิจกรรมที่ 11 : การจัดประชุมเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ)

การจัดประชุมเตรียมความพร้อมก่อนการจัดกิจกรรม เป็นการติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน ถือเป็นการรายงาน (Reporting) ในกระบวนการบริหารงาน โดยการรายงานจะทำให้ทราบถึงผลการปฏิบัติงานซึ่งจะถูกนำเสนอผ่านวิธีการสื่อสาร (Communication) ในรูปแบบต่างๆ เช่นเดียวกับการจัดประชุมเตรียมความพร้อมก่อนการดำเนินกิจกรรม

หลังจากแกนนำชุมชนได้วางแผนการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว แกนนำชุมชนได้นัดหมายผู้มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2560 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ที่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยมีเป้าหมายเพื่อร่วมกันวางกำหนดการที่ชัดเจนอีกครั้ง การจัดประชุมเตรียมความพร้อมสำหรับจัดกิจกรรมในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมรวม 8 คน ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง ชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน ตัวแทนชุมชน และตัวแทนกลุ่มสตรี โดยแกนนำชุมชนได้รายงาน (Reporting) ความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้านต่างๆ ดังนี้

11.1 การเตรียมความพร้อมของงาน นายยุทธนา จิตต์ไธสง (บังอี่) ได้กล่าวถึงการเตรียมความพร้อมในเรื่องการประสานงานด้านต่างๆ โดยผู้รับผิดชอบดำเนินงานได้ประสานเรือโดยสาร อาหารว่าง อาหารกลางวัน ประสานผู้เข้าร่วม และประสานประธานเปิดงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

11.2 ความคืบหน้าในการจัดทำป้ายเขตอนุรักษ์ฯ นายเฉลิม พิมพาชะโร (พีบิว) ได้รายงานความคืบหน้าในการจัดทำป้ายเขตอนุรักษ์ฯ ที่จะใช้สำหรับปักป้ายในทะเลว่า การจัดทำป้ายวัสดุจะเป็นป้ายเหล็กขนาด 0.60X1.20 เมตร เพื่อความคงทนถาวร พื้นสีของป้ายจะเป็นสีเขียวเพื่อสะท้อนสัญลักษณ์ของความ เป็นป่าชายเลน ใช้ตัวอักษรสีขาวเพื่อให้คนในชุมชนสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน และมีโลโก้ผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งประกอบด้วย กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ชมรมอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลหัวเขา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

ภาพที่ 24 : ลักษณะป้ายเขตอนุรักษ์ฯ ที่ใช้ในกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน”

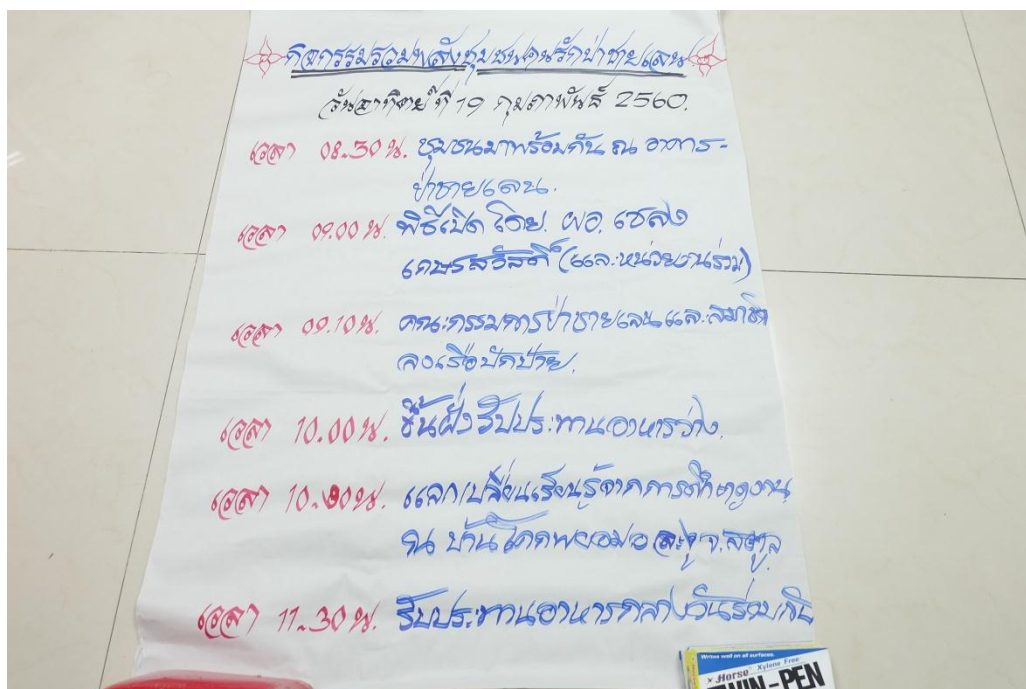
11.3 การเตรียมการวางเสาเพื่อเป็นฐานในการติดตั้งป้ายเขตอนุรักษ์ฯ สำหรับการเตรียมการวางเสาเพื่อเป็นฐานในการติดตั้งป้ายเขตอนุรักษ์ฯ นั้น ชุมชนจะดำเนินการในช่วงบ่ายหลังจากเสร็จสิ้นการประชุม โดยจะวางเสาเพื่อเป็นฐานในการติดตั้งป้ายเขตอนุรักษ์ฯ จำนวน 4 เสา ตามแนวเขตพื้นที่ที่สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 เป็นผู้ร่วมกำหนด

ภาพที่ 25 : บรรยากาศการจัดประชุมเตรียมความพร้อมในการดำเนินกิจกรรม
“รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน”

11.4 การวางกำหนดการดำเนินกิจกรรม แกนนำชุมชนได้ร่วมกันวางกำหนดการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการจัดกิจกรรมดังกล่าวจะใช้ดำเนินการตั้งแต่วันที่ 08:30 – 12:00 น.

ภาพที่ 26 : กำหนดการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน”

การจัดประชุมครั้งนี้ทำให้การดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแกนนำชุมชนจะนำข้อมูลกำหนดการไปประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับทราบและเข้าร่วมกิจกรรมผ่านช่องทางต่างๆ ที่แกนนำได้คัดเลือกไว้ต่อไป

กิจกรรมที่ 12 : การจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์)

สื่อกิจกรรม (Activity media) เป็นสื่อที่มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างทักษะและการเรียนรู้ อีกทั้งยังเป็นสื่อที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ในหลากหลายรูปแบบ โดยการออกแบบสื่อกิจกรรม (Activity media) จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนอย่างเป็นระบบ

หลังจากขั้นตอนก่อนการดำเนินกิจกรรม (Pre Production) “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์) ซึ่งแกนนำชุมชนได้ร่วมกันวางแผนกิจกรรมผ่านการจัดประชุมเตรียมการปักป้ายการปักฐานเสาสำหรับปักป้ายในทะเลทั้ง 4 จุดเป็นที่เรียบร้อยแล้วนั้น ในขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม (Production) แกนนำชุมชนได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์) ในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2560 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ที่ 2) โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 159 คน ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ผู้นำทางศาสนา ผู้อำนวยการกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน ตัวแทนชุมชนจากทุกหมู่บ้าน ตัวแทนกลุ่มสตรี

นักเรียนจากสถาบันการศึกษาในชุมชน ได้แก่ โรงเรียนวัดบ่อทรัพย์ โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม การศึกษานอกโรงเรียน ตัวแทนจากศูนย์โตโยต้าสิงหนคร สงขลา ตัวแทนจากมูลนิธิชัยพัฒนา ทหารในพื้นที่ และนักข่าวอิสระ โดยมีลำดับของการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

12.1 บอกเล่าที่มาของการจัดกิจกรรม ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยได้เล่าถึงที่มาของการจัดกิจกรรม ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ และเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยภายใต้งบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมหน้าใหม่เกิดความเข้าใจในเบื้องต้นถึงที่มาของที่ดำเนินกิจกรรม

12.2 ทบทวนข้อมูลทรัพยากรป่าชายเลน ในขั้นตอนนี้ นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า (บังอี) ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ได้เน้นย้ำที่มาของการดำเนินกิจกรรม โดยบอกเล่ารายละเอียดการเตรียมการก่อนดำเนินกิจกรรม เช่น การจัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การประชุมเตรียมการ การปักเสาในทะเล เป็นต้น พร้อมบอกเล่าข้อมูลความเป็นมาและความสำคัญของป่าชายเลนในชุมชน เพื่อให้กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้รู้จักป่าชายเลนมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 27 : นายยุทธนา จิตต์ไธ้เหล่า บอกเล่าที่มาของการจัดกิจกรรมและความสำคัญของป่าชายเลน

12.3 การกล่าวรายงานและกล่าวเปิดงาน ในขั้นตอนนี้ผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 นายเชลง เกสรสวัสดิ์ ผู้มีส่วนสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมได้กล่าวรายงาน และผู้อำนวยการกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจากส่วนกลาง นายเกรียง มหาศิริ ได้กล่าวเปิดงาน พร้อมทั้งให้ความรู้เรื่องความสำคัญของป่าชายเลนและการร่วมกันอนุรักษ์ดูแล

ภาพที่ 28 : การกล่าวรายงานและกล่าวเปิดงาน

12.4 การกล่าวแสดงความรู้สึกของแกนนำเยาวชน ในขั้นตอนนี้ นายอรุณพงศ์ บิลโตะหมุด (ฐูเซ็น) แกนนำเยาวชนที่เป็นแกนนำหลักในการจัดทำป้ายเพื่อติดตั้งบริเวณหน้าอาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ กล่าวแสดงความรู้สึกที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำป้ายในครั้งนี้ ซึ่งเป็นการสะท้อนความภาคภูมิใจของกลุ่มแกนนำเยาวชนที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ

12.5 การสวดมนต์ให้พรก่อนปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ ในขั้นตอนนี้เป็นการสวดมนต์ให้พรโดยผู้นำทางศาสนาพุทธ คือ เจ้าอาวาสวัดสุวรรณคีรี ซึ่งเป็นการสะท้อนการอยู่ร่วมกันของชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม

ภาพที่ 29 : การสวดมนต์ให้พรก่อนปักป้ายอนุรักษ์ฯ

12.6 การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตพื้นที่ป่าชายเลน ในขั้นตอนนี้กลุ่มแกนนำและคนในชุมชนได้ร่วมกันปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำบริเวณเขตพื้นที่ป่าชายเลน เพื่อเป็นการขยายพันธุ์สัตว์น้ำ โดยกิจกรรมดังกล่าวเป็นการมุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่

ภาพที่ 30 : การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตพื้นที่ป่าชายเลน

12.7 การปักป้ายเขตอนุรักษ์ ในทะเล ในขั้นตอนนี้แกนนำชุมชนได้ร่วมกันนำป้ายที่จัดทำไว้ลงเรือจำนวน 4 ลำ เพื่อร่วมกันปักป้ายเขตอนุรักษ์ ในจุดที่แกนนำชุมชนได้เตรียมการปักเสาไว้ ซึ่งในขั้นตอนนี้สะท้อนภาพการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 31 : บรรยากาศการลงเรือปักป้ายเขตอนุรักษ์ ในทะเล

12.8 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์การศึกษาดูงาน หลังจากแกนนำชุมชนร่วมกัน ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ ในทะเลเรียบร้อยแล้ว ในขั้นตอนนี้ แกนนำชุมชนได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อ จากประสบการณ์การศึกษาดูงาน ซึ่งถือเป็นการขยายผลความรู้จากกิจกรรมศึกษาดูงานที่ผ่านมา

ภาพที่ 32 : กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์การศึกษาดูงาน

การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ สะท้อนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอก เช่น กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งจากส่วนกลางและ ส่วนภูมิภาค ศูนย์โตโยต้าสิงหนคร ตัวแทนจากมูลนิธิชัยพัฒนา นักข่าวอิสระ โดยจากการจัดกิจกรรม ดังกล่าว แกนนำชุมชนสะท้อนว่า เป็นการระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งโดย ปกติแล้วการระดมการมีส่วนร่วมในชุมชนนั้นค่อนข้างยาก และกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่ผ่านมา มี ผู้เข้าร่วมไม่มากนัก แต่การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมหลากหลายอาชีพ หลากหลายองค์กร อีกทั้ง ยังทำให้ชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิมได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ภาพของความเป็นพหุ วัฒนธรรมชัดเจนขึ้น และทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงการอนุรักษ์ป่าชายเลน รวมทั้งทำให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้รู้จักป่าชายเลนเพิ่มขึ้นอีกด้วย

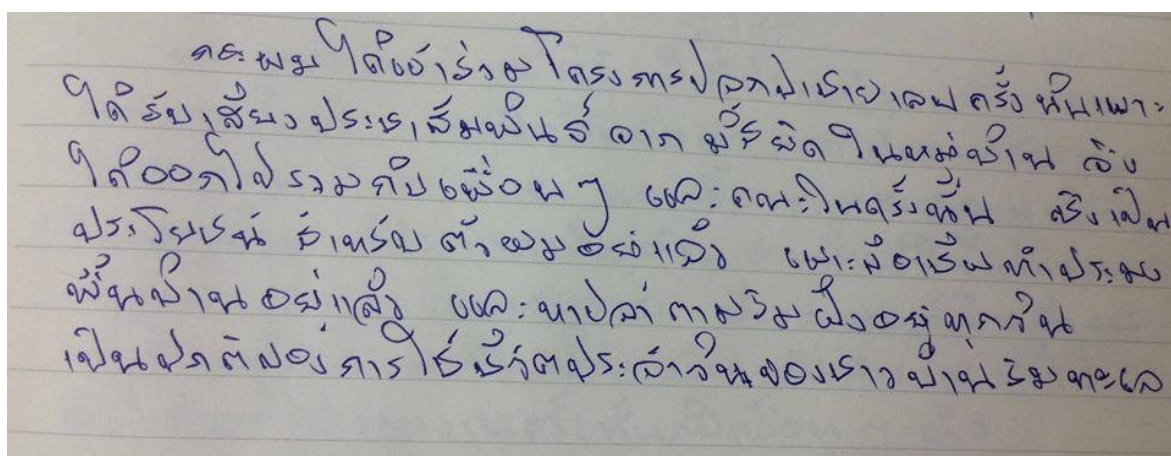
กิจกรรมที่ 13 : การจัดประชุมระดมความคิดเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรม

การประเมินผล (Evaluation) เป็นขั้นตอนหลังการดำเนินกิจกรรม โดยเป็นการติดตามผลการดำเนินงานว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ การจัดกิจกรรมประสบผลสำเร็จหรือมีข้อควรปรับปรุงอย่างไรบ้าง

หลังจากดำเนินกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ตามที่กำหนดไว้ทั้ง 2 กิจกรรม ผู้วิจัยได้จัดประชุมแกนนำชุมชนเพื่อระดมความคิดในการประเมินผลโครงการ ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2560 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ที่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยมีเป้าหมายเพื่อร่วมกันระดมความคิดและประเมินโครงการ การจัดประชุมในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมรวม 8 คน ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าชายเลน ตัวแทนชุมชน และตัวแทนกลุ่มสตรี

โดยหลังจากแกนนำชุมชนประเมินผลกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานด้วยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการ และการประเมินจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้แล้ว ในส่วนของกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลน กิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) นั้น แกนนำชุมชนได้ร่วมกันประเมินผลโดยใช้วิธีการจดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนในชุมชน โดยดำเนินการหลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินกิจกรรมไปได้ระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งพบว่า คนในชุมชนมีความพึงพอใจในกิจกรรมดังกล่าวเนื่องจากสะท้อนภาพการมีส่วนร่วมของคนชุมชน และทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของเขตอนุรักษ์ และรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของผืนป่าชายเลน โดยมีตัวอย่างการแสดงความรู้สึกของแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ดังนี้

ภาพที่ 33 : ภาพสะท้อนความรู้สึกของคนในชุมชนหลังจากจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ)

จากข้อมูลการประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ สามารถสรุปแนวทางการประเมินผล เครื่องมือที่ใช้ และผลการประเมินจากการดำเนินกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ดังนี้

ตารางที่ 15 : การประเมินผลกิจกรรมที่ขับเคลื่อนตามแผนชุมชนฯ

กิจกรรม	แนวทางการประเมินผล	ผลการประเมิน	เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน
รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ)	สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สะท้อนความรู้สึกที่หลากหลาย ได้แก่ - มีความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการปักป้ายเขตอนุรักษ์ - ได้เห็นภาพการทำงานร่วมกันของชุมชน ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่ดึงดูดคนในชุมชนให้เข้ามาร่วมได้เป็นจำนวนมาก - ชื่นชมพลังการทำงานของชุมชน - ดีใจที่มีเขตอนุรักษ์เกิดขึ้นในตำบลหัวเขา - ทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของเขตอนุรักษ์ รู้สึกว่าทุกคนเป็นเจ้าของผืนป่าชายเลนแห่งนี้ ฯลฯ	การสัมภาษณ์ (ผู้วิจัยมอบหมายให้แกนนำลงพื้นที่สัมภาษณ์คนในชุมชนและจดบันทึกข้อมูลลงสมุดประเมินผล)
ทัศนศึกษาดูงาน	จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม	มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 42 คน (จากเป้าหมายที่กำหนดไว้ 40 คน)	- นับจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการจากใบลงทะเบียน

กิจกรรม	แนวทางการประเมินผล	ผลการประเมิน	เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน
			- แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (เยาวชนเป็นผู้จัดทำ)
	การขยายผลความรู้	แกนนำได้จัดกิจกรรมขยายผลความรู้ผ่านช่องทางต่างๆ ดังนี้ 1. บอกเล่าโดยสื่อบุคคล 2. สื่อสารผ่านหอกระจายข่าว 3. ขยายผลความรู้ผ่านเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป่าเขตอนุรักษ์ฯ)	การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์

ในการประเมินผลกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ พบว่า แกนนำได้ใช้เครื่องมือในการประเมินผลที่หลากหลาย ประกอบด้วย

- การประเมินผลเชิงปริมาณ ใช้การนับจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- การประเมินผลเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

จากการประเมินผลดังกล่าว แกนนำชุมชนได้สะท้อนว่า การประเมินผลในรูปแบบที่หลากหลายทำให้เกิดการทำงานที่เป็นระบบ และสามารถเข้าถึงคนในชุมชนได้มากขึ้น

การเสริมสร้างศักยภาพแกนนำชุมชนผ่านการดำเนินกิจกรรม 13 กิจกรรม สะท้อนภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนที่หลากหลายและเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยเริ่มจากการมีแกนนำหลักเพียง 3 คน ขยายกลุ่มผู้มีส่วนร่วมไปยังผู้นำศาสนา กลุ่มเยาวชน มีการสานต่อเครือข่ายกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) มีการขยายผลไปยังกลุ่มสตรีในชุมชน ตลอดจนสามารถระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เข้าร่วม

กิจกรรมได้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกระดับ ทั้งผู้นำศาสนา เยาวชน แกนนำ ตัวแทนคนในชุมชน รวมถึงสามารถระดมส่วนร่วมจากหน่วยงานภายนอกซึ่งเป็นหน่วยงานสนับสนุน

กิจกรรมที่ 14 : การถอดบทเรียนการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

กิจกรรมถอดบทเรียนถือเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันวิธีหนึ่ง เป็นกระบวนการดึงความรู้ที่เกิดจากการทำงานมาใช้เป็นทุนในการดำเนินงานครั้งต่อไป เพื่อยกระดับคุณภาพงานให้ดียิ่งขึ้น

หลังจากดำเนินกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ตามที่กำหนดไว้ทั้ง 2 กิจกรรม และมีการประชุมแกนนำชุมชนเพื่อระดมความคิดในการประเมินผลโครงการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นัดหมายแกนนำชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมถอดบทเรียนการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ในวันที่ 28 มีนาคม 2560 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ที่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยมีเป้าหมายเพื่อถอดบทเรียนการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ประเมินการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน การจัดประชุมในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมรวม 9 คน ประกอบด้วย นักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น 4 กลุ่ม คือ แกนนำหลัก ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนแกนนำเยาวชน และตัวแทนกลุ่มสตรี โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งผลสะท้อนการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชนมีดังนี้

1. กลุ่มแกนนำหลัก จำนวน 3 คน ได้แก่ นายยุทธนา จิตต์โละหล้า (บังอี) นายเฉลียว พิมพ์พะโร (พี่บัว) นายสันติ บุณวิจิตร (บังเป็ก) ได้พัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ประกอบด้วย

1) ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน แกนนำชุมชนได้รับองค์ความรู้ใหม่ และสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชน เช่น การจัดทำสมุดเยี่ยมอย่างเป็นระบบ การใช้พื้นที่ป่าชายเลนให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น

2) ความรู้เรื่องการสื่อสาร และประเภทของสื่อ แกนนำชุมชนเข้าใจเรื่องการสื่อสาร และประเภทของสื่อมากขึ้น สามารถเลือกใช้สื่อที่เป็นต้นทุนในชุมชน เข้าใจจุดเด่น-จุดด้อยของสื่อ และสามารถต่อยอดความรู้นำไปใช้กับเครือข่ายได้

“ได้นำความรู้เรื่องการสื่อสาร เรื่องสื่อต่างๆ ไปใช้กับกลุ่มพยาบาลที่เข้ามาทำกิจกรรมกับชุมชน ได้ไปบอก ไปอธิบายเค้าว่าต้องเลือกใช้สื่อแบบไหน ยังไง ให้เน้นการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับชุมชนด้วย” นายยุทธนา จิตต์โละหล้า, ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

“ได้ใช้การสื่อสารให้เป็นระบบมากขึ้น จากที่เมื่อก่อนบอกแบบไม่มีเป้าหมาย แต่พอเข้าร่วมอบรมทำให้การสื่อสารเป็นระบบมากขึ้น” นายยุทธนา จิตต์โละหล้า, ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

3) ความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์สื่อต่างๆ แก่นำชุมชนสามารถกำหนดแนวทางการประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ และสามารถเลือกใช้สื่อที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้

“ไปประชาสัมพันธ์ผ่านมัลติมีเดีย พูดเอง แนะนำให้ความรู้ผ่านเสียงตามสายในชุมชนหมู่ 3 บอกกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับปายาเลน ทำให้แกนนำเข้มแข็งขึ้น การตอบรับดี ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม 8 หมู่บ้าน 11 ชุมชน

กิจกรรมปักป้ายใช้วิธีบอกปากต่อปาก บอกผ่านเสียงตามสาย พูดช่วงเย็นเวลา 16:00-17:00 น. หรือห่มสองห่ม มีผลที่ได้ถึง 80% ได้ความรู้หลากหลายมาโน้มน้าวใจให้คนเห็นความสำคัญของปายาเลนแบบพหุวัฒนธรรม” นายยุทธนา จิตต์โละหล้า, ประธานคณะกรรมการจัดการปายาเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

“ได้ความรู้เรื่องประเภทสื่อ การประชาสัมพันธ์สื่อต่างๆ ได้ใช้ความรู้จากการอบรมเป็นตัวเชื่อม ในการประชาสัมพันธ์กิจกรรม บอกผ่านเวทีเสวนา สภาคาแฟในชุมชน บริเวณที่ทำการชุมชนหมู่บ้านบ่อสวน และบอกปากต่อปาก” นายเฉลียว พิมพ์ชะโร, คณะกรรมการจัดการปายาเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

4) ความรู้เรื่องการประเมินผล แก่นำชุมชนใช้วิธีประเมินผลการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบ และใช้วิธีการประเมินผลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งแตกต่างจากการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นในเรื่องของการประเมินผลมากนัก การทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินผลกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ จึงเป็นบทบาทใหม่ที่แก่นำชุมชนดำเนินการ

“การประเมินผลสำคัญ ทำให้รู้ว่าชาวบ้านร่วมกิจกรรมได้ทำอะไรบ้าง ได้อะไรกลับมา การสื่อสารทำให้ชุมชนมีพลังมากขึ้น ใช้การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม” นายยุทธนา จิตต์โละหล้า, ประธานคณะกรรมการจัดการปายาเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

“การประเมินผลทำให้รู้ว่าชาวบ้านคิดอย่างไร กิจกรรมประสบความสำเร็จหรือไม่” นายสันติ บุรณวิจิตร, ประธานชุมชนหมู่ที่ 5, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

2. กลุ่มผู้นำทางศาสนา ประกอบด้วย ผู้นำศาสนาพุทธ และผู้นำศาสนาอิสลาม ซึ่งสะท้อนภาพความเป็นพหุวัฒนธรรม โดยการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้นำศาสนา เป็นการเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการปายาเลน และความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ

“พัฒนาศักยภาพตนเองด้านการพูดประชาสัมพันธ์เสียงตามสายในมัลติมีเดียเกี่ยวกับป่าชายเลนให้มีความน่าสนใจมากขึ้น

นำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้กับการประชาสัมพันธ์ข่าวสารในมัลติมีเดีย และจากการไปทัศนศึกษาดูงาน บ้านโคกพยอม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างป่าชายเลนบ้านโคกพยอม และป่าชายเลนชุมชนตำบลหัวเขา คือบ้านโคกพยอมเป็นป่าชายเลนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมีสมุนไพรหลายชนิด แต่ชุมชนตำบลหัวเขาเป็นป่าชายเลนที่ชาวบ้านได้ร่วมกันปลูกขึ้นมาและมาร่วมกันอนุรักษ์ในภายหลัง” นายรอเอด บุรินทร์จิตร, ผู้นำศาสนาอิสลาม, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

3. กลุ่มตัวแทนแกนนำเยาวชน จำนวน 1 คน คือ นายอรุพงศ์ บิลโตะหมุด (ยูเซ็น) ได้พัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสาร ภาวะความเป็นผู้นำ ทักษะการผลิตสื่อป้าย และกระจายความรู้ไปยังเพื่อนในมหาวิทยาลัย

“ทำให้มีภาวะผู้นำมากขึ้นมีความกล้าแสดงออกขึ้นโดยเป็นกระบอกเสียงให้ความรู้ที่ได้บอกต่อคนอื่นโดยไม่กลัวทำให้มีความกล้าหาญยิ่งขึ้น ได้เป็นตัวแทนที่ได้รับมอบหมายการทำป้ายของโครงการ ซึ่งการทำป้ายก็ถือว่าเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งโดยที่เราไม่ต้องพูดและการทำป้ายในครั้งได้มีเพื่อนๆมาช่วยกันทำมาช่วยแกะสลัก ฟันสี ได้ความรู้เยอะจากโครงการและนำไปต่อยอดบอกต่อให้คนในชุมชนได้” นายอรุพงศ์ บิลโตะหมุด, ตัวแทนกลุ่มแกนนำเยาวชน, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

โดยแกนนำเยาวชนได้สะท้อนความภาคภูมิใจจากการมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อป้าย ผ่านสื่อ Facebook ส่วนตัว ดังนี้

ภาพที่ 34 : แกนนนำเยาวชนได้สะท้อนความภาคภูมิใจผ่านสื่อ Facebook ส่วนตัว

4. ตัวแทนกลุ่มสตรี ได้พัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสาร ความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์ และทักษะการประเมินผล

“ได้พัฒนาศักยภาพตนเองในด้านประชาสัมพันธ์เป็นสื่อกลาง เป็นกระบอกเสียงให้คนข้างนอกได้รับทราบ สร้างคนข้างในให้รักบ้านเกิดถิ่นฐานของตนเอง รวมตัวคนสร้างคนในชุมชนเพื่อรักบ้าน

เกิดของตัวเอง มีการใช้หอกระจายข่าว เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้ทราบถึงกิจกรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น และบอกปากต่อปากให้คนในชุมชนได้รู้ถึงกิจกรรม” นางนัทธมน บุญยัง, ตัวแทนแกนนำกลุ่มสตรี, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

“ได้ความรู้ของการอนุรักษ์ป่าชายเลนและได้นำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาให้แก่ชุมชนเพราะเมื่อก่อนคนในชุมชนไม่คิดที่จะดูแลพัฒนาป่าชายเลนเลยทำให้เกิดปัญหาถ้าหากไม่เกิดปัญหาคอนในชุมชนก็ไม่ตระหนักถึงปัญหาจึงได้นำความรู้ที่ได้จากโครงการมาพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหานั้นเพราะป่าชายเลนของเรานั้นเป็นป่าชายเลนชุมชนไม่ได้เป็นป่าชายเลนธรรมชาติถ้าไม่สนใจไม่ได้เพราะป่าชายเลนนี้ปลูกด้วยมือ หลังจากทีอาจารย์ได้เข้ามาอบรมได้ความรู้เยอะมากได้ทั้งความรู้ด้านการอนุรักษ์การปลูกป่าชายเลน การฟื้นฟูการจัดการการที่เราจะติดต่อหน่วยงานไหนหากมีปัญหา จากที่เมื่อก่อนไม่รู้จะไปทางไหนจนเกิดผลเสียเพิ่มขึ้นแต่หลังจากที่ได้เข้าอบรมก็ทำให้ทราบว่าติดต่อหน่วยงานใด โดยได้มีการใช้สื่อออนไลน์ และใช้ส่วนรวมของหมู่บ้านในการประชาสัมพันธ์ ทำให้รู้จักสื่อมากขึ้น” นางนริสา หวังอารี, ตัวแทนแกนนำกลุ่มสตรี, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

“การประเมินผล เราจะได้รู้ว่าโครงการที่เราทำจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จมันอยู่ที่การประเมินผล คือ 1. จะมีคนเข้าร่วมเยอะไหม ให้ร่วมมือเยอะไหม ผลตอบรับกลับมาเป็นยังไง 2. การประเมินผลจะได้ทราบว่าโครงการของเราบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ไหมถ้าไม่มีการประเมินผลเราก็จะไม่รู้เลยว่าโครงการเราจะสำเร็จตามเป้าหมายที่เราคาดหวังไว้หรือไม่” นางนัทธมน บุญยัง, ตัวแทนแกนนำกลุ่มสตรี, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม

การสื่อสารไปยังชุมชน จำเป็นต้องมีการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมสำหรับการใช้ประโยชน์ในชุมชน คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ ควรเป็นสื่อที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในหลายบทบาท และควรเลือกใช้สื่อที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ชุมชนกำหนด

การวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ผลผลิตของตัวสื่อที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน โดยเป็นสื่อที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่ายและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง หลังจากทีแกนนำได้คัดเลือกโครงการ/กิจกรรมที่จะขับเคลื่อนตามแผนชุมชนฯ ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมกำหนดกฎกติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน รวมทั้งผู้วิจัยได้ Empower แกนนำชุมชน ผ่านการจัดอบรมความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อแล้วนั้น แกนนำ

ชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชน และคัดเลือกประเภทสื่อที่จะใช้สำหรับการประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ โดยเลือกใช้สื่อต่างๆ ประกอบด้วย

1) สื่อบุคคล (Personal Media) แขนงนำเลือกใช้สื่อดังกล่าวเนื่องจากเป็นสื่อที่มีต้นทุนต่ำ อีกทั้งที่ผ่านมาชุมชนมีการใช้สื่อบุคคลในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างต่อเนื่อง สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารได้ในวงกว้างจากการบอกต่อไปยังบุคคลอื่นๆ สื่อบุคคลจึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารกับคนในชุมชน เนื่องจากเป็นสื่อที่มีความน่าเชื่อถือ สามารถโน้มน้าวใจได้สูง และเป็นสื่อมีอิทธิพลต่อคนในชุมชน

2) หอกระจายข่าว (Broadcasting Tower) แขนงนำเลือกใช้สื่อดังกล่าวเนื่องจากเป็นสื่อที่มีอยู่แล้วเกือบทุกหมู่บ้าน สามารถส่งกระจายเสียงได้ครอบคลุมในชุมชน สื่อหอกระจายข่าวจึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารกับคนในชุมชน เนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถส่งข่าวสารได้ครอบคลุมทุกพื้นที่ และเป็นสื่อที่เป็นต้นทุนในชุมชน

3) สื่อกิจกรรม (Activity Media) แขนงนำเลือกใช้สื่อดังกล่าวเนื่องจากเป็นสื่อที่ชุมชนได้จัดทำอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ และมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก สื่อกิจกรรมจึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารกับคนในชุมชน เนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้หลากหลายบทบาท

4) สื่อใหม่ (New Media) แขนงนำเลือกใช้สื่อดังกล่าวเนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ในวงกว้าง และลดต้นทุนค่าใช้จ่าย สื่อใหม่ จึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารกับคนในชุมชน เนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถกระจายข้อมูลได้ในวงกว้าง และไม่มีต้นทุนค่าใช้จ่าย

5) การประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ) แขนงนำเลือกใช้สื่อดังกล่าวเนื่องจากเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก สื่อประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนาจึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารกับคนในชุมชน เนื่องจากเป็นการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อบุคคลที่ชุมชนเชื่อถือและศรัทธา รวมทั้งเป็นสื่อที่สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังคนจำนวนมาก

ส่วนที่ 4 การเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้

ในการเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้นั้น ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการอ่านงานวิจัยเดิม เพื่อทบทวนข้อมูลวิจัยก่อนจะนำเสนอองค์ความรู้ไปยังชุมชน ให้ชุมชนเลือกทบทวนแผนชุมชนฯ และเลือกตัดเย็บข้อมูลให้เป็นชุดความรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับชุมชน ก่อนที่จะเผยแพร่ผ่านสื่อในรูปแบบที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้

โดยการเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ แกนนำชุมชนได้ร่วมกันคัดเลือกรูปแบบสื่อ และนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ ที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ในกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลน ภายใต้ชื่อกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน ดังนี้

1. กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน แกนนำชุมชนเลือกใช้สื่อประกอบด้วย

- สื่อป้าย เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าในพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอนุรักษ์ โดยให้ข้อคิดเห็นว่า สื่อป้ายเป็นสื่อที่มีความคงทน เป็นสัญลักษณ์ที่จะสื่อให้รู้ว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตอนุรักษ์ มีส่วนช่วยในการรักษาป่าชายเลน โดยสื่อป้ายจะจัดทำใน 2 รูปแบบ คือ ป้ายเหล็กระบุข้อความเขตพื้นที่อนุรักษ์ ปักในทะเลจำนวน 4 ป้าย ตามแนวเขตที่กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งกำหนด ป้ายไม้ซึ่งจัดทำโดยกลุ่มเยาวชนระบุข้อความ ชมรมอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยเลือกใช้วัสดุที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อสะท้อนความรักความห่วงใยในทรัพยากรธรรมชาติ

- สื่อกิจกรรม เนื่องจากสื่อป้ายมีข้อจำกัดคือเป็นสื่อนิ่ง ไม่สามารถสะท้อนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจน การจัดกิจกรรมจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

- สื่อบุคคล เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารโดยการบอกต่อ

- สื่อหอกระจายข่าว เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม เช่น เล่าถึงที่มาที่ไปของการจัดกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เป็นต้น

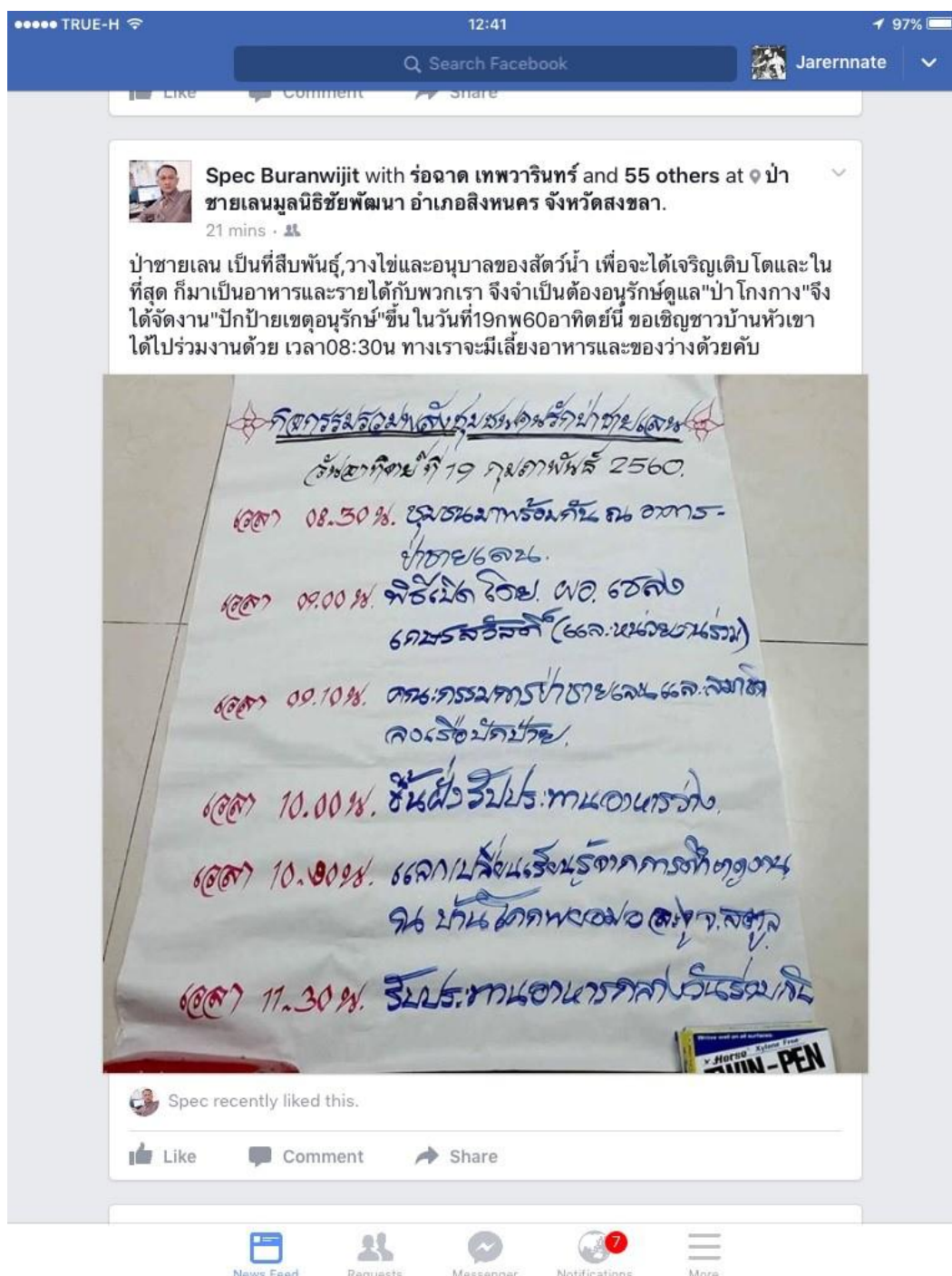
- การประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ) เพื่อประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้คนในชุมชนได้ทราบโดยทั่วกัน

- สื่อใหม่ เพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมไปยังกลุ่มคนที่หลากหลายยิ่งขึ้น และลดต้นทุนในการดำเนินงาน เช่น การสื่อสารผ่าน Facebook ส่วนตัว การสื่อสารผ่านกลุ่ม Line เป็นต้น

ภาพที่ 35 : การประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านสื่อ Facebook ของนายยุทธนา จิตต์ไธ้หล้า (บังอี)

ภาพที่ 36 : กำหนดการกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์)

2. กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน แกนนำชุมชนเลือกประชาสัมพันธ์ข้อมูล โดยเลือกใช้สื่อบุคคล สื่อหอกระจายข่าว สื่อใหม่ และประชาสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางศาสนา ภายใต้เหตุผล ดังนี้
 - สื่อบุคคล เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารโดยการบอกต่อ
 - สื่อหอกระจายข่าว เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม เช่น เล่าถึงที่มาที่ไปของการจัดกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เป็นต้น

- สื่อใหม่ เพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมไปยังกลุ่มคนที่หลากหลายยิ่งขึ้น และลดต้นทุนในการดำเนินงาน เช่น การสื่อสารผ่าน Facebook ส่วนตัว การสื่อสารผ่านกลุ่ม Line เป็นต้น
- การประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ) เพื่อประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้คนในชุมชนได้ทราบโดยทั่วกัน

จากการพิจารณาการเลือกใช้สื่อของแกนนำชุมชน พบว่า แกนนำชุมชนเลือกใช้สื่อที่เป็นทุนเดิมของชุมชน ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อหอกระจายข่าว สื่อใหม่ และกิจกรรมทางศาสนาทั้งพิธีทางศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาการเลือกใช้สื่อเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ พบว่า แกนนำชุมชนมีรายละเอียดการใช้สื่อเพื่อเผยแพร่กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ดังนี้

ตารางที่ 16 : การคัดเลือกรูปแบบสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ

กิจกรรม	รูปแบบสื่อที่ใช้เผยแพร่กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ	รายละเอียดการใช้สื่อเผยแพร่กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ
การกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ภายใต้ชื่อกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ)	หอกระจายข่าว/เสียงตามสายในชุมชน	ประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่างๆ ประกอบด้วย
	สื่อบุคคล	- ความสำคัญของป่าชายเลน
	Line/Facebook	- ความสำคัญของการจัดกิจกรรม
	สภากาแฟ	- ประโยชน์ของการจัดกิจกรรมที่มีต่อชุมชน
	การเผยแพร่ผ่านพิธีกรรมทางศาสนา (งานบุญ การประชาสัมพันธ์ผ่านมัสยิดใหญ่)	- วัน เวลาในการดำเนินกิจกรรม - เชิญชวนคนในชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรม
	สื่อกิจกรรม	สื่อกิจกรรมใช้เพื่อระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยรายละเอียดการจัดกิจกรรมประกอบด้วย
		- การให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลน
		- การร่วมสนุกตอบคำถามเกี่ยวกับป่าชายเลน

กิจกรรม	รูปแบบสื่อที่ใช้เผยแพร่กิจกรรม ตามแผนชุมชนฯ	รายละเอียดการใช้สื่อเผยแพร่ กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ
		- พิธีเปิดโดยผู้อำนวยการกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง - การสวดมนต์ให้พรโดยผู้นำศาสนาพุทธ - การร่วมกันปักป้ายเขตอนุรักษ์ในทะเลจำนวน 4 ป้าย - การแลกเปลี่ยนความรู้จากการศึกษาดูงาน
กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน	สื่อบุคคล	ประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่างๆ
	หอกระจายข่าว/เสียงตามสายในชุมชน	ประกอบด้วย - ความสำคัญของป่าชายเลน
	Line/Facebook	- ความสำคัญของการจัดกิจกรรม
	การเผยแพร่ผ่านพิธีกรรมทางศาสนา (งานบุญ การประชาสัมพันธ์ผ่านมัสยิดใหญ่)	กิจกรรม - ประโยชน์ของการจัดกิจกรรมที่มีต่อชุมชน - วัน เวลาในการดำเนินกิจกรรม - เชิญชวนคนในชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรม
	การศึกษาดูงาน	แลกเปลี่ยนความรู้เพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชน

2. การวิเคราะห์และสำรวจสื่อชุมชน ก่อนเผยแพร่แผนชุมชนฯ แก่นำมีการวิเคราะห์และสำรวจสื่อที่มีในชุมชน รวมทั้งเชื่อมโยงความรู้จากการอบรมเพื่อวิเคราะห์ลักษณะของสื่อ และเลือกสื่อใดมีความเหมาะสมที่จะใช้ประชาสัมพันธ์ประเด็นของการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ โดยเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

3. การวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นปัญหาที่จะสื่อสาร ในขั้นตอนนี้ปรากฏในกิจกรรมการประชุม ทบทวนแผนชุมชนฯ โดยแกนนำชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นที่จะเลือกนำเสนอจากแผนชุมชนฯ ซึ่งมีข้อสรุป คือการดำเนินกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน และกิจกรรมการกำหนดกฎ กติกาป๋ายเลน

4. การเสริมศักยภาพของชุมชนในส่วนที่ขาดหาย ก่อนการเผยแพร่เนื้อหาจากแผนชุมชนฯ ผู้วิจัยได้จัดอบรมให้ความรู้แกนนำชุมชนในส่วนที่ขาดหายซึ่งประกอบด้วยความรู้ด้านการสื่อสาร ได้แก่ ความรู้เรื่องสื่อและการสื่อสาร ความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ ความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย) และความรู้ด้านเนื้อหา ได้แก่ ความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ และการแลกเปลี่ยนความรู้จากกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน

5. การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชน ในขั้นตอนนี้แกนนำชุมชนเลือกใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน โดยมีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพื่อนำเสนอให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย โดยนำเสนอผ่านสื่อบุคคล สื่อหอกระจายข่าว และนำเสนอผ่านกิจกรรมทางศาสนา และมีการสร้างสรรค์ผลิตสื่อ คือ สื่อป้าย ที่ใช้เพื่อสื่อความหมายว่าเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ และสื่อป้ายที่ใช้ติดตั้งบริเวณหน้าอาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ

6. การเผยแพร่ แก่นนำชุมชนเลือกเผยแพร่แผนชุมชนฯ โดยมีการกำหนดระยะเวลาในการเผยแพร่ สถานที่เผยแพร่ และการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ โดยในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ แก่นนำชุมชนใช้การเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อบุคคล หอกระจายข่าว สื่อใหม่ พิธีกรรมทางศาสนาโดยให้แกนนำแต่ละชุมชนเป็นผู้ร่วมประชาสัมพันธ์ข้อมูลก่อนการจัดกิจกรรม

7. การประเมินผล หลังจากดำเนินการเผยแพร่แผนชุมชนฯ แล้ว แก่นนำชุมชนได้มีการประเมินผลความสำเร็จของการเผยแพร่แผนชุมชนฯ จากการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์

จากกระบวนการดำเนินงานทั้ง 7 ขั้นตอน และการเลือกใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชนและสามารถเข้าถึงคนในชุมชนได้ง่าย เช่น สื่อบุคคล หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย การใช้สื่อใหม่ คือ Line และ Facebook เป็นช่องทางในการสื่อสารข้อมูลต่างๆ ไปยังกลุ่ม อีกทั้ง ยังมีการสื่อสารข้อมูลผ่านพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ประชาสัมพันธ์ข้อมูลกิจกรรมป๋ายเลนในงานบุญของชาวพุทธ และประชาสัมพันธ์ผ่านมัสยิดใหญ่ของชุมชนในกิจกรรมทางศาสนาอิสลามซึ่งมีพิธีกรรมสำคัญในวันศุกร์ การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในลักษณะดังกล่าวจึงครอบคลุมหลากหลายช่องทาง สามารถกระจายข้อมูลได้ในวงกว้าง และเป็นภาพสะท้อนความเป็นพหุวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างในชุมชน เพื่อสอบถามการใช้สื่อในการเผยแพร่แผนชุมชนฯ ของแกนนำ พบว่า กลุ่มตัวอย่างในชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารการประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านสื่อบุคคล หอ

กระจายข่าว กิจกรรมทางศาสนาสภาภาพในชุมชน และสื่อใหม่ คือ Facebook และ Line ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนว่า สื่อที่แกนนำเลือกใช้เพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ สามารถเข้าถึงคนในชุมชน และสามารถกระจายข่าวสารได้เป็นอย่างดี

นอกเหนือจากการการเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้แล้วนั้น ผู้วิจัยได้ร่วมกับแกนนำชุมชนจัดทำสื่อป้ายไวนิลติดตามการดำเนินงานตามแผนชุมชนฯ ซึ่งเป็นป้ายไวนิลที่สามารถแสดงความเคลื่อนไหวของข้อมูล โดยชุมชนสามารถปักหมุดแสดงรายละเอียดกิจกรรมที่ดำเนินงานไปแล้วตามแผนชุมชนฯ แต่ละด้าน สื่อดังกล่าวติดตั้งในอาคารอเนกประสงค์ หมู่ที่ 2 บ้านแหลมสน ซึ่งเป็นอาคารที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ เพื่อใช้สำหรับทบทวนติดตามผลการดำเนินงานจากการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ว่ามีกิจกรรมใดที่ดำเนินการเพิ่มเติมจากแผนชุมชนฯ ดังกล่าว โดยมีเป้าหมายเพื่อให้แกนนำชุมชนได้ทบทวนการดำเนินงานตามแผนชุมชนฯ อย่างต่อเนื่องให้บรรลุครบทุกกิจกรรมต่อไป

ภาพที่ 38 : การส่งมอบป้ายไวนิลติดตามการดำเนินงานตามแผนชุมชนฯ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขาจังหวัดสงขลา” เป็นการศึกษาวิจัยในประเด็นของการพัฒนาศักยภาพนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นให้เป็น Sender/Smart Communicator การวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชน สำหรับใช้ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ ในรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชน ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและใช้ประโยชน์ได้ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านระเบียบวิธีวิจัยต่างๆ สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

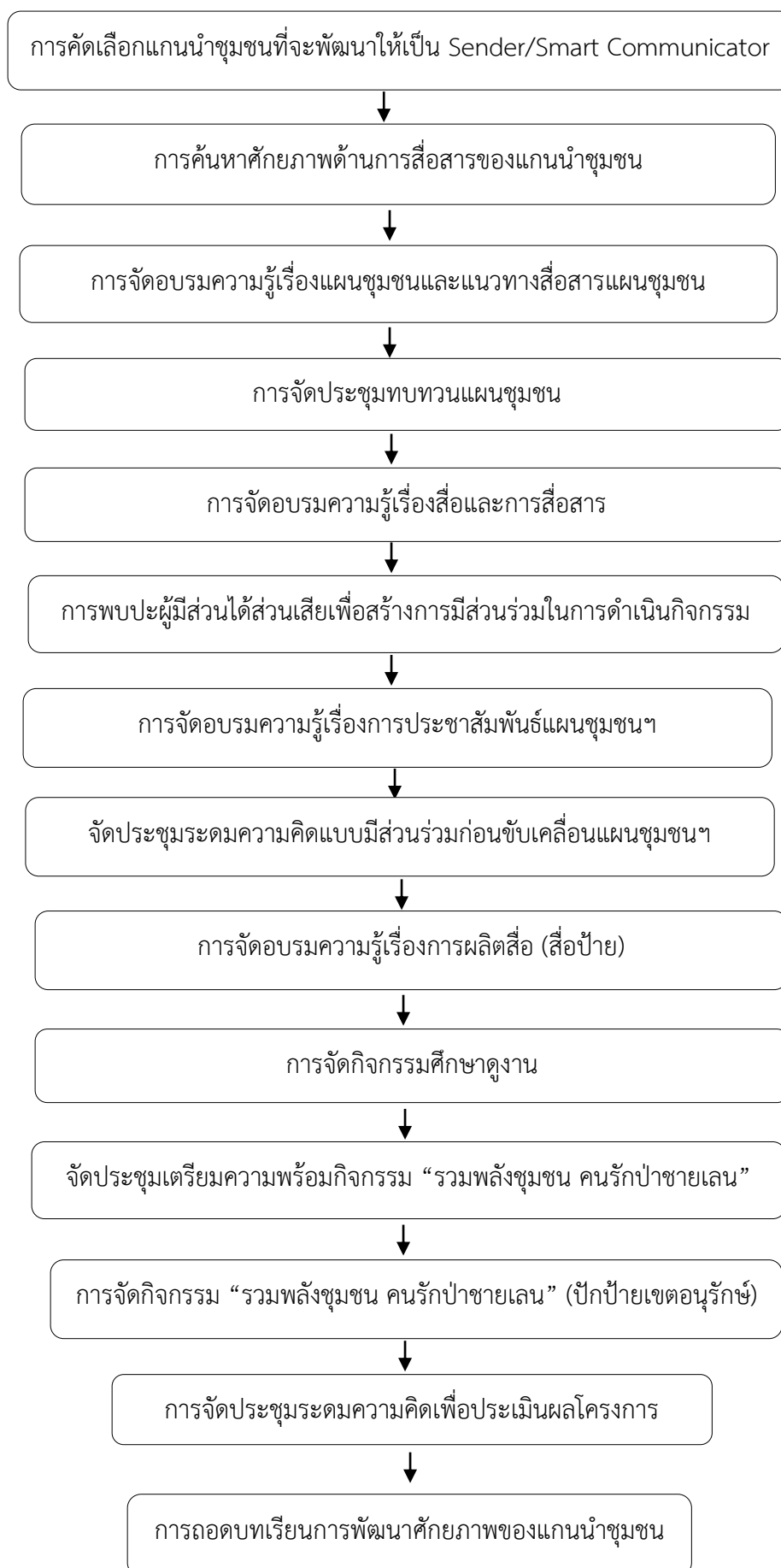
5.1 สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยจะสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อพัฒนาศักยภาพนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นให้เป็น Sender/Smart Communicator 2) เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชน สำหรับใช้ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ ในรูปแบบที่เหมาะสม 3) เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและใช้ประโยชน์ได้ ดังนี้

5.1.1 เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator

การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator เพื่อให้เป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่สามารถสื่อสารข้อมูลจากแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ให้คนในชุมชนได้รับรู้ ภายใต้รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสม รวมทั้งมีความสามารถในการบริหารจัดการประเด็น (Issue Management) และความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Relationship Management) ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาศักยภาพด้านความรู้และการสื่อสารผ่านกิจกรรมต่างๆ 14 กิจกรรม ดังนี้

ภาพที่ 39 : ขั้นตอนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

โดยจากแผนภาพข้างต้นสามารถอธิบายกระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้ ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 : การคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator
 เป็นการคัดเลือกแกนนำชุมชนที่สร้างให้เป็น Sender/Smart Communicator หรือนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่สามารถเผยแพร่ข้อมูลที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ รวมทั้งสามารถบริหารจัดการประเด็นและสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยคัดเลือกจากแกนนำชุมชนที่มีบทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ หรือสื่อสารแผนงาน/กิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์และเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ซึ่งประกอบด้วยมีแกนนำหลัก 3 คน คือ นายยุทธนา จิตต์ไธสง (บังอี) ประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาและประธานชุมชนหมู่ 3 บ้านนอก นายเฉลียว พิมพาชะโร (พีบิว) กรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบล หัวเขาและประธานชุมชนหมู่ 8 บ้านบ่อสวน และนายสันติ บุรินทร์จิตร (บังเป็ก) ประธานชุมชนหมู่ 5 บ้านท่าเขา ซึ่งแกนนำชุมชนมีต้นทุนในหลากหลายด้าน ได้แก่ ต้นทุนทางด้านความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ต้นทุนทางด้านการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ จากการเป็นวิทยากรชุมชน ต้นทุนทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม จากการเป็นกรรมการวัด/มัสยิด และมีต้นทุนทางด้านเครือข่าย จากการทำงานขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ซึ่งต้นทุนต่างๆ เหล่านี้สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ

กิจกรรมที่ 2 : การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน ดำเนินการโดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเปิดโอกาสให้แกนนำชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของตนเอง วิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนด้านการสื่อสาร เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการ Empower แกนนำชุมชนให้เป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นผ่านการจัดอบรมในประเด็นต่างๆ โดยการสื่อสารไปยังผู้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ แกนนำได้ขยายผลกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ที่กว้างขึ้น และสามารถสะท้อนภาพความเป็นพหุวัฒนธรรม โดยมีตัวแทนเยาวชนซึ่งเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสืบสานงานด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน และมีตัวแทนกลุ่มแกนนำทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและมุสลิมเข้ามามีส่วนร่วม

โดยกลุ่มแกนนำมีศักยภาพหลักด้านการสื่อสาร คือ การเป็นสื่อบุคคลที่ทำหน้าที่กระจายข้อมูลข่าวสารไปยังชุมชน ผ่านการส่งต่อข้อมูล และผ่านหอกระจายข่าว รวมถึงการใช้สื่อใหม่เพื่อกระจายข้อมูลข่าวสารในวงกว้าง การสื่อสารในลักษณะเช่นนี้ จึงสามารถครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายได้ทั้งกลุ่มเป้าหมายภายในชุมชน และกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเครือข่ายภายนอกชุมชน โดยแกนนำชุมชนมีบทบาทเป็นผู้ส่งสาร (S-Sender) ที่สามารถเป็นสื่อบุคคลในการถ่ายทอดข้อมูลต่างๆ แต่ยังขาดข้อมูลเนื้อหา (M-Message) ที่เกี่ยวข้องกับแผนชุมชนฯ ในขณะที่แกนนำสามารถใช้ช่องทางการสื่อสาร (C-Channel) ได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะช่องทางที่มีอยู่ในชุมชน และมีความเข้าใจผู้รับสาร (R-Receiver) ซึ่งเป็นคนในชุมชนที่อยู่ร่วมกัน

แบบพหุวัฒนธรรมได้ดีในระดับหนึ่ง จะเห็นได้ว่า การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องเพิ่มการอบรมให้ความรู้ทั้งในส่วนของเนื้อหาแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ

กิจกรรมที่ 3 : การจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ เป็นการติดตั้งองค์ความรู้เรื่องแผนและการสื่อสารแผนเพื่อให้ชุมชนเข้าใจแผนชุมชนฯ ก่อนขับเคลื่อนกิจกรรมที่ปรากฏในแผนฯ

กิจกรรมที่ 4 : การจัดประชุมทบทวนแผนชุมชนฯ เป็นการสร้างความเข้าใจและทบทวนแผนชุมชนฯ โดยแกนนำชุมชนทบทวนการดำเนินงานของแผนงานทั้ง 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย แผนงานด้านองค์กร แผนงานด้านทรัพยากรป่าชายเลน แผนงานด้านทรัพยากรประมง แผนงานด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญา และแผนงานด้านการรวมกลุ่ม โดยแกนนำชุมชนเลือกดำเนินงานตามแผนด้านทรัพยากรป่าชายเลนเป็นลำดับแรก และเลือกกิจกรรม กำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานป่าชายเลนในการดำเนินงานขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ

นอกจากนี้ แกนนำชุมชนได้วิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่เกี่ยวข้องกับ 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ประกอบด้วย ชุมชน ประมง ป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ตำรวจ อำเภอ เทศบาล และตำรวจน้ำ กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ประกอบด้วย กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ในฐานะผู้ประสานสถานที่ศึกษาดูงาน เทศบาลเมืองสิงหนคร ในฐานะผู้สนับสนุนงบประมาณ และการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ในฐานะผู้สนับสนุนงบประมาณ

กิจกรรมที่ 5 : จัดอบรมความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อ เป็นการอบรมความรู้เพื่อ Empower ให้แกนนำชุมชนในประเด็นประเภทของสื่อ ข้อดี-ข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภท เพื่อเป็นต้นทุนความรู้ก่อนที่แกนนำชุมชนจะนำไปใช้ในการวิเคราะห์การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

กิจกรรมที่ 6 : การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารประเด็น โดยสร้างเครือข่ายเพื่อหาแรงสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีการพบปะพูดคุยกับผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 เพื่อระดมความร่วมมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่แกนนำชุมชนร่วมกันคัดเลือกไว้ การหารือร่วมกันในครั้งนี้ ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนในส่วนของจัดทำสื่อป้ายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมกำหนดกฎ กติกา และขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน การดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ ถือภาพสะท้อนศักยภาพของแกนนำชุมชนในมิติของการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Relationship management) ที่นำไปสู่การสนับสนุนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ

กิจกรรมที่ 7 : การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วม สำหรับเตรียมดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ เป็นการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Relationship management) โดยการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมกำหนดกฎ กติกา

ป่าชายเลน การปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชนที่ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในการจัดกิจกรรมปักป้าย และเกิดความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก คือ สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5

กิจกรรมที่ 8 : จัดอบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ (Empower) ด้านการประชาสัมพันธ์ของแกนนำชุมชน โดยหลังจากการอบรมให้ความรู้ แกนนำชุมชนได้ร่วมกันวางแผนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน (กิจกรรมปักป้ายฯ) และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานภายใต้ประเด็นที่วิทยากรกำหนด ประกอบด้วย ชื่อกิจกรรม หลักการและเหตุผล เป้าหมายของกิจกรรม วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม สื่อที่ใช้ งบประมาณ หน่วยงานที่รับผิดชอบ และการประเมินผลกิจกรรม เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม การจัดกิจกรรมครั้งนี้เกิดการขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชน โดยมีกลุ่มแกนนำสตรีในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการระดมความคิดเห็น เพื่อเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ นับเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชนที่เพิ่มขึ้นจากการประชุม/การจัดอบรมในครั้งที่ผ่านมา

กิจกรรมที่ 9 : การจัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย) มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ (Empower) ด้านทักษะการผลิตสื่อของแกนนำชุมชน โดยมีวิทยากร คือ นายเฉลียว พิมพ์พะโร (พี่บัว) แกนนำชุมชนหลักที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการผลิตสื่อป้าย ผู้เข้าร่วมอบรม คือ กลุ่มตัวแทนเยาวชนในชุมชน เนื้อหาการจัดอบรมประกอบด้วย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการผลิตสื่อป้าย การใช้รูปแบบอักษรที่เหมาะสมกับงานป้ายแต่ละชนิด และเทคนิคการผลิตสื่อป้าย กิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของแกนนำเยาวชนให้กลายเป็นผู้ที่มีทักษะในการผลิตสื่อ และเกิดการยกระดับการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตสื่อในฐานะวิทยากรของแกนนำหลักในชุมชน

กิจกรรมที่ 10 : การจัดกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน ณ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านโคกพยอม อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสตูล (Empower ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน) กิจกรรมทัศนศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมตามแผนงานด้านทรัพยากรป่าชายเลน มีรูปแบบเป็นกิจกรรมที่ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่น ซึ่งแกนนำชุมชนได้คัดเลือกเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่จะดำเนินงานตามแผนชุมชนฯ โดยในการดำเนินกิจกรรมศึกษาดูงานมีการวางแผนการดำเนินงาน และออกแบบกิจกรรมศึกษาดูงานในขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้เกิดการศึกษาดูงานแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

- ขั้นตอนการผลิต (Pre-Production) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเตรียมคน (Who) การกำหนดประเด็น (What) การคัดเลือกพื้นที่ที่จะศึกษาดูงาน (Where) การกำหนดวัน-เวลาในการศึกษาดูงาน (When) การออกแบบกิจกรรมในเบื้องต้น (How)

- ขั้นระหว่างการผลิต (Production) ประกอบด้วย การสื่อสารเป้าหมายของการศึกษาดูงานเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน การนำเสนอข้อมูลการดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านโคกพยอมซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) การลงเรือชมทัศนียภาพของคลองตึงหัง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก

การพูดคุย ชักถาม และการศึกษาในพื้นที่จริง ในขั้นตอนนี้กลุ่มเป้าหมายจะได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการป่าชายเลนและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายเพื่อต่อยอดการดำเนินงานในอนาคต

- ขั้นหลังการผลิต (Post-production) เป็นกิจกรรมหลังการศึกษาดูงาน ประกอบด้วย การประเมินผลกิจกรรม (Evaluation) ใน 3 รูปแบบ คือ การประเมินผลโดยการนับจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน การประเมินผลโดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน โดยประเมินผลในประเด็นความรู้ที่ได้รับ และแนวทางการขยายผลความรู้

กิจกรรมที่ 11 : การจัดประชุมเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป่ายเขตอนุรักษ์ฯ) เป็นการติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน ซึ่งถือเป็นการรายงาน (Reporting) ในกระบวนการบริหารงาน โดยเป็นการประชุมทบทวนความพร้อมในการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป่ายเขตอนุรักษ์ฯ) เพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ รวมทั้งการเตรียมการวางเสาเพื่อเป็นฐานในการติดตั้งป้ายเขตอนุรักษ์ฯ และการวางกำหนดการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมที่ 12 : การจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป่ายเขตอนุรักษ์ฯ) มีรายละเอียดการดำเนินกิจกรรม ประกอบด้วย การบอกเล่าที่มาของการจัดกิจกรรมโดยผู้วิจัย การทบทวนข้อมูลทรัพยากรป่าชายเลนโดยประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา การกล่าวรายงานโดยผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 นายเชลล เกสรสวัสดิ์ การกล่าวเปิดงานผู้อำนวยการกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจากส่วนกลาง นายเกรียง มหาศิริ การกล่าวแสดงความรู้สึกของแกนนำเยาวชนโดยนายอรุพงศ์ บิลโตะหมุด (ฮูเซ็น) การสวดมนต์ให้พรก่อนปักป่ายอนุรักษ์ฯ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตพื้นที่ป่าชายเลน การปักป่ายเขตอนุรักษ์ฯ ในทะเล และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์การศึกษาดูงาน ซึ่งจากการดำเนินกิจกรรมเป็นการสะท้อนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอก

กิจกรรมที่ 13 : การจัดประชุมระดมความคิดเพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรม เป็นการประเมินผล (Evaluation) หลังการดำเนินกิจกรรม เพื่อติดตามผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ และพิจารณาผลสำเร็จของการจัดกิจกรรม โดยการประเมินผลกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ แกนนำใช้เครื่องมือในการประเมินผลที่หลากหลาย ประกอบด้วย

- การประเมินผลเชิงปริมาณ ใช้การนับจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- การประเมินผลเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

กิจกรรมที่ 14 : การถอดบทเรียนการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น เป็นการประเมินการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชนในฐานะนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น โดยมีผลสะท้อนการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชนแต่ละกลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มแกนนำหลัก ได้พัฒนาศักยภาพในด้านความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน ความรู้เรื่องการสื่อสาร และประเภทของสื่อ ความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ ความรู้เรื่องการประเมินผล
- กลุ่มผู้นำทางศาสนา ได้พัฒนาศักยภาพด้านองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน และความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ
- กลุ่มตัวแทนแกนนำเยาวชน ได้พัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสาร ภาวะความเป็นผู้นำ ทักษะการผลิตสื่อป้าย และกระจายความรู้ไปยังเพื่อนในมหาวิทยาลัย
- ตัวแทนกลุ่มสตรี ได้พัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสาร ความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์ และทักษะการประเมินผล

5.1.2 เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม

การวิเคราะห์ความต้องการสื่อของชุมชน แกนนำชุมชนคัดเลือกประเภทสื่อที่จะใช้สำหรับการประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ในรูปแบบที่เหมาะสม ประกอบด้วย

- 1) สื่อบุคคล เนื่องจากเป็นสื่อที่มีต้นทุนต่ำ เป็นสื่อที่ชุมชนใช้ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างต่อเนื่อง สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารได้ในวงกว้างจากการบอกต่อไปยังบุคคลอื่นๆ
- 2) หอกระจายข่าว เนื่องจากเป็นสื่อที่มีอยู่แล้วเกือบทุกหมู่บ้าน สามารถส่งกระจายเสียงได้ครอบคลุมในชุมชน
- 3) สื่อกิจกรรม เนื่องจากเป็นสื่อที่ชุมชนได้จัดทำอย่างต่อเนื่อง และระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้หลากหลายบทบาท
- 4) สื่อใหม่ เนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ในวงกว้าง และลดต้นทุนค่าใช้จ่าย
- 5) การประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ) เนื่องจากเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

โดยกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาและขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน แกนนำชุมชนเลือกใช้สื่อ ประกอบด้วย สื่อป้าย สื่อกิจกรรม สื่อบุคคล สื่อหอกระจายข่าว การประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ) และสื่อใหม่ และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน แกนนำชุมชนเลือกประชาสัมพันธ์ข้อมูลโดยใช้สื่อบุคคล สื่อหอกระจายข่าว การประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ) เพื่อประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้คนในชุมชนได้ทราบโดยทั่วกัน

5.1.3 เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการ และ

การเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้ แก่นำชุมชนคัดเลือกการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ โดยกิจกรรมกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลน ภายใต้ชื่อ “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) เลือกใช้สื่อ ประกอบด้วย สื่อป้าย สื่อกิจกรรม สื่อบุคคล สื่อหอกระจายข่าว การประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมทางศาสนา (พิธีละหมาดใหญ่ในวันศุกร์ และงานบุญของชาวพุทธ) และสื่อใหม่

กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน แก่นำชุมชนเลือกประชาสัมพันธ์ข้อมูลโดยใช้สื่อบุคคล หอกระจายข่าว สื่อใหม่ และการประชาสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางศาสนา โดยดำเนินการเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้ผ่านกระบวนการ การวิเคราะห์ และสำรวจทรัพยากรในชุมชน ทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้อง (เครือข่ายภายใน) เครือข่ายภายนอก และทรัพยากรงบประมาณ การวิเคราะห์และสำรวจสื่อชุมชน การวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นปัญหาที่จะสื่อสาร การเสริมศักยภาพของชุมชนในส่วนที่ขาดหาย การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชน การเผยแพร่ และการประเมินผล

5.2 อภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยที่มีเป้าหมายหลักในการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา มีข้อค้นพบที่น่าสนใจในหลายประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเป็นการสร้างคุณค่าและต่อยอดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นการโยกองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวเล่มวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ของชุมชนพื้นที่ในรูปแบบที่หลากหลาย การวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยใน 3 รูปแบบ คือ

- 1) การอบรมชาวบ้านให้เป็น Sender/Smart Communicator ซึ่งเกิดขึ้นผ่านการดำเนินกิจกรรม 14 กิจกรรม ประกอบด้วย การคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน การจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางสื่อสารแผนชุมชน การจัดประชุมทบทวนแผนชุมชน การจัดอบรมความรู้เรื่องสื่อและการสื่อสาร การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การจัดอบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ การจัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย) การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน ณ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านโคกพะยอม อ.ละงู จ.สตูล (Empower ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน) การจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) การจัดประชุมระดมความคิดเพื่อประเมินผลโครงการ และการถอดบทเรียนการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน

2) การคืนผลงานวิจัยให้พื้นที่ โดยขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ผ่านการจัดประชุมกลุ่มแกนนำเพื่อทบทวนแผนชุมชนฯ และการดำเนินกิจกรรมที่ปรากฏในแผนชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน และการกำหนดกฎ กติกาป่าชายเลน

3) การทำงานกับ Stakeholder/Support Group เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ แบบมีส่วนร่วม โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตัวแทนจากศูนย์โตโยต้าสิงหนคร สงขลา ตัวแทนจากมูลนิธิชัยพัฒนา และนักข่าวอิสระ

ประเด็นที่ 2 การวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่การขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ที่มีประสิทธิภาพ

ในการปฏิบัติงานตามแผนชุมชนฯ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวางระบบในการดำเนินงาน มีการเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มงาน มีการขับเคลื่อนงานตามวัตถุประสงค์ และมีการประเมินผลสำเร็จของการดำเนินงาน เพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินงานนั้นบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร โดยในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ทั้ง 2 กิจกรรมนั้น ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

ขั้นเตรียมการ – เป็นการเตรียมความพร้อมด้านองค์ความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน ขั้นตอนนี้ประกอบด้วย กิจกรรมการคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน การจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชน และแนวทางสื่อสารแผนชุมชน การจัดประชุมทบทวนแผนชุมชน การจัดอบรมความรู้เรื่องสื่อและการสื่อสาร การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การจัดอบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ การจัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย)

ขั้นการดำเนินงาน – เป็นขั้นตอนของการนำแผนที่กำหนดไว้มาดำเนินงานให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน ณ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านโคกพะยอม อ.ละงู จ.สตูล (Empower ความรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชายเลน) และการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์)

ขั้นหลังการดำเนินงาน – เป็นขั้นตอนประเมินผลสำเร็จของงาน โดยกิจกรรมในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย การจัดประชุมระดมความคิดเพื่อประเมินผลโครงการ และการถอดบทเรียนการพัฒนา ศักยภาพของแกนนำชุมชน

การดำเนินงานที่ครบทุกขั้นตอน ทำให้แกนนำชุมชนในฐานะนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นผู้ปฏิบัติงาน ได้เรียนรู้การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมและการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ประสบความสำเร็จ มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน และเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับ

บริบทชุมชน ทำให้การวางแผนและการดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ในครั้งต่อไปเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 3 การมีส่วนร่วมคือหัวใจสำคัญที่ส่งเสริมให้งานสำเร็จ

การขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ นั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกขั้นตอน เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิผลสูงสุด โดยในการเผยแพร่แผนชุมชนฯ ครั้งนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญที่สามารถสะท้อนภาพการมีส่วนร่วมของแต่ละชุมชนในแต่ละขั้นตอนได้ ดังนี้

ตารางที่ 17 : การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ

กิจกรรมการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ	รูปแบบการมีส่วนร่วม
การคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator	ประธานกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขาเป็นผู้คัดเลือกแกนนำหลักของชุมชน เพื่อที่จะพัฒนาให้เป็น Sender/Smart Communicator
การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน	แกนนำชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการสื่อสารของตนเอง เพื่อ Empower ความรู้และทักษะด้านต่างๆ
การจัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนฯ และแนวทางการสื่อสารแผนชุมชนฯ	แกนนำชุมชน และตัวแทนชุมชนร่วมรับฟังความรู้ พร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องแผนชุมชนฯ
การจัดประชุมทบทวนแผนชุมชนฯ	แกนนำชุมชนมีส่วนร่วมในการทบทวนแผนชุมชนฯ และคัดเลือกกิจกรรมที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ เพื่อดำเนินงาน โดยมีการคำนึงถึงระดับความยาก-ง่าย และความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน โดยจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม และคัดเลือกกิจกรรมที่จะดำเนินการก่อนเป็นลำดับแรก ก่อนขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ
การจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อ	แกนนำร่วมรับฟังความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ในแต่ละเรื่อง พร้อมวิเคราะห์เชื่อมโยงกับบริบทและต้นทุนทางสังคมเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเกิดการเชื่อมโยงเพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับชุมชนของ

กิจกรรมการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ	รูปแบบการมีส่วนร่วม
	ตนเอง
การพบปะพูดคุยร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder)	แกนนำร่วมพบปะพูดคุยร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เพื่อระดมความร่วมมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ
การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมเพื่อเตรียมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ	แกนนำเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสดงความคิดเห็น เพื่อสะท้อนข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เนื่องจากในการขับเคลื่อนแผนชุมชนนั้น ต้องอาศัยทุนเดิมของชุมชน และทุนใหม่จากการประสานเครือข่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
การจัดอบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์ กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ	แกนนำมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ
การจัดอบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย)	แกนนำมีส่วนร่วมโดยมีบทบาทเป็นวิทยากรอบรมความรู้การผลิตสื่อป้าย และตัวแทนเยาวชนเป็นผู้เข้าร่วมอบรมพร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน ณ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านโคกพะยอม อ.ละงู จ.สตูล	แกนนำมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การประชาสัมพันธ์กิจกรรม การประเมินผลกิจกรรมและการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนพื้นที่
การจัดประชุมเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ)	แกนนำมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การประชาสัมพันธ์กิจกรรม การประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการประเมินผลกิจกรรม
การจัดประชุมระดมความคิดเห็นและประเมินผลโครงการ	แกนนำมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ ทั้งประเมินผลการทำงานของตนเอง และประเมินผลสำเร็จของโครงการ โดยใช้วิธีการประเมินผลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ผ่านการใช้แบบสอบถาม การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์
การถอดบทเรียนการเป็นนักสื่อสารชุมชน	แกนนำร่วมวิเคราะห์การพัฒนาศักยภาพของตนเอง และวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ

เมื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม พบว่า แกนนำชุมชนมุ่งเน้นใช้การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม อีกทั้ง มีการเลือกใช้สื่อที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้หลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อกิจกรรม เป็นต้น

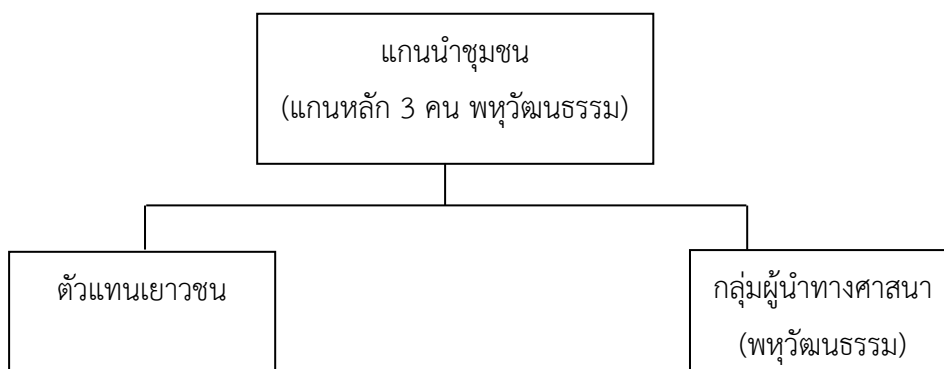
ประเด็นที่ 4 การขยายกลุ่มแกนนำ นำไปสู่ขับเคลื่อนการทำงานได้อย่างหลากหลาย

จากการดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ก่อให้เกิดการขยายกลุ่มแกนนำที่เพิ่มขึ้นใน 3 ช่วงของการดำเนินกิจกรรม คือ

ช่วงที่ 1 : ช่วงของการจัดกิจกรรมคัดเลือกแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นดำเนินโครงการ นักวิจัยได้ร่วมกับประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา คัดเลือกแกนนำหลัก จำนวน 3 คน ที่มีความเป็นตัวแทนแบบพหุวัฒนธรรม เพื่อสร้างให้เป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

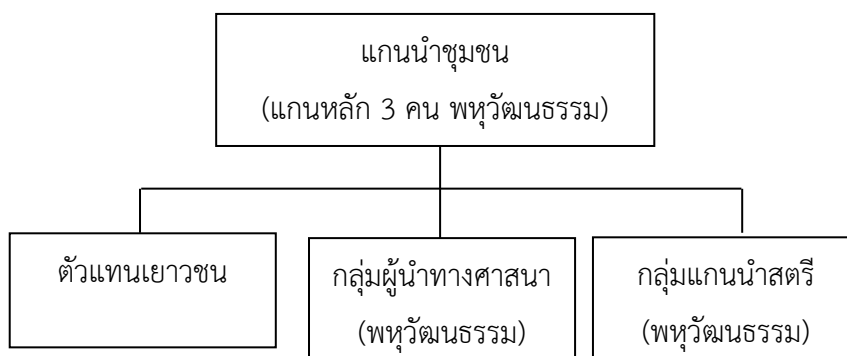
ช่วงที่ 2 : ช่วงของการจัดกิจกรรมค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน ในช่วงนี้เกิดการขยายผลการสร้างแกนนำชุมชนจากการแนะนำของแกนนำหลัก โดยมีกลุ่มผู้นำทางศาสนาพุทธและมุสลิมที่สะท้อนความเป็นพหุวัฒนธรรม และมีตัวแทนเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ เพิ่มขึ้น

ภาพที่ 40 : การขยายผลการสร้างแกนนำชุมชนในช่วงที่ 2

ช่วงที่ 3 : ช่วงของการจัดกิจกรรมอบรมความรู้ การประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ ในช่วงนี้เกิดการขยายกลุ่มแกนนำเพิ่มขึ้นอีก 1 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวแทนแกนนำสตรีในชุมชน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของความเป็นพหุวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 41 : การขยายผลการสร้างแกนนำชุมชนในช่วงที่ 3

ประเด็นที่ 5 การสร้างสรรค์และผลิตสื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

การสร้างสรรค์และผลิตสื่อของแกนนำชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมตามแผนชุมชนฯ นั้น สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน กล่าวคือ แกนนำชุมชนซึ่งแปรบทบาทเป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์กิจกรรมทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละขั้นตอนกิจกรรม และมุ่งเน้นการใช้สื่อที่เป็นต้นทุนในสังคม ได้แก่ สื่อบุคคล หอกระจายข่าว การประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านเวทีกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน การประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านพิธีกรรมทางศาสนา และการใช้สื่อใหม่

ทั้งนี้ ในกระบวนการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์นั้น แกนนำชุมชนได้ใช้กระบวนการวิเคราะห์และสำรวจทรัพยากรในชุมชน การวิเคราะห์และสำรวจสื่อชุมชน การวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นที่จะสื่อสาร โดยชุมชนเลือกใช้เนื้อหาการดำเนินกิจกรรมจากแผนชุมชนฯ และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะกับชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการเสริมสร้างศักยภาพของแกนนำชุมชนในส่วนที่ยังขาดหาย ผ่านการจัดอบรมให้ความรู้ ตลอดจนการสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชน การเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อที่ชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ และการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรม

ประเด็นที่ 6 การใช้หลักบริหารเพื่อขับเคลื่อนงานอย่างเป็นระบบ

ในการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ นั้น แกนนำชุมชนได้ดำเนินงานตามแนวคิดของทฤษฎีกระบวนการบริหาร POSDCoRB ของกลุ่ลิต และเออร์วิกส์ ซึ่งประกอบด้วย

- Planning การวางแผน : การวางแผนเกิดขึ้นตั้งแต่การเริ่มต้นทบทวนแผนชุมชนฯ ก่อนจะมีการขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรมตามแผนฯ อีกทั้งแกนนำชุมชนได้วางแผนดำเนินกิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน และกิจกรรมการกำหนดกฎ กติกาปายาเลน ผ่านการจัดประชุมวางแผนและเตรียมการดำเนินงานเพื่อให้กิจกรรมบรรลุเป้าหมาย

- Organizing การจัดองค์การ : การดำเนินงานของแกนนำชุมชนนั้น มีการพิจารณาบุคคลให้เหมาะสมกับงาน โดยการแบ่งงาน (Division of work) เป็นกลุ่มงานตามกิจกรรมขับเคลื่อนแผนฯ เช่น กลุ่มงานที่ดูแลด้านการประชาสัมพันธ์เป็นหลัก กลุ่มผู้ประสานงานผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น

- Staffing การจัดบุคลากรปฏิบัติงาน : ในการดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ แกนนำหลักได้บริหารจัดการงานโดยคำนึงถึงความเหมาะสมเพื่อให้เกิดผลลัพธ์การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การมอบหมายให้แกนนำหลักเป็นผู้ประชาสัมพันธ์แผนชุมชน เป็นวิทยากร และเตรียมการจัดทำป้ายเขตอนุรักษ์ฯ มอบหมายให้ผู้นำทางศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านพิธีกรรมทางศาสนา มอบหมายให้แกนนำเยาวชนจัดทำป้ายชมรมอนุรักษ์ปายาเลนเพื่อปักไว้หน้าอาคาร มอบหมายให้กลุ่มตัวแทนสตรีดูและเรื่องการประสานงานต่างๆ และการเตรียมอาหารว่างในการดำเนินกิจกรรม เป็นต้น

- Directing การอำนวยการ : แกนนำชุมชนมีการใช้ศิลปะในการบริหารงาน เช่น มนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) การจูงใจ (Motivation) และการตัดสินใจ (Decision Making) โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

- Coordinating การประสานงาน : การขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ นั้น มีการประสานงานของส่วนต่างๆ ในกระบวนการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเรียบร้อยราบรื่น โดยนอกเหนือจากการประสานงานส่วนต่างๆ ไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้องแล้ว แกนนำชุมชนยังใช้การจัดประชุมเป็นส่วนหนึ่งของการประสานและขับเคลื่อนงาน

- Reporting การรายงาน : การรายงานทำให้ทราบถึงผลการปฏิบัติงานผ่านวิธีการสื่อสาร (Communication) ในรูปแบบต่างๆ โดยแกนนำชุมชนได้รายงานความคืบหน้าในการดำเนินงาน และผลการปฏิบัติงานผ่านเวทีการประชุมในแต่ละครั้ง

- Budgeting การงบประมาณ : งบประมาณเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ให้เกิดความคล่องตัว โดยนอกเหนือจากงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการวิจัยแล้ว แกนนำชุมชนได้มีการระดมงบประมาณจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ ผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 ร่วมด้วย

และสอดคล้องกับทฤษฎีหมุดเชื่อมโยง (Linking Pin Function Theory) ซึ่งลิเคิร์ท (Likert) ได้กล่าวไว้ว่า

1) การทำงานเป็นกลุ่มจะช่วยให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และทำให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น

2) การทำงานเป็นกลุ่มใช้ได้ในทุกระดับขององค์กร ซึ่งจะขึ้นอยู่กับหมุดเชื่อมโยงก็คือผู้บังคับบัญชาหรือผู้แทน

3) การวางแผนและการแก้ปัญหาเป็นกลุ่มให้กลุ่มตัดสินใจ โดยสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม จะทำให้สมาชิกเกิดความพึงพอใจ ผูกพัน ยอมรับนับถือกัน

โดยในการดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ มีการรวมกลุ่มของแกนนำในชุมชนที่หลากหลายที่สะท้อนความเป็นพหุวัฒนธรรม ผ่านการจัดประชุมในวาระต่างๆ เช่น กลุ่มคณะกรรมการที่ดูแลงานด้านป่าชายเลน กลุ่มผู้นำศาสนา กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี เป็นต้น การรวมกลุ่มในลักษณะเช่นนี้ ทำให้แกนนำได้ใช้ศักยภาพที่แตกต่างร่วมกันขับเคลื่อนงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีผู้บังคับบัญชาหรือผู้นำที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผน ร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินกิจกรรม และร่วมประเมินผลการดำเนินงานก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และเคารพรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

เปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

ข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า กระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นให้เป็น Sender/Smart Communicator ของแกนนำชุมชนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา สอดคล้องกับข้อค้นพบของดวงพร คำณวนวัฒน์ และคณะ ซึ่งแกนนำชุมชนที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจในเป้าหมายของการทำงาน สร้างช่องทางการสื่อสาร จัดประชุม รวมทั้งมีการพบปะอย่างไม่เป็นทางการกันอย่างสม่ำเสมอ เช่นเดียวกับคณะกรรมการที่ผ่านการคัดเลือกให้เป็น นสส. โดยแกนนำชุมชนได้รับการเสริมความรู้ในประเด็นด้านการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ และขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมไปสู่กลุ่มเยาวชนและกลุ่มสตรีในชุมชน ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับ นสส. ที่สามารถสร้าง นสส. รุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพในส่วนของการเผยแพร่แผนชุมชนนั้น แกนนำชุมชนใช้สื่อที่เป็นต้นทุนในชุมชน คือ สื่อบุคคล สื่อหอกระจายข่าว พิธีกรรมทางศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม รวมทั้งใช้สื่อใหม่ในการเผยแพร่แผนชุมชนฯ ซึ่งคล้ายคลึงกับการทำงานของ นสส. ที่มองว่าสื่อบุคคลและสื่อท้องถิ่นมีความหลากหลาย

การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการจัดอบรมในประเด็นต่างๆ ทำให้แกนนำชุมชนในฐานะนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเกิดการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสาร เกิดการมองเห็นคุณค่าของชุมชน มีจุดยืนในการพัฒนาชุมชนของตนเองโดยเฉพาะในประเด็นการดำรงรักษาทรัพยากรป่าชายเลนผ่านการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ แกนนำมีความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น และมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยง ซึ่งมีสอดคล้องกับงานวิจัยของสวิง ตันอุดและคณะ (2548) ที่พบว่า การเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนา ทั้งภาครัฐและเอกชน เยาวชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่นนั้น นักจัดกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ได้รับการพัฒนาศักยภาพให้เป็นผู้เข้าใจตนเอง ชุมชน มองเห็นคุณค่าของสังคม วัฒนธรรมชุมชน เข้าใจบริบทชุมชนและสถานการณ์ของชุมชน มีเป้าหมาย จุดยืนการพัฒนาชุมชนของตนเอง มีความสามารถในการประสานงาน พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ และการบูรณาการประเด็นในชุมชน และการบูรณาการกับเครือข่าย องค์กรภายใน ภายนอกชุมชน เพื่อการขับเคลื่อนพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย

จากการเสริมความรู้ให้กับแกนนำชุมชนในฐานะนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น พบว่า แกนนำชุมชนมีความสามารถด้านการสื่อสารเพิ่มขึ้น และได้ใช้ความสามารถทางการสื่อสารในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลและขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ รวมทั้งปรับใช้ความรู้ด้านการสื่อสารมาเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) และ Support Group ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอมรรัตน์ ทิพย์เลิศและคณะ (2547) ที่พบว่า ประธานชุมชนเป็นสื่อบุคคลที่มีความหมายอย่างหลากหลาย ได้แก่ ผู้ประสานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน ผู้แปลงเนื้อหาสาร (Message Translator) แหล่งข่าวสารของชุมชน (Source of Information) ฯลฯ บทบาทหน้าที่สำคัญของประธานชุมชน คือ การเป็นผู้นำแบบ

ผสมผสานระหว่างผู้นำแบบเก่าและแบบใหม่ จึงต้องมีความสามารถในการประสานสิ่งเก่าหรือทุนทางสังคมของชุมชน และสิ่งใหม่จากภายนอกชุมชน ประสานคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน ประสานวิธีการสื่อสารแบบเก่าและแบบใหม่ และประสานความรู้จากภายในและภายนอกชุมชน ฯลฯ และจำเป็นต้องมีสมรรถนะด้านการสื่อสารเป็นกลไกช่วยเสริมให้สามารถระดมพลังคน ปัญญา ทุนทรัพยากรเวลา หรือที่เรียกโดยรวมว่า “พลังชุมชน” เพื่อการพัฒนาได้

กระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น มีการเปิดโอกาสให้กลุ่มแกนนำได้วิเคราะห์ศักยภาพด้านการสื่อสารของตนเอง เพื่อวิเคราะห์จุดเด่น-จุดด้อยทางด้านการสื่อสารก่อนจะนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้เป็นแนวทางเสริมความรู้ (Empower) ให้กับแกนนำชุมชน รวมทั้งมีการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เพื่อประเมินบทบาทของผู้เกี่ยวข้องก่อนจะนำไปเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของปัญจะ ยาแก้วและคณะ (2548) ที่พบว่า การสร้างผู้นำเพื่อไปขยายผลเกษตรยั่งยืนนั้น คุณสมบัตินี้จำเป็นต้องพัฒนาให้มีความสำคัญคือ การรู้จักตนเอง คือ การรับรู้ว่าเป็นใคร มีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม และถนัดอะไร มีกำลังแค่ไหน มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร และการรู้จักบุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงาน การไปด้วย และคนที่ไปขยายผล

1. การบริหารจัดการป่าชายเลน

ในการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ ของแกนนำชุมชนนั้น มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์) ซึ่งใช้สื่อกิจกรรม (Activity Media) ในการระดมการมีส่วนร่วมของคนได้อย่างหลากหลาย ทั้งจากคนในชุมชนและจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของกฤษณะ จันทร์ปรังค์ (2549) ที่พบว่า ตำบลลีเล็ดมีการฝึกอบรมให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาจะต้องมีความตั้งใจ สามัคคี ร่วมมือ เสียสละ อดทน มุ่งมั่น ที่จะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาโดยเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ด้านทรัพยากรป่าชายเลนของคนในชุมชนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา นำไปสู่การขยายขยายกลุ่มแกนนำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเจริญ มีผล (2551) ที่พบว่า การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกหวงแหนและรักป่า เกิดเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ยั่งยืน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์

1. นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นควรนำกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ไปใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรม/โครงการต่างๆ ที่ปรากฏในแผนชุมชนฯ ให้ครบถ้วน เพื่อให้การขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ เป็นไปอย่างสมบูรณ์
2. ในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนฯ ควรเพิ่มการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้มากขึ้นในแต่ละขั้นตอนที่ดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ
3. ในกรณีที่ชุมชนพื้นที่อื่นๆ มีการจัดทำแผนชุมชนฯ แต่ยังขาดการขับเคลื่อนแผน ชุมชนพื้นที่ดังกล่าวสามารถนำกระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นไปใช้ในการ Empower แก่นนำชุมชน ให้กลายเป็น Sender/Smart Communicator เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนต่างๆ ต่อไป
4. ควรมีการจัดสัมมนาในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการป่าชายเลน ทั้งในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐราชการ ภาควงศ์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนชุมชนชายฝั่งอื่นๆ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่จากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพื่อนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของตนเอง

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยโดยเพิ่มกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้มากขึ้น เพื่อเป็นการระดมพลังในการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ
2. ควรมีการศึกษาการขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ ในพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้เห็นจุดร่วมหรือจุดต่างของการดำเนินงานที่มีความสอดคล้องกับบริบทชุมชนของแต่ละพื้นที่

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤษณะ จันทรปรารค์. (2549). ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชน ตำบล
ลีเล็ด อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(ยุทธศาสตร์การพัฒนา) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- กระบวนการประชาสัมพันธ์. (ออนไลน์เข้าถึงวันที่ 22 สิงหาคม 2559). <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sms/market/Unit8/SUBM2/U823-1.htm>
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). สื่อสารชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- _____. (2549). ปฐมบทแห่งองค์ความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2551). การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”. กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2552). สื่อเล็กๆที่นำไปใช้ในงานพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์
- _____. (2553). แนวคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย. เอกสารประกอบการประชุมถอดบทเรียน
ร่วมกันเพื่อจัดทำหนังสือเล่มของโครงการวิจัย “การเผยแพร่และติดตามการนำผลการวิจัยด้าน
บริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมไปใช้ประโยชน์” (พ.ศ.2552) ของศูนย์สหวิทยาการชุมชน
ศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
(สวช.) กระทรวงวัฒนธรรม.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2548). การสื่อสารเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. เพชรเกษมการพิมพ์. นครปฐม.
- กำจร หลุยยะพงศ์. (2555). การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เจริญ มีผล. (2551) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ป่าชายเลนของโรงเรียนบ้านบางดิบ. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหาร
การศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ชาญยุทธ สุดทองคำ. (2548) .การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน กรณีศึกษาป่าชายเลนชุมชนบ้านทุ่ง
ตะเชะ จังหวัดตรัง. รายงานการวิจัย คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง.มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- เชิดชัย อ่องสกุล. (2548). การจัดการป่าชายเลนของชุมชนห้วยเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา.
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาการเกษตร) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- ดวงพร คำณวัฒน์และคณะ. (2551). โครงการวิจัยการสื่อสารสุขภาพท้องถิ่น :แนวคิด การดำเนินงาน และการขยายผล. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. แผนงานวิจัยและพัฒนาาระบบสื่อสารสุขภาพสู่ประชาชน (รสส.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ทวีศิลป์ กุลนาคดล. (2553). การพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธนุณี นัยโกวิท. (2556). การบริหารประเด็นและการจัดการภาวะวิกฤติในองค์กร คู่มือ ทฤษฎี และปฏิบัติ Issue and Crisis Management. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. 2556.
- ธวัชชัย หนูวรรณ. (2550). ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน : กรณีศึกษาบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ยุทธศาสตร์การพัฒนา). มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- บุษราคัม ปัญญาณีและคณะ. (2551). การพัฒนาศักยภาพผู้นำเพื่อสร้างกระบวนการทรงคนใหม่ในการพัฒนาชุมชนพื้นที่โครงการพระราชดำริหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์และคณะ. (2549). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน. จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปัญญา ยาแก้วและคณะ. (2548) ศึกษาโครงการ “แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรยั่งยืน จังหวัดพิจิตร”. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิไลวรรณ ประพุดติและคณะ. (2557). การศึกษาการทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา. รายงานฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พีระพิชญ์ ปานภักดี. (2549). รูปแบบการจัดการป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านบางโรง หมู่ 3 ตำบลคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- มันจิตร ดีลาส. (2556). ชุมชนพัฒนา-ฟื้นฟูป่าชายเลน “บ้านหัวเขา” แนวพระราชดำริคืนชีวิต-ความสงบสุข ทลายกำแพงระหว่างรัฐ-ประชาชน. (ออนไลน์) <http://www.chaoprayanews.com> เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 24 ธันวาคม 2558.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. โครงการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชายเลนบ้านหัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา. (ออนไลน์เข้าถึงวันที่ 14 มกราคม 2559). http://www.chaipat.or.th/site_content/632-2011-03-16-09-18-21/780-2011-03-17-06-56-59.html
- ศุภวรรณ สัจจงพงศ์. (2544). คู่มือการประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร. เซเว่น ปริ้นติ้ง.

- สมิทธิ์ บุญชุติมาและคณะ. (2560). การสื่อสารในภาวะวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร. บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- สวิง ดันอุดและคณะ. (2548). การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สิทธิณัฐ ประพุทธินิติสาร. (2545). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : แนวคิดและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : leoydกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อมรรัตน์ ทิพย์เลิศและคณะ. (2547). โครงการ “สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา”. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาษาอังกฤษ

- Berrigan, F.J. (1979) Community Communications, UNESCO.
- Servaes, Jan, Jacobson, Thomas. (1996). A white Shirley. Participatory Communication for Social Change. London : Sage Publications (n.d.)
- Windahl et al (1992). Using Communication Theory. London : Sage Publications

การสัมภาษณ์

- เฉลียว พิมพ์ชะโร. (2560). คณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา. สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2559.
- นัทธมน บุญยัง. (2560). ตัวแทนแกนนำกลุ่มสตรี. สัมภาษณ์. 28 มีนาคม 2560.
- นาริส หวังอารี. (2560). ตัวแทนแกนนำกลุ่มสตรี. สัมภาษณ์. 28 มีนาคม 2560.
- ยุทธนา จิตต์โกล้ำ. (2559). ประธานคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา. สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559.
- สันติ บุรณวิจิตร. (2559). ประธานชุมชนหมู่ที่ 5, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559
- หมัดยูโสภ หนูदनิยม. (2559). แกนนำชุมชนหมู่ 5. สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559.
- อรุพงศ์ บิลโตะหมุด. (2559). ตัวแทนแกนนำเยาวชน, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2559.

สืบค้นออนไลน์

- ประมาณ เทพสงเคราะห์. (ม.ป.ป.). กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน ตำบลหัวเขา. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2559 จาก <http://www.songkhlatourismkm.com/?P=Detail&Id=2>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. หลักการประชาสัมพันธ์. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2559 จาก <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sms/market/Unit8/SUBM2/U823-1.htm>

ภาคผนวก

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการและการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

1. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ประกอบด้วย

1. การเข้าร่วมประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” จัดโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ Empower นักวิจัย ก่อนนำความรู้ไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานในพื้นที่ การจัดอบรมดังกล่าวจัดขึ้นในวันที่ 18 มีนาคม 2559 ณ โรงแรมทีเคพาเลส กรุงเทพมหานคร

2. การเข้าร่วมการประชุมเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยในรอบ 6 เดือน โดยมีการนำเสนอทางวาจา และการส่งรายงานการวิจัยเพื่อรับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ ในวันที่ 5 สิงหาคม 2559 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

2. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 ด้านชุมชนและพื้นที่ โดยแกนนำชุมชนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา นำไปใช้ประโยชน์โดยการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ขยายผลในชุมชน และนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ทั้งในชุมชน และพื้นที่อื่นๆ

2.2 ด้านวิชาการ โดยสถาบันการศึกษา นำไปใช้ประโยชน์โดยการนำผลการวิจัยมาจัดทำเป็นบทความวิชาการ/บทความวิจัย เพื่อเผยแพร่ในรูปแบบของหนังสือ และวารสารวิชาการสำหรับนักวิชาการ และผู้ที่สนใจ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับตลอดโครงการ**

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
1. เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator	- จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) - อบรมความรู้เรื่องการสื่อสารแผนชุมชนฯ - ติดตั้งความเข้าใจเรื่อง “การสื่อสาร” โดยอบรมให้ความรู้เรื่อง 1) การสื่อสารคุณลักษณะของสื่อประเภทต่างๆ 2) การสื่อสาร/ประชาสัมพันธ์แผนชุมชนฯ 3) การผลิตสื่อ - การสังเกตแบบมีส่วนร่วม - การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview)	ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาคนในชุมชนให้เป็น Sender/Smart Communicator ดังนี้ 1. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ประกอบด้วย - ประชุมกลุ่มแกนนำชุมชน เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เพื่อทบทวนแผนชุมชนฯ - ประชุมกลุ่มคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชน ตำบลหัวเขา และตัวแทน/แกนนำชุมชน เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา เพื่อค้นหาศักยภาพของแกนนำชุมชน 2. การจัดอบรมเพื่อติดตั้งความรู้ความเข้าใจในประเด็น “การสื่อสาร”	แกนนำชุมชนได้รับการพัฒนาศักยภาพทางด้านการสื่อสาร เกิดความรู้/ทักษะการวางแผนการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ และแกนนำสามารถยกระดับในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนภายในชุมชน และภายนอกชุมชน

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
		ให้กับแกนนำชุมชน ประกอบด้วย - จัดอบรมความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางสื่อสารแผนชุมชนฯ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2559 ณ โรงเรียนบ้านหัวเขา ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา - จัดอบรมความรู้เรื่องการสื่อสารและประเภทของสื่อ ในวันที่ 17 ธันวาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา - อบรมความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชนฯ เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2560 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา - อบรมความรู้เรื่องการผลิตสื่อ ในวันที่ 22 มกราคม 2560 ณ ชุมชนบ้านบ่อสวน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา 3. การพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อขับเคลื่อนแผน โดยนัดหมายผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากร	

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
		ทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2559 ณ สำนักงานอนุรักษ์ ทรัพยากรทางทะเลและ ชายฝั่งที่ 5 4. ประชุมร่วมกับผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย (Stakeholder) เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพฯ ชุมชน บ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบล หัวเขา จังหวัดสงขลา เพื่อ ชี้แจงข้อมูลการจัดกิจกรรม กำหนดกฎ กติกาและ ขอบเขตการใช้ประโยชน์ จากป่าชายเลนในรูปแบบ ของกิจกรรมปักป้ายเขต อนุรักษ์ฯ 5. ศึกษาดูงานการบริหาร จัดการป่าชายเลน ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2560 ณ กลุ่ม อนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านโคก พยอม อ.ละงู จ.สตูล เพื่อ เสริมสร้างศักยภาพ (Empower) ความรู้ด้าน การบริหารจัดการป่าชาย เลนของแกนนำชุมชน 6. กิจกรรมถอดบทเรียนการ สร้างนักร้องสื่อสารชุมชน ท้องถิ่น เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2560 ณ อาคาร	

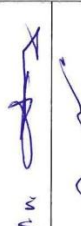
วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
		เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ที่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) มีเป้าหมายเพื่อถอดบทเรียนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ประเมินการพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน ทั้งนี้ ตลอดกระบวนการดำเนินโครงการ ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อสังเกตพัฒนาการด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน	
2. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชน สำหรับใช้ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม	- จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) - ร่วมสนทนาตามธรรมชาติกับชุมชน เช่น สนทนาในสภาคาเฟ่ พื้นที่สาธารณะของชุมชน หรือสอบถามตามครัวเรือน เป็นต้น	ผู้วิจัยจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กลุ่มคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา และตัวแทน/แกนนำชุมชน เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ 2) ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา เพื่อค้นหาศักยภาพของแกนนำชุมชนและวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชน นอกจากนี้ ตลอดระยะเวลา	แกนนำชุมชนสามารถวิเคราะห์ความต้องการสื่อสารของชุมชน เพื่อใช้สำหรับการเผยแพร่แผนชุมชนฯ ในรูปแบบที่เหมาะสม

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
		ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ร่วมสนทนาตามธรรมชาติกับชุมชนในโอกาสต่างๆ เพื่อสอบถามความต้องการสื่อของชุมชน สำหรับใช้ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่แผนชุมชนในรูปแบบที่เหมาะสม	
3. เพื่อเผยแพร่/ขยายผลเนื้อหาที่ปรากฏในแผนชุมชนภายใต้รูปแบบสื่อที่ชุมชนต้องการและสามารถใช้ประโยชน์ได้	- ทบทวนข้อมูลจากงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลนตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา” - จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) - ร่วมสนทนาตามธรรมชาติกับชุมชน เช่น สนทนาในสภาคาเฟ่ พื้นที่สาธารณะของชุมชน หรือสอบถามตามครัวเรือน เป็นต้น	ผู้วิจัยได้จัดประชุมทบทวนแผนชุมชนฯ ร่วมกับแกนนำชุมชน เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2559 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ (หมู่ 2) ตำบลห้วยเขา อำเภอลำพูน จังหวัดลำปาง เพื่อทบทวนข้อมูลแผนชุมชนฯ จากงานวิจัย ก่อนเผยแพร่สู่ชุมชน และจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2560 ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ ชุมชนบ้านแหลมสน (หมู่ที่ 2) เพื่อเผยแพร่แผนชุมชนฯ	เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้จากงานวิจัย ผ่านแกนนำชุมชนที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องแผนชุมชนฯ ภายใต้บทบาทของการเป็น Sender/ Smart Communicator

การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำตัวแทนชุมชน

โครงการ “การสร้างนักรับสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลนชุมชนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา”

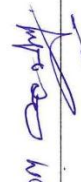
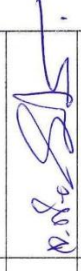
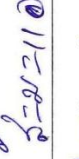
วันที่ 28 พฤษภาคม 2559 ณ

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	เบอร์โทร	อีเมล	ลายเซ็น
1	นางสาวประจักษ์ วัฒนศิริ	10 ม. 8 ต. น. 8	086-9630340		
2	นางสาวประจักษ์ วัฒนศิริ	153/1 ม. 2	084-6917353		
3	นางสาวประจักษ์ วัฒนศิริ	35/1 ม. 8 ต. น. 8	0828323114		
4	นางสาวประจักษ์ วัฒนศิริ	177/36 ม. 6 ต. น. 8	062-0618687		
5	นางสาวประจักษ์ วัฒนศิริ	68 ม. 3 ต. น. 8	0918423800		
6	นางสาวประจักษ์ วัฒนศิริ	จ. น. 8	0850806040		
7	นางสาวประจักษ์ วัฒนศิริ	92/3 ม. 3 ต. น. 8	0887352872		
8	นางสาวประจักษ์ วัฒนศิริ	46 ม. 3 ต. น. 8	0867490394		

การอบรมความรู้เรื่องแนวทางการเผยแพร่และการสื่อสารชุมชน

โครงการ “การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลนชุมชนตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา”

วันที่ 30 มิถุนายน 2559 ณ โรงเรียนบ้านหัวเขา ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	เบอร์โทร	อีเมล	ลายเซ็น
1	กระต๊อผด คุ้มผด	วัดศรีรัตนาราม 151 ม. 2 ต. น. น. น.	089-9752765	sunatad@gmail.com	
2	กมลรัตน์ มณีรัตน์	79 ม. 2 ต. น. น.	0897369521		
3	อ.อ. ปุณณรัตน์ ปุณณรัตน์	79 ม. 2 ต. น. น.	0907161740		
4	นายเอกชัย ใจดี	77 ม. 2 ต. น. น.	0914609331		
5	นางสมิณ อธิวัฒน์	341 ม. 2 ต. น. น.	0413235847		
6	นางกรรณิศา วัฒนากา	ต. น. น. น.	069-4287964		
7	พระสมณคุณ กิ่งแก้ว	101/1 ม. 2 ต. น. น.	093-7123133		
8	ส.น. 110 ป. น. น.	29/7 ม. 3 ต. น. น.	0873908490		
9	สุกฤดา วัฒนากา	81 ม. 8 ต. น. น.	0888-8318201	Sunrock1934@hotmail.co.th	
10	น.ส. ศศิธร สุวรรณรัตน์	6 ม. 8 ต. น. น.	093-7309792	Sasithon-143d@hotmail.com	

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	เบอร์โทร	อีเมล	ลายเซ็น
24.	นายวิมล ทรัพย์	40 ม. 5 ต. เด็ดขาด	0824943089		On 6m
25	นายตติ ทรัพย์	46 ม. 3 ต. ห้วยยาง	0867490394		
26	นายพิทักษ์ ทรัพย์	68 ม. 5 ต. ห้วยยาง	0824309281		พิทักษ์
27	นายวิมล ทรัพย์	80 ม. 1 ต. ห้วยยาง	0898345446		พิทักษ์
28	นายวิมล ทรัพย์	67 ม. 5 ต. ห้วยยาง	0943156118		
29	นายวิมล ทรัพย์	โดยทาง ส.ร.ม. 62 ม. 5 ต. ห้วยยาง	086 957 3694	apornwatt@lathwail.com	
30	นายวิมล ทรัพย์	67 ม. 5 ต. ห้วยยาง	062-0615126		วิมล
31	นายวิมล ทรัพย์	62 ม. 5 ต. ห้วยยาง	0835192850		
32	นายวิมล ทรัพย์	108 ม. 5 ต. ห้วยยาง	0858949002		
33	นายวิมล ทรัพย์	108 ม. 5 ต. ห้วยยาง	0883991081		วิมล